

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования имени И. Алтынсарина

**БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ
БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ
КЕЙС ТЕХНОЛОГИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ**

Нұр-Сұлтан
2019

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесімен баспаға ұсынылды (2019 жылғы 26 қарашадағы № 10 хаттама)

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол № 10 от 26 ноября 2019 года)

Білім беру процесінде кейс технологиясын қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар - Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2019. – 122 б.

Методические рекомендации по использованию кейс технологий в образовательном процессе . Методические рекомендации - Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2019. – 122 с.

Құралда жалпы білім беру мектептеріндегі оқу процесінде кейс технологиясын қолданудың тиімділігі мен ерекшеліктері туралы жазылған. Сонымен қатар, «Физика», «Химия», «Биология», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «География», «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» оқу пәндері бойынша кейс технологияларының үлгілері ұсынылған.

Әдістемелік ұсынымдар жалпы білім беретін мектептің пән мұғалімдеріне және әдіскерлерге арналған.

В пособии описаны особенности и эффективность применения кейс-технологии в учебном процессе общеобразовательных школ. Также представлены модели кейс технологий по учебным дисциплинам «Физика», «Химия», «Биология», «История Казахстана», «Всемирная история», «География», «Основы предпринимательства и бизнеса».

Методические рекомендации предназначены для учителей-предметников и методистов общеобразовательных школ.

© Ы.Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2019
© Национальная академия
образования им. И. Алтынсарина, 2019

Кіріспе

Қазақстан Республикасы білім беру жүйесінің жаңартылған мазмұнында қазақстандық оқушылардың дамуы оқытудың белсенді формаларын енгізу арқылы жүзеге асырылады, оның барысында олар өз бетінше функционалдық сауаттылықты дамытады, белсенді түрде білім алады, құрдастарымен коммуникативті қарым-қатынас дағдыларын дамытуға ұмтылады және проблемаларды шешуге шығармашылықпен қарайды делінген. Аталған қабілеттерді қалыптастырудағы және дамытудағы мұғалімдердің міндеті оқушыларға адамгершілік пен толеранттылықтың негізгі нормаларын беру, басқа мәдениеттер мен көзқарастарды құрметтеу, жауапкершілігі мол және білімді баланы тәрбиелеу болып табылады. Соған орай оқыту процестерінде білім берудің заманауи технологиялары пайдаланыла бастады. Олардың бірі - оқушылардың танымдық және шығармашылық белсенділігін жүзеге асыруға, білім беру сапасын көтеруге, сабақ уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік беретін - кейс технологиялары.

Кейс технологиялары рөлдік ойындарды, жобалау әдістері мен жағдаяттық талдауды біріктіреді. Бұл технологияларда мұғалімнен кейін қайталау, мұғалімнің сұрақтарына жауап беру, мәтінді қайталау сияқты жұмыс түрлері қолданылмайды.

Кейстерде қойылатын мәселелер әдеттегі мәселелерден өзгеше болады. Әдеттегі мәселелерде бір шешім және шешімге әкелетін бір жол болса, кейсте бірнеше шешім және шешімге әкелетін бірнеше балама жолдар болады. Кейс-технологиясы барысында нақты жағдайға талдау жасалады, олардың сипаттамасы бір уақытта бірнеше практикалық мәселелерді ғана көрсетпейді, сонымен қатар осы мәселені шешуге қажетті білімнің белгілі бір жиынтығын іске асырады [1].

Жаңартылған білім беру бағдарламасына сәйкес пән бойынша тапсырмалар дайындау – пән мұғалімі үшін өзекті мәселе. Бұл – пән мұғалімдерінен көп ізденісті, шығармашылықпен ойлауды қажет ететін жауапкершілікті процесс. Ұсынылып отырған жинақта кейс-технологиясының ерекшеліктері мен принциптері туралы мәліметтер, негізгі орта мектептің Қазақстан тарихы, дүние жүзі тарихы, химия, биология, кәсіпкерлік пен бизнес негіздері, физика, география оқу пәндері бойынша жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламалары мен оқу жоспарларының негізінде дайындалған тапсырмалар берілген.

«Білім беру процесінде кейс технологиясын қолдану бойынша әдістемелік ұсынымдар» білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты [2], Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарлары [3], [4] негізінде дайындалды және пән мұғалімдеріне кейс-тапсырмаларын әзірлеуде әдістемелік көмек ретінде ұсынылады.

1. Білім беру процесінде «Физика», «Химия», «Биология», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «География», «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» оқу пәндері бойынша кейс технологиясын қолдану ерекшеліктері

Қоғамның қазіргі жай-күйі, оның әлемдік білім беру кеңістігіне кіруі, білім берудің бәсекеге қабілеттілігін арттыруы, экономиканың тұрақты өсуі үшін сапалы білімге қол жеткізуді қамтамасыз ету және Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің уақыт шындығына сәйкестігін қамтамасыз ету жолымен адами капиталды дамытуды талап етеді.

Отандық білім беру жүйесінде басымдықтар пәнді білуге бағытталған білім беру мақсаттарынан мектеп оқушыларының негізгі құзыреттіліктерді меңгеруіне бағытталған мақсаттарға ауысты. Білім беру әлеуметтік, эмоциялық және басқа да өмірлік қажетті дағдыларды қалыптастыруда маңызды рөл атқарады.

Білім берудің даму тарихында әрбір білім алушының білім мазмұнын игеруі немесе олардың білім алу қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін әрдайым оңтайлы жағдай жасауға ұмтылу болды. Сондықтан әртүрлі тарихи кезеңдерде бұл жағдайлар әртүрлі және олардың өзіндік ерекшеліктері болды. Бүгінгі таңда елде білім беру жүйесін реформалауды оңтайлы аяқтауға дейін өмірлік дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік беретін оқытудың белсенді әдістерін сапалы енгізу маңызды. Әсіресе, бұл оқушының жеке оқу траекториясын дамыту үшін маңызды. Жеке тұлғаға бағытталған білім беру процесін құру үшін таңдау мүмкіндігі бар.

Осылайша, қоғам дамуының қазіргі заманғы талаптарына және әлемдік білім беру кеңістігіне ықпалдасу шарттарына сәйкес елдегі білім беру жүйесін одан әрі жаңғырту қажеттілігі туындады.

Академиялық пәндерді оқытуда практикалық қосымшасына тиісті көңіл бөлінбей теорияға баса назар аударылады, соның нәтижесінде оқушылар алған білімдерін стандартты емес жағдайларда жеткілікті дәрежеде тиімді қолдана алмайды.

Дәстүрлі оқыту жүйесінен бас тарту әрекеттері бірнеше рет қолданылды. Бірақ фрагменттелген өзгерістердің енгізілуі білім берудің ескі мазмұнына жүктелді. Бұл оқу процесінің үлкен көлемде дайын ақпаратты беруіне және шамадан тыс жүктелуіне әкелді.

Білім алушы білім, білік және дағдыларды пассивті «алушы» болып қалмауы тиіс. Білім беруді жаңарту жағдайындағы мектептің оқу процесі білім алушылардың өздерінің белсенді әрекетімен ерекшеленеді. Бұл жағдайда мұғалім білім алушылардың танымдық қызметін ұйымдастырушы болып табылады. Оқыту мақсаты оқушы мен мұғалім үшін ортақ болады.

Сондықтан

«Физика»,

«Химия»,

«Биология»,

«Қазақстан тарихы»,

«Дүниежүзі тарихы»,

«География»,

«Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» оқу пәндері бойынша оқыту процесінде кейс технологияларын қолдану оқытудың тиімді тәсілі болып табылады.

Кейстердің арқасында монотонды және күрделі жұмыстардан оқыту мақсатты, мазмұнды қызметке айналады, онда оқушылар зияткерлік жұмыс жасайды және нақты өмірлік мәселелерді шешеді. Деректерді жинау, мәтіндерді талдау, топтық талқылауды пайдалану және көзқарасқа талдау жасай отырып, олар алдына қойылған мәселелерге жауап іздеп табады. Оқушылар таласып оқыған, талқылаған, қарсылық білдірген және басқалармен пікір алмасқан кезде ғана өздерінің білімдерін нақтылайды және тереңдетеді.

Осындай міндетті тиімді оқыту әдістемелерін қолдану арқылы шешу оңай, осындай әдістердің бірі кейс-технологиясы болып табылады.

Кейс (ағылш. case) – нақты оқиғаның немесе жағдайдың сипаттамасы. Әдетте, кейсте оқиғаның немесе жағдайдың сипаттамасы ғана болмайды. Сондай-ақ кейбір мәселелер немесе қарама-қайшылықтар пайда болып, жағдаят нақты фактілерге құрылады.

Қазіргі заманғы кейс-әдіс Гарвард құқық мектебінде 1870-ші жылдары пайда болды, ал бизнес-оқыту 1920-шы жылдардан бастап бекіді. ІӨМ-ның (Іскерлік әкімшілік магистрі) алғашқы бағдарламаларының оқытушылары бизнесмендер емес, ғалымдар болды және олар студенттерді тек дәріс пен оқулықтардың көмегімен бизнесті жүргізуге үйрету мүмкін еместігін білді. Жетекші кәсіпкерлермен және компаниялардың топ-менеджерлерімен сұхбаттар және олардың негізінде жазылған қандай да бір жағдайды қалай шешкені туралы толық есептер, сондай-ақ олардың қызметіне әсер ететін факторлар оқулықтарға балама ретінде болды.

Салыстырмалы түрде кейінгі жылдары кейстерді шешу әдісі оқытудың ең тиімді технологияларының бірі болып, білім беруде кеңінен тарады. Оқытудың дәстүрлі әдістерімен салыстырғанда кейс-әдістің артықшылығы неде? Үш ең басты артықшылығы:

- практикалық бағыттылығы;
- интерактивті формат;
- нақты дағдылар.

Кейстерді шешу бірнеше қадамнан тұрады:

- 1) ұсынылған жағдайды (кейсті) зерттеу;
- 2) жетіспейтін ақпаратты жинау және талдау;
- 3) проблеманы шешудің ықтимал нұсқаларын талқылау;
- 4) ең оңтайлы шешім қабылдау.

Мұғалімдерге кейс-технологияның бірнеше ерекшеліктерін ескеру ұсынылады. *Біріншіден*, кейстің дұрыс жауабы болмайды. Оңтайлы шешім талқылау барысында қабылданады, тиімді шешімдер бірнеше болуы мүмкін. *Екіншіден*, кейстер қарама-қайшы фактілерді қамтуы мүмкін. Кейс нақты фактілерге құрылады және нақты өмірлік жағдайды имитациялайды, ал өмірде мұндай мәселелермен бірнеше рет кездесуге тура келеді.

Үшіншіден, әдетте, кейстер шектеулі уақыт жағдайында шешіледі. Уақыт барлық бөлшектерді анықтау үшін аз болуы мүмкін және көз алдында толық көрінісін елестету болмауы мүмкін.

Қиындық тудырған жағдайда кейстермен жұмыс істеу кезінде білім алушыларға оларды одан әрі іс-қимыл жасауға ынталандыру үшін жалпы алгоритмі ұсынылады. Мысалы, келесі нақты қадамдарды ұсынуға болады:

- жетіспейтін деректерді іздеу;
- қолда бар ақпаратты өңдеу және талдау;
- болжам жасау;
- жауапты қисынды құрастыру;
- жұмыс нәтижелерін құрылымдық түрде ресімдеу

Кейс екі компонентті біріктіреді: зерттеу және оқу. Кейстің мазмұнын ақпарат көздерінен: интернет-ресурстардан, көркем әдебиеттен, есептерден, статистикадан, өмірлік жағдайдан, БАҚ материалдарынан және т.б. деректермен толықтыруға болады. Кейстің мақсаты — оқыту және/немесе нақты іскерлікті тексеру болғандықтан, оған оқушылар алуы қажет білім мен практикалық дағдылар кешені салынады, сондай-ақ күрделілік деңгейі мен қосымша талаптар белгіленеді.

Күрделілік деңгейі бойынша кейстер болуы мүмкін:

- құрылымдалған (highly structured). Қосымша ақпараттың ең аз санын қамтиды. Оларда шешімнің белгілі бір моделі және шешімнің оңтайлы нұсқасы бар;
- «аздаған нобайлармен» (short vignettes). Тек негізгі ұғымдармен таныстырады, қосымшалардың 2-3 беттерін қамтиды. Қатысушыларға қосымша білім қажет;
- көлемді құрылымсыз (long unstructured cases). Бұл ең күрделі кейстер. Қатысушылар әлсіз құрылымдалған деректердің үлкен көлемін женуі керек. Кейске артық ақпарат енгізілуі және/немесе қажетті деректер болмауы мүмкін.

Адам өмірде, тек оқу ғана емес, іс жүзінде кез келген әрекеті қандай да бір білімді, қандай да бір ақпаратты игеру және қайта өңдеу қажеттілігімен байланысты. Оқуға үйрету, атап айтқанда, меңгеруге және тиісті түрде ақпаратты қайта өңдеуге үйрету - оқуға деген іс-әрекеттің басты тезисі.

Қазіргі мұғалім тек оқу процесін ұйымдастырудың пәнін, әдістерін, құралдары мен формаларын жетік меңгеріп қана қоймай, сонымен қатар ол оқытудың заманауи технологияларын қолдануы тиіс. Бұл ретте кейстердің артықшылығы теория мен тәжірибені оңтайлы үйлестіру мүмкіндігі болып табылады және бұл оқыту процесінде маңызды компонент болып табылады.

Кейстер әдісі жағдайды талдау, баламаларды бағалау, оңтайлы нұсқаны таңдау және оны жүзеге асыруды жоспарлау біліктілігінің дамуына ықпал етеді. Егер оқу жылы ішінде мұндай тәсіл бірнеше рет қолданылса, онда білім алушыда практикалық міндеттерді шешудің тұрақты дағдысы қалыптасады.

Оқу процесінде кейспен жұмыс істеу технологиясы келесі кезеңдерді қамтуы мүмкін:

- кейс материалдарымен оқушының жеке өзіндік жұмысы;
- негізгі мәселені және оның шешімдерін келісу бойынша шағын топтарда жұмыс істеу;
- жалпы пікірталаста шағын топтардың нәтижелерін таныстыру және сараптау.

Нақты жағдайлармен технологиялық дұрыс құрылған жұмыс кезінде оқушының белгілі бір жағдайларға «енуі», оның жағдайды өзіндік түсінуі, жағдайды бағалау, проблеманы және оның мәнін анықтау жүреді. Содан кейін оқушы мәселені шешудегі өз рөлін анықтап, мінез-құлықтың дұрыс жолын қалыптастырады. Қорытынды шығару кезінде ахуалдық талдауға қатысушы өз көзқарастарын түзетіп, оларды топтық көзқараспен салыстыруы және болашаққа жоспар жасауы тиіс.

Кейсті талқылау барысында мұғалімге сұрақтарға жауап беруден бас тарту ұсынылады. Оның орнына ол аудиторияға сұрақтар қойып, оқушыларға өздері жауап беру үшін сөз береді. Талқылау барысында пікірталас орнайды және пікір-таласта шынайылық туындайды. Кейс технологиясында негізгі назар өз бетінше ойлануға, өз ойларын еркін жеткізу және өз оппоненттерінің сұрақтарына конструктивті жауап беру қабілетіне аударылады.

Дискуссияның негізгі факторы оның мұғалімді басқару дәрежесі болып табылады. Пікірталасқа басшылық жасай отырып, мұғалім әр оқушының пікірталасқа қатысуына қол жеткізуі, оларға қарсы дәлелдерді тыңдау, пікірталастың барысы мен бағытын бақылай білуі тиіс.

Кейстер төмендегідей жіктеледі:

- практикалық;
- оқыту;
- зерттеу.

Дегенмен, кез-келген басқа әдіс сияқты, бұл әдістің де өзіндік пайдалану қиындықтары бар. Ең алдымен, кейсті сабаққа сауатты дайындау үшін көп уақыт қажет. Мұғалім кейсті ұсыну нысанын ойластыруы, жеке және топтық жұмыс түрлерін үйлестіре отырып, балалардың іс-әрекетін жоспарлауы тиіс. Мұғалім үшін қиын сәт-бұл бағалау, яғни әр қатысушыны бағалау қажеттілігі. Сондықтан бағалау кезінде мүмкіндігіне қарай кейсті шешуде әрбір қатысушыға кері байланыс берілуі қажет.

Кейс әдісін бірнеше рет қолдану процесінде алынған тәжірибе оқыту процесінің нәтижелілігін арттырады, өйткені кейс қатысушыларының болашақ қызметін модельдеуге, материалды игеруге және одан әрі жаңа ақпаратты алуға оң уәждемені қалыптастыруға мүмкіндік береді.

2. «Физика», «Химия», «Биология», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «География», «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» оқу пәндерінде кейс технологиясын қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстар

Қазіргі кезеңде сабақты ұйымдастырудың міндетті талабы-талдау, зерттеу және сыни ойлау дағдыларын дамытуға ықпал ететін белсенді және интерактивті оқыту әдістерін қолдану болып табылады. Проблемалық тапсырмалар, зерттеу тапсырмалары, сондай-ақ оқушылардың практикалық-бағытталған (функционалды) дағдыларын қалыптастыратын тапсырмалар оқу пәндерінде қолданылуы тиіс.

Тиімді әдістердің бірі болып саналатын кейс әдісі - бұл нақты жағдайларды талдау технологиясына кіретін жағдаяттық оқыту әдісі. Кейстік әдіс білім алушыларды белсенді іс-әрекетке тартуға және тәжірибелік құзыреттілікті – базалық біліктерді, дағдыларды және іс-қимылға дайындықты дамытуға мүмкіндік береді.

Оқу процесінде кейс технологиясын қолдануда педагог үшін айрықша маңызды болып табылатын ұстанымдар бар. «Физика», «Химия», «Биология», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «География», «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» оқу пәндерінде кейс технологиясын қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстарды осылардың негізінде беру қарастырылады.

Бұлардың ең бастысы, кейс сабақтың оқу мақсатына сәйкес құрылуы, білім алушылардың оқу, зерттеу және практикалық-бағдарлық дағдыларын қалыптастыруға бағытталуы.

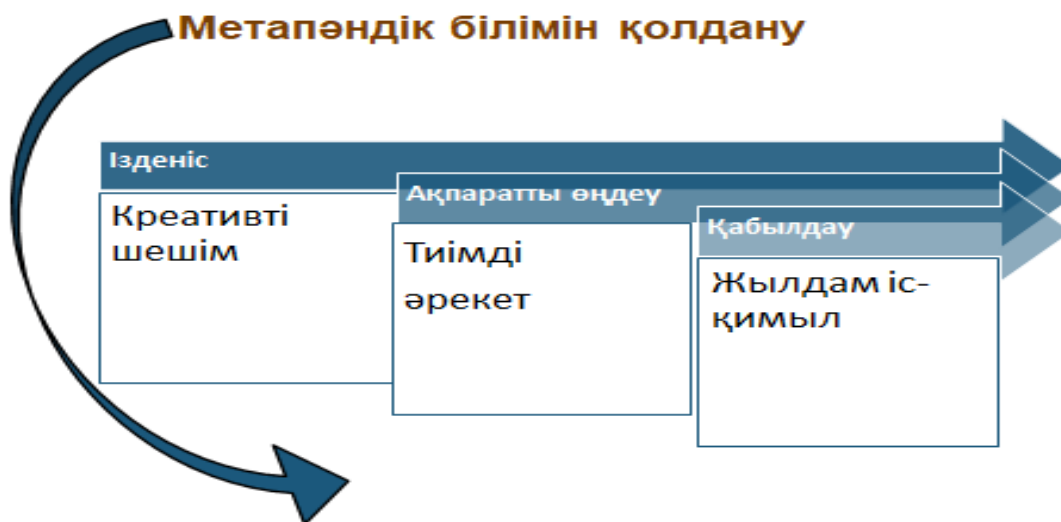
Сондықтан мұғалім сабаққа кейс технологиясын қолданалардан бұрын, оның тиімділігін болжау мақсатында келесі ерекшеліктерге назар аударғаны дұрыс:

- *бірінші* ерекшелік орта мектеп бағдарламасында қарастырылған құбылыстарды, ұғымдарды, заңдар мен теорияларды терең және толық зерделеу қажеттігінен тұрады. Бұл, өз кезегінде оқушының қызығушылығын арттыруға ықпал етуі тиіс, ол үшін бірінші кезекте, мұғалімдер әртүрлі құбылыстарды оқыту кезінде фактілерді келтірумен шектелмеуі керек;

- *екіншіден*, - кейсті шешуге жоспарланған сабақ уақытын болжау керек, өйткені мұғалім осы уақыт шеңберінде кейсті зерттеу логикасына терең еруге ықпал етуі және күтілетін нәтижелерге оңтайлы түрде әкелуі тиіс;

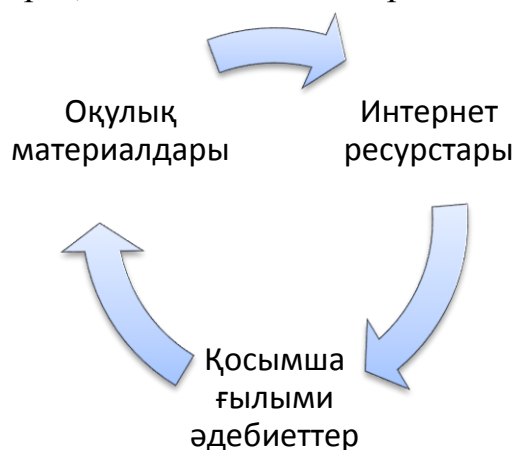
- *үшінші* ерекшелік-мұғалім өз білімін тереңдетіп қана қоймай, сонымен қатар оны заманауи деңгейде білуі, жаңа басылымдардан хабардар болуы, көп оқып, көп ізденуі керек. Кейсті шешу барысында оқушылар басқа пәндер бойынша алынған метадеректі білімді, сондай-ақ ғылыми-танымал, кейбір жағдайларда ғылыми журналдарды оқу нәтижесінде алынған білімді де пайдалана алады. Мұғалім мұндай мәселелерге дайын болуы керек.

5

Кейс технологиясын сабақта қолданудың нәтижелі болуы үшін басшылыққа алынатын тағы бір маңызды ұстаным: қажетті ресурстық қордың болуы. Оқулықтардың маңызы зор, бұған қосымша интернет-ресурстарға, альтернативті оқулықтарға, ғылыми әдебиеттерге сілтеме жасалуы тиіс.

Кейс технологиясы білім беру процесін жандандырады, материалды бекітуде уақытты үнемдейді, шаршауды жеңілдетеді, ой еңбегін белсендіреді және оқушыға өз білімін оқу іс-әрекетінде қолдануға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ол оқушылардың білімінің ғылыми деңгейін көтеруге, логикалық ойлауын дамытуға және олардың шығармашылық қабілеттерін арттыруға ықпал етеді.

Бүгінгі күн талабы дәйекті диалог құра білуді, өз ойы мен сенімін дәлелдеуді, шешімін негіздеуді, қоршаған ортаны саналы қорғауды, ондағы өзінің орнын анықтауды, ғылыми дүниетанымға сенімділікті, біздің ғаламдық өркениетіміздің ғылымның дамуымен байланыстылығын түсінуді талап етеді.

Жалпы *«Физика», «Химия», «Биология», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «География», «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері»* пәндерінен оқу мақсаттарына байланысты кейстердің келесі типтерінің кез келгенін таңдауға болады:

- 1) проблемалық кейстер;
- 2) жобалық кейстер;
- 3) сипаттама кейстер;
- 4) жағдаяттық кейстер;
- 4) ашық кейстер;
- 5) интерактивті кейстер;
- 6) жүйелі кейстер.

Дегенмен, *жаратылыстану-математикалық бағыттағы пәндерден* проблемалық, жағдаяттық, жобалық кейстер жиі қолданылады. Алынған оқу мақсаттарына сәйкес, құрастырылатын кейстердің күрделілік деңгейін алдын ала саралау өте маңызды. Себебі, алынған мәселенің күрделілік деңгейі және оны шешу жолдары сыныптың үлгерімі мен оқушылардың жас ерекшелігіне лайық болуы тиіс.

Сондықтан, мұғалімдерге кейсті дайындау барысында нақты қандай деңгейге лайықталып құрылатынын зерделеп алу ұсынылады:

1. стандартты;
2. оқушылық;
3. зерттеушілік;
4. проблемалық.

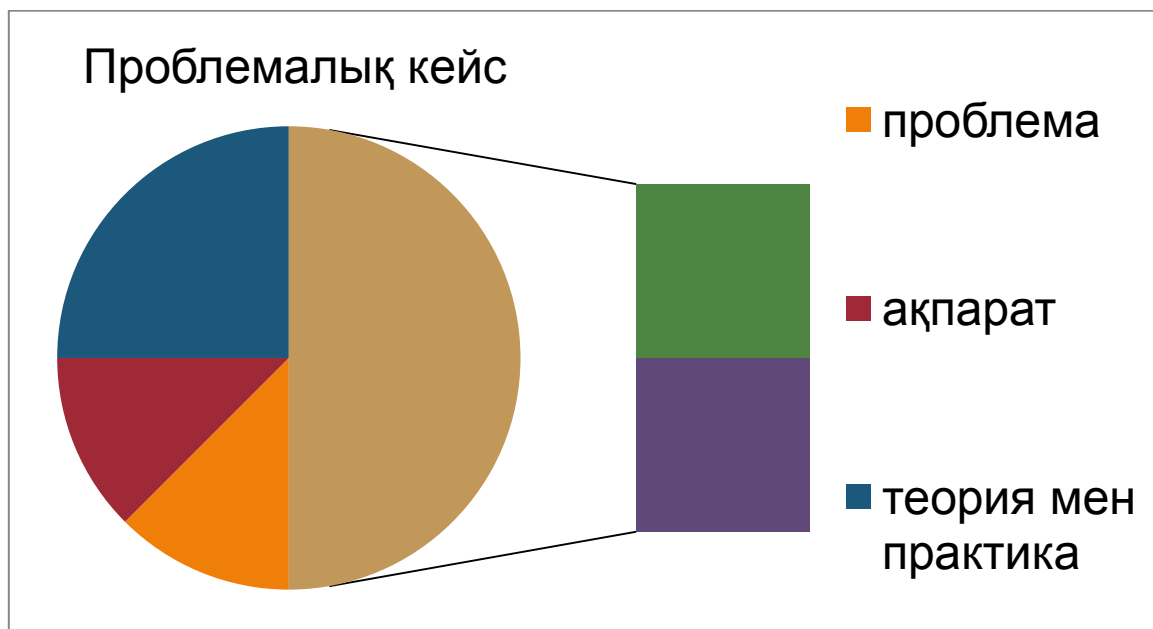
Сонымен қатар, балалардың кейстермен жұмыс жасауға қаншалықты төселгені маңызды. Сол себепті, мұғалім оқушыларды жүйелі ойлауға үйрету үшін, алғашқы кезде әртүрлі кейстерді шешудің бірнеше шартты алгоритмдерін ұсынуына болады. Мысалы, келесі алгоритм:

- кейспен танысу;
- кейстегі проблеманы түсіну;
- проблеманы шешу жоспарын құру;
- қажетті ақпаратты іздеу;
- алынған мәліметтерді өңдеу;
- талдау және проблеманы шешудің стратегиясын таңдау;
- жауаптың жобасын құрастыру;
- жауаптың жүйесін қалыптастыру;
- кейстің шешімін ұсынудың ұтымды әдісін таңдау;
- жауабын ұсыну (топпен, жұппен, жеке);
- ұсыныстарды ескеріп, жауапты толықтыру;
- жалпы ортақ шешімді пысықтау.

Келесі суреттерде «Физика», «Химия», «Биология», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «География», «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» пәндерінен кейс технологиясын қолданудың бірнеше жүйесін сызба-нұсқа түрінде ұсынып отырмыз.

2.1 «ФИЗИКА» ОҚУ ПӘНІНЕН КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ҮЛГІСІ

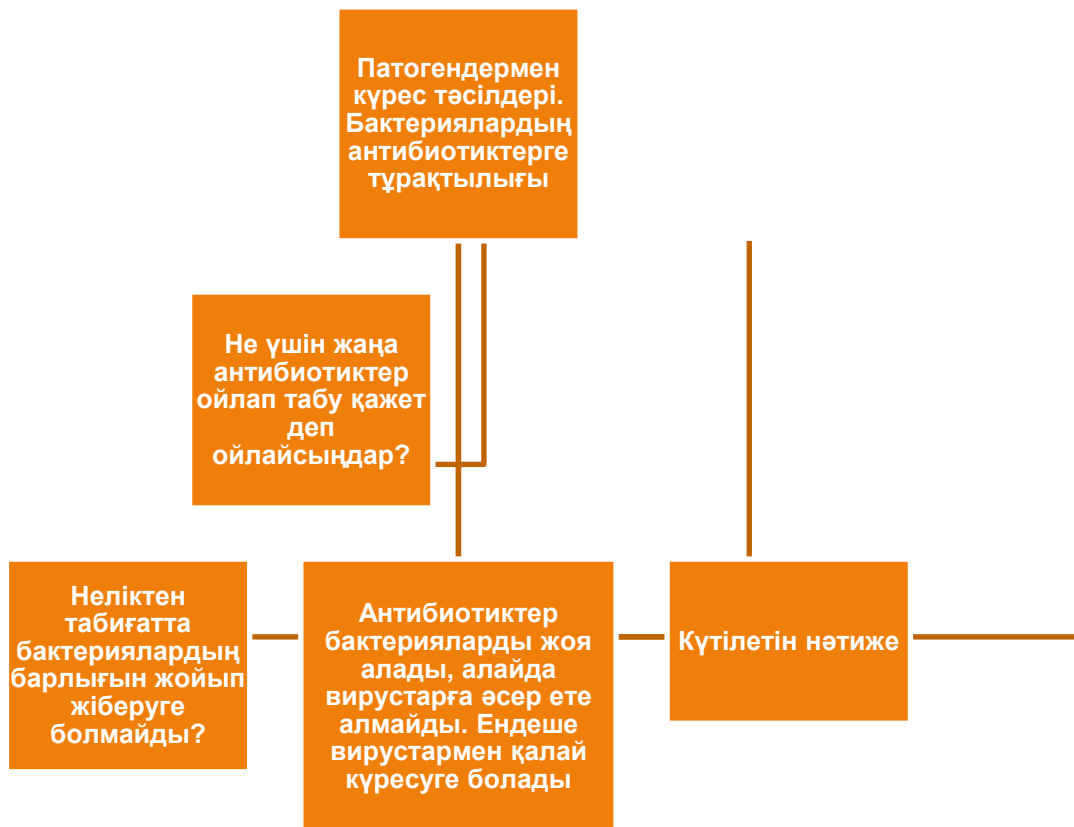
Тақырыптар: «Болашақ энергиясы» немесе «Қазіргі әлемдік ядролық өнеркәсіп», «Атом энергиясы және адам өмірінің қауіпсіздігі»; «Альтернативті энергияның жетістігі мен келешегі»

2.2 «ХИМИЯ» ОҚУ ПӘНІНЕН КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ҮЛГІСІ

2.3 «БИОЛОГИЯ» ОҚУ ПӘНІНЕН КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ҮЛГІСІ

2.4 «ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ» ОҚУ ПӘНІНЕН КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ҮЛГІСІ

2.5 «ГЕОГРАФИЯ» ОҚУ ПӘНІНЕН КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ҮЛГІСІ

Тақырып: Дүниежүзілік мұхиттың проблемалары

Мәселе: неліктен мұхит суы ластанады?

Факті, келтірілген материалдар бойынша дәлелді аргументтер келтіру, карта-сызба арқылы қорытындылап шағын жоба түрінде қорғау

Шешім: мұнай өнімдерінің ағып кетуі; тұрмыстық қоқысты төгу; мұхит түбінен мұнай өндірудің өзі зиян келтіруі. Зиянды ағын сулар.

2.6 «КӘСІПКЕРЛІК ЖӘНЕ БИЗНЕС НЕГІЗДЕРІ» ОҚУ ПӘНІНЕН КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ ҮЛГІСІ

1. Саудагерлер қандай елдермен сауда-саттық жасаған? Неге?

2. Ежелгі Қазақстан қандай ресурстарға ие болған? Қандай тауар айналымы жүрді?

Саудагерлер арқылы Еуропаға-ауыл шаруашылығы тауарларының үлкен партиялары, әсіресе мал және мал шаруашылығы өнімдері жеткізілді.

Сіз даланың кәсіпкерлік ортасы туралы қандай қорытынды жасай аласыз?

Мәселені тұжырымдау
Факті
Күтілетін нәтиже
Рефлексия

Білім беру мазмұнын жаңарту аясында «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндері білім алушылардың тарихи ойлау дағдыларын қалыптастыруға және дамытуға бағытталған. Сондықтан «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы» оқу пәндерінен нақты жағдайларды талдауға негізделген жағдаяттық кейстер жиі алынады. Тарих пәнінен кейс технологиясын оқыту әдісі ретінде пайдалану үшін, мұғалімге, оқу мақсатына сәйкес іріктеліп алынған жағдайлардың дизайндарын құрастыру ұсынылады. Кейс-сабақта бір ғана дұрыс шешім алу үшін қолданылатын бастапқы деректердің анық көрсетілген жиынтығы жоқ екені белгілі. Сондықтан, білім алушы кейстегі жағдайды толығымен ұғынуы керек, шешімді талап ететін мәселе мен сұрақтарды өзі анықтауы керек.

Білім алушылар тарихи жағдайды (тарихи дереккөздерді) талдап, мәселенің мәнін түсінуі, мүмкін шешімдерді ұсынуы және олардың ең дұрысын таңдауы керек. Мысалы, тарих пәнінде қолданылатын кейстерді шешудің жиі кездесетін жүйесі ретінде келесі алгоритм ұсынылады:

- мәселелерді анықтау, іріктеу және шешу;
- ақпаратпен жұмыс - жағдаятта сипатталған детальдардың мәнін түсіну; ақпараттар мен дәлелдерді талдау және синтездеу;
- болжамдармен және қорытындылармен жұмыс;
- баламаларды бағалау;
- шешімдер қабылдау;
- басқа адамдарды тыңдау және түсіну (топтық, жұптық жұмыстарда).

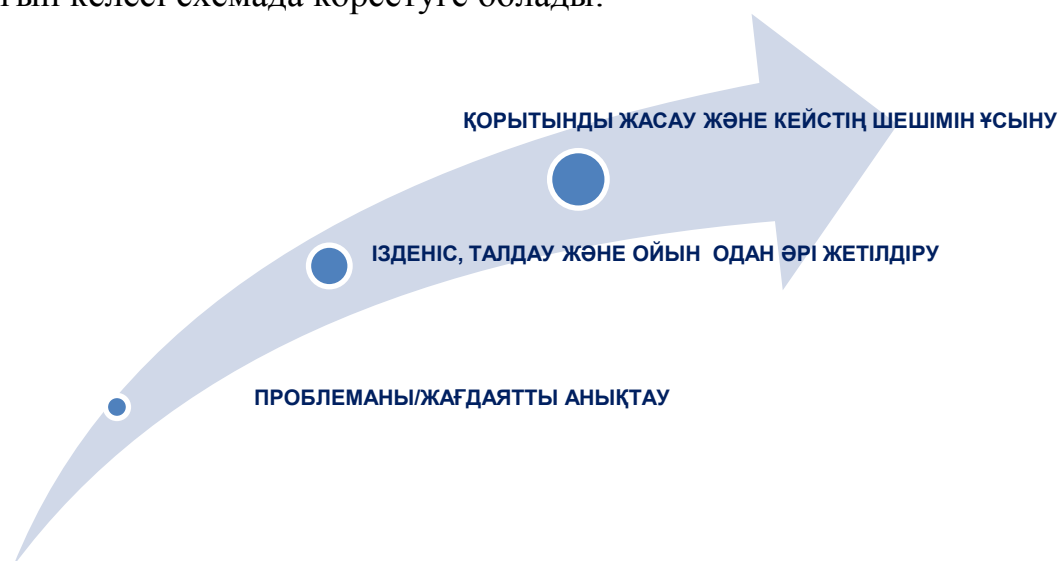
Тарих пәнінде кейс қандай да бір нақты жағдаяттың жазбаша сипаттамасы ретінде түсіндіріледі. Білім алушылардан жағдаятты талдап, проблемалардың мәнін түсінуді, мүмкін болатын шешім нұсқаларын ұсынып, олардың ең жақсысын таңдау сұралады.

Кейспен негізгі жұмыстар:

- *Бірінші кезең* кейспен дербес жұмысты болжайды, ол алдын ала әзірленген мәтінмен барынша тиімді жұмысты қамтамасыз етуі тиіс.
- Кейс-әдістің *екінші кезеңі* ұжымдық жұмыстан тұрады, онда балалар идеялармен, өз тәжірибесімен алмасады және мұғалім ұсынған тапсырмаларды орындай отырып, ұжымдық шешім шығарады. Мысалы: сөйлемдегі ойды аяқтау; мәтіннен проблеманы анықтап тұрған негізгі тірек сөздер мен сөз тіркестерін табу; сұрақтарға жауап беру т.б.
- *Үшіншіден*, соңғы кезеңде топтар өз жұмысының нәтижелерін баяндайды. Бұл кезеңде білім алушылар басқа топтардың жауабына өз ойларын қоса алады, өз жауаптарына түсінік беріп үйренеді. Осы уақытта мұғалім ұсынылған жауаптардың сапасын бағалайды және бәрі бірге жасалған жұмысты қорытындылайды.

Тарих сабағында зияткерлік қиындықтарды туғызу, стандартты емес мәселелерді, проблемалық міндеттерді пайдалану әрбір адамның күнделікті өмірде қажетті шығармашылық ойлауын дамытуға ықпал етеді.

Кейспен жұмыс жасау барысындағы осы оқу іс-әрекеттерінің сабақтастығын келесі схемада көрсетуге болады:

Сабақта пайдаланатын кейстерді оқу жылының басында іріктеп, орта мерзімді жоспарға енгізу, мұғалімнің күнделікті уақытын үнемдейді.

Қысқы мерзімді жоспар жасалған кезде мұғалім төмендегі ұсыныстарды басшылыққа алады:

- сабақты ұйымдастырған кезде оқу бағдарламасында және жоспарында көрсетілген мақсаттар мен міндеттерді басшылыққа алуы қажет;
- алынатын кейстер сабақтың мақсаттарын тұжырымдау барысында нақты, қол жеткізуге болатын, өлшенетін (SMART принципі бойынша) мақсаттарға сәйкес келгенде таңдалады;
- қажет болған жағдайда мұғалімнің қалауы бойынша оқу іс-әрекеттерін толықтыруға болады.

Орта мерзімді жоспар үлгілерін тірек жоспары ретінде қолдану ұсынылады, педагог жоспарларды әрқашан қажетті кейстермен толықтырып, қажеттілігіне қарай бейімдей алады.

Қорытынды

Отандық орта білім мазмұнын жаңарту бойынша іс-шараларда қазіргі өмірде кең қолданыстағы дағдыларға - білімді шығармашылықпен қолдануға; сыни ойлау; ғылыми-зерттеу жұмысы; АКТ-ні қолдану; тілдік дағдыларды қоса алғанда, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану; топта және жеке жұмыс жасай білуге көңіл аударылады. Жалпыадамзаттық және этномәдени құндылықтарға негізделі отырып, бұл дағдылар оқушыға оқу және өмірлік сипаттағы мәселелерді шешуге мүмкіндік береді.

Білім беру мазмұнын жаңарту мұғалімнен сыныптағы қызметті ұйымдастыруды талап етеді. Оқу процесінде оқушының өміріне жеке қабілеттері мен шығармашылық көзқарасын дамытуды қамтамасыз ететін әдістердің бірі- кейс технологиясы болып табылады.

Кейс технологиясы - бұл нақты немесе қиялдағы жағдайларға негізделген, білімді игеруге емес, оқушылардың жаңа қасиеттері мен дағдыларын дамытуға бағытталған интерактивті оқыту технологиясы. Кейс технологиясының ерекшелігі - олардың бірнеше шешімі және оған апаратын көптеген балама жолдары бар. Нақты жағдайды талдай отырып, оқушылар алған білімдерін іс жүзінде қолдана білу дағдыларын дамытады.

Кейс технологиясының сипаттамасы бір мезгілде қандай да бір практикалық проблеманы ғана емес, сонымен қатар осы проблеманы шешу кезінде меңгеру қажет белгілі бір білім кешенін өзектендіретін нақты жағдайға талдау жүргізеді (қандай да бір кіріспе деректер).

Белсенді ситуациялық оқыту кезінде талдауға қатысушыларға белгілі бір уақыт сәтіндегі жағдаймен байланысты фактілер (оқиғалар) көрсетіледі. Оқушылардың міндеті ықтимал шешімдерді ұжымдық талқылау, яғни ойын әрекетінде өзара іс-қимыл шеңберінде әрекет ете отырып, ұтымды шешім қабылдау болып табылады.

Демек, кейс технологиялар рөлдік ойындарды, жоба әдісін және ситуациялық талдауды біріктіреді.

Кейс технологиясын пайдалана отырып, мұғалім білім алушыны жеке және топтарда жұмыс істеуге үйретуі тиіс. Ақпаратты талдап, берілген міндетті шешу үшін оны сұрыптап, негізгі мәселелерді анықтап, шешудің баламалы жолдарын тауып, оларды бағалап, оңтайлы шешімді таңдап, іс-әрекет бағдарламасын қалыптастыру жаңартылған мазмұндағы білім берудегі кейс технологиясы міндеттерінің бірі болып табылады.

Ұсынылған кейс технологиясы әдістері оқушының креативті ойлауын дамытып, сабақтың мазмұнын ерекше құруға, шығармашылық мүмкіндігін кеңейтуге жағдай жасайды. Кейсті құрастыру барысында оқушыға ақпарат көздерімен жұмыс жасауға, жеке қызығушылықтарымен алдын ала жұмыс жүргізуге және ізденуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. «Білім берудің барлық деңгейінің мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 604 бұйрығы.
2. «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығы.
3. «Қазақстан Республикасындағы бастауыш, негізгі орта, жалпы орта білім берудің үлгілік оқу жоспарларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2012 жылғы 8 қарашадағы № 500 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 4 қыркүйектегі № 441 бұйрығы.
4. Аргунова, Т.Г. Применение кейс-метода в образовательном процессе и методической работе ССУЗА / Т.Г. Аргунова, В.Н. Андреева, В.А. Подвойский: науч.-метод. пособие. – М., 2007. – 104 с.
5. М.Ш.Алипов.Экология және тұрақты даму. Алматы 2012
6. Білім мазмұнын жаңарту аясында (7-9-сыныптарда) «Физика» оқу пәнін оқыту бойынша әдістемелік ұсынымдар. – Астана: ҚР. «БІ. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы» РМҚК, 2018 жыл.
7. Барнс Л.Б., Кристенсен Р.К., Хансен Э.Дж. Преподавание и метод конкретных ситуаций: учебник, ситуации и дополнительная литература. – М.: Гардарики, 2000. – 502 стр.
8. Бринкенкохофф Р.О. Метод успешного случая. Быстрый способ узнать, что работает, а что нет. М.: Нипро, 2005.-224 стр.
9. Михайлова Е.А. Кейс и кейс – метод: процесс написания кейса// Маркетинг. 1999. №5.С.113-120; №6.С.117-123.
10. Савинова О.В. Использование кейсовой технологии в практике преподавания. – М.: Новая школа, 2005.
11. Уәлиханов Ш.Ш Шығармаларының бес томдық жинағы. Алматы., 1985 ж., 4 т., 93 б.
12. Су шарушылығы. – Алматы, «Мектеп» баспасы, 2002 жыл.
13. Қазақстанның физикалық географиясы, Алматы: Атамұра, 2008. ISBN 9965-34-809-X
14. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Экология және табиғат қорғау / Жалпы редакциясын басқарған – түсіндірме сөздіктер топтамасын шығару жөніндегі ғылыми-баспа бағдарламасының ғылыми жетекшісі, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты А.Қ.Құсайынов. – Алматы: «Мектеп» баспасы» ЖАҚ, 2002 жыл. – 456 бет.
15. Мұхажанова Н.А., Жаһандық экология: - Алматы: 2011. -172 бет
16. М.Ш.Алипов.Экология және тұрақты даму. Алматы 2012 жыл.

17. Р.Ә.Қаратабанов, Ж.Ф.Тенькебаева География. Әлемге жалпы шолу. ТМД елдері: Жалпы білім беретін 11-жылдық мектептің (жаратылыстану-математика бағыты) 10-сынып мұғалімдеріне арналған әдістемелік құрал. – Алматы: Алматы кітап баспасы, 2015. – б.

18. Е.С. Дүйсенханов, С.А. Щеглов, Д. Ханин, А.М. Фазылжанова, А. А. Сейтенова «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» Мұғалімдерге арналған нұсқаулық – Алматы, 2019 жыл.

19. Бобик Дж. «Как устроен мир», Москва: Апрель, 2009.

«ФИЗИКА» ПӘНІ БОЙЫНША КЕЙС ҮЛГІЛЕРІ

7 сынып

Тақырып: «Заттың құрылысы. Молекулалардың өзара тартылуы және тебілуі»

№1 КЕЙС

Санжар кесені ернеуіне дейін толтырып, өзіне шай құйып алды.

Әкесі оған:

- Шайды азайт, әйтпесе шайға қант салып араластырғанда төгіліп кетеді.
  - Әрине азайтамын, әйтпесе қант салсам төгіледі, - деп Санжар ақылды түр танытты.
  - Қант салсаң шай төгілмейді! Бірақ оны араластыру ыңғайсыз болады.
  - Қалай төгілмейді, кесе толып тұр ғой! - деп таң қалды Санжар.
- Әкесі қасықты алып, абайлап шайға бір қасық қант салды. Кеседен шай төгілмеді.
- Бұл қалай болды? - деп дауыстады Санжар.
  - Неге олай болғанын кешке дейін ойлан, ал кешке бәріміз бірге талқылаймыз және физика ғылымын қонаққа шақырамыз», - деді әкесі құпия түрде.

Кейс бойынша сұрақтар:

1. Сіз өз өміріңізде осындай жағдайды байқадыңыз ба?
2. Шайға қант салғанда неге төгілмеді?
3. Ыстық шай құйғанда қандай қауіпсіздік шараларын сақтау керек?

№2 КЕЙС

Аружан мен Ербол поезбен әжесіне қонаққа бара жатыр. Дөңгелектер тық-тық, тук-тук деп тарсылдайды.

- Ербол, неге поезд үнемі уақыт санап тарсылдайды? – деп сұрады қарындасы Аружан ағасынан.
- Жоқ, поезд рельспен сырғанайды және бір жолақтан екіншіге секіріп ауысады, деді Ербол.
- Теміржол рельстерін неге тұтас етіп жасамайды?
- Себебі, ауаның температурасы өзгеріп тұрады және рельстің ұзындығы да өзгеріп тұрады.
- Ештеңе түсінбедім, жақсылап түсіндірші.

Кейс бойынша сұрақтар:

1. Поезбен саяхаттағанды жақсы көресіңдер ме? Неге?
2. Теміржол рельстерін неге біртұтас етіп жасамайды?
3. Ауаның температурасы төмендегенде рельстердің арасындағы кеңістік қалай өзгереді?

4. Ерболдың жауабын қарындасы түсінетіндей етіп тұжырымдап көр

Тақырып «Денелердің жүзуі» №3 КЕЙС

Көктем. Үйлердің шатырынан ірі, әрі көңілді су тамшылары жерге тамады. Өне-міне дегенше сылдырлаған бұлақтар жол бойымен ағады. Мақсат пен Берік терезеге қарап отырып, жақын арада көлшіктерге қалай кеме жіберетіндерін жоспарлады.

- Мақсат, сен кемелерді дайындадың ба?

- Дайындайтын несі бар? Қағаз үнемі қолымызда, керегінше жасай беруге болады.

- Жоқ, маған олай ұнамайды! Қағаз кемелер суды тез сіңіріп, жарамсыз болып қалады. Мен бір кеме болса да нағыз кемеге ұқсатып жасағым келеді.

Неден жасаған дұрыс болар еді? Мүмкін әкемнен кішкентай ағаш кесінділерін сұрап алып, кемені ағаштан жасасам ба?

- Егер шынайы кеме болсын десең, онда ол металдан болуы керек!

- Сен не дегенінді ойландың ба? Металл кеме шеге сияқты бірден батып кетеді. Мен дүкеннен алған металл кемені жіберіп көргенмін. Батып кетті! Мүмкін пенопластан кесіп жасаған дұрыс шығар? Ол ағаштан жұмсақ, оны кесу оңай болады және ол батып кетпейді.

- Күлкімді келтірмеші! Нағыз кеме сиқты, бірақ жеңіл болсын дейсің. Сенің дүкеннен алған кемең батып кетсе де нағыз кемелер батпайды. Одан да Интернет желісінен қолдан кеме жасауға кеңестер табайық та өзіміз жасап көрейік, әлі уақытымыз бар емес пе?

Кейс бойынша сұрақтар:

1. Қалай ойлайсыңдар, балалардың қайсысы дұрыс айтты? Сен олардың біреуінің көзқарасын қолдар ма едің? Неліктен?

2. Сен кемені қай материалдан жасар едің? Неліктен?

3. Нағыз кемелер неге батып кетпейтінін білесің бе?

Тақырып: «Қарапайым механизмдердің ПӘК» № 4 КЕЙС

Өнертапқыш Ризат Айдарұлы Өтепов 110% ПӘК бар жүк көтеретін қарапайым механизм жасағандығын мәлімдеді. Ол өз жұмысын қорғау барысында, жүк көтеру кезінде үйкелетін бөлшектерді жылытуға жұмсалатын пайдасыз жұмысты болдырмайтынын айтты. Ол үшін кәдімгі арқандарды жібекпен алмастырып, оларды үнемі сумен ылғалдандырып отырды. Оның қарсыластары цех шебері мен завод экономисі болды, олар өнертабыстың байыпты ойластырылмағанын және оны әрі қарай дамыту қажет екенін дәлелдеді.

Кейс бойынша сұрақтар:

1. Цех шебері мен экономист қандай дәлелдер келтіруі мүмкін?
2. Мәтінде физикалық дәлсіздіктер бар ма?

№ 5 КЕЙС

Сәбитов Иман Кемелұлы үлкен құрылыс салмақшы болды. «Жазға қарай қандай жабдықтар мен құрылыс материалдарын сатып алу қажет? Қай дүкенді таңдасам екен?» - деп ойлады.

Ол жергілікті газеттегі жарнама бетін ашты. Орталық көшедегі «Бәрі сіз үшін» дүкенінің жарнамасының жарқын суреті бірден көзге түсті. «Біздің аспаптарымыздың ПӘК-і 100%! Сіздің барлық күш-жігеріңіз пайдалы жұмысқа айналады! Шығынсыз жұмыс істе!» - дейді жарнама.

«Күдікті нәрсе» - деп ойлады Иман Кемелұлы.

Кейс бойынша сұрақтар:

- Қарапайым механизмдердің ПӘК-і дегеніміз не?
- Сатып алушыларды тарту үшін компанияның алдамшы жүрісінің мәнісі неде?

Тақырып: «Диффузия»

КЕЙС №6

Ажардың анасы кір жуғаннан кейін қызынан түрлі-түсті киімдерді ілуді сұрады. Ажар да өзінің ақ киімдерін жуып, далаға шығаруға ыңғайлы болу үшін түрлі-түсті киім-кешек жатқан ыдысқа салды. Осы мезетте оған сүйікті құрбысы Сәуле телефон соқты. Қыздар нағыз достар болатын, оларды драмалық үйірмедегі спектакльдің дайындығы, сүйікті балалар сериалының жаңа сериясын талқылау, басқа да мектептегі ортақ мәселелер біріктіретін. Уақыт байқалмай өтіп жатты, Ажардың киімдерді ілу керек екені есіне түсті. Ол Сәулемен қоштасып, киім ілуге жүгірді. Ақ киімдер түрлі-түсті болып өңіп кетіпті де Ажардың көңіл-күйі бұзылды.

-Бұл қалай болғаны? – деп Ажар қатты дауыстап жіберді.

Кейс бойынша сұрақтар:

1. Сіздің өміріңізде осындай болды ма? Ақ киім неге өңіп кетті? Физика тұрғысынан түсіндіріңіз.
2. Ақ киім мен түсті киімді неге бөлек жуу керек?

КЕЙС №7

Серіктің Айман апасы қызанақтарды дәмді етіп тұздап консервілейді.

-Апа, неге қызанақтар соншалықты дәмді?-деп сұрады Серік.

-Иә, мен оларға тұз ғана емес, қант, ақжелкен, аскөк, лавр және қарақат жапырақтарын саламын, - деп жауап берді апасы.

- Мұның бәрі қызанақ ішіне қалай түседі?- Серік таң қалды.

- Мен мұның бәрін тұздыққа саламын, ал қызанақтың ішіне өздері кіреді, - деп жауап берді апасы.

Кейс бойынша сұрақтар:

1. Қызанақты қалай консервілейтінін білесіңдер ме?
2. Көкөністерді консервілеуге қандай физикалық құбылыс көмектеседі?
3. Неге қызанаққа ыстық тұздық құйса жақсы болады?

Тақырып: «Қатынас ыдыстар»

№ 8 ЕРТЕГІ-КЕЙС

Бір ас үйде қарапайым шайнек тұрды. Онда барлығы қарапайым болды: кәдімгі көк түсті, қалыпты өлшемі 2 литр және шүмегі де кәдімгідей жіңішке, әрі шайнектің деңгейінде аяқталды.

«Менің шүмегім ұзын болса ғой, - деп ойлады шайнек, - сонда мен жақсы көрінер едім! Мені бәрі байқап, қарапайым шайнек емес, ерекше екенімді көруші еді!»

Ол осылай ойлап үлгермеді, кенеттен – керемет! Оның шүмегі шайнектен ұзын, көрнекі әрі әдемі болып кетті. Барлығы шайнекті бірден байқап көңіл аудары бастады. Бірақ шайнекті пайдалануды тоқтатты.

- Не болды? – деп ойлады шайнек.

Кейс бойынша сұрақтар:

- Балалар, шайнек неге пайдаланылмай қалды деп ойлайсыңдар?
- Шайнек қандай қасиетке ие?
- Егер шайнектің шүмегі шайнектің ыдысынан төмен болса, ыңғайлы болар ма еді? Неліктен?

8 сынып

Тақырып: «Электрлендіру»

КЕЙС №9

Иіру цехының шебері Сабыр Талғатұлына цехта ылғалдылық режимін сақтамағаны үшін сөгіс жарияланды. Оның кінәсінен бір-біріне электрлендіру кезіндегі жіптер шатасып және станоктың бөлшектеріне жабысып, жыртылды. Сабыр Талғатұлы сөгіс берумен келіспеді. Ол жіптің үзілуінде станоктың жұмысын нашар қадағалаған қызметкерлер кінәлі деп есептеді.

Кейс бойынша сұрақтар:

- Тоқыма өнеркәсібі цехтарында ылғалдылық режимі неге маңызды?
- Шебер әділ жазаланды ма?

Жіптер үйкелгенде және ылғалдылық режимі сақтамағанда тағы қандай қиындықтар туындауы мүмкін еді?

КЕЙС №10

Баспаханадағы жұмысты тексеруші комиссия, күніне бірнеше рет баспа (ротациялық) машиналары цехқа ылғалды тазалау жүргізу үшін сөндірілгеніне наразы болды. Бұл, олардың пікірінше, еңбек өнімділігін төмендетіп, баспа

өнімдерінің өзіндік құнын арттырды. Цех шебері қағаз бен машинадағы статикалық электрленудің әсерін жою үшін, қағаздың бітелуін, үзілуін және өрттің алдын алу үшін осылай жасау керектігін түсіндірді.

Кейс бойынша сұрақтар:

- Кімдікі дұрыс? Цех шеберінің айтқаны немесе комиссияның шешімі ме?
- Еңбек өнімділігін және баспа өнімінің өзіндік құнын қалай арттыруға болады?

КЕЙС №11

Мұнай тасымалдау жөніндегі автоколоннаның механигі Сәбит Мұратұлы Дархан Бақытұлының рейске жолдамасына қол қойған жоқ, өйткені оның бензин тасымалдайтын көлігіндегі шынжыр тізбектің бірнеше буыны жоғалған және жеткіліксіз ұзын болды. Алайда Дархан Бақытұлы өз еркімен автогаражды тастап, рейске кетіп қалды, себебі жұмыс күнін босқа өткізгісі келмеді. Жол-көлік қызметі бекетінде бензин таситын көлік тоқтатылды және жүктерді тасымалдауда қауіпсіздік ережелерін сақтамағаны үшін мәжбүрлеп тұраққа жіберілді. Сот шешімі бойынша Дархан Бақытұлы 1 жыл мерзімге жүргізуші құқығынан айырылды.

Кейс бойынша сұрақтар:

- Неге бензин таситын көлікке шынжырды жерге дейін тіркейді?
- Автоколонна механигі дұрыс жасады ма?
- Дархан Бақытұлына тым қатаң жаза жүктемеді ме?

КЕЙС №12

Әуесқой-жүргізуші – Сапарова Орынтай Маратқызымен жолда қиындық туындады. Оның автомобилінің жанар-жағармайы таусылып жанар-жағармай құю бекетіне біраз жетпей тоқтады. Орынтай Маратқызы әрқашан жүксалғышта өзімен бірге бензині бар кішкентай, сүйкімді, пластикалық канистрді алып жүретін.

- Мен қандай ақылдымын! – деп ойлап Орынтай Маратқызы бензинін құйып одан әрі қарай жүрді.

Кейс бойынша сұрақтары:

- Орынтай Маратқызының әрекеті дұрыс па?
- Орынтай Маратқызы қандай маңызды қателікке жол берді? Қандай жағдай туындауы мүмкін еді?
- Бұндай қиындықтар жолда туындамас үшін жүргізуші не істеуі керек еді?

Тақырып: «Өткізгіштердің кедергісі»

КЕЙС №13

Ертай мен Асан физика сабағында қолдану үшін резистор жасауды шешті. Ертай мыс, ал Асан темір сым алды.

- Темір сым неге алдың, барлық өткізгіштерді мыс сымнан жасаған дұрыс, ол бағалы және жақсы? – деді Ертай.

- Жоқ, менің ойымша, мыс сым сәйкес келмейді, кедергі өте аз болады, - деді Асан.

-Ал, бұл қандай сымды алғаныңа байланысты! - деп қайталады Ертай. Дегенмен, менікі жақсы.

Кейс бойынша сұрақтар:

1. Кімнің пікірі дұрыс?
2. Резистор жасау үшін сым қандай қажетті сипаттамалармен ерекшеленуі керек?
3. Қарапайым сымнан жасалған резистордың кедергісін қалай есептеуге болады?
4. Сіздің дұрыс жауап бергеніңізді қалай тексеруге болады?

КЕЙС №14

Кемел мектептен көңіл-күйі жабырқау шықты. Олар дайындаған резистордың кедергісі есептік көрсеткішпен сәйкес келмеді. Оның тырысып, талпынуына байланысты бәрі жақсы болғанын қалар едім. Рас, физика пәнінің мұғалімі Кемелді дайындалған құралы үшін мақтады, алайда, эксперименталды түрде есептелген кедергінің есептік көрсеткішпен сәйкес келмеуіне байланысты, олардың материалды толық меңгермегеніне байланысты өкіну қажет екенін айтты.

- Үйге келгеннен соң, есептік көрсеткіш пен эксперимент нәтижесі неге сәйкес келмегендігі туралы сұраққа жауап іздеуге тырыс. Бірнеше дәлелдерді табуға тырысып көр, олардың ішінен ең маңыздысын таңдау керек,- деді мұғалім.

Кейс бойынша сұрақтары:

1. Неге кедергі сәйкес келмеді деп ойлайсыз? Ал сізде қалай болды?
2. Кемелге қолдау көрсету үшін бірнеше дәлелдерді ұсыныңыз.
3. Өз нәтижелеріңізді атаңыз және түсіндіріңіз. Неге олар әртүрлі болды?

Тақырып: «Тізбектей және параллель жалғау»

КЕЙС №15

Физика мұғалімі Алмас Ақылұлы оқушыларға демалыс лагеріндегі жазғы алаңды жарықпен безендіру бойынша жоба жасауды ұсынды. Бұл жобаның шарттарының бірі электр энергиясын үнемді пайдалану болды.

- Электр энергиясын үнемдеу үшін, электр тогының жұмысы аз болатын электр тізбегін құрастыру қажет, - деп болжады балалар.

- Барлық шамдарды тізбектеп қосу керек. Тізбектегі ток күші аз болғандықтан, жұмсалған қуат аз болады. Бірақ егер бір шам жанып кетсе, басқа шамдардың бәрі сөнеді, - деді Асан.

- Мұндай тізбек жарамсыз. Шамдарды параллель жалғау керек, егер біреуі жанып кетсе, басқалары жұмыс істейтін болады, - деді Әли.
- Ал тізбектей және параллель жалғаудың екі түрін де пайдаланса қалай болар екен? -деп ойлады Асан.
- Ойлану керек!

Кейс бойынша сұрақтар:

1. Сіз қандай тізбекті пайдаланар едіңіз? Неге?
2. Электр құралдарын пайдалану кезінде қандай ережелерді есте сақтау керек?
3. Электр құралдарын сауатты пайдалану бойынша жадынама ойлап табыңыз. Бұл жадынаманы топта талқылаңыз.

КЕЙС №16

9-сынып

Тақырып: «Радиоактивтілік»

Оқу мақсаттары

- 9.6.2.1 радиоактивті сәулелердің табиғаты мен қасиеттерін түсіндіру
- 9.6.2.2 радиоактивті ыдыраудың ықтималды сипатын түсіндіру
- 9.6.2.7 радиоактивті изотоптарды қолдануға мысалдар келтіру
- 9.6.2.8 радиациядан қорғану тәсілдерін сипаттау

Күтілетін нәтиже:

Білім мазмұны кеңейе түседі, жаңа ақпараттармен толығады, басқа параметрлермен байланысы және оларға тәуелділігі анықталады, радиоактивтілік туралы түсініктері мен білімдері тереңдейді.

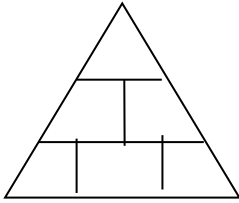
Интерактивті кейстің түйінді идеясы:

Сабақта өтілген материалға оқушының зерттеу тақырыбы тұрғысынан қайта оралу идеясы. Тақырыпқа қатысты «Білгім келеді» сұрақтарын өз-өзіне қойып, әрбір оқушы сұрақтар қалыптастырады және жазып қояды. Кейс осы сұрақтардың негізінде туындаған проблемалық жағдаятқа құрылады.

Интерактивті ақпарат алмасу (оқушылардың жобалық жұмыстарынан ақпарат алу) және талқылау. Зерттеу жұмыстарының тақырыптары (үлгі ретінде):

1. Мұхтар және Ержан - «Табиғи радиациялық фонның өзгеруін зерттеу».
2. Айгерім – «Топырақтың радиоактивтілігін зерттеу».
3. Мейірхан – «Радиоактивті сәулелердің биологиялық әсері».
4. Ақмарал – «Ауыз су сапасын жақсартудың физикалық тәсілдері».
5. Раушан – «Баспана (киіз үй) қасиеттерін физикалық тұрғыдан зерттеу».
6. Мақсат – «Жергілікті жердегі өсімдік жапырақтарының оптикалық жүйесін зерттеу».
7. Айна - «Іштен жану двигателдерін жетілдіру жолдары».

Қорытынды жасау үлгісі:

	Мен білетін <i>бір</i> нәрсе,
	Мен білгім келген <i>екі</i> сұрақ,
	Мен бүгін жауабын тапқан <i>үш</i> сұрақ

КЕЙС №17

10-сынып

Тақырып: «Импульстің сақталу заңы»

Кейс «Жер серігі парадоксы»

«Жер серігі атмосфераға еніп тежелген уақытта, оның жылдамдығы азаюдың орнына керісінше артады. Бұл құбылысты қалай түсіндіріп бере аласыз? Жерге қауіпсіз жылдамдықпен түсу үшін, төмендеп келе жатқан жер серігінің үдеуі қандай болуы керек?»

Кейспен жұмыс жасау үшін келесі қосымша мәліметтер беріледі:

$$m = 2,4 \cdot 10^3 \text{ кг}$$

$$l = 100 \text{ м}$$

$$d = 2,3 \text{ м}$$

$$\rho = 5,6 \cdot 10^{-7} \text{ кг/м}^3$$

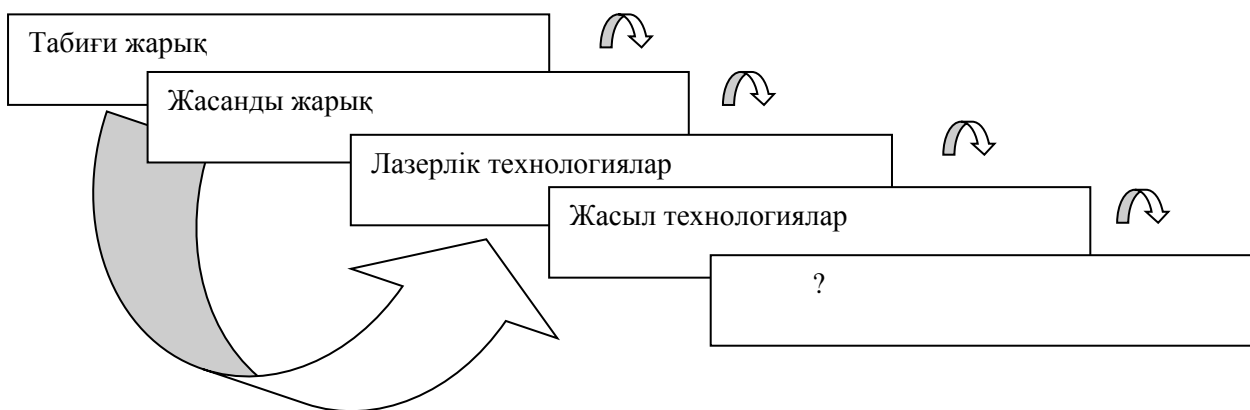
$$M = 6 \cdot 10^{24} \text{ кг}$$

КЕЙС №18

11-сынып

Тақырып: «Лазер»

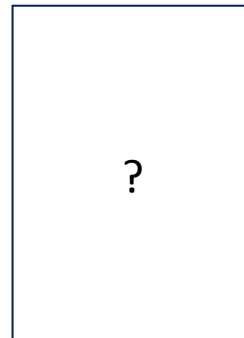
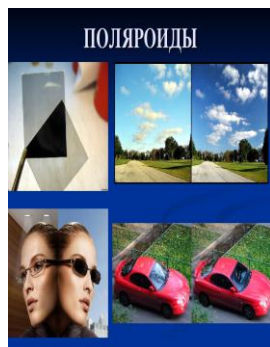
Кейсті мәтінмен немесе келесі сызба түрінде беруге болады.

КЕЙС №19

11-сынып

Тақырып: «Жарық поляризациясы»

Кеше

Бүгін

Ертең

1. Суреттердегі көріністердің арасында қандай байланыс бар?
2. Сабақтың тақырыбымен байланысын ашып, тиісті қорытынды жасау ұсынылады.

КЕЙС №20

11-сынып

Тақырып «Изотоптар мен радионуклидтер»

Радиоактивтілік тақырыбын зерттеуге арналған кейс үлгісі. Тақырыпты толықтыру барысында оқушылардың пікірлері қамтылады. Сабаққа қатысқан оқушылардың ой-өрісінің кеңдігіне, қызығатын тақырыбына байланысты айтатын ойлары мен пікірлері де өзгеше болады. Бұл сабақтың нәтижелілігі негізінен оқушылардың белсенділігіне байланысты. Себебі, сабақтың барысында әр оқушы өзін танытатын басты кейіпкер.

Кейс мәтіні:

«Кестеде бір біріне жақын орналасқан 4 ауданның бақша өнімдерінің құрамындағы радионуклидтердің мөлшері көрсетілген. Талдау облыстық радиологиялық зертханада жасалған. Алынған бақша өнімі халықтың тұтынуына жарамды ма? Оны қалай білуге болады. Құрамында радиоактивті изотоптар бар өнімді тұтыну қаншалықты қауіпті?»

Жыл	2015		2016		2017		2018	
	Cs-137	Sr-90	Cs-137	Sr-90	Cs-137	Sr-90	Cs-137	Sr-90
<i>Аудан атауы</i>	<i>Бк/кг</i>		<i>Бк/кг</i>		<i>Бк/кг</i>		<i>Бк/кг</i>	
1-аудан	0,45	0,81	0,58	0,89	0,61	0,95	0,75	0,98
2-аудан	0,39	0,75	0,42	0,88	0,54	0,94	0,66	0,99
3-аудан	0,31	0,29	0,42	0,33	0,55	0,44	0,62	0,56
4-аудан	0,23	0,25	0,31	0,38	0,42	0,45	0,53	0,57

Көмекші ресурс ретінде радионуклидтердің рұқсат етілетін нормасы бекітілген кестені пайдалану ұсынылады. Салыстырмалы талдау жүргізу үшін кестеден Cs-137 мен Sr-90 рұқсат етілген мөлшерін алуға болады. Сонымен бірге, 9-сыныптың және 11-сыныптың «Физика» оқулығын, қосымша интернет ресурстарының ақпараттарын қолдануға болады.

КЕЙС №21

11-сынып

Тақырып «Электромагниттік толқындар мен тербелістер».

Кейс мәтіні:

«Биорезонанстық диагностика әдісін қолдану арқылы өттің қабынуын анықтау үшін жасалған зерттеу күтпеген жаңалыққа алып келді. 14 жастағы балаға жасалған өт қабынуын анықтау нәтижесі нашар болып шықты. Ұзақ жол жүріп келгендіктерін, жолда бала өзін жайсыз сезінгенін алға тартқан анасы біраз уақыттан соң қайта түсіруін сұрады. 2 сағаттан кейін жасалған зерттеу қорытындысы мүлдем басқа нәтиже көрсетті және ол жақсы болып шықты».

Мәтіннің негізінде биорезонанстық диагностика әдісін талдау, қорытынды жасау ұсынылады. Оқу мақсатына сәйкес, оқушылар өз білімдерін электромагниттің толқындар мен тербелістердің адам организміне әсері туралы ақпараттармен толықтырады.

«ХИМИЯ» ПӘНІ БОЙЫНША КЕЙС ҮЛГІЛЕРІ

Сынып: 9

Бөлім: Элементтер 17 (VII),

16 (VI), 15 (V), 14 (VI) топтар және олардың қосылыстары

Тақырып: Фосфор және оның қосылыстары

Оқу мақсаты:

9.2.1.22 - фосфордың аллотропиялық түр өзгерістерін салыстыру;

9.4.2.2 - фосфор қосылыстарының Қазақстандағы кен орындарын атау;

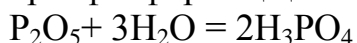
9.2.1.23 - фосфор және оның қосылыстарының жалпы химиялық қасиеттерін түсіндіру.

Кейс №1 «Фосфор, оның химиялық қасиеттері»

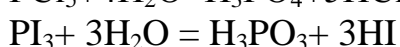
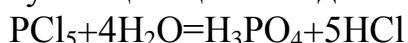
Мәселе:

Химиялық қасиеттері: Неғұрлым белсенді ақ фосфор. Ол ауада қышқылданады. Оттегі артық болғанда фосфордың жануы кезінде P_2O_5 алынады. Оттегі жетіспеген жағдайда P_2O_3 алынады. Тотығу кезінде бөлінетін жылу есебінен ауада өздігінен жанады. Ауада қызыл фосфор баяу тотығады, өздігінен тұтанбайды. Ауада қара фосфор тотықпайды.

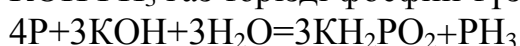
Фосфор оксиді (V) — қышқыл оксиді. Ол көп мөлшерде жылу бөлетін сумен жауап береді. Сондай-ақ алдымен метафосфорлық қышқыл $(HPO_3)_n$ пайда болады. Ыстық сумен өңдеу кезінде ол орта күштің үш негізгі ортофосфорлық қышқылына айналады.

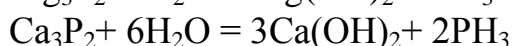
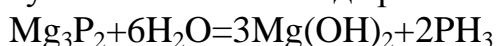
Фосфор галогендермен көп мөлшерде жылу бөлумен өзара әрекеттеседі. Галогендермен тригалогенидтер және пентагенидтер түзеді. Фосфордың барлық галогенидтері ортофосфорлы H_3PO_4 , фосфорлы H_3PO_3 және галогенді сутегі қышқылына дейін оңай гидролизденеді:

Күкіртті фосфор сульфидтер түзеді. Сутегімен тікелей реакция болмайды. Калий гидроксидінің сұйылтылған ерітіндісімен өзара әрекеттескенде КОН PH_3 газ тәрізді фосфин түзіледі:

Фосфор балқытылған кезде металдармен әрекеттеседі. Сілтілі жерлі сумен байланыста ыдырайтын M_3P_2 ионды фосфидтері түзеді:

Фосфор органикалық емес қышқылдардың құрамына кіреді. Бұл ортофосфорлы H_3PO_4 қышқылы (оның тұздары — ортофосфаттар, моногидрофосфаттар, Na_2HPO_4 және дигидрофосфаттар, $Ca(H_2PO_4)_2$); метафосфор қышқылы $(HPO_3)_n$ (оның тұздары — метафосфаттар), H_3PO_2 бір негізді фосфорноват қышқылы (оның тұздары — гипофосфиттер, NaH_2PO_2),

H_3PO_3 екі негізді фосфор қышқылы (оның тұздары — фосфиттер, Na_2HPO_3).

Қолданылуы: Ақ фосфор H_3PO_4 фосфор қышқылын дайындау кезінде қолданылады (тағамдық фосфаттар мен синтетикалық жуғыш заттарды алу үшін). Тұтандырғыш және түтін снарядтарын, бомбаларды дайындау кезінде қолданылады.

Қызыл фосфор минералды тыңайтқыштарды дайындауда, сірінке өндірісінде қолданылады. Фосфор түсті металдар қорытпаларын өндіруде қышқылдандырғыш ретінде қолданылады, қоспалаушы қоспа болып табылады.

Жартылай өткізгіш фосфидтерді алу кезінде магнитті жұмсақ қорытпалар өндірісінде қолданылады. Фосфордың қосылыстары дәрі-дәрмектерді өндіру үшін бастапқы заттар болып табылады. Физиологиялық әсері: фосфор қосылыстары уытты. 50-15 мг ақ фосфор ең ауыр доза. Теріге түссе, ақ фосфор күйдіріп жібереді. Әскери уландырғыш заттар зарин, зоман, табун фосфор қосындысы болып табылады. Фосформен жіті улану кезінде ауызды және асқазанды күйдіріп, бас ауруы, әлсіздік, құсу байқалады. 2-3 күннен кейін сарғаю дамиды. Қызыл фосфордың шаңы өкпеге түсіп, пневмонияны тудырады.

Кейс №2 «Фосфор, аллотропия, физикалық қасиеттері»

Кейстің мазмұны:

Фосфор - Д.И. Менделеевтің периодтық жүйесінің үшінші периодында орналасқан химиялық элемент; 15 атомдық нөмірі бар. Жер қыртысында кең таралған элементтердің бірі. Теңіз суындағы концентрация 0,07 мг / л. еркін жағдайда жоғары химиялық белсенділікке байланысты кездеспейді. Олардың ішіндегі ең маңыздысы апатит $Ca_5(PO_4)_3 (F,Cl,OH)$, фосфорит және басқалар. Фосфор жасыл өсімдіктердің барлық бөліктерінде, одан да көп жемістер мен тұқымдарда кездеседі. Жануарлар тіндерінде кездеседі, ақуыздар мен басқа да маңызды органикалық қосылыстар (АТФ, ДНК) құрамына кіреді, өмір элементі болып табылады.

Фосфорды 1669 жылы Гамбург алхимигі Хенниг Брандн ашқан. Басқа алхимиктер сияқты Бранд философиялық тасты табуға тырысты, ол жарқыраған зат алды. Бранд адам несепімен тәжірибе жинақтады, себебі ол алтын өндіру үшін қажет нәрсе болуы мүмкін деп ойлады. Бастапқыда оның тәсілі алдымен жағымсыз иіс жоғалғанша бірнеше күн бойы тұнған, содан кейін жабысқақ күйге дейін қайнаған. Бұл пастаны жоғары температураға дейін қыздырып, көпіршіктердің пайда болуына дейін жеткізеді, оны алтын болады деп үміттенді. Қарқынды қайнауының бірнеше сағаттарынан кейін ақ балауыз тәрізді зат жармасы алынды, ол өте ашық жанып, сонымен қатар қараңғыда жарқырады.

Алу: Фосфор апатиттен немесе фосфориттен кокспен және кремнеземмен 1600 С температурада өзара әрекеттесу нәтижесінде алынады:

Қалыпты жағдайда физикалық қасиеттері фосфордың тек үш аллотропиялық модификациясы бар, ал аса жоғары қысым жағдайында —

металл пішіні бар. Барлық модификациялар түсі, тығыздығы және басқа физикалық сипаттамалары бойынша ерекшеленеді; ақ түстен басқа түске ауысқанда химиялық белсенділіктің күрт кему үдерісі байқалады.

Фосфордың аллотропалық модификациялары

Ақ фосфор-ақ зат (қоспалардан сарғыш реңк болуы мүмкін). Сыртқы түрі бойынша ол тазартылған балауызға немесе парафинге өте ұқсас, пышақпен оңай кесіледі және аз ғана күштен деформацияланады.

Химиялық ақ фосфор өте белсенді. Мысалы, ол бөлме температурасында ауа оттегімен баяу тотығады және жарқырайды (бозғылт-жасыл шам). Химиялық тотығу реакцияларының салдарынан осындай жарылу құбылысы хемиллюминесценция деп аталады (кейде қате фосфоресценция).

Ақ фосфор тек химиялық белсенді емес, сонымен қатар өте улы (сүйектердің, сүйек кемігінің зақымдануын, жақ некрозын тудырады). Қызыл фосфор - бұл қарапайым фосфордың термодинамикалық тұрақты модификациясы. Оны алғаш рет 1847 жылы Швецияда австриялық химик А. Шреттер дәнекерленген шыны ампулада улы газ атмосферасында 500 °С ақ фосфорды қыздыру кезінде алды.

Қызыл фосфордың күрделі құрылымы бар полимер. Алу тәсілі мен ұсақтау дәрежесіне байланысты қызыл фосфордың қызылдан күлгін түске дейін реңктері бар, ал литом күйінде - мыс реңкі бар қара-күлгін, металл жылтыры бар. Қызыл фосфордың химиялық белсенділігі ақ фосфорға қарағанда айтарлықтай төмен; оған тек аз ерігіштігі тән. Оның улылығы ақ түске қарағанда мың есе аз, сондықтан ол әлдеқайда кең қолданылады, мысалы, сіріңке өндірісінде қолданылады. Ауада сақтау кезінде қызыл фосфорды ылғалдың қатысуымен бірте-бірте тотықтырады, «Шаю» кезінде — фосфор қышқылдарының қалдықтарынан сумен жуылады, кептіреді және мақсаты бойынша пайдаланылады.

Қара фосфор

Қара фосфор - қарапайым фосфордың химиялық белсендігі ең аз түрі. Алғаш рет қара фосфорды 1914 жылы американдық физик П. У. Бридж алған. Қара фосфор-металл жылтырлығы бар, графитке өте ұқсас және суда немесе органикалық еріткіштерде толық ерімейтін қара зат. Атомдық кристалды тор бар.

Кейс № 3 «Фосфор оксидтері мен гидроксидтері»

Фосфор оксидтері және фосфор қышқылдары

Фосфор элементі бірқатар оксидтерді құрайды, олардың ішіндегі ең маңыздысы-фосфор (III) оксиді P_2O_3 және фосфор(V) оксиді P_2O_5 .

Фосфор (III) оксиді немесе фосфорлы ангидрид (P_2O_3) фосфордың баяу тотығуы кезінде алады. Ол 22,5 °С балқу температурасы бар балауыз тәрізді кристалды ақ масса.

Химиялық қасиеттері:

- 1) фосфор қышқылын түзе отырып, суық сумен реакцияға түседі;
- 2) сілтілермен өзара әрекеттесіп, тұз – фосфит түзеді;
- 3) күшті қалпына келтіру.

Оттегімен өзара әрекеттесіп, фосфор (V) оксидіне P_2O_5 дейін тотығады.

Фосфор (V) оксиді немесе фосфор ангидридi (P_2O_5) фосфордың ауада немесе оттегіде жағу арқылы алады. Ол $36\text{ }^\circ\text{C}$ кезінде балқитын ақ кристалды ұнтақ.

Химиялық қасиеттері:

- 1) сумен әрекеттесіп, H_3PO_4 орто-фосфор қышқылын түзеді;
- 2) қышқыл оксиді қасиетіне ие бола отырып, негізгі оксидтермен және гидроксидтермен реакцияға түседі;
- 3) су буларын сіңіруге қабілетті.

Фосфор қышқылдары.

Фосфор ангидридiне бірнеше қышқыл сәйкес келеді. Олардың ең бастысы – ортофосфор қышқылы H_3PO_4 . Сусыздандырылған фосфор қышқылы $42,35\text{ }^\circ\text{C}$ кезінде еритін түссіз мөлдір кристалдар.

Тұздың үш түрін құрайды:

- 1) орта тұздар – ортофосфаттар;
- 2) сутегінің бір атомы бар қышқыл тұздар;
- 3) екі сутегі атомы бар қышқыл тұздар.

Фосфор қышқылын алу:

- 1) зертханада: $3P + 5HNO_3 + 2H_2O = 3H_3PO_4 + 5NO$;
- 2) өнеркәсіпте: а) термиялық әдіс; б)экстракциялық әдіс:
 $Ca_3(PO_4)_2 + 3H_2SO_4 = CaSO_4 + 2 H_3PO_4$.

Қолданылуы: ортофосфор қышқылы тыңайтқыштарды, химиялық реактивтерді, органикалық қосылыстарды өндіру кезінде, металдардағы қорғаныс жабындарын дайындау үшін қолданылады. Фосфаттар эмаль және фармацевтика өндірісінде қолданылады. Метафосфаттар жуу құралдарының құрамына кіреді.

Кейс № 4 «Жұмбақ жарық»

Люминесценция - қозу энергиясын жұтқаннан кейін болатын заттың жылымсыз жарылуы. Люминесценция алғаш рет XVIII ғасырда сипатталған.

Бастапқыда люминесценция құбылысы қараңғыда пайдалануға арналған аспаптар шкалаларына жағу үшін фосфорлар негізінде жарық беретін бояулар мен жарық құрамдарын дайындау кезінде қолданылды.

Хемилюминесценция - химиялық әсерден туындаған денелердің люминесценциясы (біліну) (мысалы, баяу тотығу кезінде фосфордың білінуі). Хемилюминесценция экзотермиялық химиялық процестермен байланысты.

Фосфоресценция

Егер олар қандай да бір жарық көзіне жарық түсірсе, көптеген денелер уақытша өзін-өзі жарқырайтын болып бөлінеді. Егер бұл жарық шығару қабілеті бөгде көзден жарықтың кіруін тоқтатқаннан кейін дереу тоқтатылса,

онда осындай денелер флюоресцирлеуші, ал құбылыстың өзі - флюоресценция деп аталады. Егер дене біраз уақыт жарқырай берсе және оны жарықтандыруды тоқтатса, онда денені фосфоресцирлеуші (Ф) деп атайды. Ф сөзімен тек алдын ала жарықпен ғана емес, сонымен қатар басқа да бірқатар себептермен туындаған жай жарықтарды түсіндіріледі. Физиканың осы саласына жаңа терминологияны енгізген Э. Видеман температураның қызу дәрежесіне дейін көтерілуінен, люминесценция құбылыстарынан туындаған барлық жарылу құбылыстарын атады.

1669 жылы Гамбургтық алхимик Хеннинг Бранд философиялық тасты іздеуде несепті буландырып, тұнбаларды ретортта дистилляттауды шешті. Дистиллят және ретортта қалған көміртекті массаны екінші рет айдап, ол жинағышта сарғыш ақ затты байқады, ол қараңғыда жасыл жарық шығарып жарқырайды, ал ауада өздігінен жанады. Брандтың дәл осы тәжірибеден не жасағаны белгісіз. XII ғасырда араб алхимигі Альхид Бехиль жүргізген ұқсас тәжірибелерді Бранд білмеген, бірақ ол Парацельс рецепті туралы білген болуы мүмкін, онда несепті айдау бойынша кейбір нұсқаулар болған.

Бранд «суық от» немесе жай ғана «менің отым» деп атаған ғажайып затты алып және ол одан әрі тәжірибе жүргізу үшін талап етілетін ақша жасауға болатын затты көрді. Сондықтан ол әріптестерін және басқа да қызығушылығы бар адамдарды өзінің ашқан жаңалығы туралы хабардар етіп, олармен жаңа затты өндіру рецептімен бөлісуді ұсынды. 1603 жылы Болоньядан жасалған етікші Винченцо Касциороло қараңғыда жарықтың әсерінен жанатын затты ашты. Енді біз осы «литеофосфорус» (жарқырайтын тас) қазіргі заманғы жарық беретін бояулардың негізі –тазартылмаған барий сульфидінің екенін білеміз.

Бранданың бір «клиенті» ұлы ағылшын химигі Роберт Бойль болды. Оны әсіресе фосфордың ақ массаның пайда болуымен ауада өздігінен тұтанатын қасиеті қызықтырды. Бойль бірінші бұл массаның судағы ерітіндісі қышқылдық қасиетке ие екенін анықтады. Материалдың тұтануы мына реакция бойынша өтеді: $2P + 5O_2 = 2P_2O_5$.

Мұндай реакцияны сандық есептеумен есептеуге болады, өйткені оттегіден басқа барлық реагенттер қатты күйде болады. Фосфор қасиеттерінің бірі оның жануы болды, соның негізінде Лавуазье жану теориясын құрды. Кейінірек осы теорияның негізінде ол фосфор химиялық элемент болатынын түсіндірді.

Фосфордың жеңіл тұтануы көптеген қайғылы жағдайларға алып келді, сондықтан Кункель фосфор алуды біраз уақытқа тоқтатқанын хабарлады. Екінші дүниежүзілік соғыс жылдарында, АҚШ, Корея мен Вьетнамда жүргізген соғыстар кезінде фосфор өздігінен тұтанатын заттарға қоспа ретінде қолданылған, сондықтан фосфорға зиян әкелетін зат ретінде қарап, оның материалдық құндылықтары азайып қалды.

8-сынып

Бөлім: Металдар мен қорытпалар

Тақырыбы: Металдардың жалпы сипаттамасы

Оқыту мақсаттары:

9.1.4.1-металл байланысы және металдардың кристалдық торы туралы білімді қолдана отырып, металдардың қасиеттерін түсіндіру;

9.2.1.2-металдардың тән физикалық және химиялық қасиеттерін сипаттау, металдардың тек қалпына келтіру қасиеттерін көрсету қабілетін түсіндіру

Кейс № 1 Менделеев кестесінде металдарды қалай анықтауға болады?

Кейс №2 Менделеев кестесі бойынша валенттілікті қалай анықтауға болады?

Кейс № 3 Металл және металл емесі қалай анықтауға болады?

Металды өз тобынан таңдап, жоспар бойынша хабарлама жасаңыз: (6-8 мин)

- Ағзада болуы;
- Металдың ағзаға түсу көзі;
- Металдың биологиялық рөлі;
- Ағзаның металдың артық немесе кемшілігіне реакциясы.
-

Жауаптар:

1. Менделеев кестесін алыңыз және сызғыштың көмегімен Be (Бериллий) элементімен басталатын, At (Астат) элементімен аяқталатын сызықты жүргізіңіз. Осы сызықтың сол жағында болатын элементтер – металдар. Төменге және солға қарай, металдық қасиеттер артады. Менделеев кестесінде франций (Fr) – ең белсенді сілтілік металл екеніне көз жеткізуге болады.

2. Валенттілік-элементтердің химиялық байланыстар түзу қабілеті. Элементтердің заттар құрамындағы табиғатына байланысты өзгермейтін тұрақты және ауыспалы валенттілік болады. Менделеев кестесі бойынша валенттілікті анықтау кезінде элементтер тобының нөміріне және оның орнына (яғни негізгі топша немесе қосымша топша) көңіл аудару қажет.

3. Қалыпты жағдайда сынаптан басқа барлық металдар қатты күйде болады. Бейметалдар қатты, сұйық және газ тәрізді болуы мүмкін. Металлдар иілгіш, яғни жақсы иіледі, ал бейметалдар әлсіз, оларды майыстырғанда олар сынады. Металдар бейметалдарға қарағанда жылуды жақсы өткізгіштігімен және электр өткізгіштігімен ерекшеленеді.

Менделеев кестесінен металл мен бейметалды анықтау үшін, бордан астатқа дейін диагональ сызығын жүргізіңіз. Осы сызықтан жоғары жағында орналасқан элементтер бейметалдар, сызықтан төмен орналасқандар – металдарға жатады. Бұл ретте қосымша топшалардың барлық химиялық элементтері тек металдарға ғана жатады. Осылайша, кестеде металл элементтердің көп екенін көруге болады.

8-сынып

Бөлім: Су

Тақырыбы: Табиғаттағы су

Оқу мақсаттары:

8.4.2.6-судың кең таралуын, бірегей қасиеттерін және оның өмір үшін маңызын түсіндіру;

8.4.2.7-табиғаттағы су айналымын түсіндіру

Кейс №1 «Судың химиялық қасиеттері. Суда иондарға оның меншікті молекулалары ыдырайды ма? Су жану мүмкін бе? Су синтезін алғаш рет кім және қашан жүзеге асырды?»

Кейс № 2 «Судың физикалық қасиеттері». Табиғатта су қандай агрегаттық күйде болады? Су ағып кетуі мүмкін бе? Неге мұздатқышқа су құйылған бөтелке үрленеді?»

Кейс № 3 «Судың негізгі ластану көздері қандай? Суды тазалау әдістері қандай? Неге табиғатта таза су жоқ?». Дерек көздері: Марк Колтун «Химия әлемі»; А.Д. Дмитриев «Чуваш Республикасының экологиясы»; Е. А. Криксунов «Экология»; фотосуреттер; презентация; «Химия, биология, экология» дискі; бейнесюжеттер: «Мұнай пленкасы», «бензин сапасы», «суға секіру бойынша жарыстар»; Алистер Маклиннің «ночь без конца» кітабы бойынша фильмнің фрагменті; Г.Ф. Гендельдің «Музыка воды – Анданте» классикалық музыкасы.

9-сынып

Бөлім: Құрамында оттегі және азот бар органикалық қосылыстар

Тақырыбы: Сабын және синтетикалық жуғыш заттар

Оқыту мақсаттары:

9.4.3.24 – сабын алуды білу және оны қолдану;

9.4.3.25 – синтетикалық жуғыш заттардың қоршаған ортаға ықпалын түсіндіру

Кейс «Сабынның пайда болуы»

Сабынның пайда болуының тарихи болжамдар бойынша көбіктенетін затты дайындау идеясы римдіктерден келген. Осы болжамның жақтастарының ойынша жаңбырдан кейін Тибр өзеніне Сапо тауында өртеген жануардың отынан және майынан шыққан күл қоспасы түскен. Өзендегі су көпіре бастаған, нәтижесінде римдіктер Тибрада киімнің жақсы жуыла бастағанын аңғарған.

Бірақ сабынды тұрмыстық мақсатта қолдану оны гигиеналық процедуралар үшін де қолдану дегенді білдірмеді. Римдіктер сабынның көмегімен теріні тазалауды тек біздің дәуіріміздің 164 жылы ғана білді. Рим

дәрігері Галеннің жазуларынан ғалымдар сол кезде сабынның күл ерітіндісінен жасалғанын білді. Ал ол май қоспасының қатысумен алынған болатын.

Сұрақтар:

Сабынның құрылысы мен құрамы қандай?

Жуғыш заттардың құрылысы мен қасиеттерінің өзара байланысын көрсетіңіздер.

Тапсырмалар:

Май мен сабынның формулалары қандай? Үй жағдайында майдан сабын алудың тәсілдерін ұсыныңыздар.

Басқа дерекөздерден май, сабын, жуғыш заттар туралы қосымша ақпараттар тауып көріңіздер.

8-сынып

Бөлім: Салыстырмалы атомдық масса. Қарапайым формулалар

Тақырып: Валенттілік. Химиялық формулалар.

Формула бойынша салыстырмалы молекулярлық массалардың қосылыстарын есептеу

Оқыту мақсаттары:

7.1.2.11 элементтердің атауларын, валенттілікті және олардың қосылыстардағы атомдық қатынастарын қолдана отырып, бинарлы химиялық қосылыстардың формулаларын дұрыс құра білу;

7.1.2.12 химиялық қосылыстың формуласы бойынша салыстырмалы молекулалық/формулалық массасын есептеу.

Кейс №1 Төмендегі заттардың формулаларын жазыңыз және химиялық элементтердің тотығу дәрежелерін анықтаңыз: CH_4 , C_3H_8 , C_4H_{10} .

Оқушы (оқушы ауызша санайды)

Мәселе: Балалар, XIX ғасырда тотығу дәрежесі сияқты ұғымдар болған жоқ, себебі атомның құрылысы әлі белгісіз болды. Сондықтан химиктер химиялық элементтердің валенттілігі ұғымын қолданды. Валенттілік деген не? Фридрих Август Кекуле, неміс химик-органигі, 1857 жыл.

Кейс №2 Тотығу дәрежесін не көрсетеді? Сутегі молекуласындағы сутектің тотығу дәрежесі неге нөлге тең? Неге су молекуласындағы сутектің тотығу дәрежесі +1, ал Оттегінің тотығу дәрежесі -2?

Оқушылар кесте мәліметтерін басшылыққа ала отырып, қойылған сұрақтарға жауап береді.

Химиялық элементтердің тотығу дәрежесі мен валенттілігі

Түсінік	Ұғымның маңызы	Мәні
Валенттілік	Атомды молекуладағы басқа атомдармен байланыстыратын химиялық байланыстар санын көрсетеді	H:H H-H сутегі валенттілігі I, H:O:H H-O-H сутегі валенттілігі I, оттегінің валенттілігі II, $\overset{+1}{\text{H}}_2\overset{-2}{\text{O}}$
Тотығу дәрежесі	Молекуладағы элементтің атомдары арасындағы ортақ электрондық будың жылжуын көрсетеді	H:H H-H 0 H_2 , H:O:H H-O-H $\overset{+1}{\text{H}}_2\overset{-2}{\text{O}}$

7 - сынып

Бөлім: Химиялық реакциялар

Тақырып: Табиғи қышқылдар мен сілтілер

II Сұрақтар (тапсырмалар):

1) Үстелде тұрған ерітінділердің қайсысы қышқылдар, қайсысы сілтілер? Бөліңіз, оларға атау беріңіз.

2) Эксперимент:

Әмбебап индикатор мен оқулық арқылы жіктеудің дұрыстығын көрсетіңіз. Қышқыл және сілтілі ортада әмбебап индикатордың бояуы қалай өзгереді?

3) Эксперимент:

Тұрмыстық химияның қандай ерітінділері сілтілер, ал қандайы қышқылдар? Индикаторлардың көмегімен дәлелдеңіз.

4) құбырларды тазалау үшін ерітінді ортасын анықтаңыз.

5) негізделген жауапты дайындаңыз: үй иесіне қалай көмектесуге болады?

Видеоның жалғасы.

Бұл мәселені шешудің бірнеше жолы бар.

Ақпараттық материал

1) HCl – қышқылдың жалпы формуласы

2) MeOH – сілтінің жалпы формуласы

3) **Қышқылдың атауы:**

HNO_3 – азот қышқылы

HCl – тұз қышқылы

H_2CO_3 – көмір қышқылы

H_2SO_4 – күкірт қышқылы

Сілтілердің атауы:

NaOH – Na гидроксиді

KOH – K гидроксиді

LiOH – Li гидроксиді

4) Индикаторлар - ерітіндінің ортасын көрсетеді: қышқыл немесе сілтілік (оқулыққа қараңыз)

5) бейтараптандыру – қышқылдың сілтімен өзара әрекеттесуі

9 - сынып

Бөлім: Элементтер 17 (VII),

16 (VI), 15 (V), 14 (VI) топтар мен олардың қосылыстары

Тақырып: Хлор

Оқыту мақсаттары:

9.2.1.9 - хлордың физикалық қасиеттерін сипаттау және металдармен, сутекпен және галогенидтермен реакция теңдеулерін құру;

Кейс «Адам өміріндегі хлор»

Жапонияда Ұлттық денсаулық институты мен Сидзуоки префектуралық университетінің бірігуімен зерттеу жүргізілді. Ғалымдардың айтуынша, табиғи органикалық заттар қаннан аққан хлорланған сумен реакцияға түскенде қауіпті қосылыстар түзгенін, оның обыр ауруына себепші болатынын түсіндірген. Мұндай қосылыстар МХ деп аталады, яғни «Мутаген икс» немесе «Белгісіз мутаген».

Тапсырмалар:

– Ауыз судағы хлордың адам ағзасына улы әсерін азайту тәсілдерін ұсыныңыз.

– Сіздің өмірлік тәжірибенізге сүйене отырып, сіз күні бойы қанша хлорланған суды және қандай мақсатта пайдаланасыз?

- Адамның қандай органдары хлордан зардап шегеді?
- Суға шомылу кезінде адамға хлорланған су қалай әсер етеді?
- Суды зарарсыздандыру кезінде хлорды ауыстыру туралы қосымша ақпаратты табыңыз.
- Үйде түрлі тұрмыстық химия тауарларын зерттеңіз. Құрамында хлорлы қосылыстар тізімін құрастырыңыз, олармен жұмыс істеу кезіндегі қауіпсіздік шараларын көрсетіңіз.

Атқарылған жұмыс туралы есепті еркін үлгіде ұсынуға болады.

8 - сынып:

Бөлім: Сутегі. Оттегі және озон

Тақырып: Сутегі, алынуы, қасиеттері және қолданылуы

Оқыту мақсаттары: 8.4.2.1 – сутегі ала білу және оның қасиеттері мен қолданылуын зерделеу

Кейс «Сутегі-болашаққа қадам»

Турбогенератордың сутекті отынды элементтеріндегі Honda FCX Clarity автомобильдері 2009 жылдан бастап Еуропа жолдарында жүруде. 2011 жылы Honda экологиялық энергияның еуропалық серіктестігіне қосылды, содан кейін экологиялық таза автомобильдер өндірісін бірінші орынға шығарды. ВАЗ бесінші Мәскеу халықаралық автосалонында сутегі мен оттегінің баллондарымен Лада-Антэл өз жаңа нұсқасын ұсынды.

Тапсырмалар:

Неге көптеген автокөлік компаниялары сутегі отынымен жұмыс істейтін автомобильдерді шығарады?

Көмірсутекті отынмен жұмыс істейтін автомобильдердің пайдаланылған газдары адам денсаулығына қалай әсер етеді?

Сіз сутегавтомобильдерден қандай «+» және «-» көресіз?

Құрылғы туралы қосымша ақпаратты іздеңіз.

Егер сіздің отбасыңызда немесе таныстарыңызда автокөліктер болса, онда күн сайын қанша литр бензин, газ және қандай маркаларды пайдаланатындығын есептеңіз.

Автокөліктердегі пайдаланылған газдарда қандай заттар және қандай мөлшерде болуы мүмкін?

Атқарылған жұмыс туралы есепті еркін үлгіде ұсынуға болады.

Кейс-технологияларды енгізгісі келетін кез келген мұғалім арнайы әдебиетті оқып, тренингтен өтіп, оқу жағдайларын қолға алып, оны кәсіби түрде жасай алады.

«БИОЛОГИЯ» ПӘНІ БОЙЫНША КЕЙС ҮЛГІЛЕРІ

8 - сынып

Бөлім: Координация және регуляция

Тақырып: Көру мүшелерінің құрылысы. Көрудің маңызы. Көру қызметінің бұзылуы. Көру гигиенасы.

Оқу мақсаттары: 8.1.7.1 көруді қабылдаудың ерекшеліктерін зерттеу және көру гигиенасы ережесін сипаттау

Кейс «Көз гигиенасын сақтау маңыздылығын дәлелдеу»

Кейс сұрақтары:

1. Неге адамның қарашықтары дөңгелек, жылқылардікі көлденең, мысықтарда тік болады?

2. Жарық сигналының жүйке импульсіне айналуы көру пигменті-родопсин бұзылғанда орын алады. Көру пигменті қалай қалпына келеді?

Жауаптар:

1. Адам жыртқыштардан қорықпайды, бірақ ол барынша көру мүмкіндігін қажет етеді.

2. Көру пигментін қалпына келтіру қараңғыда жүреді. Көздің жарыққа сезімталдығы қараңғыда минут болған соң 10 есе өседі, ал 1 сағаттан кейін 25 мың есе ұлғая отырып, шегіне жетеді.

Релаксация

Саусақты екі көздің ортасына тақаңыз және оған қараңыз. Содан кейін баяу саусағыңызды алып, оған көз қиығын аударып отырып қараңыз. Бұл жағтығуды бірнеше рет қайталаңыз.

Көзіңізді қатты жұмыңыз да, содан кейін бір нәрсеге таң қалғандай көзіңізді кең ашыңыз. Қайтадан қайталаңыз.

Физиологиялық негіздеме

1. Кітапты көздің 33-35 см дейін қашықтықта ұстаңыз хрусталик ұзақ дөңес күйде болады, бұл жақыннан көргіштіктің дамуына әкелуі мүмкін.

2. Жарық сол жақтан түсуі керек, өйткені үстелде көлеңке пайда болмайды.

3. Болат дәнекерлеушілер мен дәнекерлеушілер жұмыста қорғаныш көзілдірігін кию керек.

4. Көлікте кітап оқуға болмайды, өйткені онда фокустық қашықтық барлық уақытта өзгеріп отырады. Бұл көз бұршағының қисықтығын өзгертуге, оның икемділігін азайтуға әкеледі, нәтижесінде кірпік бұлшықетін әлсіретеді.

5. Күнделікті тағамға витаминдерге бай өнімдерді қосу керек. «А» витаминінің жетіспеушілігі кезінде жарық сезу, кейде көздің құрғауы пайда болады, әлсіз жарықта көру төмендейді.

«В2» витаминінің жетіспеушілігі көздің шырышты қабығының қабынуына, жас ағуына, көру өткірлігінің төмендеуіне әкелуі мүмкін.

6. Шеберханалар мен кәсіпорындарда адам қауіпсіздік техникасы ережелерін қатаң сақтау керек, олар соқырлыққа жиі себеп болатын жаракаттан

да сақтану керек.

7. Теледидарды экраннан 2-3 метр қашықтықта көру керек және теледидар алдында 2-3 сағаттан артық отыруға болмайды, көру нашарлайды.

8. Теледидар қосылған бөлмеде компьютермен жұмыс істегенде қараңғы болмау керек. Сонда көздер азырақ шаршайды. Бөлмені жарықтандыру үшін торшер немесе үстел шамын қосу жеткілікті.

Кейс мазмұнына талдау

1- топ: гигиеналық талаптары	2-топ: Физиологиялық негіздеме
1.Кітапты көзден 33-35 см алшақ ұстау	Жақын қашықтықта хрусталик ұзақ уақыт бойы дөңес күйде болса, бұл жақыннан көргіштіктің дамуына әкелуі мүмкін
2.Жарық сол жақтан түсу керек	Үстелге қараңғы түспейді.
3. Болат дәнекерлеушілер мен дәнекерлеушілер жұмыста қорғаныш көзілдірігін кию керек	Тым қатты жарықтандыру көзге зиян келтіреді, ол жарық қабылдайтын жасушаларды жояды
4. Көлікте кітап оқуға болмайды	Фокустық қашықтық өзгереді де, бұл көз бұршағының қисықтығын өзгертуге, оның икемділігін азайтуға әкеледі, нәтижесінде кірпік бұлшықетін әлсіретеді.
5. Күнделікті тағамға витаминдерге бай өнімдерді қосу керек	«А» витаминінің жетіспеушілігі кезінде жарық сезу, кейде көздің құрғауы (ксерофтальмия) пайда болады, әлсіз жарықта көру төмендейді, тауық соқырлығы пайда болады «В2» витаминінің жетіспеушілігі көздің шырышты қабығының қабынуына, жас ағуына, көру өткірлігінің төмендеуіне әкелуі

	мүмкін.
6. Шеберханалар мен кәсіпорындарда адам қауіпсіздік техникасы ережелерін қатаң сақтау керек	Көзді жиі соқырлыққа себеп болатын жарақаттан қорғау керек.
7. Теледидарды экраннан 2-3 метр қашықтықта көру керек.	Көру нашарлайды, теледидар алдында 2-3 сағаттан артық отыруға болмайды.
8. Теледидар қосылған бөлмеде компьютермен жұмыс істегенде қараңғы болмау керек.	Сондықтан көздер аз шаршайды. Бөлмені жарықтандыру үшін торшер немесе үстел шамын қосу жеткілікті

7- сынып

Бөлім: Бөліп шығару

Тақырып: Өсімдіктердегі бөліп шығару өнімдері: тыныс алу мен фотосинтездің бастапқы және соңғы өнімдері.

Оқу мақсаттары: 7.1.5.2 өсімдіктердегі бөліп шығару ерекшеліктерін зерттеу

Кейс «Фотосинтез өнімдерін анықтау»

Г.Р. Граубиннің әңгімесінен: «Неліктен күзде жапырақтар түседі? Ағашқа жапырақтарды түсіру керектігін ешкім айтпайды. Бірақ күз жақындап келе жатқанда ағаштардың жапырақтары жасыл түстерін өзгертеді. Тамыз айында қайың мен жөке жапырақтары сары болады, ал қыркүйек айының бірінші күндерінде өткір жапырақты үйеңкіде алтын түс пайда болады. Қыркүйек айында шетен жапырақтары қызыл түсті, айдың соңында көктің сары және ашық қызыл түсіне боялады. Күзгі жапырақтардың түсінің ашықтығы да ауа-райына байланысты болады. Егер күз болса ұзақ, жаңбырлы болса, жапырақтарды бояу қоңыр болады. Егер суық түндер ашық күндермен кезектесе, бояулар да ауа райы астында – шырынды, жарқын болады. Ал қандағаш пен сиреньнің жапырақтары ауа райына қарамастан жасыл күйінде түседі. Жазда жапырақтарды жасыл болып тұарытндары да бар, мысалы, қайың. Оны қандай да бір зақымсыз бұтақтан ажыратудан гөрі үзу оңай. Ал күзде? Күзде неғұрлым күшті сарғайған немесе қызарған жапырақтар соғұрлым тез үзіледі».

Кейс сұрақтары: Мәтінде қандай процесс туралы айтылды? Бұл өзгерістердің себебі неде?

Проблемалық сұрақтар:

- Неліктен ағаштар жапырақтарын төгеді?
- Қандай өсімдіктер қыс жақындап қалғанын сезеді?
- Неліктен жапырақтар өз түстерін өзгертеді?
- Неліктен кейбір өсімдіктер күз бойы жасыл болып тұрады?
- Неліктен жапырақтар жазда емес, күзде түседі?

Зертханалық жұмыс: «Өсімдіктердің тынысалу ерекшеліктерін өскіндер мысалында зерттеу».

Керекті жабдықтар:

Колба, өсімдіктердің өскіндісі, мақта, өсімдік майы, су, пробирка, тарелка, химиялық стакан, әк суы, шыны қалпақ, қараңғы шкаф, сабаққа арналған презентациядағы суреттер.

Жұмыс барысы: №1 тәжірибе

Судың булануын дәлелдеу.

1-топқа: Үлкен колбаға жеке өскінді қойыңыз. Қақпақтың мойнын мақтамен жабыңыз.

2-топқа: Өсімдіктің бұтағын сумен тығынға салып, өсімдік майын аздап құйыңыз. Су мен майдың бірдей мөлшері бар екінші пробирканы бақылау үшін қалдырыңыз. Келесі тәуліктің өзінде өсімдігі бар пробиркадағы су деңгейі айтарлықтай төмендейді, ал бақылау пробиркасындағы су деңгейі бұрынғыдай қалады. Қорытынды: өсімдіктердің қашуы суды буландырады.

№2 Эксперимент тыныс алу кезінде газдың бөлінуін дәлелдеу

3-топқа: бөлме өсімдіктерінің бірін шыныға орналастырып, оның жанында әк суы бар стакан қойыңыз. Содан кейін оны қалпақпен жауып, оны қараңғы шкафқа салыңыз. Бір тәуліктен кейін стакандағы су күңгірттенгенін байқайсыз. Бұл құбылыс көмірқышқыл газы бөлінгенін білдіреді.

Қорытынды: жасыл өсімдіктер көмірқышқыл газын бөледі. Қараңғыда фотосинтез қараңғыда тыныс алу және көмірқышқыл газы бөлінеді, өсімдік ерітіндісі тыныс алу кезінде шығарылады: көмірқышқыл газы және оттегіні сіңіреді.

11- сынып

Бөлім: Ағза мен қоршаған орта

Тақырып: Адам іс-әрекетінің қоршаған ортаға әсері

Оқу мақсаттары: 11.3.2.1 - мүмкін болатын климаттың жаһандық жылыну салдарын болжау

Кейс «Жаһандық жылыну мәселесі: климаттың өзгеру қаупі»

Жаһандық жылыну сияқты мәселе туралы өткен ғасырдың ортасында әңгімелене бастады. Осы уақытқа дейін бұл мәселе көптеген пікірталастардың себебі, халықаралық симпозиумдар мен деректі фильмдер сюжеттерінің тақырыбы болып келді. Тіпті экологиялық пәндерден алыс адамдар да жаһандық жылындың не екенін біледі. Ғаламдық жылыну өткен 100 жыл

ішінде климаттың орташа температурасының ұлғаюынан көрінеді.

Проблемалық сұрақтар:

1. Климаттың жылынуы деген не?
2. Ғаламдық жылынуға қандай жағдайлар алып келді?
3. Адамзат бұл мәселені шеше ала ма?

Жауаптар:

1. Температураның жылынуы 150 жыл бойы жүруде. Климаттың күрт жылынуы 1970 жылдары, индустриялық қызмет күшейгенде сезіле бастады. Ауа ғана емес, судың да температурасы артты.

2. Климаттың жаһандық жылынуы парникті әсермен тікелей байланысты. Ол жердің салыстырмалы жылу сәулеленуі атмосфераның төменгі қабаттарының температурасын арттырудан тұрады. Бұл феномен су буынан, көміртек диоксиді, метан және басқа газдардан пайда болады, олар жер бетінің қызуына ықпал етеді және күн энергиясын сіңіреді. Парниктік газдардың негізгі табиғи көздері-бұл орман өрттері, әлемдік мұхит, вулкандар, фауна.

Жаһандық жылырудың дамуы қандай проблемалы болса да, адамзат жер Венераға ұқсамауы үшін қолдан келгенше тиісті шаралар қабылдауға қабілетті.

9- сынып

Бөлім: Қозғалыс

Тақырып: Бұлшық еттің жұмысы

Оқу мақсаттары:

9.1.6.1 қол бұлшық еттерінің максималды жұмыс күшін және күшке төзімділігін зерттеу;

9.1.6.2 бұлшық еттің жиырылу жиілігіне бұлшықет жұмысының тәуелділігін зерттеу

Кейс «Бұлшық ет қызметін сипаттау»

Сұрақ:

- неге бұлшық ет жұмысының нәтижесінде адам денесі қызады және көптеген жылу бөлінеді?

Жауап:

- Жұмыс істеп тұрған бұлшық еттен ағатын көктамырлық қанның температурасы бұлшық етке ағатын артериялық қанның температурасына қарағанда жоғары. Неліктен?

- Химиялық ұғым бойынша – экзо - және эндотермиялық реакциялар.

Физикалық ұғым бойынша - энергияның бір түрін екіншісіне айналдыру.

Биологиялық ұғым - органикалық заттардың тотығуы нәтижесінде тыныс алу процесінде жылу бөлінеді.

Болжам:

бұлшықет талшықтарында жұмыс істеу кезінде де тотығу реакциялары болады, олар экзотермиялық болып табылады және жылу бөлінуімен жүреді.

Мұғалім:

неге жылу бұлшық еті жұмыс істегенде, мысалы, тұқым тыныс алғанда әлдеқайда көп бөлінеді?

Оқушылар:

Жұмыс істейтін бұлшықеттердің механикалық энергиясы жылу энергиясына айналады. Механикалық энергия химиялық байланыстарда жасалған энергиядан құралады, ол бұлшықет талшықтарындағы ақуыздардың, майлар мен көмірсулардың ыдырауы мен тотығуы процесінде химиялық байланыстардың үзілуі кезінде босатылады. Бұл ретте қан плазмасы қызады. Қан түзілетін ыдырау өнімдері – көмірқышқыл газы және басқалар. Дене бетінен тер түрінде буланған су артық жылуды алып кетеді.

«ҚАЗАҚСТАН ТАРИХЫ» ПӘНІ БОЙЫНША КЕЙС ҮЛГІЛЕРІ

6- сынып

Тақырыбы: Қазақ хандығының құрылуы

Оқу мақсаты: 6.3.1.9 Қазақ хандығының құрылуының тарихи мақсатын анықтау

Кейс «Қазақ хандығы»

Қазақ хандығы - Қазақстан аумағында бұрын болған мемлекеттік құрылымдардың мұрагері, этникалық процестермен байланысты әлеуметтік қатынастардың өзгерістер мен экономикалық даму нәтижесі.

1457 жылдың күзінде Әбілқайыр хан Сығанақ түбінде қалмақтардан жеңілгеннен кейін, Керей мен Жәнібек сұлтандар қол астындағы ру-тайпалармен Шу өңіріне келіп қоныстанып, Қазақ хандығының негізін салады.

Мұхаммед Хайдар Дулатидің «Тарихи Рашиди» кітабында Қазақ хандығының құрылған жері - Шу бойы мен Қозыбасы деп айтылады.

1458 жылдың көктемінде Керейді ақ киізге көтеріп хан сайлайды. Әбілқайыр ханға наразы сұлтандар, әмірлер, ру-тайпа басылары Керей мен Жәнібекке келіп қосылады. Аз уақыттың ішінде халықтың саны 200 мыңнан асып түседі. Қазақ хандығының құрылуы осыған дейін бүкіл Қазақстан аумағында болған әлеуметтік-экономикалық және этно саяси процестердің заңды қорытындысы еді. Моғолстан ханы Есенбұға Керей мен Жәнібек сұлтандарды құшақ жая қарсы алу себебі: біріншіден, Әбілқайыр ханға қарсы қолдану үшін болса, екіншіден, ойраттардың шабуылынан қорғану үшін, үшіншіден, Темір ұрпақтарына қарсы одақ құру еді.

1570 жылдары Сауран, Созақ түбінде үлкен шайқастар болады. Оңтүстіктегі қалалар үшін Шайбани әулетімен қырқыстар Бұрындық ханның тұсында да толастамайды. Алғашқы қазақ хандары Дешті Қыпшақтағы билігін күшейте отырып, Созақ, Сығанақ, Сауран қалаларын алып, өз иеліктерін ұлғайтады. Дешті Қыпшақта қазақ хандары билігі орнағаннан кейін, Мұхаммед Шайбани тайпалардың кейбір бөлігін ертіп, Мауереннахрға кетуге мәжбүр болады. Он бесінші ғасыр қазақ рулары үшін ең ауыр ғасыр болады.

XV ғасырдың алпысыншы жылдары Қазақ хандары қарсыластарын тықсыра отырып, Батыс Жетісуға табан тіреді. XVI-XVII ғасырларда Қазақ хандығы нығайып, этникалық аумағының негізгі бөлігін қамтитын шекаралары кеңейе түсті.

Орта Азия, Астрахан, Қазан, Сібір хандықтарымен, Ресеймен тығыз байланыс болды. Қасым хан, Хақназар хан, Тәуекел, Тәуке хандардың есімдері Қазақ мемлекетілігі деген атаумен қоса жүреді. Өйткені олардың қазақ жерін нығайтудағы, қазақтардың үстемдігін орнатудағы әрекеттері орасан зор болатын. Хандықтағы жоғары билік хан қолына шоғырландырылды. Салт бойынша, хан тағына отыруға рудағы үлкен ұлдың құқығы басым болды. Хан әскерлердің бас қолбасшысы және жоғарғы сот қызметін атқарды, шет мемлекеттермен келіссөздер жүргізу, соғыс жариялау мен бейбіт бітім жасау,

заңдар шығару және хандықтың бүкіл аумағын билеудің бас құқығына ие болды.

XV-XVII-ғ. Қазақ хандығы дәуірінде қазақ этносының материалдық және рухани мәдениетінің негізгі сипаттары қалыптасты. Қазақ хандығының пайда болу фактісі Жетісудың батыс бөлігінде өтті. Дәл осы жерге Керей мен Жәнібектің қарамағындағы, Орталық және Оңтүстік Қазақстан аумағында тұратын Орта жүздің қазақтары қоныс аударды. Қазақ хандығының әрмен қарайғы нығаю процесі жер аумағының кеңеюі Сырдария өңірінде, Оңтүстік Қазақстан өлкелерінде мемлекеттің орнығуымен қатар жүрді. Қазақ хандары Сыр бойындағы қалалы өңірлерді өзінің экономикалық және әскери базасы деп таныды. Оңтүстік Қазақстан о бастан-ақ Кіндік Азияға тән - көшпелі мал шаруашылығы мен отырықшы-егіншілік деген екі негізгі мәдени типтің бір-бірімен үйлескен, тоғысқан жері болатын.

Осындай аралас тарихи-географиялық жағдай өңірдің мәдени-шаруашылық ерекшелігін ғана айқындап қоймай, ежелгі және ортағасырлардағы мемлекеттік құрылымдардың қарым-қатынасының тарихында да ерекше роль атқарды. Түрлі тарихи кезеңдерде Оңтүстік Қазақстан әртүрлі мемлекеттерді басқарған ақсүйектердің (элита) тайталасқан жері болды. Оңтүстік Қазақстан ортағасырлық Қазақстан территориясындағы мемлекеттік құрылымдарға да негіз болған дәстүрлі экономикалық және саяси орталық болып саналды.

Сондықтан, Қазақ хандығы үшін де бұл өңір экономикалық мәдени және саяси орталық болуы керек болды. Мұнда кешенді шаруашылық өркендеп, көптеген қалаларда қолөнер, сауда дамыды. Өлкенің идеологиялық орталық ретіндегі ролі де жоғары болды. Қазақ хандарының Сыр бойына иелік ету күресі стратегиялық тұрғыдан басқа жол жоқ болғандықтан, ұзақ та табанды түрде жүргізіліп келді.

Кейс әдісінің кезеңдері:

Мәтінмен танысу

1. Мәтінде қандай тарихи тұлғалар туралы айтылды?
2. Таңдау неге Моғолстанға түсті?
3. Моғолстан билеушісі оларды қандай мақсатпен қарсы алды?
4. Сұлтандардың жасаған әрекеттерінің тарихи маңызы неде?
5. Бұл оқиғаларды табиғи процесс деп санауға бола ма, Неге?

1. Жауапты әр түрлі формада немесе ПТМС әдісі бойынша сипаттау:

Позиция (мен ..... санаймын)

Түсіндіру (себебі .....)

Мысалы (мен мұны былай дәлелдей аламын)

Салдар (осылайша ..... қорытынды жасаймын)

2. Рөлдік ойын көрсету

Қорытынды кезең: Білім алушылар тарихи деректерді талдап, сұрақтар бойынша өз пікірлерін білдіреді

Рефлексия: Мұғалім топтардың жұмыс қорытындысын шығарады. Бағалау.

6-сынып.

Тақырыбы: Дәстүрлі билер соты.

Оқу мақсаты: 6.3.1.1 қоғамдық-саяси өмірдегі сұлтан, би, батыр, жыраулардың қызметтерін сипаттау.

– қазақ қоғамындағы билердің рөлі мен маңызын ашу, патша үкіметінің өзіне бағынышты аумақтағы билер сотына деген көзқарасын анықтау;

– негізгі деректермен жұмыс, оқушылардың өзіне қажетті ақпараттар алу машығын қалыптастыру және талдау жасап, қорытынды шығаруға үйрету;

– оқушыларды заңды құрметтеуге және заңдылықты зақтай білуге, әділ болуға, ар-намыс, міндет сөздерін түсіне білуге тәрбиелеу.

Кейс «Дәстүрлі билер соты.»

«.....Билер сотының ең артықшылығы, біздің ойымызша, онда немқұрайлылық пен қандайда болса кертарпа ескішіліктің жоқтығында болып табылады. Бидің билік кесімі оның беделіне негізделген және бұл атақ оған сот істеріне қатысуға берілген патент болып табылады. Жүгінетін биді таңдау, оларды сайлап қою тәртібін толық алмастыра алады, тіпті әдетте ондай сайлау өткізу кезінде көзделген мақсаттан да жоғары нәтижеге жетуге қол жетер еді. Біздегі билер сот ісімен өздерінің бойына біткен табиғи қабілеті бойынша айналысады және өздерінің беделі мен атақ даңқына дақ түсірмеуге тырысады. Егер олар сайлап қойылатын шенеуіктерге айналатын болса, онда қай жағынан алсақ та қазіргі басшыларымызға ұқсап шыға келер еді, жұрттың бәрінен болмашы нәрселерді сылтауратып пара алуды және өзі де басқаларға пара беруді үйренер еді. Ондай арам ойлы би қазіргі жағдайда ешқандай да даудамайсыз назардан тыс қалар еді.....» (дереккөз: Уәлиханов Ш.Ш Шығармаларының бес томдық жинағы. Алматы., 1985 ж., 4 т., 93 б).

Тапсырма: Берілген мәтінді және өз білімдеріңе сүйене отырып, ПТМС формуласы арқылы «Билер соты- әділ сот» екенін дәлелдендер.

- Позиция (біз солай санаймыз,.....)
- Түсіндіру (....себебі...)
- Мысал (біз мұны мынадай мысал арқылы дәлелдей аламыз....)
- Салдар (айтылған мәселе бойынша мынандай қорытынды жасаймыз....)

Білім алушылар берілген тарихи деректерге талдау жасап, өз пікірлерін нақты дәйектермен дәлелдейді.

Қорытынды кезең. Оқушылардың шығармашылық жұмыстарын таныстыру (ұсыну).

Рефлексия: мұғалімнің жағдайды талдау бойынша қорытындысы; оқушыларды бағалауы.

2-кейс

Топтық жұмыс:

Құжаттар:

1. «Қазақ билері мен билер соты туралы»
2. «И.Крафт. Қазақ билері туралы»
3. «Ш.Уалиханов. Қазақтың билер соты туралы»

1-топқа тапсырма:

– құжаттарды, оқулықтағы тақырыпты оқып, мына сұрақтарға жауап дайындаңдар.

- қазақтарда кім би бола алады?
- биде қандай қасиеттер болуы керек?
- сотқа шақыру тәртібі қалай болады және куә ретінде кімдерді қатыстырды?

2-топқа тапсырма:

- тақырыпты оқып шығып, төмендегі сұрақтарға жауап дайындаңдар.
- сотта қандай мәселелер қолданылады?
- неліктен патша үкіметі Қазақстандағы билер сотын алдымен шектеп, кейіннен мүлдем тыйым салады?

Проблемалық сұрақтар:

1. Сенің ойыңша билер сотының басты артықшылығы неде?
2. Билер неліктен өз беделін жоғары ұстады?
3. Билерді ресми сайлау мен тағайындаудың қандай қаупі болды?

Қорытынды кезең: Білім алушылар тарихи деректерді талдап, сұрақтар бойынша өз пікірлерін білдіреді

Рефлексия: Мұғалім топтардың жұмыс қорытындысын шығарады. Бағалау.

8-сынып

Тақырыбы: «Әскери коммунизм саясаты»

Оқу мақсаты: 8.3.1.7 ХХ ғасырдың 20-30 жылдардағы әміршіл-әкімшіл жүйе саясатының зардаптарын талдау;

Тарихи деректен үзінді:

1. «..... Азамат соғысы мен шетелдік интервенция жылдары енгізілген бұл саясатта ірі кәсіпорындар мен қатар орта, тіпті ұсақ кәсіпорындар да мемлекет қарауына алынды. /национализацияланды/. Жалпыға бірдей еңбек міндеткерлігі енгізілді. Шаруалардың өндірілген «артық өнімдері» күшпен тартып алынып яғни өздерінің күн көрісінен артылған азық- түлік қоры өтеусіз алынатын болды. Бұл саясат бойынша сауда-саттыққа, нарыққа тиым салынды. Тауарлы-ақша қатынасының жойылуына әкелді.

Ауыл шаруашылығында «әскери коммунизм» саясатының жиынтық бейнесі ауыл шаруашылығы өнімдерін дайындаудың салғырттық жүйесі түрінде көрініс тапты. Азық-түлік салғырты жөніндегі большевиктік науқанды селолық кедейлер комитеттері (кедейлер комитеттерінің саны Қазақстанда онша көп болған жоқ) мен шаруалар өндірген өнімдерді (ең бастысы, астықты)

«[революция](#) пайдасына» күштеп жинап алатын қарулы жұмысшылар отрядтары жүргізді.

Астыққа мемлекеттік [монополия](#) мен салғырт ісі Қазақстанда 1920 жылдан бастап кең көлемде жүзеге асырылды. Осы жылдың басында салғырт (ет салымы) әдісі мал шаруашылығында да кеңінен қолданыла бастады.

Мәселен, 1921 жылы [Батыс](#) Қазақстанның [Орал](#) және Бөкей губернияларында салғыртқа қатысты азық-түлік дайындау органдарының шаруалардың қолындағы малын тартып алуы 120 және 112%-ды құрады. Бұл жоғарғы көрсеткіш партия органдарының осы фактілер туралы берген есептерінде айтылғандай, тіпті де «малшылардың революциялық күштарлығымен» емес, «пролетариат өкілдерінің» революциялық қыспағымен түсіндіріледі.

Егін өсіретін шаруашылықтардан астық бір дән де қалдырылмастан түгелімен тәркіленді. 1920 жылы мамыр айының ортасында азық-түлік комитеттері азық-түлік диктатурасын орнату, яғни ауыл шаруашылығы өнімдерін дайындау мен оны бөлуге мемлекет монополиясын орнату туралы жасырын партиялық нұсқау алды.

Шаруаның көктемгі тұқым себу науқаны аяқталысымен, РКФСР үкіметі декрет шығарды ([1920 жылғы](#) 20 маусымда), сол декретке сәйкес [Сібірдің](#) және Қазақстанның соған шектес азық-түлік салғырты. 1920-шы жылдар аумақтарындағы астық өсіру шілері әскери тәртіппен астық бастыруға және «артық» астықтарының барлығын тапсыруға міндеттелді.

Осы нұсқау бойынша 1920-[1921 жылдардағы](#) азық-түлік дайындау науқанында [Сібірдегі](#) аудандардан 110 млн пұт көлемінде азықтық жем алынды, онын 35 млн пұты, яғни үштен бірінен астамы Қазақстанның солтүстік-шығыс аудандарының мойнына түсті. Және бұл [1920 жылғы](#) астықтың өнімділігі айтарлықтай төмен болған кезде жүзеге асырылды.....»

(дереккөз: <https://kaz-ekzams.ru/istoriya-kazaxstana/uchebniki-po-istorii-kazaxstana>)

Сұрақтар мен тапсырмалар

1. Бұл мәтінде қандай саясат жайлы айтылған?
2. Бұл саясат қандай мақсатта жүргізілді?
3. Артық өнімнің барлығын мемлекетке өткізу қандай жағдайларға әкелуі мүмкін?
4. Бұл саясатты халық қалай қабылдады ?
5. Қазақ халқы үшін осы саясаттың қандай зардабы болды?
6. Сіздің пікіріңізше осы жағдайдан шығудың қандай жолдарын ұсынуға болады?

Қорытынды кезең: Білім алушылар тарихи деректерді талдап, сұрақтар бойынша өз пікірлерін білдіреді

Рефлексия: Мұғалім білім алушылардың шығармашылық жұмыс қорытындысын шығарады. Бағалау.

8 класс

Тақырып: Қазақстандағы ұжымдастыру.

Оқу мақсаты:

8.4.1.2 күштеп ұжымдастыру саясатының ауыл шаруашылығына тигізген зардаптарын талдау

Кейс «Қазақстандағы ұжымдастыру»

Қазақстандағы ұжымдастыру 1927 жылы ЖКП (б) 15 съезінен кейін басталды және ол 1925 - 1933 жылдар аралығында республикада бірінші тұлға болған Ф.Голощекиннің есімімен байланысты. Ол кезде экономика саласында жаңа саясат туындады. Ф.И.Голощекин «Кіші қазан» идеясын белсенді насихаттады.

Қазақстанда ұжымдастыру 1932 жылдың көктемінде аяқталуы тиіс еді. Қазақстандағы не ұлттық, не климаттық жағдайлар ескерілмеді. 1929 жылдан бастап колхозға кірген көшпелілерді күштеп ұжымдастыру және седентарландыру басталды. Ұжымдастырудың келесі кезеңі – кулақтық пен байшылдықты класс ретінде жою.

Сонымен қатар, Қазақстан кулактарды және олардың отбасыларын КСРО-ның басқа аймақтарынан жер аудару орнына айналды. 1937 жылға қарай 180015 адам келді. Мал дайындау компаниялары нақты мәліметтерді ескермеген, көбінесе жоспар нақты мал санынан 1,5-2 есе артық болған. Нәтижесінде көшпенді халық малсыз қалды (шаруашылыққа 2-3 қой қалдырды). Қазақтарды отырықшылыққа күшпен ауыстырды. 1930 жылы 87136 шаруашылық, ал 1933 жылы – 242208. Отырықшылықты шаруашылықтың көшпелі түрінен, оның ерекшелігінен ешбір хабары жоқ адамдар жүргізген.

1930 жылдан бастап қазақтардың республикадан тыс жерлерге жаппай қоныс аударуы басталды. 1931 жылдың ортасына дейін 281 230 шаруашылық көшіп кетті, негізінен Қытайға, Ауғанстанға, Иранға, ұжымдастыру кезінде Қазақстаннан 1 миллион 130 мың адам қоныс аударса, оның 676 мыңы қайта оралмады.

1930 жылдың наурыз айында «Правда» газетінде ресми партия органында Сталиннің «Головокружение от успехов» атты мақаласы жарық көрді, онда ұжымдастыруды өткізудегі ауытқулар сынға алынды, алайда Қазақстан үшін оның оң салдары болған жоқ. 1931-1933 жылдары жүргізіліп жатқан саясаттың нәтижесінде Қазақстанда аштық болды.

Дереккөз:http://testent.ru/publ/studenty/istoriya_kazahstana/kollektivizacija_selskogo_khozjajstva_kazak_hstana/25-1-0-1902)

Кейспен жұмыс кезеңдері

Мәтіндерді оқу: «Қазақстандағы ұжымдастыру»

Проблемаларды шешу *парағын толтыру*.

Зерттеу сұрақтары:

1. Бұндай жағдайда қандай мәселелер қарастырылады?
2. Бұл кейстің ортақ проблемасы не?

3. Неліктен ұжымдастыру саясаты «кедейлікке» алып келді?

4. Осындай проблемаға жол бермеу үшін сіз қандай әдістер ұсынар едіңіз?

Қорытынды кезең. Білім алушылардың шығармашылық жұмыстарының презентациясы (таныстыру).

Рефлексия: мұғалімнің қорытынды сөзі; мұғалімнің оқушыларды бағалауы.

9 – сынып

Тақырыбы: «Соғыстан кейінгі ауыл шаруашылығының жағдайы»

Оқу мақсаты:

9.4.1.1. Кеңес үкіметі кезіндегі ауыл шаруашылығында орын алған өзгерістерге баға беру

Кейс «Соғыстан кейінгі ауыл шаруашылығының жағдайы» (1946-1960)

Соғыстан кейінгі бірінші жыл ауыл шаруашылығы үшін аса қиын болды. Құрғақшылық елдің, әсіресе оның еуропалық бөлігінің ауыл шаруашылық жағдайына ете ауыр тиді. Жағдай жұмысшы күшінің жетіспеушілігінен де ушықты; ауыл шаруашылық машиналардың көп бөлігі соғыс жылдарында істен шықты, ал жаңадан алынатын машиналар саны аз болды.

Басқарудың әкімшілік, күштеу тәсілдерінің, экономикалық заңдарды есепке алмаудың зардаптары ауыл шаруашылығына кері әсерін тигізді. Жер өңдеу мәдениеті төмен болып, қоғамдық мал шаруашылығы нашар дамыды. Ауыл шаруашылығының ауыр жағдайының себептеріне талдау жүргізген ел басшылығы шаруашылық және партия органдарын бұрынғы колхоз және совхоздарға қатысты бұра тартушылықтарды жоюға міндеттеді. 1949 жылға қарай қабылданған қаулы бойынша Қазақстанның колхоздарына түрлі ұйымдардың 214 млн сом қарызы, көп мал, техника, 540 мыңға жуық, заңсыз тартып алынған жер қайтарылып беріліп, әкімшілік-шаруашылық басқару аппараты елеулі түрде қысқарды.

Ауыл шаруашылығының материалдық-техникалық жағынан жабдықталуын шұғыл жақсарту мақсатында мемлекет қосымша қаражат бөлді. Ауыл шаруашылығы мамандарын даярлау және қайта даярлаудың жүйесі жолға қойылды. Колхоздар мен совхоздарға қызмет көрсетуге тиіс машина-трактор станцияларын (МТС) техникамен жабдықтауға үлкен көмек көрсетілді. Төртінші бесжылдықтың соңына қарай республика МТС-тары күшейіп, колхоздардың 95%-ына қызмет көрсетті, ал бұл көрсеткіш 1946 жылы 76% ғана болған еді. Соған қарамастан, үкімет қабылдаған іс-шаралар ойдағыдай нәтиже бермеді. Өндірісті арттыру үшін ұсақ колхоздар ірі колхоздарға біріктірілді. Колхоздарды қысқа мерзім ішінде ірілендіру жаппай сипат алды, нәтижесінде

Қазақстандағы олардың саны 6 737- ден (1945 жыл) 2 047-ге (1952 жыл) дейін қысқарды.

Қабылданған іс-шаралар ауыл шаруашылығының жағдайын біршама жақсартты. МТС техникасы неғұрлым тиімді пайдаланыла бастады. Егін, мал өнімдері бойынша белгіленген жоспарды асыра орындау үшін қосымша төлемдер енгізілді. Мал басының саны артты. Бесжылдық ішінде суарылатын жерлер ауданы 16%-ға артты. Ауыл шаруашылығын басқарудың әміршіл-әкімшілік жүйесі. Дегенмен республиканың ауыл шаруашылығы бүкіл КСРО - ның ауыл шаруашылығы сияқты азық-түліктегі, өнеркәсіптегі, шикі заттағы халық сұранысын қанағаттандыра алмады. Бұған колхоздарды, жалпы ауыл шаруашылығын басқарудың әміршіл-әкімшіл жүйесі себеп болды. Жоғарыдан жоспарлау, бюрократиялық аппараттың күш көрсетуі өндірушіні өндіріс құралдарынан да, еңбек нәтижелерінен де шеттетті. Колхозшылардың еңбегіне ақы өніммен төленді (азық-түлік, киім-кешек). Колхозшыларда төлқұжат болмады, олардың есебі селолық кеңестер жасаған тізімдер арқылы ғана жүргізілді. Бұл олардың мекенжайын еркін өзгертуіне мүмкіндік бермеді, олар заңды түрде колхозға байланды, басыбайлы шаруалар сипатында болды. Ауыл еңбекшілерінің жағдайына тура немесе жанама түрде әсер еткен барлық қиыншылықтарға, бұра тарту мен жаңсақ есептерге қарамастан олар елді қолдарынан келгенше азық-түлікпен қамтамасыз ете берді. Еңбек ерлігі мен батырлығының үлгілері де аз емес еді. Соғыстан кейінгі жылдары өнеркәсіп және ауыл шаруашылығында дамудың біржақтылығын жоюдың қажеттілігі анық сезілді.

Аграрлық секторды дамытуды ынталандыру үшін мемлекет шаруашылықтардың бұрынғы қарыздарын жойып, салық көлемі елеулі түрде азайды. Ет, сүт, жүн, картоп, көкөністің сатып алу бағасы көтерілді. Дегенмен ауыл шаруашылық өндірісі жүйесін жақсартуға бағытталған реформалар қалыптасқан шаруашылық жүргізу құрылымының негіздеріне әсер етпеді, өміршіл-әкімшіл жүйе әлі де үстемдік етуін жалғастыра берді. Мәскеу басшылығы Қазақстанда астықтың және басқа ауыл шаруашылық өнімі өндірісін шұғыл арттыра алатын мүмкіндіктер бар деп есептеді. Сондықтан да өкімет билігінің жоғарғы деңгейінде дәнді дақылдар егетін алқаптардың аумағын кеңейту үшін тың және тыңайған жерлерді игеру идеясы пайда болды.

Міндеттерді табысты жүзеге асыру үшін Н.С.Хрущев республикалық басшылықты «нығайту» керек деп шешті 1954 жылы, ақпанда Қазақстан Компартиясының ОК- нің бірінші хатшылығына Қазақстанда ешкімге белгісіз П.К.Пономаренко сайланды. Ж.Шаяхметовті қызметінен алу мәселесін Кремльде шағын топ қана шешті. Шын мәнінде Н.Хрущев бұл кезеңде өзінің кадрларын түрлі орындарға қоя бастаған болатын, ал Ж.Шаяхметов болса тың жерлерді тез арада меңгеру идеясын қолдамады. Тың игеру. Одақ ведомстволары қабылдаған «Елімізде астық өндіруді одан әрі арттыру туралы, тың және тыңайған жерлерді игеру туралы» қаулы бойынша Қазақстанның

солтүстік аудандарында, Сібірде, Оралда және Солтүстік Кавказда дәнді дақылдар егуді шұғыл арада арттыру туралы шешім шығарылды. Жаңа жерлерді игеру есебінен 1954-1955 жылдарда 13 млн гектар жер жыртылып, 1955 жылы одан 1100-1200 млн пұт астық алу жоспарланды. КСРО-да тың көтеруге байланысты белгіленген тапсырма 1954 жылғы тамыздың басына қарай орындалды: 13,4 млн гектар жер немесе жоспар бойынша 103,2%, оның ішінде Қазақстанда 6,5 млн гектардан аса тың жер жыртылды. Тамызда «Астық өндіруді молайту үшін тың және тыңайған жерлерді одан әрі қарай игеру туралы» жаңа қаулы қабылданды. Онда 1956 жылы тың жерлердегі дәнді дақылдар егуге арналған аудан көлемін 28-30 млн гектарға дейін жеткізу міндеті қойылды. Ғалымдардың тың жерлерді осыншама кең көлемде игеру өзін-өзі ақтамайтындығы туралы пікірлерін ешкім есепке алмады. 1955 жылы тың жерлерде жоспарланған 7,5 млн гектардың орнына 9,4 млн гектар жер жыртылды.

Тың жерлерді игерудің басым көпшілігі негізінен Қазақстанның солтүстігіндегі алты облыста - Қостанай, Ақмола, Солтүстік Қазақстан, Көкшетау, Торғай және Павлодар облыстарында жүзеге асырылды. Республика еңбекшілерінің алдында 6,3 млн гектар тың және тыңайған жерді игеру арқылы дәнді дақылдар өнімін арттыру міндеті тұрды. Партия комитеттерінің қысымымен жалпы жиындарда жоғарылатылған міндеттемелер қабылданды, олар әрдайым орындала бермеді және жүзеге аспады. Нәтижесінде тек 1954 жылдың өзінде қосымша 636 мың гектар тың және тыңайған жерлер жыртылды. Тек сол жылы ғана колхоздар және МТС-тар 4847 мың, ал совхоздар 3 684 мың гектар жаңа жерлерді игерді. Осылайша, тың және тыңайған жерлерді көтеру туралы екі жылға есептелген мемлекеттік жоспар елеулі қарқынмен бір жыл ішінде жүзеге асты. Республикада жаппай жолдар салынып, жаңа елді мекендер тұрғызылды.

Қазақстан аумағына тың игерушілерді қоныстандыру. Тың жерлерді игеру үшін мыңдаған ауыл шаруашылық өндірісінің мамандары, ұйымдастырушылары аттандырылды. Тың игеру кезінде бұрын-сонды болмаған көлемде жаппай қоныстандыру ісі жүзеге асырылды. Қоныстандыру ісін ұйымдастыру 1938 жылы құрылған Бас қоныстандыру басқармасына жүктелді. 1954 жылы Қазақ КСР Министрлер Кеңесінің Жер халық комиссариатының құрамында миграциялық үрдістерді реттеу енгізілді. 1954 жылдан 1963 жылға дейін Қазақстанға Одақтың әр түрлі республикаларынан - Украина, РКФСР, Белоруссия, Молдавия және Литвадан мыңдаған отбасылар қоныстандырылды. Қазақстандық тың игеруге Болгария азаматтары және Қытай Халық Республикасының қазақ репатрианттары да қатысты. 1954 жылдың бірінші жартысында тек Ақмола облысына ғана 20 мыңнан астам адам тың көтеруге келді.

Бұған қоса, өнеркәсіп орындарының ұжымдары ауыл шаруашылығына, тың және тыңайған жерлерді игеруге 1 386 маман мен механизаторлар жіберді.

Еңбекшілерге, келіп жатқан тың игерушілерге елеулі жеңілдіктер көрсету, сондай-ақ өндірістік жоспарды орындаған совхоз жұмысшыларына және олардың еңбек сіңірген жылдары үшін елеулі сыйақылар беру арқылы тың игеруге қолдау көрсетілді. Тың игерушілер қоныстану орнына жеке мүлкімен тегін көшіп келді, отағасына бір жолғы берілетін ақшалай жәрдем келемі 500-1000, ал отбасының әр мүшесіне берілетін жәрдем келемі 150-200 сом болды, үй салуға 10 жылға 10 мың сом несие берілді (оның 35%-ын мемлекет өз мойнына алды), мал алуға 1500-2000 сом көлемінде несие берілді, 1,5 центнер астық немесе үн түріндегі азық-түлік қарызы беріліп, тың игерушілер ауыл шаруашылығы салығынан 2-5 жылға босатылды. 1954-1959 жылдары Қазақстанның тың жерлерін игеруге 20 млрд-тай сом қаражат жұмсалды.

Қазақстан аумағына жұмыс күші, көлік құралдары, құрал-саймандар жұмылдырылды. Осының бәрін үйлестіру, адамдарды орналастырып, оларды азық-түлікпен және тұрғын үймен қамтамасыз ету, мәдени-көпшілік мекемелерінің жүйесін жолға қою қажет болды. Тың жерлерді игеруге байланысты кеңес кезіндегі еңбектер мен басылымдарда көптеген қателесушілік, бұрмалаушылық және бұра тартушылық айтылмады. Тың игеру тек мамандар мен шынайы энтузиастарды ғана емес, көп ақша табуды ойлаған кездейсоқ адамдарды да өзіне тартты. Мысалы, зерттеушілердің пікірі бойынша, алғашқы 2 жылда Солтүстік Қазақстанға келген 650 мың адамның тек 130 мыңы ғана тың игеру үшін қажет болды. Тың игерілген облыстардың бірқатарында осының салдарынан құқық тәртібі бұзылып, мемлекет қаржысын талан-таражға салу, ұрлау орын алды. Тың игерудің жағымсыз салдарлары. Тың және тыңайған жерлерді жаппай игеру кезінде дамудың интенсивті жолына түсу туралы жиі айтылды, тыңдағы колхоздар мен совхоздардың материалдық-техникалық базасын күшейтуге байланысты қыруар жұмыстар атқарылғанымен, ауыл шаруашылығы өзінің экстенсивті мәнін жоя алған жоқ.

Тыңда ұйымдасқан совхоздарға бөлінген тракторлар мен басқа да машиналар ауыл шаруашылығын интенсификациялау жолындағы ірі қадам ретінде кең дәріптелгенмен, сол кезде ірілендірілген колхоздарға тозығы жеткен комбайндар, тракторлар мен автомашиналар берілгендігі туралы еш нәрсе айтылмады. Көрсеткішті «жоғарылатып көрсету» үшін орасан зор аумақ жыртылды. Экологиялық тепе-теңдіктің бұзылуы ауыр салдарларға әкеп соқты: топырақ эрозиясы күшейді, топырақтың құнарлы қабатын жел ұшырып кетті. Жалпы жаппай тың игеру үшін егіншілікті жүргізудің тиімді әдістері екі онжылдық өткеннен кейін ғана ұйымдастырыла бастады. Егін үшін жыртылған миллиондаған гектар жер шабындық пен жайылымдық алқаптардың көлемін тарылтты. Мыңдаған гектар жерлер елді мекендер салуға тартып алынып, олардың инфрақұрылымын жүргізу үшін құнарлы жерлердің елеулі көлемі бөлінді. Нәтижесінде ауыл шаруашылығының дәстүрлі саласы - мал шаруашылығы орны толмас шығынға ұшырады. Бұл елдегі ауыл шаруашылық өнімін өндірудегі қарқынның шұғыл төмендеуіне алып келді. Жетіжылдыққа

(1959-1965) белгіленген. жалпы өнімді 70% - ға өсірудің орнына 15% ғана өнім алынды». Көптеген уақыт бойы тыңнан тек «қажырсыздар» мен «жігерсіздер» ғана кетті деген ұғым қалыптасқан еді. Бірақ жаңа жерлерді игеру кезінде мамандардың тұрақтамауының себептерін талдау мұндай адамдардың көп болмағанын көрсетті.

Материалдық қажеттіліктерді қанағаттандыру деңгейі адамдардың үлкен құлшынысына, олардың еңбегінің қоғамдық бағасына сәйкес келмеді. Тұрғын үй және мәдени-тұрмыстық құрылыстар салу ауыл шаруашылық өндірісі дамуының және халық санының өсуінің қарқындарынан айтарлықтай артта қалды. Соған қоса, тың жерлерді игеру басқа республикалардан халықтың кешіп келуіне жәрдем жасады, ұлттық салт-дәстүрлердің рөлі төмендеді, қазақ мектептерінің саны күрт азайып, ұлттық әдебиет пен мерзімдік баспасөз басылымы кеміді.

Қазақ халқының әдет-ғұрпына, салт-дәстүріне, оның мәдени ескерткіштеріне «жоғарыдан» менсінбей қараушылық орын алды. Тың игеруді желеу етіп 2 млн-ға жуық орыстардың, украиндардың т.б. ұлт өкілдерінің көшіп келуі Қазақстанның солтүстік облыстарында тілдік және демографиялық проблемаларды ұшықтырды. Мал шаруашылығының жағдайы. Қазақстан ежелгі кезден-ақ мал шаруашылығын дамытуға қолайлы өлке болды. Бірақ үкіметтің, ауыл шаруашылығында қолданған ойластырылмаған шаралары оған да кері әсерін тигізді.

Мал шаруашылығының артта қалуының басты себептері мыналар: өмір шындығына жанасымсыз, ғылыми негізделмеген экономикалық заңдардың қолданылуы, саланың нашар материалды-техникалық базасы, жерді жырту нәтижесінде жайылымдықтардың азаюы. Күштеп жүргізілген ұжымдастырудың жағымсыз салдарлары да қолайсыз әсер етті.

Кейс әдісінің кезеңдері

Оқу мәтіндері: «Соғыстан кейінгі ауыл шаруашылығының жағдайы»(1946-1960)

1. Мәтінді талқылау
2. Мәтіндерде қандай мәселе немесе проблемалар туралы айтылады?
3. Егер сіз жауап беруге қиналсаңыз, сіз өзіңізбен бірге әкелген оқулықты, басқа да ақпарат көздерін пайдалана аласыз.
4. Бірнеше проблемалар болуы мүмкін. Себеп-салдар байланысын оқшаулау маңызды.
5. Мәселенің шешімін іздестіру - осы жағдайда әртүрлі балама іс-әрекет әдістерін әзірлеу.
6. Әрқайсысының оң және теріс салдарын, сондай-ақ оларды жүзеге асыру үшін қажетті ресурстарды талдауға негізделген ең жақсы шешім (балама) таңдау.
7. Топтың шешімі туралы әр түрлі формада презентация дайындау

(презентация, диаграмма, кесте және т.б.).

8. Талдамалық жұмыс нәтижелерін қорытынды ұсыну (оқушылар бір мәселені шешудің бірнеше нұсқасын оқып, салыстыра алады).

9. Топ шешімі туралы презентация дайындау (әр түрлі формада).

Бірінші проблемалық тапсырма – Қазақстанда ауыл шаруашылығының дамуына қандай саяси, әлеуметтік, экономикалық жағдайлар кері әсерін тигізді? Оны қалай шешуге болатын еді? Өз ұсынысың.

Екінші проблемалық тапсырма – ауыл шаруашылығының артта қалушылығын жойып, дамыту қандай тәсілдер арқылы жүзеге асырылды?

Материалдың мазмұнымен танысқаннан кейін оқушыларға тапсырманы орындап, жауап беру үшін 3-4 мин уақыт беріледі. Жауаптардың ішіндегі дұрыс, нақты жауап тақтаға жазылады. Осыған орай оқушылар тарапынан туындайтын ұсыныс, пікірлер айтылып, оңтайлы деп танылған шешім де тақтаға жазылады. Оқушылар тақтадағы мәселелерді дәптерлеріндегі кестеге толтырып отырады.

«Тың және тыңайған жерлерді игеру» тақырыбында сынып жеке екі топқа бөлінеді. Әр топ проблемалық тапсырмалар жазылған карточкалар алады.

1-топ – Тың игерудегі жетістіктер, республиканың экономикалық өркендеуі.

2-топ – Тың игеру: қайшылықтар, зардаптар, салдары.

Рефлексия: жағдайларды талдау, мұғалімнің оқушыларды бағалауы.

9-сынып.

Тақырып: «Астана – Тәуелсіз Қазақстанның астанасы»

Оқу мақсаты: 9.3.1.11 Астананы жаңа Қазақстанның өркендеуінің нышаны ретінде айқындау

Зерттеу сұрағы: Астананы көшіру неліктен ұтымды стратегиялық шешім болып табылды?

Сабақтың түрі: топпен жұмыс. Талқылау.

1. Қазақстанның астанасы туралы бейнеролик көрсету

Астана қаласы – 1997 жылғы 10 желтоқсанның бастап Қазақстан Республикасының астанасы.

Ақмола мәртебесіне 1862 жылдың 26 қыркүйегінде ие болған. 2019 жылғы 1 ақпандағы есеп бойынша қала тұрғыны 1 082 222 адамды құрады, бұл Қазақстандағы Алматы қаласынан кейінгі екінші көрсеткіш болып табылады. Миллионер қала мәртебесіне қала тұрғыны 1 002 874-ке жеткен 2017 жылғы маусымда қолжеткізді.

Нұр-Сұлтан еліміздің солтүстігінде, Есіл өзенінің бойында орналасқан. Әкімшілік аумағы жағынан қала 4 ауданға бөлінеді.

Бұдан кейін мұғалім 5 топқа бөлінуді және «Білемін. Білгім келеді. Білдім» технологиясын қолдана отырып топпен жұмыс жасауды ұсынады. (1-кесте)

1-кесте. «Білемін. Білгім келеді. Білдім» стратегиясы

<i>БІЛЕМІН</i>	<i>БІЛГІМ КЕЛЕДІ</i>	<i>БІЛДІМ</i>

Топтар Қазақстанның астанасы туралы кестенің екі бағанын: «Білемін» және Білгім келеді» толтырады.

Толтырғаннан кейін әр топтың басшысы толтырылған кестені таныстырады. Мұғалім топтың істеген жұмысының қорытындысын шығарады.

Мұғалім топта зерделеп талқылау үшін барлық топқа 5 түрлі мәтін ұсынады. Содан кейін «БІЛДІМ» бағанын толтыруды ұсынады.

1-мәтін

Астана – Қазақстан Республикасының астанасы, мемлекеттің біртұтастығының символы, стратегиялық ойлар мен тәуелсіз мемлекеттің нығаюының квинтэссенциясы, ХХІ ғасырдың ультразаманауи мегаполисін салудың аса маңызды ұлттық жобасы. Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың стратегиялық ойы еліміздің ұзақ мерзімге дамуының перспективалы желісін анықтады, астананы көшіру тәуелсіз мемлекеттің тарихындағы жаңа жаһандық дәуірдің бастауы болды. 1994 жылғы 6 шілдеде Қазақстан Президенті Қазақстан Республикасының Жоғары Кеңесінің пленарлық отырысында «Қазақстан Республикасының астанасын көшіру туралы» баяндама жасады. Сол күні Жоғары Кеңес астананы Алматы қаласынан Ақмолаға көшіру туралы тарихи шешім қабылдады.

1997 жылы 10 қазанда Қазақстан Халқына Жолдауында Президент: «ХХІ ғасырға аяқ басар кезеңде өз таңдауымызды – Сарыарқаның төрінде, көк

аспан астында жаңа астанамызды жария етеміз...» деп атап өтті. Бұдан былай ғасырлар бойы кең байтақ еліміздің төрінде халықтың тағдырына қатысты шешімдер қабылданатын болады. Бұл жерде Отанымыздың жүрегі соғатын болады. Осы жерде үшінші мыңжылдыққа аяқ басар кезеңде Қазақстан өз тарихи тағдырын анықтайтын болады. 1997 жылдың 20 қазанында ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Ақмола қаласын Қазақстан Республикасының астанасы деп жариялау туралы» Жарлығы шықты.

2-мәтін

«1997 жылдың 20 қазанында ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Ақмола қаласын Қазақстан Республикасының астанасы деп жариялау туралы» Жарлығы шықты. Соған сәйкес, 1997 жылдың 10 желтоқсанынан бастап Ақмола қаласы егеменді Қазақстанның астанасы болды. Жарлық шыққаннан бастап бір айдан кейін 1997 жылдың 8 қарашасында қалаға Қазақстанның Мемлекеттік рәміздерінің эталондары: мемлекеттік ту, елтаңба және президенттік штандарт келді. Тәуелсіз Қазақстанның тарихында жаңа кезең басталды.

1998 жылдың 6 мамырында ҚР Президентінің Жарлығына сәйкес Қазақстанның астанасы Ақмола қаласының атауы Астана қаласы болып қайта аталды. Қайта атау жергілікті атқарушы және өкілетті органдардың өтініші бойынша қала жұртшылығының тілектерін ескере отырып және Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы Мемлекеттік ономастикалық комиссияның қорытындысы негізінде жүргізілді.

1998 жылдың 10 маусымында егемен Қазақстанның жаңа астанасының халықаралық тұсаукесері өтті. Астананы халықаралық таныстыру жылы Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясын іске асырудың бастамасы болып табылады. Ұлы даланың көшпенді өркениетінің көптеген ғасырлық тарихында бастау алған Астана Орталық Азия аймағының ірі мегаполисіне айналып келеді. Астананың сапалық және сандық жағынан өсуі Астананың сәулеттік бейнесімен тікелей байланысты. Қаланың бас жоспары Президент Нұрсұлтан Назарбаевтың қалаға еуразиялық келбет беру туралы идеясын ескере отырып, көрнекті жапон сәулеткері Кисё Курокавамен жасалды. Астананың бірегей құрылыстары әлемнің кез келген мегаполисін безендіруге қабілетті, ал елорданың жаңа нысандарының әрқайсысы терең символды, экспрессивті және серпінді. Есіл өзенінің жағасында орналасқан заманауи қала өзінің қарқынды шарықтау, фантастикалық жобаларымен, даңғылдардың жарық шырақтарымен таң қалдырады. 1999 жылы Астананы әлем мойындады.

3-мәтін

Тәуелсіз Қазақстанның жаңа Астанасы ЮНЕСКО-ның «Әлем қаласы» марапатына ие болды. Бұл атақ ғаламшардың жаңа қалаларына беріледі, олар қысқа уақыт ішінде әлеуметтік-экономикалық, саяси және мәдени дамудағы елеулі жетістіктерге қол жеткізе алды, ұлтаралық және конфессияаралық ынтымақтастықты нығайту бойынша мақсаттарды жүзеге асырды.

1999 жылғы 16 шілдеде Боливия астанасы Ла-Паседе ЮНЕСКО Бас хатшысы Федерико Майор Астанаға «әлемдік қала» халықаралық конкурсының жеңімпазы медалі мен сертификатын табыс етті. Осы уақыттан бері Астана «Бейбітшілік қаласы» атағына ие болды. Астананың экономикасы қарқынды дамып келеді. Астананың даму тактикасы мен стратегиясы «Астананың гүлденуі – Қазақстанның гүлденуі» (2001 ж.), «Астана қаласының орнықты дамуының 2030 жылға дейінгі Стратегиялық жоспары» (2006 ж.) бағдарламаларында белгіленген. Қала экономикасында арнайы экономикалық аймақтар (АЭА), технопарктер, жоғары технологиялар сияқты тиімді механизмдер пайдаланылады, тепловоздар, вагондар, тікұшақтар, күн батареяларының модульдерін өндіретін Қазақстан үшін жаңа өнеркәсіп салалары дамуда.

Астана – Қазақстанның инновациялық жүрегі. Елорда басқа өңірлер үшін қозғалыс векторларын айқындай отырып, Республикалық инновациялық процестің локомотиві болып табылады. Қалалық дамудың әртүрлі факторларын бірыңғай жүйеге біріктіретін SmartAstana (Ақылды қала) жобасының Тұжырымдамасы әзірленді және іске асырылуда.

Қазіргі кезеңде Астана Қазақстанда болып жатқан барлық үдерістердің тоғысуы болып табылады. XXI ғасырда мемлекетіміздің алдында тұрған стратегиялық міндеттерді жүзеге асыруға қабілетті қаланың бірегей бейнесі қалыптасты.

4-мәтін

2007 жылғы мамырда Қазақстан Президентінің ұсынысы бойынша ҚР Конституциясының мәтініне мемлекеттің астанасы – Астана қаласы туралы бап енгізілді. Елорданы көшіру жігерлі және өршіл жастардың өзін-өзі дамытуы мен мансап жағынан өсуі, көшбасшылардың жаңа буынын, жаңа астананың белсенді құрылысшыларының қалыптасуы үшін барынша жағдай жасады.

Елорда халқы – еліміздегі ең жас адамдардың бірі. Елорда тұрғындарының орташа жасы – 32 жас. Елорданы құрамы бойынша көпұлтты аймаққа көшіру көпұлтты мемлекетті нығайтуға, елдегі этникалық топтар арасындағы достық пен келісімді сақтауға және арттыруға ықпал етті. Рухани-интеллектуалдық дискурстың негізгі ұғымына төзімділік, ал көпұлтты қауымдастық (жүзден астам этностар) өзіне тән ерекше астаналық рухы бар бірыңғай қалалық анклав болып табылады. Астана бастапқыда тек әкімшілік ғана емес, сонымен қатар Қазақстанның ғылыми және мәдени орталығы ретінде қалыптасты.

Нұр-Сұлтан – бұл 500-ден астам білім беру ұйымы жұмыс жасайтын жас қала. Отандық жоғары мектептің флагманы Назарбаев Университеті болып табылады, оның айналасында зияткерлік-инновациялық кластер құрылды. Оны қалыптастыру «Жол картасы» жобасында көзделген және ғылымды қажетсінетін жобалар мен белгілі инновациялық және өндірістік

компаниялардың бөлімшелерін орналастыру үшін индустриялық хай-тек-алаң құру, технопарк және бизнес-инкубатор, инжиниринг орталығы, Технологияларды коммерцияландыру орталығы, венчурлік қор кіретін болады.

Нұр-сұлтан қаласы – Еуразиялық аймақтың ірі мәдени орталығы, еліміздің мәдени астанасы және Ұлттық коммуникациялық орталық болып табылады. Елордалық университеттер, мұражайлар, театрлар, мұрағаттар, көрмелер, көркем шеберханалар, шығармашылық одақтар, концерттік алаңдар астананы ең үздік дәстүрлер мен мәдениет жетістіктерінің қорғаушысы етеді. Астананың мәдени өмірінің айтулы оқиғасы «Астана Опера» классикалық опера және балет театрының ресми ашылуы болды.

Театр күмбезінің астында еліміздің Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» Стратегиясымен сөз сөйледі, онда мәдениетті ұлттың генетикалық кодының ажырамас бөлігі ретінде атап өтті.

«БІЛДІМ» бағанын толтырғаннан кейін топ басшылары орындалған жұмысты таныстырады.

Бұдан кейін тақтаға өз қалауымен бір оқушы шығады және сыныптағы басқа оқушылармен бірлесе талқылай отырып тапсырманы орындайды.

Қорытынды кезең: Мұғалім топтардың жұмыс қорытындысын шығарады.

Рефлексия: мұғалімнің қорытынды сөзі; мұғалімнің оқушыларды бағалауы.

9-сынып

Тақырыбы: «Қазақстан - 2030» Стратегиясы – мемлекет дамуындағы жаңа кезең

Оқу мақсаты: 9.3.1.9 ұзақ мерзімді мемлекеттік стратегияларды талдау;

Сабақтың түрі: практикалық сабақ, топтық жұмыс.

Кейс «Қазақстан-2030» Стратегиясы

Қазақстан-2030 Стратегиясы – ел дамуының 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған стратегиялық бағдарламасы. 1997 жылы 1 қазанда қабылданған. Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдаған жолдауында баяндалған. Стратегияда көзделген мақсат – ұлттық бірлікке, әлеуметтік әділеттілікке, бүкіл жұртшылықтың экономикалық әл-ауқатын жақсартуға қол жеткізу үшін тәуелсіз, гүлденген және саяси тұрақты Қазақстан мемлекетін орнату. Осы мақсатқа орай мынандай ұзақ мерзімді негізгі бағыттар бөліп көрсетілді:

Ұлттық қауіпсіздік: аумақтық тұтастықты толық сақтай отырып, еліміздің тәуелсіз мемлекет ретінде дамуы. Мемлекеттің тұрақты түрде дамуын

қамтамасыз ететін барлық қажеттіліктер шеңберіндегі бастапқы шарт – ұлттық қауіпсіздік және мемлекеттіліктің сақталуы. Ұлттық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің негізгі көрсеткіші ретінде демократиялы, индустриясы дамыған басты мемлекеттермен байланыстарды күшейту, халықаралық институттар мен форумдардың көмегі мен жәрдемін пайдалану қажеттігі атап көрсетілді. Мұның өзі халықаралық қоғамдастық тарапынан [Қазақстанға](#) қолдау жасаудың жақсы жолға қойылуын, бай табиғи қорлардың тиімді пайдаланылуын қамтамасыз етеді, Қазақстан азаматтарының өз еліне деген сүйіспеншілік сезімін арттырады. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету жұмысындағы сөзсіз басым бағыт сыртқы саяси қызметке, Қазақстанның өз көршілерімен және дүние жүзінің жетекші елдерімен өзара тиімді қатынастар қалыптастыруға бағытталған.

Ішкі саясаттың орнықтылығы және қоғамның шоғырлануы: [бірлік](#) – [қоғам](#) мен мемлекеттің одан әрі дамуының кепілі. Бұл салада барша азаматтар үшін тең мүмкіндіктің және барлық этникалық топтар үшін тең құқықтың болуына кепілдік беру, ауқаттылар мен кедейлер арасындағы айырманы азайту, әлеуметтік мәселелерді шешу, саяси орнықтылық пен қоғамның шоғырлануын ұзақ мерзімге қамтамасыз ететін дәулетті Қазақстан мемлекетін орнату міндеті қойылды.

Шетелдік инвестициялар мен ішкі жинақ қаражаттың деңгейі жоғары болатын ашық [нарықтық экономика](#) негізінде экономикалық өрлеу. Негізгі қағидалары: мемлекеттің белсенді рөлін сақтай отырып, оның экономикаға араласуын шектеу, макроэкономиканы орнықтыру, экономикалық өрлеуді қамтамасыз ету, экономиканың нақты секторын сауықтыру, күшті әлеуметтік саясат жүргізу, қатаң қазыналық және монетарлық шектеулер жағдайында бағаны ырықтандыру, ашық экономика мен еркін сауда қатынасын орнату, энергетикалық және табиғи қорды өндіруді одан әрі жалғастыру, шетелдік инвестицияларды қорғау.

Қазақстандықтардың денсаулығы, [білім](#) алуы және игілігі: азаматтардың тұрмыс жағдайы мен деңгейін көтеру, экологиялық ортаны жақсарту. Сырқаттардың алдын алу және салауатты тұрмыс салтына ынталандыру, азаматтарды салауатты тұрмыс салтын ұстауға, дұрыс тамақтану, гигиена мен тазалық ережелерін сақтауға баулу, нашақорлық пен наша бизнесіне қарсы күресу, маскүнемдік пен темекі шегуді қысқарту, ана мен баланың денсаулығын сақтау, қоршаған орта мен экологияны таза ұстау мәселелерін қамтиды.

Энергетикалық қорлар: тұрақты экономикалық өрлеу үшін мұнай мен газ өндірудің және оларды шетке шығарудың көлемін жедел ұлғайту жолымен энергетикалық қорды тиімді пайдалану. Бұл [стратегия](#): таңдаулы халықаралық технологияларды, коммерциялық құпия және қомақты капиталды тарту, қордың тез де ұтымды пайдаланылуы үшін басты халықаралық мұнай компанияларымен ұзақ мерзімді серіктестік орнату, мұнай мен газ экспорты үшін құбырлар желісінің жүйесін жасау, отын қорын пайдалану қызметінде

дүниежүзілік қоғамдастықтағы ірі елдердің Қазақстанға және оның әлемдік отын берушілік рөліне ынтасын ояту бағытын ұстау, ішкі энергетикалық инфрақұрылымды жасау, өзін-өзі қамтамасыз ету және бәсекеде тәуелсіз болу мәселелерін шешу мәселелерін қамтиды.

Инфрақұрылым (көлік және байланыс): [ұлттық қауіпсіздікті](#), саяси тұрақтылықты нығайту, экономикалық өрлеуді күшейту. Отандық көлік-коммуникациялық кешеннің әлемдік нарықтағы бәсекелестік қабілетін қамтамасыз ету және Қазақстан арқылы өтетін сауда ағынын ұлғайту міндеті қойылған.

Кәсіпқой мемлекет: іске шын берілген және елдің негізгі мақсаттарына қол жеткізуде халық өкілдері болуға лайық мемлекеттік қызметкерлердің осы заманғы қабілетті құрамын жасақтау. Бұл саладағы міндет осы заманға сай тиімді мемлекеттік қызмет пен нарықтық экономикаға оңтайлы басқару құрылымын құру, басты мақсаттарды іске асыруға қабілетті Үкіметті жасақтау, ұлттық мүдделердің сақшысы болатын мемлекет орнату.

Президенттің жолдауында бүкіл күш-жігерді осы бағыттарға жұмылдырудың, мүмкіндіктерді шоғырландырудың және үйлестірудің келелі идеялары айқын тұжырымдалған, басқару жүйесіндегі реформаларды жүзеге асырудың әдістері мен тәсілдерін түбірімен қайта қарау қажеттілігі атап көрсетілген. Бұл қысқа және ұзақ мерзімді негізгі бағыттарды іске асыру барысында, ең алдымен, еліміздің барлық азаматтарының бостандығына кепілдік беруге, халықтың әл-ауқатын жақсартуға және ертеңгі күнге деген сенімін нығайтуға бағытталған бірден-бір бағдарламалық-стратегиялық ресми құжат болып табылады.

Қазақстан осы стратегиялық міндеттерді орындай отырып, [2030](#) жылға қарай дамыған елдердің деңгейіне жетуге, дүние жүзінің ең дамыған жиырма елінің қатарына қосылуды көздейді. [Реформалар](#) стратегиясында экономикалық және саяси құрамдағы ырықтандырудың өзара ажырамайтын байланыста болатындығы ескерілген. Бәсекелестік қабілеті ашық та риясыз жағдайда қалыптасқан қоғам орнату одан әрі демократияландыру арқылы өтеді, ол, түптеп келгенде, сайлауды әділ өткізуге, саяси партиялардың, парламенттің рөлін, үкіметтің мүмкіндігін күшейтуге, сот жүйесін реформалауға, БАҚ-қа еркіндік беруге, әйелдердің қоғамдағы рөлін күшейтуге бағытталған.

Негізгі бағыттар бойынша топтық жұмыс жүргізіледі:

1) «Қазақстан-2030» Стратегиялық бағдарламасын іске асыру жолдары бойынша өз пікірлерін білдіреді:

1. Мемлекет тәуелсіздігі, оның рәміздері мен нышандары;
2. Ескі саяси-экономикалық жүйемен түпкілікті алшақтық;
3. Жаңа саяси-экономикалық жүйенің болуы;
4. Адам ресурстары – ғылыми және шығармашылық әлеуеті жоғары жоғары білімді халық;

5. Қазақстанның бай табиғи ресурстары;
6. Үлкен ауылшаруашылық жер қоры;
7. Саяси тұрақтылық пен қоғамның бірлігін сақтау;
8. Қазақстандықтардың төзімділігі мен толеранттылығы, барлық шетелдіктермен достықта болуы.

Проблемалық сұрақ:

33 жылдан кейін Қазақстанның бейнесі қандай болады?

Білім алушылар болжамды ой-пікірлерін негіздейді:

1. Жоғары білімді, жауапты, жігерлі, мықты денсаулығы бар ұрпақ.
2. Өзінің бейбіт, гүлденген, тез өсіп келе жатқан, бүкіл әлемде танымал және құрметті елінің патриоттары.
3. Еңбегі жоғары бағаланатын, Қазақстан халқының мүдделерін өздерінің жеке мүдделерінен жоғары қоятын білімді мамандар.
4. 2030 жылы азаматтар мемлекеттің олардың құқықтарын сақтап және олардың мүдделерін қорғайтынына сенімді болады.
5. Ауасы таза, суы мөлдір Жасыл ел.
6. Қазақстан Еуразияның орталығы бола отырып, тез өсіп келе жатқан үш өңір – Қытай, Ресей және мұсылман әлемі арасында оларды экономикалық және мәдени тұрғыда байланыстырушы рөлін атқаратын болады.
7. Елімізде барлық ұлттар үшін тең мүмкіндік бар екеніне сенімді, өздерін ең алдымен Қазақстан азаматы деп санайтын көптеген ұлттардың өкілдері өмір сүретін болады.

Кейс «Тәуелсіздікті орнату мен дамытудың қазақстандық жолы»

«Тәуелсіздікті орнату мен дамытудың қазақстандық жолы» бойынша бейнеролик қатарын көру ұсынылады.

Талқылау (сұрақ - жауап).

Топтық жұмыс

Топта жұмыс істеу (8 адамнан).

Тапсырма: «Азаматтық қоғамды қалыптастырудағы Қазақстан Республикасының жетістіктері» (этникалық және діни қатыстылығына қарамастан азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының теңдігін қамтамасыз ететін құқықтық база, ұлтаралық диалог – Қазақстан халқы Ассамблеясының ұйымы», тілдік саясат) тақырыбы бойынша материал дайындау және қорғау. Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстанның мемлекеттік дамуындағы рөлі.

Топ жұмыстарын қорғау және талқылау.

Қатысушыларға тапсырма:

Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясының 4 тармағы «Қазақстан азаматтарының білімі мен денсаулығы, әл-ауқаты» бойынша

тапсырманы орындау.

Топтық жұмыс. «Дені сау ұрпақ - Тәуелсіз Қазақстанның болашағы» тақырыбына жоба дайындау.

Жобаны қорғау және талқылау.

Қорытынды кезең: Мұғалім топтардың жұмыс қорытындысын шығарады.

Рефлексия: мұғалімнің қорытынды сөзі; мұғалімнің оқушыларды бағалауы.

9-сынып

Тақырыбы: «Білім және ғылым саласындағы мемлекеттік саясат. «Болашақ» мемлекеттік бағдарламасы»

Оқу мақсаты:

9.2.3.2 білім мен ғылым саласындағы мемлекеттік саясатқа баға беру

I- кезең

«Болашақ» мемлекеттік бағдарламасы» туралы ақпарат

«Болашақ» халықаралық стипендиясы Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Назарбаевтың 1993 жылғы 5 қарашадағы қаулысымен тағайындалған.

Бағдарламаның мақсаты – ел экономикасының басым секторлары үшін кадрлар мен мамандар даярлау. Бағдарламада академиялық оқу (магистратура, докторантура) және әлемнің жетекші компаниялары мен университеттерінде ғылыми-өндірістік тағылымдамадан өту қамтылған.

24 жыл ішінде «Болашақ» бағдарламасы еліміздің стратегиялық басымдықтарына негізделі отырып, дамудың бірнеше кезеңінен өтті.

Алғашқы 10 жылда (1993-2004 жж.) бағдарлама халықаралық қоғамдастық пен сапалы нарықтық қатынастарды құру үшін шетелдік білімі бар мамандарды даярлауға бағытталды. Стипендия, негізінен, қазақстандық жоғары оқу орындарының экономикалық және гуманитарлық факультеттерінің түлектеріне тағайындалды. Сол кезеңде 785 түлектің 35% -ы жоғары және орта буын басшылары болды.

Бағдарламаны дамытудың келесі кезеңінде (2005-2007 жж.) стипендиялар саны жылына 3 000-ға дейін ұлғайды, ал шетелдік жоғары оқу орындарының саны әлемнің 13 елінен 33 еліне дейін көтерілді. Бағдарламаны бір орталықтан басқаратын стипендиаттарды оқыту және жұмысқа орналастыру мониторингісінің толық процесін қамтамасыз ететін «Халықаралық бағдарламалар орталығы» АҚ (бұдан әрі – ХБО) құрылады. Стипендиаттарға елге келген соң бес жыл жұмыс істеу міндеттемелерін бекітіп беретін шарттық база әзірленді.

2008-2010 жылдар бағдарламаны дамытудың тағы бір маңызды кезеңі болды. Дәл осы кезеңде алдын ала тілдік дайындықтан өтуге мүмкіндігі бар («ауыл жастары», «мемлекеттік қызметшілер», «ғылыми-педагогикалық қызметкер») үміткерлердің жеңілдігі бар санаттары, сондай-ақ 12 айға дейінгі қысқа мерзімді тағылымдамалық бағдарламалар енгізілді.

2011-2013 жылдары жоғары білікті кадрларды (магистрлер мен докторларды) даярлау қажеттілігіне байланысты бакалавриат бағдарламасы бойынша оқыту тоқтатылды. Осы кезеңде мемлекеттік органдардың өтінімдері негізінде маман даярлауды көздейтін стипендиаттарды қабылдаудың бағдарламалық-мақсаттық тетігі енгізілді. Үміткерлердің жеңілдігі бар санаттары инженерлік-техникалық және медициналық қызметкерлермен толықтырылды.

2014-2016 жылдары үміткерлерді іріктеу тәсілдері қайта қаралды және «6+6» форматы бойынша тілдік даярлықтың жаңа моделі іске қосылды (6 ай – елде, 6 ай – шетелде). Жеңілдігі бар санаттарға ағылшын тілін білудің ең аз деңгейі кезең-кезеңімен IELTS 3.0-тен IELTS 5.0-ке дейін арттырылды. Жоғары оқу орындарының әлемдік тізімі 200-ден 100-ге дейін қысқарды, сонымен бірге ұлттық рейтингтер бойынша алғашқы 30 орындағы жоғары оқу орындары кіргізілді. «Мәдениет және БАҚ қызметкерлері», «докторантураға өздері түскен» (бағдарлама шеңберінде тілдік дайындықты қарастыратын) сияқты жаңа жеңілдігі бар санаттар енгізілді.

«Болашақ» стипендиясының бұқара халыққа қол жетімділігі, нақты маман даярлауға бағытталғандығы және одан кейін көмек көрсетуі, яғни түлектермен жұмыс істеуі ерекше атап өтілді.

2018 жылдың 1 маусымдағы жағдайы бойынша ақпарат: «Болашақ» бағдарламасы бойынша 25 жыл ішінде 12 898 стипендия тағайындалды.

Бүгінгі таңда 10 096 маман даярланды.

Қазіргі уақытта 1 255 стипендиат шетелде білім алуда, «Барлық стипендиаттардың үштен екісі – зейнеткерлердің, мемлекеттік емес құрылым қызметкерлерінің балалары, оның ішінде 8 пайызының ата-анасы стипендия алған сәтте жұмыссыз болған. Екі жүзден астам стипендиат – ата-анасынсыз қалған талантты жастар», – деді Тұңғыш Президент «Болашақ» халықаралық стипендиясының мерейтойлық форумында сөйлеген сөзінде.

«Болашақ» бағдарламасы бойынша еліміздің барлық өңірлері үшін мамандар даярланады. Елбасы бағдарламаны «Болашақта» елдің барлық өңірлерінің өкілдеріне қол жетімді болатындай етіп түзету міндетін қойды. «Бүгінгі күні барлық қатысушылардың жартысы – Қазақстанның түрлі өңірлерінің тұрғындары. Оқуды аяқтағаннан кейін олар осы өңірлерге оралады – бұл өте маңызды», – деп атап өтті Н.Назарбаев.

«Болашақ» халықаралық стипендиясының әрбір екінші түлегі Қазақстанның мемлекеттік және жеке компанияларында жұмыс істейді.

«Болашақ» бағдарламасы елдің дамуында үлкен рөл атқарды. Ең алдымен

бұл экономика, білім, ғылым, денсаулық сақтау, ұлттық мәдениет және өнер саласы үшін жаңа кадрлар.

Елбасының айтуынша, «болашақтықтардың» 19%-ы ұлттық компанияларда, 4%-ға жуығы халықаралық ұйымдарда менеджерлер болып жұмыс істейді.

Нұрсұлтан Назарбаевтың пікірінше, «Болашақ» бағдарламасы егеменді Қазақстанның тарихындағы алтын беттердің бірі болды. Оның арқасында экономикасы тығырық жағдайында болған жас республика жаңа экономикалық және әлеуметтік үдерістерді қиын жағдайларда басқаруға қабілетті кәсіби кадрлармен толықты.

«Болашақ» бағдарламасының арқасында біз жаһандық элитаны даярлаудың әлемдік жүйесіне қосылдық. Бұл – тәуелсіздік дәуіріндегі қазақстандықтардың жаңа буынын қалыптастыру жөніндегі жоспардың маңызды бөлігі.

Бүгінгі таңда «Қазақстан – 2050» Стратегиясы контекстінде, бүкіл әлемнің дамуы контекстінде біздің халқымыздың алдында тұрған жаңа міндеттерді көру маңызды.

1- тапсырма

Білім алушыларға танымал «болашақтықтар» туралы бірнеше мәліметтер дайындау ұсынылады.

2- тапсырма

Талқылауға арналған сұрақтар:

1. ХХІ ғасырда бәсекеге қабілетті болу үшін маған қандай қасиеттер қажет?

2. ХХІ ғасырда табысты алға жылжу үшін менің халқымның мәдениетінде нені сақтау және дамыту қажет?

4. Диплом немесе білім – мен үшін несімен маңызды? Менің білімім еліме қалай көмектеседі?

5. Қазақстанның әлемдегі дамыған 30 елдің қатарына енуіне менің жеке үлесім қандай?

6. «Болашақ» бағдарламасында мені не қызықтырды?

Әдістемелік ұсынымдар:

Мұғалім берілген мәтіннің негізгі идеяларын талқылау үшін сыныпта 6 шағын топ ұйымдастырады. Әрбір шағын топқа талқылау үшін сұрақтардың бірін таңдау ұсынылады.

Мұғалім топқа бөлу мәселесін өзінің сынып оқушыларының ерекшеліктерін және топта топтық жұмысты ұйымдастырудың өзіндік тәжірибесін ескере отырып ұйымдастырады.

Сондай-ақ, талқылаудан кейін микротоптағы жұмыстың нәтижелерін, шешімін бүкіл топқа таныстыру қажеттігі жайлы нұсқаулық берілуі керек. Бұл ретте білімалушылар презентация жасаудың формасын өздері таңдайды. Оның көрнекі (инфографика, суреттер, ауызша баяндама, тірі суреттер және т.б.) және

оқушылар үшін қызықты болғаны дұрыс.

II КЕЗЕҢ

Талқылау нәтижесінде тұлғалық өсудің жеке немесе топтық жоспарларының идеялары, жобаларының пайда болуы маңызды. Бұл жоспарлар нақты мақсаттарды көрсете отырып, бір немесе екі жылға арналған болуы мүмкін (мысалы, оқу мерзімін және олардың атауларын көрсете отырып 20-25 кітап оқу немесе ағылшын тілін білудің нақты деңгейін көрсете отырып, TOEFL, IELTS, Кембридж емтихандарын: FCE, CAE (Certificate in Advanced English), CPE тапсыруға дайындық; өз кітапханасын қазақ тіліндегі кітаптармен толықтыру; өлкетану мұражайын, экологиялық зертхананы, робототехника кабинетін, спорт клубын құруға бағытталған қандай да бір топтық жобаны әзірлеу және іске асыру және т. б.).

Сабақ соңында педагог жұмыстың жалпы қорытындыларын шығарады.

Білім алушылар өздерінің болашақ кәсіби бағдарларының жоспарларын, жобаларын қарауға ұсынады.

Ұсынымдар: оқытушы білім алушылардың ұсынып отырған жобалары мен жоспарларын оқу жылы ішінде әр адамның шығармашылық есептері түрінде талқыланатындығына нұсқау береді. Бұл тек сынып сағаттарында ғана талқыланбайды. Білім алушылардың ата-аналарын, «болашақтықтарды», оқытушыларды, қоғам өкілдерін және т.б. шақырумен микрофестивалар, идеялар калейдоскоптарын, қоғамдық байқаулар ұйымдастыруға болады. Сондықтан да, білім алушылардың жоспарлары мен жобаларында нақты әрі қол жетімді мақсаттар қою өте маңызды.

9-сынып

Тақырыбы: «Бірлік пен толеранттылықтың қазақстандық үлгісі»

Оқу мақсаты:

9.2.1.2 Қазақстан халқы Ассамблеясының дінаралық, этносаралық келісім және ішкі тұрақтылықты нығайтудағы ықпалын бағалау.

Қажетті құрал-жабдықтар: Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 20 қазандағы №70-IV «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заңының мәтіні, бейнеролик, презентациялық материалдар.

Өткізу түрі: топтық жұмыс.

Мұғалім Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 20 қазандағы «Қазақстан халқы Ассамблеясы туралы» Заңы туралы қысқаша ақпарат береді.

Қазақстан халқы Ассамблеясына -20 жыл» фильмнен үзінді көрсету.

Қазақстан халқы Ассамблеясын құру идеясын Тұңғыш Президент Н.Ә. Назарбаев 1992 жылы Ел тәуелсіздігінің бір жылдығына арналған елдің I-этникалық форумында ұсынды. Өз сөзінде Елбасы былай деп атап көрсетті:

«Халықтар достығы – қазақстандықтардың бірнеше ұрпағы қалыптастырған басты байлығымыз. Көп нәрсе қайта ойластырылуда, қазақстандықтар бұл байлықты ысырап етуге құқығы жоқ және игі дәстүрлерді ұмытпауы тиіс. Әрбір халықтың, кез келген ұлттың мүддесін әрдайым ескеріп отыруы керек. Сондықтан жаңа қоғамдық институт құрып, осы форумды тұрақты түрде өткізіп тұру керек.

1995 жылғы 1 наурызда ҚР Тұңғыш Президентінің Жарлығымен еліміздің қоғамдық-саяси аренасында жаңа институт – Қазақстан халқы Ассамблеясы пайда болды. Оны құру идеясына алдымен кейбіреулер күмәнмен қарады, бірақ Н.Назарбаевтың табандылығы мен шын ниетінің арқасында қазақстандықтардың басты байлығы – халықтар достығын сақтау, бүгінде ұйым 470 ұлттық-мәдени орталықты біріктіретін қуатты күшке айналды. Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың ұсынысы бойынша 2015 жыл – Қазақстан халқы Ассамблеясының жылы болып жарияланды.

ҚР Конституциясының кіріспесі «біз, Қазақстан халқы ортақ тарихи тағдыр біріктірген, байырғы қазақ жерінде мемлекеттілік құрып, өзімізді еркіндік, теңдік және келісім мұраттарына берілген бейбітшіл азаматтық қоғам деп ұғынып, әлемдік қоғамдастықта лайықты орын алуды тілеп, қазіргі және болашақ ұрпақ алдындағы жоғары жауапкершілігімізді сезініп, өзіміздің егемендік құқығымызды негізге алып, Қазақстан Республикасы Конституциясын қабылдаймыз», - деп басталады.

Бүгінде республикада неміс, кәріс, татар, славян, шешен, ингуш, әзірбайжан, ұйғыр, орыс, украин, еврей, поляк, түрік, грек, армян, белорус, дүнген, күрд, өзбек, казак, түрікмен, болгар, дағыстандықтар, қырғыз, тәжік, қарашай, балкар, қытай, чуваш, қарақалпақ, ассирийлер, чех, Балтық маңы халықтары, грузин, осетин, лезгин, ирандықтар, бурят, венгр, румын халықтарының өкілдері тұрады.

Әр түрлі халықтардың өкілдері атауымен топ құрылады, олар өз жұмыстарын ұсынады (постерлер, презентациялар)

1-топ – славян этносының өкілдері. «Қазақстанның Орыс, славян және казак қоғамдық ұйымдарының ассоциациясы» ҚХА қамқорлығымен жұмыс істейтін ірі қоғамдық ұйым. Бұл қоғамдық ұйым Қазақстан славяндары: орыс, белорус, украин, болгар ұлттық орталықтарын біріктіреді. 2005 жылдың тамыз айында оның құрамына республикалық мәртебесі бар қазақстандық Орыс мәдени орталығы кірді.

2-топ – әзірбайжан диаспорасының өкілдері. «Тұран» халықаралық Әзірбайжан конгресі 1992 жылы тіркелді. Әзірбайжан бірлестіктері елдің барлық облыстарында және ірі қалаларында құрылған. Әзірбайжан диаспорасының негізгі бөлігі Қазақстанның оңтүстік өңірлерінде тұрады.

3-топ – армян диаспорасының өкілдері: «Луйс» армян ұлттық орталығы Алматылық армяндар тобы бастамасымен 1991 жылы Алматы қаласында құрылған. 2003 жылы Алматы-1 ауданында Армян Үйі ашылды.

Тарихшы, Президенттік Бейбітшілік және келісім сыйлығының лауреаты Э. Тер-Петросян, Лермонтов атындағы орыс драма театрының бас режиссері Р. Андреасян, суретші Э. Казарян және т.б. әлемнің ең шағын ұлт диаспораларының бірінің құрамында. «Луйс» орталығының базасында 1994 жылы республикалық армян мәдени орталығы құрылды.

4-топ – корей диаспорасының өкілдері. «Қазақстан кәрістері Ассоциациясы» 1990 жылғы наурызда Қазақстан кәрістерінің құрылтай съезінде құрылды. Еліміздің ірі жоғары оқу орындарында корей тілі бөлімшелерінің ашылуы, «Менің екінші Отаным» атты 6 сериялық деректі фильмнің түсірілуі, «Қазақстан корейлері: иллюстрацияланған тарих» энциклопедиясының үш тілде жасалуы, Алматыда Корей үйінің салынуы – осы жұмыстардың барлығы да Ассоциация жұмысының нәтижесі. Қазақстан кәрістерінің өз баспа органдары, театрлары, теле және радиоарналары бар.

5-топ – шешен және ингуш диаспоралары өкілдері. «Вайнах» «шешен және ингуш халықтарының мәдениетін дамыту Ассоциациясы» 1980 жылдардың соңында әрекет еткен ұлттық мәдени орталықтары негізінде 1995 жылы құрылған. Ассоциация құрылымы шешен және ингуш бөлімдерінен тұрады, олар бірақ әр біреуі өз бетінше, бір жарғы негізінде жұмыс жасайды.

6-топ – өзбек диаспорасының өкілдері. «Дослик» Қазақстан Республикасының өзбек қоғамдық бірлестіктерінің ассоциациясы 1996 жылы құрылған. Өзбектер Қазақстан халқының 3%-ын құрайды. Диаспораның басым көпшілігі Түркістан (Оңтүстік Қазақстан) облысында тұрады.

Соңғы жылдары өткізілген басты шараның бірі – ҚР Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың қатысуымен ежелгі Сайрам қаласында өзбек драма театрының ашылуы.

7-топ – Қазақстан халқы Ассамблеясының өкілі. Ассамблея қызметі Қазақстан Республикасының этносаралық қатынастар проблемаларын тиімді шешетін ел ретіндегі халықаралық беделінің өсуіне ықпал етеді. Ассамблеяның үлесі ең жоғары деңгейде бағаланды.

БҰҰ-ның бұрынғы Бас хатшысы Кофи Аннан Қазақстанға келген сапарынан кейін Қазақстанның әлемнің басқа мемлекеттері үшін этносаралық келісімнің тұрақты даму үлгісі бола алатынын айтты. Қазақстанға келген II Иоанн Павел Рим Папасы да Қазақстан халқы туралы өзінің жоғары пікірін білдірді.

Сабақ соңында мұғалім жұмыстың жалпы қорытындысын шығарады. Білім алушылар «Толеранттылық мектебі» жобасын қарастыруға ұсынады.

Қорытынды кезең: Білім алушылар тарихи деректерді талдап, сұрақтар бойынша өз пікірлерін білдіреді

Рефлексия: Мұғалім топтардың жұмыс қорытындысын шығарады. Бағалау.

ДҮНИЕЖҮЗІ ТАРИХЫ» ПӘНІ БОЙЫНША КЕЙС ҮЛГІЛЕРІ

8-сынып

Тақырып: АҚШ-тың батыс бағыттағы аумағы қалай кеңейді?

Оқу мақсаты: 7.3.1.2 XIX ғасырдағы Америка Құрама Штаттары территориясының кеңею үдерісін сипаттау

Кейс «Луизиана»

Сатып алынған аумақтың көлемі шамамен 530 миллион акраға тең (828 000 милы немесе 2 100 000 кмІ).

Жерді сатып алу бағасы 15 миллион америкалық долларды немесе 80 миллион француз франктерін құрады (несие бойынша пайыздарды қоса алғанда, АҚШ үшін сатып алу бағасының соңғы сомасы 23 213 568 американдық долларды құрады). Осыған орай, бір акраның бағасы 3 цент (гектарына 7 цент) болды. 1803 жылғы шарт бойынша АҚШ-тың пайдасына кеткен аумақтарға қазіргі уақытта заманауи Штаттар орналасқан: Арканзас, Миссури, Айова, Оклахома, Канзас, Небраска, Миннесота штатының оңтүстік бөлігі, Солтүстік Дакота штатының үлкен бөлігі. Сондай-ақ, Оңтүстік Дакота штаты, Нью-Мексико штатының солтүстік-шығыс бөлігі, Монтана, Вайоминг штатының бір бөлігі, Жаңа Орлеан қаласын қоса алғанда (Миссисипи өзенінің екі жағы бойынша) Колорадо, Луизиананың шығыс бөлігін қамтыды.

1803 жылғы шарт бойынша АҚШ-тың пайдасына кеткен аумақтарға қазіргі уақытта заманауи Штаттар: Арканзас, Миссури, Айова, Оклахома, Канзас, Небраска, Миннесота штатының оңтүстік бөлігі, Солтүстік Дакота штатының үлкен бөлігі кіреді. Сондай-ақ, Оңтүстік Дакота штаты, Нью-Мексико штатының солтүстік-шығыс бөлігі, Монтана, Вайоминг штатының бір бөлігі, Жаңа Орлеан қаласымен қоса Колорадо, Луизиана (Миссисипи өзенінің екі жағы бойынша) орналасқан.

Келіссөздер жүргізу кезінде Испания Оклахома штатының аумағы, Канзас және Луизиана штатының оңтүстік-батыс бөлігі бойынша өз наразылықтарын білдірген. Келісім-шартқа сәйкес АҚШ-қа Канаданың Альберта және Саскачеван провинцияларының бір бөлігі болған территориялар кетті. Келіссөздер нәтижесі бойынша сатып алынған жер қазіргі Америка Құрама Штаттары аумағының шамамен 23% - ын құрады.

«Луизиандық сатып алу» АҚШ-тың үшінші президенті Томас Джефферсонның саяси өміріндегі маңызды кезеңдердің бірі болды. Джефферсон мәміле жүргізудің заңдылығына алаңдаушылық білдіргенімен, Франция мен Испания америкалықтардың Жаңа Орлеан порты арқылы олардың саудасына кедергі жасауына байланысты шарт бойынша шешім қабылдады.

Кейс «Калифорния»

Американдық әскерлерді басып алғаннан кейін Жоғарғы Калифорнияда әскери губернаторлар билік жүргізе бастады.

Бұл тәжірибе бейбіт келісімге қол қойылғаннан кейін де жалғасты, бірақ ол ең алдымен, өздеріне тән емес азаматтық әкімшілендіру функцияларын орындауға мәжбүр әскерге ұнамаған еді.

Соғыстың аяқталуымен бір уақытта басталған калифорниялық алтын дүрлікпесі халықтың күрт өсуін тудырды. Президент Джеймс Полк 1848 және 1849 жылдары Калифорнияға азаматтық басқару құрылымын қалыптастыруға мүмкіндік беретін «аумақтың» мәртебесін беруге тырысты, алайда Конгресс тиісті заңды қабылдай алмады, өйткені құл иеленушілер мен бос штаттардың өкілдері арасындағы қарама-қайшылық орын алды.

1849 жылдың 13 сәуірінде Беннет Райли Жоғарғы Калифорнияның әскери губернаторы болды. Бұл Алтын дүрлікпесінің шыңы еді. «49 жылғы адамдар» деп аталатын алғашқы алтын іздеушілер Калифорнияға барлық континенттен желкенді кемелермен, тауар вагондарымен жіберіле бастады.

Сондай-ақ Алтын дүрлікпені естіп, Латын Америка, Еуропа, Австралия және Азия елдерінен өз еркімен ондаған мың адамдар келген. Бүгінгі күнгі бірнеше миллиард доллар сомасына тең алтын табылды, бұл кейбірінің ынта-жігерлерінің жай-күйінің артуына әкелді. Алайда, басқалары үйге бос қолдарымен оралды.

Райли билігіндегі аздаған күштер жергілікті тұрғындарды өлтірудің алдын алуға да, тіпті ең болмағанда ескі қалашықтарда тәртіпті сақтауға да қабілетсіздігін, ал Конгресс тағы бір рет Калифорнияның «территория» мәртебесін беруден бас тартқанын байқап, жергілікті азаматтық билікті өз бетінше ұйымдастыруға шешім қабылдады.

1849 жылдың 3 маусымы 1849 жылдың 1 тамызында Монтерреяға жиналған Конституциялық Конвентті шақыру туралы үгіт қағаз шығарды. Конвенттің 48 делегаты негізінен 1846 жылға дейін осында тұратындарды ұсынды (халықтың ешқандай санағы өткізілмеген, алтын іздеуде осы жерлерге келген көптеген ынта-жігерлерді ешкім ұсынбады), ал олардың 8-і испан тілінде сөйлеуші бола отырып, аудармашылардың қызметтерін пайдалануға мәжбүр болды.

43 күндік дебаттан кейін Конвент 1849 жылдың 13 қарашасында қабылданған Конституцияны жазды. Калифорния астанасы Сан-Хосе болды, Уақытша үкімет құрылды, округтер енгізілді және азаматтық әкімшілік қалыптастырыла бастады. Алайда АҚШ-тың Конгрессі, ақырында, құлдық және еркін Штаттардың арасындағы қайшылықтарды реттейтін (Калифорния Конституциясы құлдыққа тыйым салды) 1850 жылдың мәмілесін қабылдағаннан кейін тек 10 ай өткен соң, Калифорния АҚШ-тың құрамына енді.

Кейспен жұмыс кезеңдері

«Луизиан» және «Калифорния» мәтіндерін оқу және талдау
Мәселені шешу парағын толтыру.

Проблемалық сұрақтар:

1. Қандай мәселе/проблемалар туралы мәтіндерде сөз болып жатыр?
(қиын болған жағдайда, оқулықтың мәтінін, атластарды, карталарды және басқа да қолда бар ақпарат көздерін пайдалануға болады).

2. Мәтіннен қандай маңызды ақпаратты табуға болады?

3. Мәтінді талдау негізінде мәселенің шешімін іздеу.

4. Әр адамның жағымды және жағымсыз салдарын, сондай-ақ оларды жүзеге асыру үшін қажетті ресурстарды талдауға сүйене отырып, дұрыс шешімді таңдау.

5. Топ шешімінің презентациясын әр түрлі формада дайындау (слайд-презентация, сызба, кесте және т. б.)

6. Талдамалық жұмыс нәтижелерінің қорытынды презентациясы.

Мұғалімге әдістемелік нұсқаулық

№1 проблема. «Луизиан сатып алу» заңдылығы.

№2 проблема Калифорнияда қоғамдық тәртіпті сақтау.

Проблеманы көрсету: АҚШ-тың өмірлік кеңістігін кеңейту қажеттілігі игеруге қажетті жаңа аумақтарды басып алуға әкелді. Сонымен қатар, басқа мемлекеттерден, мысалы, Франция мен Испаниядан қажетті аумақты сатып алуға машықтанды.

Жер аумағын сатып алу көп жағдайда күмәнді болды және Франция мен Испанияның аумақтық наразылықтарын тудыруы мүмкін еді. Жерді сату-сатып алудан басқа, жергілікті тұрғындар-үнділерге тиесілі жерді де өз бетімен басып алу кең таралған. Бұл үндістер тарапынан, соғысқа, ашық қан төгілген қақтығысқа әкелді.

Сонымен қатар, АҚШ-тың жаңа Штаттары аумағында тиісті қоғамдық тәртіп болған жоқ, бұл губернатор атынан жергілікті биліктің осы мәселені шешуде күш қолдануға мәжбүрледі. Көбінесе АҚШ әскерінің тұрақты бөліктері тартылды, бұл оларға өздеріне тән емес функцияларды жүктеуге байланысты әскери ортада да наразылық туғызды.

Болжамдық жағдайлар: Болашақ Штаттардың аумағы халықаралық шарттарға сәйкес басқа мемлекеттерден (Франция, Испания) сатып алынады және заңды негізде жүзеге асырылады. Жергілікті үндіс тұрғындардың азаматтық құқықтары сақталады және оларға тең аумақ беріледі. АҚШ-тың жаңа Штаттарында заң мен тәртіп орнайды.

Проблеманы шешу жолдары:

1. Құқықтық база күшті болуы (сатып алу-сату, мүліктік құқық, Халықаралық жария құқық саласындағы нормативтік-құқықтық актілер) қажет;

2. Кәсіпкерлікті дамыту;

3. Мемлекеттің үнділіктерді қолдауы;
4. Нәсілдік және этникалық кемсітушіліксіз адами капиталды дамыту;
5. Инновацияларға және технологиялық дамуға, оның ішінде жаңа аумақтарды игеруге мемлекеттің көмегі;
6. Заң үстемдігін орнату қажеттілігі;
7. Мемлекеттік биліктің барлық тармақтарының: заң шығарушы, атқарушы және сот билігінің пәрменді жұмыс істеуі.

Қорытынды кезең. Оқушылардың шығармашылық жұмыстарын таныстыру.

Рефлексия: мұғалімнің қорытындылауы, оқушыларды бағалауы.

6 сынып

Тақырыбы: Неліктен Жанна д'Арк француз халқының есінде сақталады?

Оқу мақсаты:

6.3.1.4 феодалдық соғыстар мен орталықтандырылған мемлекеттердің құрылуы арасында байланыс орнату.

Білім алушыларға «Жанна д'Арк» фильмінен үзінді көрсетіледі.

Үзіндіні көргеннен кейін, білім алушылар Жанна д'Арк тұтқынға алынуын, азапталуы т.б. талдау жасайды.

Кейспен жұмыс істеу кезеңдері

«Жанна д'Арк» фильмінен үзінді» көру

Проблемалық сұрақтар:

- 1) Қандай оқиға туралы әңгіме болып отыр?
- 2) Жаннаның тұтқында болуы сендерге қандай сезім тудырады?
- 3) Жаннаның өліміне кім кінәлі?
- 4) Басқаша болуы мүмкін бе?
- 5) Егер Жаннаны босатқан жағдайда не болар еді?
- 6) Жүз жылдық соғыста «Жанна д'Арк» қандай рөл атқарды?

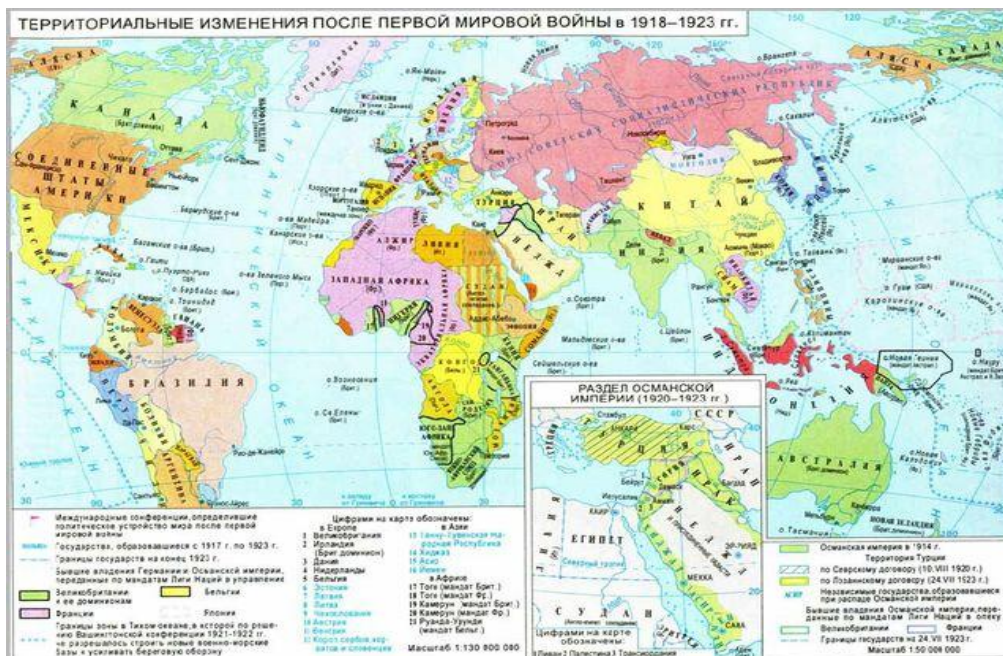
Қорытынды кезең. Білім алушылар «Жанна д'Арк» фильмінен үзінділерді талдай отырып, өз ойларын білдіреді

Рефлексия: мұғалімнің қорытындылауы, жағдайды талдау; білім алушыларды бағалауы.

9-сынып.

Тақырып: Бірінші дүниежүзілік соғыс әлем картасын қалай өзгертті?

Оқу мақсаты: 8.3.2.2 әлемнің саяси картасындағы өзгерістерді сипаттау арқылы империялардың (Австро - Венгрия, Ресей империясы, Осман империясы) ыдырау себептерін тұжырымдау.

1. *Картаны пайдаланып бірінші дүниежүзілік соғыстан кейін Ресейден бөлінген аймақтарды анықтаңыздар*

- A) Орталық Азия, Эстония, Литва
- B) Қиыр Шығыс, Болгария, Румыния, Греция
- C) Финляндия, Польша, Эстония, Литва Латвия
- D) Орталық Азия, Эстония, Литва Польша
- E) Болгария, Румыния, Эстония, Польша

2-тапсырма Тарихи деректі талдап, берілген сұраққа жауап беріңіздер

«.....АҚШ капиталистері бірінші дүниежүзілік соғысқа белгілі бір кезеңге дейін кіріспеуді дұрыс көрді. Соғыс кезінде олар орасан зор пайда тапты. Германия соғысушы мемлекеттер мен бейтарап елдердің сауда және жолаушы кемелерін суға батыратыны туралы мәлімдемесінен соң 1917 жылы сәуірде Германияға соғыс жариялады.....».

Проблемалық сұрақтар:

АҚШ-тың бірінші дүниежүзілік соғысқа кіру себебі не болды деп ойлайсыздар?

Неліктен Ұлттар Лигасы Бірінші дүниежүзілік соғыстан кейін әлемде бейбітшілікті сақтай алмады?

Қорытынды кезең. Оқушылардың шығармашылық жұмыстарын таныстыру. Өз пікірлерін білдіру

Рефлексия: мұғалімнің қорытындылауы, оқушыларды бағалауы.

9- сынып

Сабақтың тақырыбы: 1960-2009 жылдардағы АҚШ

Оқу мақсаты: Дж. Кеннедидің «Жаңа шептер» саясаты;

XX ғ. аяғы мен – XXI ғасырыдың басындағы АҚШ. Б.Клинтон. Кіші Дж. Буштың әкімшілігі.

2008 жылы сайлау демократтардың билікке келуі. Б.Обама.

Қазіргі АҚШ жерінде ежелден үнділер өмір сүрді. X ғасырда Колумб Американы ашқаннан кейін (1492-1503) XVI ғасырда Англия, Испания, Нидерланды, Франция, Швеция Солтүстік Американы отарлауға кірісті. Бірінші дүниежүзілік соғыста АҚШ Антанта жағында болды.

Соғыстан кейінгі Париж бітім конференциясында (1919) АҚШ президенті В.Вильсон халықаралық қатынастардың жаңа жүйесін жасаудың жобасын ұсынды («Вильсонның 14 пункті»).

Екі дүние жүзілік соғыс аралығындағы Ф.Рузвельт әкімшілігінің реформалары АҚШ тарихында ерекше орын алды. «Жаңа бағыт» деп аталған осы реформалар елді ауыр экономикалық дағдарыстан шығарды және қоғамның демократиялануы үлгісін қалыптастырды.

Рузвельт сыртқы саясатта да өзгеріс жасады. Латын Америкасында «тату көршілік», Еуропада «оқшаулану», Азияда «ашық есіктер» саясатын жүргізді. 1933 жылы АҚШ пен КСРО арасында дипломатиялық қатынастар орнады.

Екінші дүниежүзілік соғыс кезінде АҚШ фашизмге қарсы мемлекеттер одағын құруға белсене қатысып, Тынық мұхитта, Еуропада, Африкада соғыс қимылдарын жүргізді. Соғысқа 1941 ж. 7 желтоқсанда кірісіп, 1945 жылы 2 қыркүйекте аяқтады.

Соғыстан кейін АҚШ пен КСРО бөлек-бөлек әскери-саяси одақтар құрып, дүние жүзін екі лагерьге бөлуді іске асырды. Осы «қырғи-қабақ соғыс» 80-жылдардың ортасына дейін созылды.

Екінші дүниежүзілік соғыстан капиталистік мемлекеттер арасында экономикалық және әскери жағынан ең көп күш жинаған қауқарлы мемлекет жағдайында шықты. Оның жері де, халқы да соғыстың зардабын тарта қойған жоқ.

Капиталистік елдердің өнеркәсіптік өндірісінің жартысынан көбі осында шоғырланды. Соғыс жылдарында өнеркәсіп өнімдерін өндіру 2 есеге дейін өсті, америка монополияларының табысы 87 млрд долларға теңелді, АҚШ қазынасында әлемдегі алтын қорының 73%-ы сақталған.

АҚШ армиясы Германияда, Жапонияда, Италияда және басқа да мемлекеттерде орналасты. Дүние жүзінің әр түрлі елдерінде АҚШ-тың 500-ден астам соғыс базалары жайғастырылды. Америка мұхиттар мен теңізді билеп-төстеді. АҚШ атомдық қару шығаруда монополияға ие болды. 1945 жылы 12 сәуірде Ф.Рузвельттің қайтыс болуына байланысты жаңадан сайланған АҚШ президенті Гарри Трумэн: «АҚШ дүниежүзілік жауапкершілікті мойнына алады», - деп мәлімдеді. 1930 жылдардағы «бейтараптық» және «оқшауланушылық» келмеске кетті. АҚШ дүниежүзілік саясаттың орталығына айналды.

Реконверсия деп аталатын бейбіт өмірге көшу мемлекеттік саясатта және ондаған миллион америкалықтардың өмірінде шұғыл бетбұрыс жасады. Миллиондаған солдаттар өздерінің отбасына, қоғамдық өмірге қайтып оралды.

1947 жылы 12 млн солдаттан армия қатарында 1 млн адам ғана қалды. Қайтып оралған солдаттар мен офицерлерді орналастыру соғыстан кейінгі қайта құрудың аса маңызды мәселелеріне айналды.

Ішкі саясатта Г.Трумэн бағыты өзінің қарама-қайшылығымен ерекшеленді. 1946 жылы конгресте республикашылдар бағыты күшейе түсті. Олар демократтардың реформалық саясатына және Рузвельт кезіндегі реформалық әрекеттерге құлықсыздық танытты.

1947 жылы 23 маусымда кәсіподақ қызметін шектеу және ереуілдер ұйымдастыруда кәсіподақтардың құқығын реттеу туралы Тафт-Хартли заңы қабылданды. Кәсіподақ мемлекет бақылауына алынды. Бұл АҚШ-тың саяси өміріндегі оң өзгерістердің жалпы көрінісі болатын.

1948 жылғы президент сайлауында Г.Трумэн «әділетті бағыт» бағдарламасымен шықты. Бағдарламаның бірқатар тармақтарын сайлауда жеңіске жеткен Трумэн әкімшілігі орындады. Алайда Тафт-Хартли заңы, президенттің қарсы болуына қарамастан, конгресте мақұлданды. Қара нәсілді америкалықтардың азаматтық құқығы, медициналық сақтандыруды енгізу, оқу орындарына мемлекеттік көмек беру туралы және басқа да заңдар қабылданбады.

Сыртқы саяси бағыт. Соғыс бітісімен екі ірі мемлекет – КСРО мен АҚШ арасындағы ынтымақтастық қатынастар бұзылып, қарсыласу бағыты өрши түсті. КСРО-ға қарсы тұру, коммунизмді шектеу және ауыздықтау саясаты АҚШ-тың сыртқы саяси бағытының негізіне айналды. «Атомдық дипломатия», «орыстардың әлемді өзіне қаратуға ұмтылысын ауыздықтау» ресми саясатқа айналды. Мәскеудің озбырлық қимылдары мен теке-тіреске баруы көпке созылған «қырғи қабақ соғысты» туғызды.

Кейс әдісінің кезендері:

Мәтінмен танысу

1. Мәтінді талқылау
2. Бұл америкалықтар қандай салада, қандай істерімен белгілі болды?
3. «Гату көрші», «Оқшаулану», «Ашық есік» саясатын сыртқы саясатта қай елдермен ұстанды?
4. Мәтінде қандай маңызды ақпаратты алуға болады?
5. Мәтінді талдау негізінде мәселені шешу.
6. Мәтінде берілген әр адамның оң және теріс салдарын талдауға, сондай-ақ оларды жүзеге асыру үшін қажетті ресурстарды талдауға сүйене отырып, жақсы шешімді таңдау
7. Топ шешімін бірігіп, кесте арқылы ,ментальды карта арқылы да, басқа әдіспен де дайындауға болады.
8. Жұмыс нәтижесін қорытындылау

«ГЕОГРАФИЯ» ПӘНІ БОЙЫНША КЕЙС ҮЛГІЛЕРІ

Нұр-Сұлтан қаласы №84 мектеп-лицейінің
география пәні мұғалімі
Алиева Манат Кенжетаевнаның тәжірибесінен

8 сынып

Тақырыбы «Өсімдік әлемі мен жануарлар дүниесін қорғау»

Мақсаты: 8.3.4.5 өсімдік әлемі мен жануарлар дүниесін қорғау қажеттілігін дәлелдейді, қорғау жолдарын ұсыну.

Кейс «Өсімдік әлемі мен жануарлар дүниесін қорғау»

Қазіргі Қазақстанның өсімдік жамылғысы 6000-дай өсімдік түрлерінен тұрады. Басқа көрші елдермен (Ресей, Орта Азия, Кавказ) салыстырғанда бұл онша көп емес. Оған Қазақстан жерінде шөлді, шөлейтті аймақтардың көптігі, топырақ пен климат әсер етеді. Екіншіден, Қазақстанның едәуір бөлігі геологиялық тарихы жағынан жас. Каспий маңы ойпаты мен Тұран ойпаты теңіз астынан неоген дәуірінде ғана босаған.

Үстірт пен Бетбақдаланың босауы одан сәл ғана ертерек. Сол себептен бұл өлкелердің өсімдік жамылғысы әлі толық қалыптасып үлгірмеген.

Қазақстандағы қазіргі өсімдіктер түрлері *қылқан жапырақты ормандар, ұсақ жапырақты орман-тоғайлар, бұталы тоғайлар, даланың бұталы өсімдіктері, сексеуіл, шөлдің бұталы өсімдіктері, дала өсімдіктері, субтропиктік өсімдіктер, шалғындар, тақырлар, шөлдің бір жылдық өсімдіктері* болып бөлінеді. Оларға геоботаникалық жағынан Еуразияның қылқан жапырақты орманы (Оңтүстік Алтай), Еуропа Сібірдің орманды даласы (Солтүстік Қазақстан), Еуразия даласы (Еділ-Жайық, Мұғалжар-Торғай, Есіл-Нұра, Қарағанды, Ұлытау-Сарысу Жайсан бойы), Азияның шөлді аудандары (Тұран ойпаты, Солтүстік Тянь-Шань, Қаратау) кіреді.

Қазақстанның жануарлар дүниесі қазір сүтқоректілердің 178, құстардың 489, балықтың 104 және омыртқасыздардың 50 мыңнан астам түрлерінен тұрады. Таралуы жағынан олардың мекендері бірнеше зоогеографиялық аудандарға бөлінеді. Оларға дала және орманды дала (Солтүстік Қазақстан, Ертіс өзені бойы), шөлейт және шөл (Каспий теңізінің солтүстік және шығыс жағалары, Жайық бойы, Торғай, Қызылқұм, Балқаш пен Зайсан көлінің жағасы, Бетпақдала, Сарысу, Сырдария жағалауы, Үстірт), таулы аудандар (Алтай, Сауыр, Тарбағатай Жетісу Алатауы, Тянь-Шань, Қаратау, Ұлытау, Қалба, Сарыарқа) жатады.

Қазақстанның жануарлар дүниесін қорғау, олардың адам өміріне, халық шаруашылығына келтіретін зиянына қарсы күресу - мемлекеттік шара болып табылады. Жануарлардың сирек және құрып кетуге таяу аз түрі

«Қазақстанның Қызыл кітабына» енгізіліп, ерекше қорғауға омыртқалылардың 125 түрі, омыртқасыздардың 96 түрі алынған. Олардың ішінде сүтқоректілерден (*қарақұйрық, арқар, қабылан, қар барысы, тьянь-шань қоңыр аюы, шағыл мысығы, күзен және т.б.*), құстардан (*қоқиқаз, бура және қызғылт бірқазан, қара және ақдәйлек, тоқылдақ аққу, дала бүркіті, дуадақ, қырғауыл, ұлар және т.б.*), жорғалаушылар, қосмекенділер мен балықтың бірнеше түрлері бар. Елімізде бұрын көп болған құлан, қарақұйрық, ақбөкен сияқты аңдардың санын қалпына келтіру, сырттан әкелінген жануарларды жерсіндіру бағытында да жұмыстар жүргізілуде.

Өзен бойларында *ондатр*, Алтай тауларында *қара күзен* мен *балғын*, Каспий жағалауында ит тәріздес жанат өсіру қолға алынған. Өзендер мен көлдерге балықтың жаңа тұқымдары жіберілуде.

Қазақстан табиғатының байлығы мен жануарларын қорғау мақсатында Ұлттық парктер (Баянауыл, Іле Алатауы, Қарқаралы, Алтынбел Ордабасы) мен қорықтар (Ақсу-Жабағылы, Наурызым, Алматы, Барсакелмес, Үстірт, Қорғалжын, Батыс Алтай, Алакөл) ұйымдастырылған.

Кейспен жұмыс істеу кезеңдері

Мәтіндерді оқу: «Өсімдік әлемі мен жануарлар дүниесін қорғау»

1. Мәтінді талқылау
2. Мәтіндерде қандай проблема сөз болып отыр?
3. Жауап беруге қиналсаңыз, оқулық мәтінін, атластарды, карталарды және басқа да ақпарат көздерін пайдалана аласыз.
4. Бірнеше мәселе болуы мүмкін. Себеп-салдарлық байланыстарды ажырату маңызды.
5. Проблеманы шешуді іздеу – бұл жағдайда іс-әрекеттің әр түрлі тәсілдерін (балама) әзірлеу
6. Әрқайсысының оң және теріс салдарын, сондай-ақ оларды жүзеге асыру үшін қажетті ресурстарды талдауға негізделген ең жақсы шешім (балама) таңдау.
7. Топ шешімін ұсынуды әр түрлі формада дайындау. (презентация, схема, кесте, және т. б.)
8. Аналитикалық жұмыс нәтижелерінің қорытынды презентациясы (оқушылар бір проблеманы шешудің бірнеше нұсқаларын біле алады және салыстыра алады)
9. Топ шешімін ұсынуды түрлі нысандарда дайындау.

Мұғалімге арналған нұсқаулық

№1 мәселе: Жер бетіндегі өсімдіктер мен жануарлардың азаюы

№2 мәселе: Атмосфераның ластануы, тіршіліктің жойылуы

Мәселенің көрінісі:

-Биосфераның өзін-өзі емдей алу қабілетінің жоғалуы.

- Азық-түлік тізбегінің сыни бұзылуы, бұл да тірі ағзалардың жаппай өлуіне әкелуі мүмкін.

- Оттегінің азаюы. Біз оттегімен дем аламыз. Біздің атмосфера шамамен 21% - ға оттегінен, 78% - ға азоттан тұрады, ал қалғандары аргон, гелий, неон және басқа да газдар алады. Оттегі біздің атмосферада ең көп таралған газ болмаса да, ол ең маңызды болып табылады. Оттегі болмаған кезде өсімдіктер, адамдар және су бүгінгідей болмас еді.

- Климаттың өзгеруі. Экожүйе климатқа қатты әсер етеді, оны қолдайды. Экожүйені жою климаттың тұрақтылығын бұзуға алып келеді.

Мәселені шешу жолдары:

1. Ағаштардың кеспеу, қабығын зақымдамау
2. Жабайы аңдарды ауламау
3. Құстардың ұяларына жақындамау және оларды жоймау
4. Орманға, шалғынға, өзенге, теңізге қоқыс қалдырмау.

Табиғат - бұл біздің тіршілік ету ортамыз, біз табиғаттың бір бөлігіміз және ортақ үйімізді қорғауымыз керек

Қорытынды кезең: Оқушылардың шығармашылық жұмыстарымен таныстыру.

Рефлексия: мұғалімнің сөздерін жалпылау - жағдаяттарды талдау; мұғалімнің оқушыларды бағалауы.

8 сынып

Тақырыбы «Климаттың өзгеруі»

Мақсаты: 8.3.2.5 Жер бетіндегі климаттың өзгеру себебін қарастыру;
мүмкін болатын салдарды талдау және климаттың өзгеруінде
болатын мәселелерден шығу жолдарын ұсыну

Кейс «Климаттың өзгеруі»

Климаттың өзгеруі- түгелдей жер бетінде немесе оның ірі аймақтарында климат жағдайларының ұзақ бағытты (он жылдан астам) немесе ырғақты (геологиялық уақытта, тарихи уақытта) өзгерулері. Палеогеографиялық зерттеулердің негізінде анықталған геологиялық климаттың өзгерулері Жер тарихында ұзаққа созылған жылы және суық кезендердің болғанын дәлелдейді.

Көбінесе метеорологиялық байқаулардың негізінде, сондай-ақ дендрохронологиялық және т.б. әдістермен анықталатын қазіргі Климаттың өзгерулері кейінгі ондаған (кейде жүздеген) жылды қамтиды және циклді сипатта болады. Әр түрлі себептерден туындаған ұзақтығы 11, 35, 80-90 жылдарға созылған, сондай-ақ ғасырдан асқан климаттық ырғақтар (мысалы, 1800—1900 жылдық ырғақтар) және т.б. анықталды. Климаттың Күн активтілігінің ғасырлық және ғасырдан ұзақ өзгерістерімен байланыстары туралы болжамдар да бар. Климаттың өзгерулері әр түрлі дәрежеде табиғи ортаның барлық құрам- бөліктері мен ауыл шаруашылығы өндірісіне әсер етеді.

Ғалымдардың мәліметінше, 2015 жылдың он айында ғаламшардың орташа температурасы XIX ғасырда (жаһандық температураның өзгеруін бақылау басталған кезде) белгіленгеннен 1,02 °C жоғары болды. Бір градустың шегі қазіргі тарихта алғаш рет асып түсті. Ғалымдар адамның қызметі-мұнай, газ және көмірді жағу-орташа температураның жоғарылауына әкелетін парникті әсерге алып келеді деген пікірде. Сарапшылар 2000 және 2010 жылдар арасындағы кезеңде соңғы 30 жылда парниктік газдар шығарындыларының ең қуатты өсімі байқалғанын атап өтті. Дүниежүзілік метеорологиялық ұйымның мәліметтері бойынша, 2014 жылы олардың атмосферадағы шоғырлануы рекордтық жоғары деңгейге жетті.

Кейс «Климаттың өзгеруі қалай әсер етеді?»

Соңғы жылдары жердегі климат айтарлықтай өзгеруде: кейбір елдер қатты ыстықтан, басқалары тым қатал және қарлы қысымнан зардап шегуде.

Экологтар мұздықтардың еруін тудыратын орташа жылдық температураның жоғарылауын және әлемдік мұхит деңгейінің жоғарылауын қамтитын климаттың жаһандық өзгеруі туралы айтады. Жылынудан басқа,

сондай-ақ жауын-шашынның түсу режимінің өзгеруіне, температуралық ауытқуларға және дауыл, су тасқыны және құрғақшылық сияқты экстремалды құбылыстардың жиілігінің артуына алып келетін барлық табиғи жүйелердің теңгерімі орын алады.

Климаттың өзгеруі негізгі себебі адамның іс-әрекеті. Қазіргі кезде жаһандық жылыну үрдісі білініп жатыр. Климаттың өзгеруі қоршаған ортаға теріс әсерінен атмосфераның ластануы, мұздардың еруі, мұхиттың көтерілуі, жағалаудағы қалалар, елді мекендер су астында қалады деген қауіп айтылуда. Оған әсер етуші антропогендік және табиғи факторлар. Ауа-райының күнделікті өзгерісі зиянды технологияларының атмосфераға әсерінен анықталады. Ауа-райының жылынуынан келесі өзгерістер туындауы мүмкін деген болжамдар бар:

- ✓ Антарктида мен Гренландияның мұздықтарының еруі.
- ✓ Мұздықтар еруі барысында дүниежүзілік мұхит деңгейі 2300 жылдары 2,5 м. жоғарылауы мүмкін,
- ✓ Мұздықтардың еруі барысында пайда болған тұщы су мөлшері
- ✓ Гольфстримнің жылу ағысын бұзып Еуропаның суытуына алып келеді.
- ✓ Арктика мұздықтарының еруі ақ аюдың өліміне алып келуі мүмкін.
- ✓ Ормандарға, көлдерге, қала инфраструктурасына кері әсерін тигізеді.
- ✓ Дауылдар, су тасқындары жиілігі өседі.
- ✓ Азық-түлікпен қамтамасыз ету нашарлайды.

Кейспен жұмыс істеу кезеңдері

- «Климаттың өзгеруі»
- «Климаттың өзгеруі қалай әсер етеді?» мәтіндерді оқып, талқылау:

1. Мәтіндерде қандай проблемар сөз болып отыр?
2. Жауап беруге қиналсаңыз, оқулық мәтінін, атластарды, карталарды және басқа да ақпарат көздерін пайдалана аласыз.
3. Бірнеше мәселе болуы мүмкін. Себеп-салдарлық байланыстарды ажырату маңызды.
4. Проблеманы шешуді іздеу – бұл жағдайда іс-әрекеттің әр түрлі тәсілдерін әзірлеу - балама
5. Әрқайсысының оң және теріс салдарын, сондай-ақ оларды жүзеге асыру үшін қажетті ресурстарды талдауға негізделген ең жақсы шешім (балама) таңдау.
6. Топ шешімін ұсынуды әр түрлі формада дайындау. (презентация, схема, кесте, және т. б.)
7. Аналитикалық жұмыс нәтижелерінің қорытынды презентациясы (оқушылар бір проблеманы шешудің бірнеше нұсқаларын біле алады және салыстыра алады)
8. Топ шешімін ұсынуды түрлі нысандарда дайындау.

Мұғалімге арналған нұсқаулық

№1 мәселе: Ғаламдық жылыну;

№2 мәселе: Адамзаттың ауырушаңдылығының өсуі (2-ші мәселе 1 мәселеден туындайды)

Мәселенің көрінісі: Инфекцияның таралуы. Климаттың өзгеруі көптеген жұқпалы және паразиттік аурулардың дамуына ықпал етеді.

Мұздың еруі. Метан газы мұздатылған жыныстардың қалыңдығында сақталады. Бұл СО₂-ге қарағанда парниктік әсердің салыстырмалы түрде үлкен әсерін тудырады. Егер метан мәңгі мұздың еруі кезінде атмосфераға шығарылса, климаттың өзгеруі қалпына келмейді. Планета тек тарақандар мен бактериялар үшін қолайлы болады.

Табиғи құбылыстар. Климаттың өзгеруінің салдарының бірі ғалымдар ауа райының табиғи құбылыстарының, мысалы, су тасқыны, дауыл, тайфун, дауыл сияқты санының көбеюін санайды. Кейбір аймақтарда құрғақшылықтың жиілігі, қарқындылығы мен ұзақтығының артуы ормандардағы өрт қаупінің жоғарылауына, құрғақшылық аймақтары мен шөлді жерлердің айтарлықтай кеңеюіне әкеледі.

Теңіз деңгейінің көтерілуі. Солтүстік теңіздерде мұздықтардың саны азаяды (мысалы, Гренландияда), бұл Дүниежүзілік мұхит деңгейінің көтерілуіне әкеледі. Содан кейін теңіз деңгейінен төмен су жағалауы аумақтары пайда болады.

Экономикалық салдары. Климаттың өзгеруіне байланысты шығындар температураның жоғарылауына байланысты. Қатты дауылдар мен су тасқыны миллиардтаған доллар шығынға әкеледі. Ауа-райының қолайсыздығы төтенше қаржылық қиындықтар туғызады. Биологиялық әртүрліліктің жоғалуы және экожүйелердің жойылуы. 2050 жылға қарай адамзат орташа температура 1,1-6,4 градусқа көтерілген жағдайда жануарлар мен өсімдіктер түрлерінің 30 пайызын жоғалту қаупі бар. Мұндай құрып кету шөлейттену, орманды кесу және мұхит суының жылынуы салдарынан тіршілік ету ортасының жоғалуына, сондай-ақ климаттың өзгеруіне бейімделе алмауына байланысты болады.

Мәселені шешу жолдары:

1. Тұрғын үйлерді салуда климаттық жағдайларды ескеру;
2. «Парниктік» газдардың атмосфераға түсуін төмендету;
3. Адам генотипіне ауруға иммунитетті қамтамасыз ететін гендерді енгізу;
4. Қоғам өмірінің жаңа жағдайларға бейімделуі.

Қорытынды кезең: Оқушылардың шығармашылық жұмыстарымен таныстыру.

Рефлексия: мұғалімнің сөздерін жалпылау - жағдаяттарды талдау; мұғалімнің оқушыларды бағалауы.

8 сынып

Тақырыбы: «Құрылық суының экологиялық мәселелері»

Оқу мақсаты: 8.3.3.6 - жергілікті компонентті қосымша қамту негізінде құрлық суларының экологиялық проблемаларын жіктеп, шешу жолдарын ұсынады

Кейс «Елімізде ауыз суының азаю себебі»

Мәтінмен жұмыс: Республикамызда бүгінгі күні 2174 үлкенді-кішілі өзеннен жылына 120 миллиард текше метр су ағады. Бұлар суын 65 оңаша алқаптарға құйып жатады. Мұның ішінде Ертіс, Сырдария, Жайық т.б.

Республика халқының жан басына шақсақ, күніне әр адамға 20 литрден келеді. Бұл өте көп мөлшер. Алайда осының бәрі қолда болғанда республикада су мәселесі бүгінгідей алаңдатпас еді. Өйткені дүние жүзінде суға ең бай деген Нью-Йорк қаласының әр тұрғынына бір тәулікте келетін судан үш еседен де асады екен. Ал, көріп жүргеніміз кері құбылыс, себебі, даламыз шөлейт аймаққа жатады. Халқымыздың жан басына тәулігіне 100—120 литрден артық су келмейді (бір техника мұқтажына, тұрмыс қажетін өтеуге, егістікті суландыруға, қалаларды көгалдандыруға және ішуге арналған судың бәрі осы санның ішінде).

Республика далаларын су мұқтаждығынан құтқару мақсатында айтарлықтай жұмыстар істелді. Қазақстан картасына сыйымдылығы миллиардтаған текше метр су жиналатын және ГЭС-і бар Шардара, Қапшағай су тораптары, Сырдария бойында Қазалы торабы, Бөген, Бадам, Тасөткел қоймалары мен Ертіс-Қарағанды каналы пайдалануға беріліп, жүздеген мың гектардан астам қолдан суарылатын жер игерілді. Ол жерлерде пайда болған мыңдаған жаңа шаруашылықтар қыруар пайда беріп отыр. Алайда мұның бәрі ірі су айдындарының күннен-күнге тартылуына себепші болып отыр.

Сондықтан жерді суландыру мәселесін қоймалар жасау арқылы шеше отырып, су қорын қорғауды да естен шығаруға болмайды. Каспий, Арал, Балқаш сияқты табиғи айдындарды да жоғалтып алмау керек. Алайда жер асты суын көп пайдаланатын жерлерде бос воронкалар пайда болып, оларға бактериялар, кейбір химиялық элементтер еніп кететіндігі анықталды. Бұл табиғат қорғаудың ережелерін бұлжытпай сақтауды талап етеді. Су қорына аса қауіп-қатер туғызатындар: мұнай, пестицидтер, түсті металдардың, күрделі химиялық қосылыстары. Әсіресе, оның құрамында әртүрлі зиянды заттар көп.

Өнеркәсіптік өндіріс орындарымен қатар ауыл шаруашылығы өндіріс орындарының су қорына тигізетін әсері де молшылық. Ал лас суларды ауыл шаруашылығына пайдаланудың зияны өте көп. Мысалы, ауыл шаруашылығы дақылдарын ластаған сулармен суару, біріншіден олардың шығымдылығы өте төмен, ал екіншіден адам денсаулығына қауіпті болады. Сонымен қатар

топырақтың тұздылығы көтеріледі, топыраққа биохимиялық процестердің жүруі төмендейді. Сулардың ластануы әсіресе балық қорына тікелей зиян келтіреді

Мұның мынадай себептері бар. Картаға қарасақ ұлаң-ғайыр қазақ даласының оңтүстік-шығысы, батысы таумен қоршалып жатыр. Ол жақтардан ылғалды ауа өтпейді. Республиканың солтүстігі ғана ашық. Көкшетау облысынан басталатын мидай жазықтың бір шеті Мұзды мұхитқа барып бірақ тіреледі. Ол мұхиттан шығып қазақ даласына үш-ақ күнде жететін ауаның ылғалы аз. Басқа жақтардан там-тұмдап келетін ауа да ылғалсыз. Ол жазда аңызға түрінде келіп оған күн қызуы қосылып, жердегі артық суды буландырып жібереді. Бұл республикамызда су қорының азаюының бір себебі. Екінші себебі республика жерінен өтетін негізгі өзендердің ішінде Ертіс, Есіл, Тобыл, Солтүстік мұзды мұхитқа кететіндігінде; үшінші себебі - Сырдария, Нұра, Тентек, Ақсу, Қаратал, техникалық мұқтажды, не ауызсулық мұқтажды өтей алмайтын Каспий, Арал, Балқаш, Қорғалжын сияқты тұзды айдындарға құйылып жатуында; төртінші және ең негізгі себептердің бірі - әлгі айтқан өзен суларының шаруашылық мақсатта көп бөгіліп, қайрылмастан жоқ болуында.

Осыдан келіп республикамыздың жылдық су қорын адам баласына шаққанда жиырма бөлігінің бір бөлігі ғана тиеді. Бүгінгі күні республикамызды сумен қамтамасыз етумен бірге Арал, Балқаш, Каспий сияқты ірі су айдындарын құрып кетуден сақтап қалу проблемасы тұр. Енді, соншама судың басым бөлігі қайда кетті? деген сұрақ туады..

Кейспен жұмыс жүргізу этаптары:

1. Мәтінді талқылау
2. Жалпы қандай проблема туралы айтылып жатыр
3. Сіздерде қиындық туындаса қосымша мәліметтер мен карталарды пайдалануға болады
3. Осы проблемаларды шешудің қандай жолдарың ұсынасындар.
4. Қазақстандағы ауыз суын жақсарту үшін жасалған су қоймаларын атлас картадан табу және кескін каратаға түсіру
5. Су қоймаларын салудың тиімді және тиімсіз жақтарына өз көзқарастарыңды білдіру
6. Құрлық суының ластану деңгейін төмендету бойынша барынша кеңінен таралған жаңа техникалогиялық инновациялық шешімдердің топтамасын ұсыныңдар.

Мұғалімге арналған нұсқаулық

№1 мәселе

Қазақстанның өзең суларының ауылдық елді мекендерге жетпеу және өндіріс орындарының қалдықтардың төгілуі

№2 мәселе

Жаңа технологиялардың жетіспеуі жаңару жолдарын қолға алу жан жақты қаралу керек

Су ластануының алдың- алу:

1) Шаруашылық және ауыз су ретінде пайдаланатын су тоғандарына құятын ағындардағы суды былғаушы зиянды заттардың шептік мөлшері арнайы ережемен белгіленген және онда зиянды заттар тізімінде 400- ден аса атау тіркелген.

2) Өндірістік мақсатта пайдаланылатын судың өзі жұмыс істеушілерге зиянсыз, құрал-жабдықтардың жемірілуін, олардың түбіне тұз тұруын туғызбайтындар және өнім сапасына кері әсер етпейтіндей болуы тиіс. ауыл шаруашылығы алқаптарын суғаруға жұмсалатын су өсімдікке зиянсыз және өнім, түсім мен топырақ сапасын нашарлатпайтын болуы тиіс.

3) Су қоймалары да әр түрлі мақсатта қолданылатындықтан, оларды былғанудан сақтау шараларын негіздеу үшін зияндылық дегеннің, өзі не екені, оның қандай дәрежелері, белгісі бар екенін анықтап алу керек болады.

«Жерүсті суларын төгін сулармен былғанудан сақтау ережелері» бойынша судың былғану белгісіне оның дәм арқылы білінетін қасиеттерінің өзгеруі құрамында адамға, жан-жануарларға, құсқа, балыққа, жемдік және кәсіптік ағзалар зиянды заттардың болуын жатқызады. Сондай-ақ су ағзаларының қалыпты өмір сүру жағдайын күрт өзгертуі мүмкіндіктен, судың қызуыда қалыпты өмір сүру жағдайын күрт өзгертуі мүмкіндіктен судың қызуыда бақылауда болуы тиіс.

Соңғы жайт бүкіл әлемдік денсаулық сақтау ұйымының нұсқауында да арнайы көрсетіледі, онда «егер су, оның құрамын немесе түбінің бедерін өзгерту салдарынан су пайдаланудың кез келген түрінің бірі үшін жарамсыздық танытса, оны былғанған деп есептеу керек» деп жариялаған. Су сапасына қатысты жасалған «Тазалық ережесі және жерүсті суларын былғанудан сақтау ережесінің су бөгендерін, олардың тазалық дәрежесіне қарай екі топқа бөледі.

Бірінші топқа ауызсу және мәдени-тұрмыстық мақсаттағы су бөгендерін, (олардың) екінші топқа балық шаруашылығы мақсатындағы су тағамдары жатады. Ереже бойынша су бөгендеріндегі қалқып жүрген ермелер мен жүзгіндер мөлшері, судың иесі, дәмі, түсі, қызуы, РН мәні, құрамы және ондағы минералдық ермелердің, суда еріген оттектің қойырлығы, судың оттекке деген биологиялық сұранысы, улы және зиянды заттар мен ауру таратқаш бактериялардың құрамы мен шектік жіберімдік қойырлығы назарда ұсталып, тексерілуі тиіс. Төгін су мөлшері, соның ішінде құрамында зиянды органикалық қосылыстар бар төгін су мөлшері жылдан-жылға артып келеді.

Сондықтан оларды тазартуға қоса басқа кешенді шаралар жүйесін қолдану қажеттігі туады. Мысалы: сұйық қалдықтарды сол өндірістің өзінде қандай да іске жарату, су пайдалануды азайт, өндіріс ішінде су айналымын қалыптастыру, яғни суды қата пайдалану, сусыз технологияларға көшу жолдарын ойластыру қажет.

Судың ластануына жол бермеу:

Тіршілік аясының су әлемін былғанудан сақтауды қамтамасыз етудің кешенді шараларына төмендегідей әрекеттер кіреді:

Суы аз немесе қалдықсыз, оқшауланған суайналымдық және аралық тазалау немесе суды салқындатып, қайтадан іске жарату жүйесі бар технологияларға көшу.

Бұрынғы кеңес одағындағы барлық өнірістік кәсіпорындарды сумен қамтамасыз ету үшін табиғи су көздерінен жылына 100 млрд. текше метрге жуық су алынатын және оның әртүрлі дәрежеде былғанған 90 %-ы айналып келіп су қоймаларына қайтарылатын.

Қалдық көлемін азайтып, сусызданған қалдықты немесе былғауыштардың қойырланған ерітіндісін жер қойнына көму технологиясын жетілдіру.

Өндіріс және тұрмыс қалдықтарымен былғанған суларды тазалау әдістерін жетілдіру.

Өсімдіктерді аурудан және түрлі зиянкестерден, егістіктерді арам шөптерден қорғауды қамтамасыз етуші биологиялық және басқа да арготехникалық шаралардың пәрменділігі мен қолданыс аясын кеңейте отырып, ауыл шаруашылығын өндірісі мен орман шаруашылығын шектен тыс химияландыруға тоқтау салу.

Рефлексия: оқушылармен кері байланыс

8 сынып

Тақырыбы: Адамзат әрекетінің атмосфераға тигізетін кері әсері

Оқу мақсаты: 8.3.2.6 – адамзат әрекетінің атмосфера мен климатқа тигізетін кері әсерін топтастырып, шешу жолдарың ұсынады

Кейс «Ғаламдық деңгейде атмосфераның ластануы»

Мәтінмен жұмыс: Атмосфера Жер бетіндегі тіршіліктің пайда болуы мен дамуының маңызды шарты. Атмосфера - Жерді қоршаған газ ортасы. Атмосфера Жердің бетін метеориттердің түсуінен қорғайды. Атмосфера мен Жер бетінің арасында үнемі жылу, ылғал және газ алмасу жүріп тұрады, атмосфералық қысым өзгереді, ауа айналымы қозғалысқа түседі. Бірақ соңғы кезде атмосфералық ауаның ластануы да ғаламдық деңгейге көтерілді. Ал антропогендік іс-әрекеттер арқылы ластану табиғи тепе-теңдікті бұзып қана қоймай, кейбір түрлерінің жойылуына себепші болды.

Климат адам өмірінде маңызды рөл атқарады. Климат - адамның еркіндігіне бағына бермейтін ерекше құбылыс. Бірақ ХХ ғасырдың аяғында адам өзінің іс-әрекетімен атмосфераға, сонымен қатар климатқа елеулі әсер ете бастады. Бәріне белгілі, бірқатар газдар – CO_2 , бу, метан, фреондар, озон және т.б. жылулық әсерді тудырады. Ғалымдық ашылудың басты себебі-атмосферада жылулық газдарының, ең алдымен CO_2 көбеюі. Жылулық әсерге CO_2 үлкен «үлес» қосады.

Ауыл шаруашылығында азот тыңайтқыштарын қолдану мен органикалық жану үдерістері азот қышқылдығының атмосферадағы концентрациясын арттырды. Ауадағы азот қышқылының саны жылына 0,3%-ға артуда. Фреон концентрациясының артуы климатқа едәуір ықпал етеді.

Келесі жылулық әсерді тудыратын газдың бірі – метан CH_4 (батпақ газ). Метан инфрақызыл сәулелерді тиімді жұтады, бірақ оның көлемі көміртегінің қос тотығына қарағанда төмен. Дегенмен, соңғы жылдарда оның жылдық өсуі байқалуда. Метан көлемінің артуы жер шарындағы халық санының артуымен тікелей байланысты. ХХІ ғасырдың ортасында CH_4 концентрациясының екі есе өсуі болжамдалған.

Ауаның ластануы ғимараттар мен құрылыс алаңдарында да зиян келтіреді, осының салдарынан ғимараттар мен құрылыс алаңдарына зиян келтіреді, осының салдарынан ғимараттарда жарықтар пайда болып, материалдардың тозуы байқалды. Қоршаған ортаны қорғау жөніндегі агенттіктің мәліметтері бойынша, 2008 жылдың басында АҚШ-тың 45 қаласындағы барлық ғимараттар мен құрылыстарға келген шығын 600 млн долларды құраған. Атмосфералық ауаның ластануынан Италия, Греция, Египеттің тарихи ескерткіштеріне қауіп төнуде.

Ғалымдық жылыну құрлықтағы мұздықтардың еру салдарынан мұхиттың жоғарғы қабатындағы су көлемінің 50-65см көтерілуіне себепші болуда. Әлемдік мұхит деңгейінің артуы ғалымдық апатты жағдай деп есептелінеді. Себебі, теңіз және мұхит жағалаулары мен оған жақын аймақтарда тұратын халық саны 50%-ға дейін артуда. Әлемдік мұхиттағы су деңгейінің көтерілуі оған жақын орналасқан мемлекеттерге қауіп төндіріп қана қоймай, жер өнімділігінің кейбір қала, аудандардың еу астында қалып қоюына, миллиондаған адамдардың өз елді мекендерін тастап көшіп кетуіне себепші болып отыр.

Атмосфера адамдық іс-әрекеттер барысында жылынады, бұл жылыну үдерісі апатты салдарды туындататын басқа да үдерістердің пайда болуына алып келеді. Сондықтан, ғаламдық жылынумен күресі маңызды мәселе болып табылады.

<https://malimetter.kz/atmosferalyk-aua-men-klimattyk-resurstardy-korgau/>

Кейспен жұмыс жүргізу этаптары:

1. Мәтінді талқылау
2. Қандай проблема туралы айтылып жатыр
3. Мәтін бойынша атмосфера мен климатқа әсер ететін себептерді топтастыру
4. Осы проблемаларды шешудің қандай жолдарын ұсыныңыздар
5. Қазақстандағы атмосфераны жақсарту үшін жасалып жатқан іс-шараларды атаңыз
6. Атмосфераны ластаушы көздерді анықтау
7. Ауаны ласту көздерін анықтау арқылы оны шешудің қазіргі кездегі атқарылып жатқан шешімдерді айту
8. Дүниежүзі бойынша атмосфераны ластанудан сақтау үшін қолданып жатқан заңдарды талдау
9. «Мен эколог болсам...» эссе жазу

Мұғалімге арналған нұсқаулық

1. Атмосфералық ауаның құрамы мен құрлысының антропогендік өзгеріске ұшырауы; ландшафттардың барлық табиғи компоненттеріне, атап айтқанда, жергілікті климатқа, жер беті мен жерасты суларына, торыпақ және өсімдік қабатына күшті әсер етеді;

2. Адамзат тіршілігіне төніп тұрған экологиялық апатқа қарсы тұру үшін жаппай экологиялық білім қажет;

3. Экономикалық-өндірілген шикізат пен оның өндірістік өнімдерін қайта өңдеу және пайдалану компоненттерді жоғалтудың алдын алу;

4. Адамдардың денсаулығы үшін ауаның қалыпты құрамын сақтау;

5. Зиянды заттардың тарауын қысқарту үшін кешенді шаралар қолдану: өндіріс үрдісінің технологиясын жаңарту;

6. Аз қалдықсыз технологияны енгізу, газ тарту және шаң-газ тарату конструкциялардың жолдарын жаңарту, жаңа транспорттық жүргізішілерді құрастыру;

7. Экологиялық бақылауды күшейту қоршаған атмосфералық ауаның ластануын азайтып, қоршаған ортаны сақтауға мүмкіндік береді;

8. Атмосфералық ауаға химиялық және биологиялық ластаушыларды шығаратын, сонымен қатар, физикалық ластаушылардың көзі болып табылатын мекемелер мен ұйымдардың жұмысы да реттеп отыру;

9. Қазіргі уақытта, отынды энергетиканы күннің, теңіздің, желдің энергиясын және геотермальды энергияны пайдаланатын отынсыз энергияға алмастыру керек. Су тектің негізіндегі синтетикалық отындар. газ, спирт сияқты отындардың басқа түрлерін пайдалану арқылы автокөліктерден шығатын газдарды азайтудың бірден бір жолы болып табылады.

№1 мәселе: Атмосфераның ластануы ғаламдық деңгейде өндіріс орындарымен бей-беркет табиғатты шаруашылыққа пайдалану нәтижесінде өзгеріске ұшырауы;

№2 мәселе: Атмосфера мен климаттың өзгеруі адам денсаулығына тигізіп жатқан кері салдары;

Атмосфераның ластануының алдын- алуы.

Рефлексия: оқушылармен кері байланыс

«КӘСІПКЕРЛІК ЖӘНЕ БИЗНЕС НЕГІЗДЕРІ» ПӘНІ БОЙЫНША КЕЙС ҮЛГІЛЕРІ

«Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» оқулығының авторлары:
кәсіпкер Дуйсенханов Ермек Серікбайұлы,
«Атамекен» ҚР ҰКП бизнес – тренері
Жұлдызбаев Нұғман Есболғанұлының
тәжірибесінен

10 сынып

«ТАРИХИ» КЕЙСІ

Сабақтың мақсаты:

- Тарихи кәсіпкерліктің ерекшеліктері туралы білу.
- Қазіргі және тарихи кәсіпкерлікті салыстыру.

Бизнес пен кәсіпкерлік ұғымдары ХІХ және ХХ ғасырлардың тоғысында зерттеле бастады. Алайда, бұл бұған дейін бизнесмендер болған жоқ дегенді білдірмейді, тек олардың қызметі теориялар мен әдіснамалар шеңберінде ғылыми тұрғыда зерттелмеген еді. Бұған көз жеткізу үшін бизнес туралы қазіргі заманғы көзқарас тұрғысынан Қазақстанның тарихи кәсіпкерлерімен танысайық.

Бірінші оқиға - Ұлы Жібек жолының дамуының шарықтау кезеңінде ХІХ ғасырда өмір сүрген Ахмет атты бала туралы болмақ. Ахмет атақты керуенбасы (керуенді басқаратын) Байсақал би отбасында дүниеге келген. Оның бабасы Өтетілеу, атасы Тілеке, содан кейін әкесі Байсақал би Тілекеұлы (1780-1850 жж.) Жаппас руынан шыққан ХVІІІ-ХІХ ғ. кезеңіндегі Қазақстан аумағындағы атақты керуенбасылар болды: олардың Троицкіден Бұхараға дейінгі жолда және одан әрі Ұлы Жібек жолы бойында керуендерді басқаруға құқық беретін өз мөрлері болды. Ахмет балалық шақтан әкесіне көмектесті: ол түйе мен атқа мініп, болашақта ұлы саяхатшы болуды армандай жүріп, әкесімен бірге саяхаттауды жақсы көретін.

Ахмет әкесінен кәсіпкерлік пен сауданың алғашқы дағдыларын үйренді. Ол керуен саудасын сауатты жүргізетін, керуен жүретін жерерді жақсы танитын және логистиканы жақсы меңгерген еді. Олардың жайлауы Тобыл және Торғай өзендерінің сағаларында болды. Аман қалып және сәтті сауда жасау үшін, өз тауарларын белгіленген жерлерге дейін жеткізу үшін керуенбасы логистиканы жақсы білуі тиіс еді. Байсақал би мен Ахмет керуендері қазақ жеріне белгілі тексерілген бағыттар бойынша: өзен сағасының бойымен, көлдердің жағалауларымен, құдықтар жүйесі бар жолдармен жүрді. Орташа алғанда күн сайын мұндай керуен 25-30 км жүріп өтетін.

Дала логистикасы көптеген факторларды ескеруі тиіс: түйелер үшін барынша жеңіл және ыңғайлы жолды таңдау, бұл жолда су көздері бар екеніне көз жеткізу, дауыл жағдайында паналау орындарын қарастыру қажет болды. Ол шөл далада және сусыз жерлерде адасып кетпеу үшін жергілікті жерлердің ерекшеліктерін «танып» үйренуі тиіс болатын. Жас Ахмет, әкесінің көмекшісі бола отырып, ержүрек, епті, жігерлі және шыдамды дала капитаны бола алды. Логистика мәселелерінен басқа, керуенбасының алдында басқа да міндеттер тұрды. Ол өзінің «компаниясын» - жүкті қажетті орнына дейін жеткізетін сауда керуенін басқара білетін жақсы менеджер болуы тиіс еді.

Керуенбасы сауда керуендерінің иелері — саудагерлер мен көпестерге жалданды. Саудагерлердің сауда керуендері шығыс кілемдерін, Бұхара ыдыстарын, жібек, түйе жүнінен жасалған шекпендерді, киім-кешектерді, азық-түлікті, шығыс тәттілерін, мал және басқа да тауарларды алып жүрді. Қазақ керуенбасының Бұхар хандығындағы керуенбасынан негізгі айырмашылығы Бұхар хандығында керуенбасын хан тағайындаса, қазақтарда біліктілігі жоғары кез келген адам керуенбасы болуы мүмкін еді. Сондықтан да қазақ керуенбасыларының арасында Байсақал би және Ахмет сияқты бай бақуатты адамдар да, жайылым мен қыстаққа қоныс аударудың жолдарын жақсы білетін қарапайым малшылар да болды. Керуенбасы керуендермен бірге жүретін көп адамдарды басқара білуі, қиындықтарды жеңу кезінде оларды ынталандыруы, туындаған дауларды реттей білуі, керуен жолында тұрған барлық мәселелер үшін жауапкершілікті өз мойнына алуы тиіс еді.

Керуенбасы Байсақал би мен Ахмет қаржы мәселелерін жақсы түсінді, себебі олар керуен иесінің жергілікті халықпен және басқа аумақтардағы халықпен сауда жасау кезінде делдал болған. Олар халықтың сатып алу қабілетіне сәйкес келетін, барлық шығындарды жабатын және саудагерлерге де, керуенбасының өзіне де пайда әкелетін тауарларға баға белгілеу үшін таза құн (барлық келіп түскен ақша ағыны мен шығындары арасындағы айырмашылықты білдіретін ақша қаражаты), шығындар, ресурстардың құны (қызметкерлердің жалақысы, жануарларды, малды ұстауға арналған шығыстар және т. б.), пайда және т. б. сияқты ұғымдарды білуі тиіс еді.

Жергілікті «салық салушылармен» келіссөздер де керуенбасы арқылы жүргізілетін. Жақсы керуенбасы кеден бекеттеріндегі келіссөздерге қатысып, өз керуеніне кедендік баж салығын жеңілдетуге көмектесе алды, өйткені ол сол мемлекеттің тілін, коммуникация және сауда жүргізу ерекшеліктерін жақсы білген. Сондықтан керуенбасы керуеннің «GR-менеджері» (өзара іс-қимылды ұйымдастыруға, мемлекеттік билік органдары мен қоғамдық ұйымдарда өз компаниясының мүдделерін ілгерілету мен қорғауға жауапты маман) болды. Өзінің қиын жұмысында керуенбасыға кіреші (түйе ұстаушылары) көмек көрсететін болған.

Дала мемлекеттері сауда жолдарындағы демалыс үйлерін - керуен-сарайлардың қызметін Ұлы Жібек жолының саудагерлеріне пайдалануға беретін. Керуен тоқтаған барлық керуен-сарайларда Ахметтің әкесін, керуенбасы Байсақал биді жақсы танитын және зор құрметпен қарсы алатын. Керуен-сарайлар керуеншілер мен түйелердің демалуына және тамақтануына

арналған керуендерге қызмет көрсететін орын ғана емес, сонымен қатар тауарға сұраныс пен оның нарықтық бағасын анықтау үшін «биржа» қызметін де атқарған болатын. Сондай-ақ көптеген керуен-сарайларда саудагерлер салық төлейтін кеден және баж орталықтары болған.

Қазақстан аумағындағы ірі керуен сарайлары Отырар, Сауран, Құлан, Түркістан, Тараз, Бұқтырма, Қазалы сияқты қалаларда болған.

Уақыт өте келе Ахмет өзінің әкесін алмастырып, дербес керуенбасы және Жаппас руының биі болатын кез де келді. 1839 жылы Байсақал билеушісі өзінің ұлы Ахметке билеуші және керуенбасы мөрін тапсырады. Сол кезде Ахмет бидің бірнеше жүздеген түйесі және 700-ге жуық жылқысы болды. Енді Ахмет өз заманының толыққанды «бизнесмені» атанды: керуен иесі, логист, басқарушы, HR- және GR-менеджер, бизнес-аналитик және қаржыгер бола білді. Ахмет беделді және өте қанағатшыл, кедей, мұқтаж адамдарға көмек бергісі келіп тұратын басқарушы болған. 1843 жылы Ахмет Байсақалұлы 43 қашықтықты (дистанцияны) басқарды және Зауряд-Хорунжиі (офицер міндетін атқарушы, бірақ әскери шендерге құқығы жоқ тұлға; шен жауынгерлік үлес қосқаны үшін берілді) атағын алды. Сонымен қатар Хиуа экспедициясына түйемен көмектескені үшін күміс медальмен марапатталады.

1-тапсырма

Саудагерлердің қандай елдермен және немен сауда жасағаны туралы ойланыңыздар. Ол үшін ежелгі Қазақстанда қандай ресурстар және не үшін дәл сол ресурстар болуы керек екенін бағалаңыздар.

2-тапсырма

Ұлы далада табысты сауда жасау үшін керуенбасында қандай құзірет пен білім болуы керек екенін айтыңыздар.

3-тапсырма

Даланың кәсіпкерлік ортасы туралы қандай қорытынды жасай аласыздар?

«Баймұхамбет Қосшығұлов Қазақстандағы бірінші кондитер» кейсі

XIX ғасырдағы Қазақстандағы бизнес-қызмет Ұлы Жібек жолымен ғана шектелмеген. Дала логистикасынан басқа қазақстандық кәсіпкерлердің табыстары мен қиындықтарын көрсететін басқа да қызмет салалары болды.

Енді табысты кәсіпкер, өте дәмді тәттілер шығарғаны үшін фабрикасы Ресей Империясының құрметті атағына ие болған Қазақстанның алғашқы кондитері Баймұхамбет Қосшығұловтың табыс тарихымен танысамыз.

1917 жылғы Қазан төңкерісіне дейінгі жылдары Ақмола (қазіргі Нұр-Сұлтан) өзінің ыңғайлы орналасуының арқасында сауда орталығына айналды - қала Петропавл-Ташкент-Қашғар керуен жолының түйіскен жерінде тұрды. Мұнда күзде және көктемде ірі жәрменкелер өтетін, ал 1890 жылы қаланың орталық алаңында - бір қабатты тастан қаланған дүкендердің екі корпусы пайда болды.

Баймұхамбет Қосшығұловты татар көпесі асырап алып, оқытқан жетім бала болды. Оқуды аяқтаған соң, ол өз бизнесін ресейлік және орта азиялық нарықтарға жеткізілетін ұн диірменінен бастады: сол кезде Ақмола ұны

Еуразияда үздік деп саналды. Ұн сияқты ресурсқа ие бола отырып, ол уақыт өте келе 1895 жылы кондитерлік фабрика салды. Оның табысы жақсы болып, Баймұхамбет көпес Ақмолада үш кондитерлік дүкенін ашты.

«Қосшығұлов пен оның ұлдары» кондитерлік фабрикасының пірәндіктері Қазақстанда танымал болды. Пірәндіктен бөлек, фабрикада печенье, кептірілген нан, зефир және халуа, шоколад және кәмпиттер шығарылатын. Уақыт өте келе, Ресей мен Қытайға кондитерлік өнімдерді жеткізу ұйымдастырылды. 1915 жылы 1-ші гильдияның көпесі (яғни ірі бизнесмен, өйткені гильдиялар көпес капиталының мөлшеріне сәйкес бөлінді; 1-ші гильдия капиталдың ең жоғары мөлшерін білдірді) Баймұхамбет Қосшығұлов «Ұлы мәртебелі Император сарайының жеткізушісі» атағын алды.

Баймұхамбет Қосшығұлов мұнымен тоқтап қалған жоқ. Халықаралық сауда туралы терең білімге, ішкі және сыртқы нарықтарда өз өнімдерін өндіру мен сатудың тиісті тәжірибесіне ие бола отырып, Баймұхамбет олардың әлеуеті мен халықтың қандай да бір тауарларға деген қажеттілігін сезінді. Сондықтан уақыт өте келе ол өз бизнесін кеңейтті және сол уақыт үшін жаңа сауда түрімен - керосин мен мұнайды сатумен айналысты.

Оның компаниясының тарихы туралы осындай қысқа мәліметтердің өзі Баймұхамбеттің ерекше бизнес-әлеуетін көрсетеді. Ол ұн өндірумен тоқтап қалса да болар еді - өйткені бизнес табысты болды және оған тұрақты табыс әкелді. Бірақ кәсіпкер дамудың жаңа жолын көріп, өз ресурстарын талдап, нарықтың бәсекесі мен әлеуетін бағалап, кондитерлік өнімдер өндірісін іске қосты. Ақмола жергілікті нарығының ресурстары таусылған кезде, Баймұхамбет өз бизнесін одан әрі дамыту тәсілін тапты - Ақмоланың тиімді сауда жағдайын және Ресей мен Қытай нарығына жақын орналасуының артықшылықтарын бағалай отырып, ол өз бұйымдарын шетелге жеткізуді ұйымдастыра алды.

Баймұхамбет бизнесі әрбір жаңа кезеңде табысты болды. Ол табысты диірменші, содан кейін жергілікті көпес, содан кейін халықаралық сауда жеткізушісі болды. Оны әр жолы тәуекелге бел буып, жаңа бизнес-шешімдерді іске асыруға не мәжбүр етті? Алдыңғы сабақтардың материалына сүйене отырып, Баймұхамбет тәуекелден қорықпаған және өз ісі үшін үнемі жақсарту жолдарын іздеген нағыз кәсіпкер, жаңашыл адам болған деп сеніммен айта аламыз.

Оның керосин мен мұнайды сату бойынша жаңа бизнеске кірісу фактісі, сондай-ақ тұтынушылардың қажеттіліктерінің өзгеруін болжай отырып, бір қадам алға ойлай білуі және осы жаңа қажеттіліктерді қанағаттандыруы оның кәсіпкерлік ойлау қабілетін көрсетеді.

Баймұхамбет Қосшығұлов сондай-ақ «әлеуметтік жауапкершілігі бар бизнесмен» болды. Ол өзіне пайда түсіріп қана қоймай, өзі кәсіпкерлік қызметті жүзеге асырып отырған қаланың инфрақұрылымын дамытуға да қаражат бөлді.

Осылайша, ол Әуезов және Иманов көшелерінің қиылысында орналасқан кірпіштен қаланған мешіт салды. Жергілікті тұрғындар оны «Тас мешіт» немесе «Қызыл мешіт» деп атаған. Бірінші дүниежүзілік соғыс кезінде Қосшығұловтар

майданға гуманитарлық көмек жөнелтуді ұйымдастырған меценаттардың бірі болды.

Сіздермен бірге Қазан төңкерісіне дейінгі кезеңде Қазақстанда бизнес-кейспен таныстық. Өзіміз көргендей, кез келген уақытта және кез келген елде бизнесмендер өңір экономикасының дамуына жауап беретін қозғаушы күш екенін білдік және ол белгілі бір уақытта белгілі бір жерде «не», «қалай» және «кім үшін» өндіріледі деген сұрақтарға жауап береді. Бұл ретте, сол кезде де, қазір де қолда бар ресурстармен дұрыс жұмыс істей алатын кәсіпкерлердің табысқа жете алатынын білдік, өйткені ол түйелер мен дала қашықтығы немесе диірмен мен қалалық сауда қатарлары болсын, нарық қажеттілігін сезінеді, тәуекелге барудан қорықпайды, тәжірибеде жаңа шешімдерді тексереді, сондай-ақ ең басты капиталды - өзінің және өз қызметкерлерінің адами және зияткерлік ресурстарын дұрыс қолдана алады.

4-тапсырма

Баймұхамбет Қосшығұлов не себепті өз бизнесін Ақмолада ашуға шешім қабылдады деп ойлайсыздар? Орналасқан жері оның дамуына қалай әсер етті? Оның табыстылығына әсер етті ме? Нарықта бизнесті оқшаулаудың маңыздылығы туралы қорытынды жасаңыздар.

Экономикалық құбылыс ретіндегі кәсіпкерлік

1. *Баймұхамбет – диірменші*
2. *«Қосшығұлов және оның ұлдары» - Ұлы мәртебелі Император сарайының жеткізушісі*
3. *«Қосшығұлов және оның ұлдары» - халықаралық сауданың жеткізуші компаниясы*

5-тапсырма

XIX ғасырдың бірінші ширегі мен XX ғасыр-дағы Қазақстанда бизнесті жүргізудің артықшылықтары мен кемшіліктері туралы жалпы қорытынды жасаңыздар.

Мұғалімге арналған нұсқаулық

Бизнес-кейстерді талқылау кезінде сіздің міндетіңіз — талқылау және өзара іс-қимыл жасау үшін 5 адамнан тұратын шағын топтар форматында ұйымдастыру. Кейстің мәселелерін шешудің ерекшелігін сұраңыз. Бұл

тапсырмада шешімнің вариативтілігі мен сабақ барысының бір қалыпты болмауына жол беріледі. Оқушыларда пікірталас ұйымдастыру үшін пайдаланатын қарамақарсы көзқарастар туындауы мүмкін. Әртүрлі көзқарасқа жол бере отырып, олардың пікірлеріне баға қоймайтыныңызды аңғартып, әрі олардың пікірлерін ашық айтқандары үшін алғыс айтып отыруыңыз маңызды. Бұл ретте оқушылар барлық алған ақпараттарын пайдалана отырып мәселеге қатысты өз ойларын қалыптастыру маңызды.

1-тапсырма

Саудагерлердің қандай елдермен және немен сауда жасағаны туралы ойланыңыздар. Ол үшін ежелгі Қазақстанда қандай ресурстар және не үшін дәл сол ресурстар болуы керек екенін бағалаңыздар.

Саудагерлер халықаралық саудамен айналысып, көрші елдерге - Ресейге, Қытайға, солар арқылы Еуропаға ауылшаруашылық тауарларының, әсіресе мал және мал шаруашылығы өнімдерінің үлкен партиясын жеткізіп отырды.

2-тапсырма

Ұлы далада табысты сауда жасау үшін керуенбасында қандай құзірет пен білім болу керек екенін айтыңыздар.

Керуенбасы сауда торабына ғана емес, бизнес-ойлауға да, халықаралық қатынастар, бизнес-коммуникация саласындағы күрделі білімге де ие болды, себебі оның табысты қызметіне мемлекеттің экономикасы мен қаржы саясаты ғана емес, сонымен қатар көрші мемлекеттердің бейбіт қатар өмір сүруіне де байланысты болды.

3-тапсырма

Даланың кәсіпкерлік ортасы туралы қандай қорытынды жасай аласыздар?

Оқушылардың жауаптары әр түрлі болуы мүмкін, бірақ ол жай ғана қарапайымдылыққа қарамастан, даланың кәсіпкерлік қызметі әртүрлі болды; бизнес өкілдерінің арасында күрделі өзара қарым-қатынастар болды; бизнес өндіріс, сауда (жергілікті және халықаралық), арбитраж, логистика, қызмет көрсету және т. б. сияқты қызмет салаларын қозғаған.

Оқушыларды қазіргі кездегі барлық бизнес-үдерістер мен анықтамалар Қазақстанда кәсіпкерлікті дамытудың тарихи кезеңіне де қолданылуы мүмкін деген ойға шақырыңыз.

4-тапсырма

Баймұхамбет Қосшығұлов не себепті өз бизнесін Ақмолада ашуға шешім қабылдады деп ойлайсыздар? Орналасқан жері оның дамуына қалай әсер етті? Оның табыстылығына әсер етті ме? Нарықта бизнесті оқшаулаудың маңыздылығы туралы қорытынды жасаңыздар.

5-тапсырма

XIX ғасырдың бірінші ширегі мен XX ғасырдағы Қазақстанда бизнесті жүргізудің артықшылықтары мен кемшіліктері туралы жалпы қорытынды жасаңыздар.

4-5 тапсырманың жауаптарында оқушылар Қазақстанның сәтті халықаралық географиялық жағдайы туралы қорытынды жасауы тиіс, ол біздің

елімізге сауда-саттықтың әлемдік логистикалық тізбегінде маңызды рөл атқаруға әрдайым көмектескен және көмектесуді жалғастырып келеді. Бұл ойды растау ретінде сіз оқушыларға Қазақстанның халықаралық сауда және логистика саласындағы жаңа жобалары: «Бір белдеу – бір жол» бастамасы, Каспий теңізіндегі Құрық халықаралық теңіз портының құрылысы, Қорғас құрғақ портының құрылысы туралы айта аласыз (Бұл үшін қажетті барлық ақпаратты Интернеттен таба аласыз).

«ROCKET STUDY» КЕЙСІ

Сабақтың мақсаты:

- Кәсіпкерлік бастаманың табыстылығы мен идеяның ерекшелігі қалай байланысатынын түсіну.

Сонымен, сіз өз бизнесіңізді ашқыңыз келеді делік. Сізге ең бірінші: «Менде ақша жоқ қой! Мен өз ісімді қаржы және бизнес ережелерін білмей қалай аша аламын?» деген ой келеді. Бизнес пен экономиканы зерттейтін студенттер дәл осылай ойлайды. Олар бес жылын оқуға жұмсайды, содан кейін көп жоспарлайды, команда іздейді, рөлдерді бөледі, бастапқы капиталды жинайды. Мұндай тәсіл де тиімді. Бірақ қызметін өзге схема бойынша құратын тағы бір тәсіл бар, ол - lean startup (немесе «ұқыпты стартап»). Ол ерекше идеяны басшылыққа алады, қаржыны көп талап етпейтін шағын прототип жасайды, бұл схеманың жұмыс істейтінін әрі адамға қажеттілігін тексереді. Егер барлығы жұмыс істесе - керемет! Нені жақсартуға болатынын көреміз де, алынған нәтижелерді тұтынушыларда қайта тексереміз. Тағы да іске асты ма? Бұл идеяны да үдеріске енгізіп, жаңа нәрсе ойлап табуды, тексеру мен жетілдіруді жалғастырамыз! Табысты стартаптың құпиясы - ол дайындыққа уақыт кетірмей әрі қолайлы жағдайларды күтпей бірден әрекет ету. Ол өзі әрекет етіп, идеяларды тәжірибеде тексереді.

Біз кез келген бизнестің негізінде идея жататынын айтып өттік. Мұндай идея сұраныс пен ұсынысты талдау нәтижесінде ғана пайда болуы мүмкін. Нұр-Сұлтан қаласы мектебінің 11-сынып оқушысы Арслан Даримов АҚШ университеттерінің біріне грантқа түсуге шешім қабылдайды.

Грантқа түсу үшін ол ағылшын тілінен емтиханды жақсы тапсыруы керек болды. Нұр-Сұлтанда IELTS дайындығымен айналысатын мектептермен танысып, Арслан олардың ұсынатын қызметі қажеттілігіне сәйкес келмейтінін түсінді. Ол интернет арқылы оқулықтарға тапсырыс беріп, емтиханға өзі дайындала бастады. Дайындық кезінде қандай оқулықтардың пайдалы екенін, ал қандай оқулықтардың қажеті жоқ екенін өз тәжірибесінде тексеріп көрді.

Бұл оқулықтарды Нұр-Сұлтаннан сатып алу мүмкін емес еді. Бірақ оларға деген сұраныстың бар екеніне Арсланның көзі жетті. Сондықтан ол оқу орталықтарына барып, емтиханға дайындау үшін оқулықтарды сатып алуын

ұсынды. Оқулықтарын орталықтарға сатып, Арслан өзінің алғашқы капиталы болған 70 000 теңгені тапты. Бірақ ол онымен тоқтап қалған жоқ.

Арслан одан да көп нәрсе қолынан келетінін - оқулықтарды сату ғана емес, басқаларға емтиханға дайындалуға көмектесе алатынын түсінді. Осылайша өзінің ағылшын тілін оқыту орталығын ашу туралы шешім қабылдады.

1-тапсырма

Арсланның өз орталығын ашу үшін қандай ресурстары болғанын ойыңызға түсіріңіз

Орталықты ашу үшін Арсланға мыналар қажет болды:

1. Сабақ өткізуге керекті барынша қарапайым жабдықталған кабинет - парталар, үстелдер, тақталар, компьютер мен принтер;
2. Орталығын көпшілікке танымал қылатын - жарнама. Ол тиімділігін дәлелдеген әдістеме бойынша сабақты өзі оқыта алды (Арслан емтиханын сәтті тапсырып, америкалық университетке грантқа түсті)

2-тапсырма

Қолда бар ресурстармен Арслан проблеманың (кабинет, жабдықтар, жарнама) шешімін қалай тапқанын елестетіп көріңіз.

Арслан үлкен кабинет іздемеді, онда жөндеу жұмыстарын жасаған жоқ, оқытушыларды қажетсінбеді. Ол «ұқыпты стартап» әдісі бойынша әрекет етті: айына 40 000 теңгеге көлемі 10 шаршы метр бір кабинетті жалға алды, бұрын қолданылған ескі екі партаны, 4000 теңгеден 4 орындықты 2000 теңгеден сатып алды. Тақта, компьютер мен принтерді үйінен әкеліп, сабақты өзі бере бастады. Осылайша, ол 56 000 теңгеге сабақ өткізуге қажетті барлық нәрсеге ие болды.

Әрине, оқушылардың кең кеңсеге келіп, әдемі кабинетте оқығаны жақсы. Бірақ оларға ең қажеттісі ағылшын тілінде еркін сөйлеуге мүмкіндік беретін, сапалы әрі практикалық тіл білімі. Егер қажетті білімін алатын болса, олар риза болып, міндетті түрде қайта оралады әрі таныстарын осы жерде оқуға шақырады. Сондықтан прототип (бастапқы) кезеңде өз өніміңізді сынап алу қажет. Бұл жерде ол - ағылшын тілі сабақтары. Егер өнім (бизнес) сәтті болса, білім алушылар саны өсіп, капитал пайда болады, онда келесі қадам оқу ауқымын ұлғайту, ғимаратты жөндеу және т. б. болуы мүмкін.

Келесі қадам оқушыларды іздеу болды. Арслан өз принтерінен жарнама парақшаларын басып шығарып, оларды қала көшелеріне өзі тарата бастады.

Парақшаларды тарату ұнай қоймаса да, «Қолайсыздық — уақытша, ал жеңіс мәңгі» деп, Арслан өзіне жігер беріп отырды.

Осылайша, ол біршама студенттерді оқуға тарта білді. Оқыту басталды. Білім алушыларға Арсланның сабағы ұнады, өйткені қызықты өтті әрі тілді меңгеруі бірден байқала бастады.

3-тапсырма

Арслан осы кезеңде өз бизнесін дамытуды қалай жалғастырады, тағы не істеуі мүмкін?

Жарты жыл өтті. Білім алушылардың қатары көбейе берді. Арслан кіріс пен клиенттеріне беретін пайдасы уақыт пен сынып сыйымдылығымен шектелетінін түсінді. Ол аптасына көп сабақ жүргізе алмады - оған уақыты жетпеді.

Осыдан соң кеңсені оннан қырық шаршы метрге ұлғайтты. Арслан өзінің әдістемесімен оқыта алатын оқытушыларды іздеуге кірісті. Оқытушыларды іздеу үшін ол Head Hunter сайты мен таныстарының ұсыныстарын қарады.

Rocket Study мектебі өсті. Енді онда жүздеген білім алушы оқып, 10 оқытушы жұмыс істей бастады.

Арслан басқа мектептермен салыстырғанда өзінің мектебі шешетін бірнеше мәселелерді тұжырымдады:

1-мәселе. Егер тілді үйренгісі келіп, курстарға жазылған оқушылардың жұмыс кестесі мөлшерленбеген болса, онда олар сабақтан жиі қалатын болады. Нәтижесінде олар басқалардан артта қалып, үлгермегендіктен курсты аяқтамай тастап кетеді.

2-мәселе. Емтиханға тез арада дайындалғысы келетін білім алушының тілдің теориясын оқып отыруына уақыты жоқ. Оларға практикалық шешім қажет.

3-мәселе. Әдетте білім алушыға қысқа уақыт ішінде жақсы нәтижеге жету қажет. Курстар көбіне ұзақ мерзімге созылады.

4-мәселе. Кейбір курста жаңа сөздерді құр жаттаумен айналысады. Одан оқушылардың іші пысып, қызығушылығы жоғалады.

4-тапсырма

Аталған төрт мәселе бойынша қандай шешім ұсына алатыңызды ойланып көріңіз.

5-тапсырма

Арслан жетістікке қолы жеткен соң тоқтайды ма, қалай ойлайсыз? Ол қазіргі уақытта өз бизнесін кеңейтіп дамыту үшін не істеді?

Енді Rocket Study келесі прототип кезеңіне өтті. Егер біріншісінде Арслан оқушыларды іздеуден бастап сабақ беруге дейін бәрін өзі істесе, екінші кезеңде оның басқа оқытушыларды тарту үшін, менеджерді жалдау үшін қосымша ресурстары пайда болды, олар келген қоңырауларға жауап беріп, клиенттерге кеңес бере бастады, сондай-ақ интернет пен әлеуметтік желі арқылы жаңа клиенттерді іздеумен әрі тартумен айналыса бастады.

Арслан қол жеткізген жетістігімен тоқтаса да болар еді. Бірақ ол өз өнімінің қаншалықты қажет екенін және оның мектебінде орын жетіспегендіктен оқи алмайтын адамдардың әлі де көп екенін түсінді.

Осыдан кейін Арслан тағы бір ғимаратты жалға алып, жаңа мектеп ашты. Өз бизнесін кеңейтуді жалғастырып, Арслан сұраныс пайда болған сайын жаңа мектептер ашып отырды. Қазір Нұр-Сұлтанда 3000-нан астам адам оқыған тоғыз Rocket Study мектебі жұмыс істейді. Жалпы мектептерде 20-дан астам оқытушы жұмыс істейді.

Бизнес - тірі ағза секілді. Өсу тоқтаған кезде регресс болады. Егер тауға шыққанда бір орында тоқтап тұрсаңыз, жоғары көтерілмейсіз және бір орында тұра берсеңіз, сізді қуып жетіп, озып кететіндер болады.

Тіпті қазірдің өзінде Арсланның өсуге мүмкіндігі бар. Ол Нұр-Сұлтанда 15 мектеп ашуды, содан кейін Rocket Study оқу орталығын басқа қалаларда, мысалы Алматы мен Қарағандыда іске қосуды жоспарлап отыр. Ол бір ай ішінде тіл оқыту мектебін ашу бойынша нұсқаулық әзірледі. Оны пайдалана отырып, кез келген адам өзінің бизнесін 4 апта ішінде аша алады. Соның нәтижесінде Rocket Study желісімен франшиза бойынша жұмыс істейтін мектептер пайда болды (яғни оларды Арслан емес, Rocket Study атауы мен моделін пайдаланған басқа бизнесмен (франчайзи) ашты, ал Арсланға өз мектебінің табысынан ай сайынғы пайыз (роялти) төлейді).

Сонымен қатар, Rocket Study орталығының оқу жоспары мен жұмыс әдістемесі жазылған өзінің ІТ-платформасын әзірлейді. Оқытушылар үшін өз дағдыларын үздіксіз жақсартуға мүмкіндік беретін жүйе жұмыс істейді.

Платформаның арқасында оқушылар өздерінің оқу жетістігін, сондай-ақ оқытушы статистикасын қадағалай алады. Сондай-ақ сабаққа қатысу абонементін енгізу жоспарланып отыр: оқушы 15-30 000 теңге төлеп, сабаққа қатысу жиілігін өзі реттей алады. Ол үшін бағдарламаға 25 минуттық воркшоптар енгізіледі, онда белгілі бір тақырып ашылатын болады. Осылайша, оқушылар алдыңғы сабақта қатысқан немесе қатыспағанына қарамастан бірден оқу үдерісіне кірісе алады әрі олар ұзақ сабақтардан шаршамайды. Оған қоса, олар өздері білетін сабаққа қатыспай, нақты өзіне қызықты деген тақырыптарына қатыса алады.

6-тапсырма

Rocket Study кейсінен қандай бизнес-сабақтар сіз алуға болады деп ойлайсыз? Арсланның жобасы Сізге ұнады ма? Неліктен?

Rocket Study көрсеткен мысал бастапқы капиталсыз-ақ бизнес құруға болатынын, тек бір қаланың тұтынушыларының қажеттілігін шешіп қана қоймай, сондай-ақ масштабты даму әлеуеті барын көрсетеді.

Егер прототип бойынша бастаса, бизнесті бір адаммен ғана ашуға болады, өзін ақтаған соң бизнесті кеңейтуге болады.

Көбіне Rocket Study мектептері қаланың ең қолайсыз аудандарында ашылса да, жұмыс істеп тұр әрі адамдарды тартып жатыр. Өйткені, маркетинг қандай маңызды болмасын, бизнестің негізін қалайтын - өнім болып табылады. Егер ол өнім клиенттерге ұнаса, локация маңызды емес.

Арсланның миссиясы халыққа ағылшын тілін үйретуден әлдеқайда ауқымды. Rocket Study негізінде жеке адамның дамуы жатыр. Кез келген адам ағылшын тілін үйреніп, соның арқасында интернет арқылы әлемнің жетекші мамандарының дәрістерін тегін тыңдай алады, әлемнің кез келген нүктесіндегі адамдармен танысуға, Қазақстанға келетін бизнес не өнер әлемінің танымал тұлғаларымен кездесіп, сөйлесуге мүмкіндігі бар. Rocket Study адамдардың өз мүмкіндіктерін ашуға және өзіне сене білуге үйретеді. Оның өнімін Қазақстаннан (өйткені Rocket Study жүйесін әлемнің кез келген елінде қолдануға болады) және тіл оқыту мектептері шеңберінен тыс шығаруға болады.

Мұғалімге арналған нұсқаулық

Бизнес-кейстерді талқылау кезінде сіздің міндетіңіз — талқылау және өзара іс-қимыл жасау үшін 5 адамнан тұратын шағын топтар форматында ұйымдастыру. Кейстің мәселелерін шешудің ерекшелігін сұраныз. Бұл тапсырмада шешімнің вариативтілігі мен сабақ барысының бір қалыпты болмауына жол беріледі.

Оқушыларда пікірталас ұйымдастыру үшін пайдаланатын қарамақарсы көзқарастар туындауы мүмкін. Өртүрлі көзқарасқа жол бере отырып, олардың пікірлеріне баға қоймайтыныңызды аңғартып, әрі олардың пікірлерін ашық айтқандары үшін алғыс айтып отыруыңыз маңызды. Бұл ретте оқушылар барлық алған ақпараттарын пайдалана отырып мәселеге қатысты өз ойларын қалыптастыру маңызды.

1-тапсырма

Арслан өз орталығын ашу үшін қандай ресурстар болғанын ойлаңыз.

Арслан ресурстарымен ағылшын тілін білу, емтихандарға дайындалу әдістемесі және бастапқы капитал 70 000 теңге болды.

2-тапсырма

Қолда бар ресурстарға ие бола отырып, Арслан аталған мәселелерді (үй-жай, жабдық, жарнама) қалай шеше алғанын болжаңыз.

3-тапсырма

Арслан осы кезеңде өз бизнесін қалай дамытуды жалғастыруы мүмкін деп ойлайсыз? Ол тағы не істей алды?

2 және 3 тапсырмаларға жауап беруде оқушыларға креативтілік танытуға және өз идеяларын айтуға мүмкіндік беріңіз. Бұл идеялар өте нақты емес болса да, оларды шектемеңіз. Олар көп идеялар айтса, соғұрлым жақсы.

4-тапсырма

Көрсетілген төрт мәселе бойынша сіз қандай шешім ұсына алатындығыңыз туралы ойланыңыз.

1- мәселе Мұндай оқушылар үшін Rocket Study жеке сабақтар, Skype бойынша тікелей үйден немесе кеңседен сабақтар, оқу бағдарламасын кесте бойынша емес, оқушының қажеттілігін негізге ала отырып, қандай да бір тақырыпты түсіну мүмкіндігі қарастырылған.

2 – мәселе Rocket Study оқытушылары өздерінің тіл деңгейін растау және іс жүзінде олардың оқушыларын күтіп отырған проблемаларға тап болу үшін үнемі халықаралық тесттерді тапсырады.

3 – мәселе Мұндай оқушылар үшін Rocket Study қарқынды дайындық курсы ашылды: аптасына 5 рет сабақтар, сенбі Speaking Club және жексенбі сынақ тесттері.

4 - мәселе. Жалықтырмау үшін, Rocket Study оқушыларға нақты тілдік жағдайларды ескеріліп, тілді үйрену бойынша ұялы телефондарға арналған қосымшаларды жүктейді, оқушылар бейне-фильмдер көреді, бірінші орында сөйлесу тілі, содан кейін ғана– грамматика болады.

5-тапсырма

Арслан жетістікке қолы жеткен соң тоқтайды ма, қалай ойлайсыз? Ол қазіргі уақытта өз бизнесін кеңейтіп дамыту үшін не істеді?

Ең ықтимал жауаптар: жалдамалы қызметкерлерді тарту, жаңа мектептер ашу, франшиза бойынша жұмыс. Біз бұдан әрі көріп отырғанымыздай, Арслан да өз платформасын құрды. Дегенмен, оқушыларда бизнесті масштабтау бойынша басқа да идеялар болуы мүмкін. Оларға пікір білдіруге мүмкіндік беріңіз, олардың барлық идеяларын мақұлдаңыз.

6-тапсырма

Rocket Study кейсінен сіз қандай бизнес-сабақтар алуға болады деп ойлайсыз? Арсланның жобасы Сізге ұнады ма? Неліктен?

Оқушылар табысты бизнестің кепілі – бұл бастапқы капиталдың үлкен сомасы емес, қызықты бизнес-идея және қолда бар ресурстарды дұрыс бөле білу, яғни белгілі бір құзыреттіліктердің болуы туралы қорытынды жасауы тиіс. Сабақ соңында кәсіпкерлік тәсіл ұғымын, бастамашылық пен дамуға үздіксіз ұмтылудың маңыздылығын тағы да талқылаңыз.

«ИЛОН МАСК» КЕЙСІ

Сабақтың мақсаты:

- Тауар мен қызмет көрсетулер өндірісіне қажетті ресурстар мен факторлармен тәжірибе жүзінде танысу;
- Тауар мен қызмет көрсетулер өндірісіне қажетті ресурстар мен факторлар арасындағы айырмашылықты түсіну.

Өткен сабақтарда біз өндіріске қажетті табиғи, материалдық, еңбек, қаржылық және ақпараттық ресурстарды қарастырған болатынбыз. Адам кәсіпкер боламын деген шешім қабылдаған сәтте, ол өзінің бизнесіне қандай ресурстарды жұмылдыру қажеттігін тандайды. Бастапқыда кәсіпкерлердің барлығында ресурстардың бірдей тізімі болады немесе оған уақыт өте келе қол жеткізеді. Не себептен табысқа жету мүмкіндіктері тең бола тұра, біреулері сәтсіздікке ұшырайды, біреулері ортаңқол кәсіпкер болып шығады да, шағын компанияның шаруасын жүргізеді, ал енді біреулері қандай да бір кәсіп тауашасы туралы көзқарасын өзгертеді?

Барлық мәселе бизнесті жүргізу барысында өндіріс ресурстарының факторларға, яғни кәсіпкер өз ісінде нақты пайдаланатын нәрсеге айналуында жатыр. Бәрімізге бұрыннан белгілі жер, еңбек және капитал секілді өндіріс факторларымен қатар, кәсіпкерлік қабілеттер (яғни, қалған өзге өндіріс факторларын мейлінше тиімді пайдалана білу қабілеті), ғылым (шынайы өмірдегі әрекеттер жөніндегі объективті білімдерді әзірлеу және жүйелеу) және ақпарат (түрлі механизмдер, құрал-жабдықтар, менеджмент және маркетинг модельдері туралы әртүрлі білімдерді жүйелеу) сияқты жаңа факторлар іске тартылады.

Кәсіпкерлердің көпшілігі өз қызметтерін бастар кезде жергілікті нарықта (өз ауданында немесе қаласында), республикалық деңгейде, мүмкін бүкіл ғаламшар ауқымында болашақ компанияларының индустрия жөніндегі түсінікті қалай өзгертетінін ойша елестетіп, ірі жоспарлар құра бастайды. Бірақ олардың барлығы алдын ала белгіленген барлық мақсаттарға қол жеткізе бермейді.

Бүгінгі әңгіме тиегіне айналатын канадалы-америкалық кәсіпкер Илон Маск Оңтүстік Африкада дүниеге келген. Ғылыми қабілеті аса жоғары болғанымен, Илонның мықты кәсіпкер болу мүмкіндігі шамалы еді. 17 жасында Илон жалғыз өзі Канадаға қоныс аударып, онда тұрмыс-тіршілік қаракеті үшін жер қазушы болып жұмыс істейді. Канадада, сосын АҚШ университетіне оқуға түседі де, ғылыммен белсенді түрде айналысуға ден қояды. Әкесі Илонның қажырлылығын аңғарып, ағалы-інілі Илон мен Кимбаланың мүмкіндіктері мен әлеуеттеріне көзі жеткен соң, кәсіптерін әрі қарай дамыту үшін оларға \$28 000 береді.

Осылайша, олардың бірінші стартапы Zip2 - жаңалықтар басылымдарына контентті интернетте орналастыруға мүмкіндік беретін бағдарламалық қамтамасыз ету өндірісі пайда болды.

1-тапсырма

Zip2 іске қосқан кезде Илон Масктің қолында қандай ресурстар болғандығын ойлап көріңіз. Ол ресурстарды өндіріс факторларына қалай өзгерте алды?

Қазір интернеттегі жаңалықтарды көру бізге әдеттегідей болып көрінеді. Алайда 1995 жылы бұл медиа индустрияның серпілісі болып есептелетін. Маск ресурстары - әкесінің қаржылық капиталы мен өзінің өндіріс капиталына айналдыра білген жеке еңбек капиталы - кәсіпкерлік қабілеттері (бүкіл жаңалық индустриясын өзгертетін бизнес идеяны көре білу қабілеті), ғылым (Маскке жаңа бағдарламаны құрастыруға мүмкіндік берген ақпараттық жүйелер туралы білімдер), ақпарат болды.

The New York Times және Pulitzer Publishing тәрізді жаңалық бизнесінің алыптары Zip2 клиенттері болды, сөйтіп Маск өзінің стартабын 1999 жылы \$20 млн-ға сатты. Ол кезде Илон 28 жаста еді.

Интернет-технологиялардың болашағы зор екендігін түсінген Маск 1999 жылы жаңа компания - X.com электронды пошта арқылы төлемдер жүйесін құрды, оның атауы кейінірек PayPal болып өзгерді. Қазіргі таңда PayPal - әлемдегі ең ірі дебесттік электрондық төлем жүйесі. Оны пайдаланушылардың саны әлемнің 200-ден астам елінде 200 млн адамнан асады. 2002 жылы Bay компаниясын сатқаннан кейін, Маск ондағы өз үлесінен 175 миллион доллар алды.

2-тапсырма

X.com (PayPal) стартабын іске қосуға қандай ресурстар мен өндіріс факторлары тартылғанын және нәтижесінде неге ол сәтті болғандығын ойлап көріңіз.

Масктің келесі қадамы 2002 жылы адамдарды ғарышқа ұшыратын әлемдегі алғашқы Space Exploration Technologies Company (SpaceX) жеке компаниясын құру болды. «Зымырандар соншалықты қымбат емес. Тек бұрын зымыран жасап, оны пайдаланғандар мұны өте тиімсіз жасаған», - деп есептейді кәсіпкер.

Бұл жағдайда Илонның кәсіпкерлік қабілеттері өндіріс факторларына айналды, бұл жобаға сенім артқан инвесторларды тартуға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, талантты инженерлер мен бағдарламашылар тәрізді Маск командасының зияткерлік әлеуеті де өндіріс факторларына айналды.

3-тапсырма

Space X-ға тартылған өндіріс факторларының тізімін кеңейтіңіз.

Space X бірінші ғарыштық зымыранын ұшыру оның жарылуымен аяқталды. Соған қарамастан Маск Халықаралық ғарыш станциясына (ХҒС) жүк жеткізіп

беруге және Falcon-9 зымыранын жасауға NASA-мен келісімшартқа отырды. Масктың төртінші зымыранын ұшыруы ғана сәтті өтті. Бұл оған алғашқы сәтсіз үш әрекеті мен әлемдегі экономикалық жағдайдың тұрақсыздығы кезіндегі қаржылық дағдарысты еңсеруге мүмкіндік берді.

2008 жылы Маск 12 ұшырылымға NASA-ның (1,6 млрд АҚШ доллары) келісімшартын ұтып алды. 2011 жылы Маск ғарыштық ұшу құнын 100 есе қысқартатын жаңа зымыран құрастырды. 2012 жылы оның Dragon ғарыш кемесі XFC-мен түйісті. Оның зымыраны Марсқа дейін жетті, енді Илон осы ғаламшарды отарлауды жоспарлап отыр (ниет білдірушілерге Марсқа дейінгі билет құны \$500 000). Маск Space X компаниясының бас инженері және компания менеджменті үшін ғана емес, сондай-ақ ғарыштық технологияларды әзірлеуге де жауап береді. Маск ғарыштық ұшудың құнын айтарлықтай төмендете алмағанына қарамастан (бір ұшыру құны 56 млн АҚШ доллары көлемінде болғанда ресейлік «Протонның» 100 млн долларымен салыстырғанда Маск зымырандарының пайдалы жүктемесінің салмағы «Протонға» қарағанда екі есе аз), оның компаниясы жұмыс істеген 12 жыл ішінде 4 млрд доллар пайда тапты.

Space X жобасы Илонның өз еңбек ресурстарын кәсіпкерлік қабілеттер сияқты өндіріс факторына айналдыру қабілетін толық көрсете білді.

Маск өз айналасына терең ойлана алатын, жаңа идеялар ойлап табатын және тәуекел етуден қорықпайтын нағыз мамандар командасын жинап, әріптестерінің де ресурстарын шебер пайдалана білді. Ол мұндай адамдарды тауып қана қоймай, командасын жаңа жетістіктерге шабыттандыра отырып, өзі де осындай өзгерістердің катализаторына айналады.

Бизнестің ресурстарды тарту мен менеджменттен бастап жобалау мен бағдарламалық шешімді тікелей іздеуге дейінгі жай-жапсарын анықтай отырып, Маск өз компаниясының барлық өзгерістерін назарда ұстады.

Space X-мен қатар, Маск тағы бір бизнес желісін - электромобильдер (электр тоғымен жүретін көлік) шығаратын Tesla Motors компаниясын дамытады. Маск 2006 жылы компанияның алғашқы электромобильдерді жасауға өзі де қатысты. Бұл жолы да Маск өндіріс ресурстарына жасалатын қадамдарды тағы да қайта қарауға мүмкіндік алды.

4-тапсырма

Электромобильдерді шығару үшін қандай ресурстар мен факторлар қажет екенін ойлап көріңіз.

Бірінші электромобильді нарыққа шығару үшін Маскке 140 млн. доллар қажет болды. Ол жабдықтаушылардың тізімін, өндірістік технологияларды және автомобильдердің негізгі бөлшектерін толығымен қайта қарау керектігін түсінді. Tesla жобасының жетістікке жетуіне көпшілігі сенбегенімен, компания тек бір деңгейде қалып қана қоймай, сондай-ақ табысты даму үстінде. 2017 жылы Tesla әлемдегі алғашқы электрлі жүк көлігін шығарды. Жүк көлігі

батареясының бір заряды 800 км-ге жетеді және оның өмірлік циклі - 1 млн шақырым.

Энергия үнемдейтін технологиялар Маск бизнес-жоспарларының бір бөлігі болды. 2006 жылы тағы бір жобаны - күн энергиясы жүйелерін жобалау, өндіру және орнату бойынша SolarCity компаниясын іске қосты, онда қазіргі уақытта 13000 адам жұмыс істейді. «Компания құру мәселесіне «Біздің әлемде қандай пайдалы нәрселер жетіспейді?» деген сұрақ тұрғысынан қараған жөн. Пайда табу үшін жай ғана кәсіпкер болу жеткіліксіз», - деген тұжырым жасайды Маск.

Енді Масктың табиғи ресурстарының тізімі күн энергиясына дейін кеңейді. Пайдалы қазбаларды өндірудің орнына, Маск ғаламшарымызда жетіп артылатын күн энергиясы технологиясын дамытып жатыр. Масктің алып күн аккумуляторлары тұтас қалаларды электр қуатымен қамтамасыз етуге қабілетті. Ол 2040 жылға қарай энергияны әлемдік тұтынудың 40%-ын күн энергиясынан алуды жоспарлап отыр.

Масктің қарапайым ресурстарды және өндіріс факторларын қайта қарау туралы идеялары шексіз. Марсты отарлаумен, Күн энергиясының есебінен экологиялық таза электрлі көліктер мен қалаларды дамытумен қатар, ол Hyperloop жобасын - жолаушыларды 1000 км/сағ жылдамдықпен тасымалдауға қабілетті көлік жүйесін әзірлемекші. Оның тағы бір стартап жобасы - «The Boring Company» - мегаполистерде жер асты құрылымын жасайтын және Hyperloop жылдам жүретін пойыздарын дамытуда көмекші қызмет атқаратын бұрғылау-құрылыс компаниясы.

Оның OpenAI жобасы жасанды интеллектіні дамытуға бағытталған, ал Gigafactory 300 000 шаршы метр аумақта литийионды батареяларын шығарады.

5-тапсырма

Илон Маск бизнес-кейсі сізді неге үйретті? Ресурстар мен өндіріс факторлары туралы қандай қорытындылар жасай аласыз?

Илон Маскті ХХІ ғасырдың «жұлдыз» кәсіпкері деп санайды. Оның бейнесі «Темір адам» кейіпкерінің негізіне алынды. Өйткені Маск өндіріс үшін қажетті ресурстар мен факторлар моделін түбегейлі қайта қарастырды. Адамзаттың алдынан шығатын «проблемалардан» қашқан Маск оларды шешудің барынша тиімді әдістерін іздеді. Ол автомобильге арналған электр қуаты, күн энергиясы және еңбек ресурстарына ие бола отырып оларды ғылым, ақпарат және кәсіпкерлік қабілеттер сияқты еңбек ресурстарына айналдыра білген өзі мен әріптестерінің интеллектуалды әлеуеті сияқты дәстүрлі емес ресурстарды пайдаға асырды.

Қазір барлығыңыз сыныптастарыңызбен тең дәрежедесіздер - ұшқыш, бизнесмен немесе тіпті ел президенті болу үшін сіздердің шамамен бірдей мүмкіндіктер мен әлеуеттеріңіз бар деуге болады.

Көздеген мақсаттарыңызға жету үшін сіздерге керегі - кәсіпкерлік ресурстарыңызды дұрыс басқара білуді және өздеріңізді дамытуды үйрену. Ешкім танымайтын кедей жігіт Илон Маск өз жолын Оңтүстік Африкадан Канадаға келіп, жер қазушы болып жұмыс істеген кезінен бастады. Бүгінгі әйгілі миллиардер мен сол кездегі қарапайым жер қазушы жігіттің арасында қажырлық, еңбек, өзіне және өз идеяларына деген сенім, жолында кездескен барлық мүмкін болған ресурстарды шебер басқару ғана жатыр.

Мұғалімге арналған нұсқаулық

Бизнес-кейстерді талқылау кезінде сіздің міндетіңіз — талқылау және өзара іс-қимыл жасау үшін 5 адамнан тұратын шағын топтар форматында ұйымдастыру. Кейстің мәселелерін шешудің ерекшелігін сұраңыз. Бұл тапсырмада шешімнің вариативтілігі мен сабақ барысының бір қалыпты болмауына жол беріледі. Оқушыларда пікірталас ұйымдастыру үшін пайдаланатын қарама-қарсы көзқарастар туындауы мүмкін. Әртүрлі көзқарасқа жол бере отырып, олардың пікірлеріне баға қоймайтыныңызды аңғартып, әрі олардың пікірлерін ашық айтқандары үшін алғыс айтып отыруыңыз маңызды.

Бұл ретте оқушылар барлық алған ақпараттарын пайдалана отырып мәселеге қатысты өз ойларын қалыптастыру маңызды.

1-тапсырма

Zip2 іске қосқан кезде Илон Масктің қолында қандай ресурстар болғандығын ойлап көріңіз. Ол ресурстарды өндіріс факторларына қалай өзгерте алды?

Илон Маскта Zip2-ні іске қосу кезінде қаржылық ресурстар болды — бұл ұлының идеясына сенген әкесі берген капитал еді. Сонымен қатар, ол өзінің және ағасының еңбек және ақпараттық ресурстарына ие болды. Олар, сайып келгенде, кіріс әкеліп қана қоймай, тұтас индустрия туралы түсінікті өзгерткен оның жобасының табыстылығына алып келді. Илонға мүлдем жаңа өнім ойлап табудың, өз күшімен оны жасаудың, пікірлестер командасын жігерлендіріп, пайдаланушыларды бұған дейін болмаған нәрселерді пайдалануға сендірудің, нарықтың негізгі ойыншылары — The New York Times және Pulitzer Publishing-нің өнімін пайдалануға тартудың сәті түсті. Мұның барлығы оқушылардың жеке еңбек және ақпараттық ресурстары (білімі, шеберлігі мен дағдылары) болған жағдайда олардың өте көп нәрсеге, соның ішінде қажетті қаржыны тартуға қол жеткізе алатынына сендіруі тиіс.

2-тапсырма

X.com (PayPal) стартабын іске қосуға қандай ресурстар мен өндіріс факторлары тартылғанын және нәтижесінде неге ол сәтті болғандығын ойлап көріңіз.

Бұл жағдайда өндірістің басты факторы Илон Масктың кәсіпкерлік қабілеті болды. Атап айтқанда, жақын арада адамдардың қандай өнімдер мен сервистерді талап ететінін болжау үшін болашаққа көз жүгірте білуі. Тәуекел ету қабілеті - өйткені, Илонда пайдаланушылардың оның сервисіне сенім артып, өз ақшаларын аудару үшін электронды жүйелерді пайдалана бастайтынына кепілдік болған жоқ. «Пошта» және «ақша аударымдары» сияқты ұғымдарды біріктіре отырып, стандартты емес және креативті ойлана білу.

Сыныппен талқылау нәтижесінде Илон Масктың кәсіпкерлік қабілеттерінің тізімін кеңейтіңіз. Оқушыларда пайда болған барлық идеяларды көрнекілік үшін тақтаға жазуыңызға болады.

3-тапсырма

Space X-ға тартылған өндіріс факторларының тізімін кеңейтіңіз.

Илон Масктың жаңа стартап үшін қажет болған барлық өндіріс факторларын оқушылармен талқылай аласыз.

Жер: яғни кеңсе, зауыт және ғарыш айлағын салуға арналған алаң. Капитал: қаржы құралдары, жабдықтар, үй-жайлар, бағдарламалық қамтамасыз ету және т. б.

Еңбек: компанияға тартылған қызметкерлердің үлкен штаты: инженерлер, бағдарламашылар, ғалымдар, дизайнерлер, жобалаушылар, талдаушылар және т. б.

Кәсіпкерлік қабілеттер: өзінің SpaceX стартапында Илон Маск қандай мінез-құлық сипаттары мен тәжірибе қолданғанын тағы талқылаңыз.

Ақпарат: бағдарламалау, инженерия, ғарыштық ұшулар және т.б. салаларындағы кең білім.

4-тапсырма

Электромобильдерді шығару үшін қандай ресурстар мен факторлар қажет екенін ойлап көріңіз.

Өндіріс факторлары мен ресурстарын көрсете отырып, Илон Маск олардың бизнес сызбасын өзгерте отырып, өз стартаптары үшін бұл тізімді әр уақытта қайта қарайтындығына назар аударыңыз. Әрбір жаңа бизнес үшін Илонға өндіріс технологиясын қайта ойлап табуға тура келеді, өйткені бұл іспен оған дейін ешкім айналыспаған, яғни автокөліктің сырт көрінісін ғана емес, оны өндіру үшін жаңа станоктар, энергия жұмсаудың жаңа технологияларын және т.б. ойлап табудан бастауға мәжбүр. Бұған қоса, оқушылардың назарын Илон Маск электр энергиясының стандартты емес көздері — автокөліктерге арналған отын, күн батареялары және т. б. сияқты электр энергиясы есебінен ресурстар тізімін белсенді кеңейтетініне аудартыңыз. Яғни, ол ресурстардың стандартты тізімімен шектелмейді және оны дерек ретінде қабылдамайды, оны үнемі жаңа идеялармен толықтырады.

5-тапсырма

Илон Маск бизнес-кейсі сізді неге үйретті? Ресурстар мен өндіріс факторлары туралы қандай қорытындылар жасай аласыз?

Оқушыларға Илон Маск туралы өз пікірін білдіруге мүмкіндік беріңіз. Кейс ресурстарды іздеуге және оларды өндіріс факторларына түрлендіруге қажетті жаңа стандартты емес тәсілдерді іздеуге шабыттандыруы тиіс. Әлемдік бизнес-аренада керемет жетістікке қол жеткізген Африкадағы қарапайым баланың тарихы, кез келген табысты бизнестің негізінде, ең алдымен, оның негізін қалаушының кәсіпкерлік ойы, содан кейін ғана қаржы немесе материалдық ресурстар жататынын көрсетеді.

«TURAN ТАБИҒИ МИНЕРАЛДЫ СУЫ БРЕНДІНІҢ МАРКЕТИНГ-МИКСІ» БИЗНЕС-КЕЙСІ

Сабақтың мақсаты:

- 4P, 4C маркетинг-микстердің құрамын түсіну;
- 4P, 4C қолданылатын форматын ажырата білу.

Бұл сабақта біз маркетинг-микс түсінігімен және оның TURAN табиғи минералды суын әзірлеу мен дамытудағы маңыздылығымен танысамыз. Маркетинг кешені TURAN брендин құрудың негізі болып табылады және нарықта компания өнімін нәтижелі дамыту үшін «чек-парақ» болып табылады.

TURAN брендіне арналған маркетинг-микс құрастырғанда «4P» классикалық моделі қолданылады: Product («өнім») + Price («баға») + Place («Бөлу») + Promotion («Алға жылжыту»), оларға тағы қосымша «P»-лер, Package («қаптама»), Positioning («Позициялау») және Purchase («Сатып алу процесі») қосылады. Бұл ретте «4P» элементтері TURAN брендінің негізі болып табылады:

- Product элементі нарыққа не қажет екенін және TURAN суын позициялау кезінде мақсатты аудиторияның назарын неге аударатынын түсінуге мүмкіндік береді;
- Price элементі өнімнің құнын және тұтынушы осы өнімді ең тиімді баға мен сатып алуға дайын болатын сәтті анықтауға көмектеседі;
- Place элементі дұрыс дистрибуция үлгісін жасайды;
- Promotion элементі TURAN суы туралы ақпаратты мақсатты аудиторияға барынша тиімді жеткізуге мүмкіндік береді.

TURAN брендіне арналған маркетинг-микстің негізгі құрамдас бөліктерін жан-жақты қарастырайық.

<p>PRODUCT («ӨНІМ») TURAN табиғи минералды суы: - құрамында адамға қажетті табиғи минералды заттар кешені мен мінсіз рН балансы бар; - дейтерийдің (ауыр сутегі) төмен мөлшері есебінен жеңіл су деп танылды; - жасартатын әсер береді және белсенді ұзақ өмір сүруге ықпал етеді; - су ассортиментіне көлемі 0,5 л, 1 л, 1,5 л, 5 л және 19 л газдалмаған, әлсіз газдалған, қатты газдалған су кіреді (судың максималды көлемдері тек Көкшетау мен Петропавлға арналған); - мемлекеттік стандарттарға сәйкес қапталған. Мақсаты: нарықтың өз сегментіндегі және Қазақстан бойынша бөтелкедегі ауыз су нарығында көшбасшы болу. Нақтылы: нарықтың өз сегментінде көшбасшы және Қазақстандағы ауыз судың топ-5 брендiне кіреді. Міндеттері: мақсатты аудиторияда табиғи минералды ауыз су нарығы түсінігін қалыптастыру.</p>	<p>PLACE («ҮЛЕСТІРУ») TURAN суын бүкіл Қазақстан бойынша тарату меншікті сауда командалары мен ірі дистрибьюторлардың көмегімен жүргізіледі. Барлық Қазақстан бойынша TURAN суын таратып жеткізу үшін компанияда темір жол мен автокөлікті қамтитын жеке логистикалық кешен жұмыс істейді. TURAN суын сауда нүктелерінің санаттары бойынша таратумен дистрибуция бөлімі айналысады, ол дүкендермен акциялар және супермаркеттерде брендтің ұсынылуын ресімдеу есебінен, сондай-ақ бонустар және «үй жанындағы дүкендерде» (яғни шағын аудандық аулалық дүкендерде) «алтын сөрелерді» ресімдеу есебінен (тұтынушының көзі деңгейінде) жұмыс жүргізуді жоспарлайды және құрастырады. Мақсаты: TURAN брендінің әр аймақтағы барлық «үй жанындағы дүкендерінде» ұсынылуы, бәсекелестер арасында «үй жанындағы дүкендерде» «алтын сөрелер» бойынша көшбасшы болу. Нақтылы: «үй жанындағы дүкендерде» TURAN бренді ұсынылуының төмендігі, «алтын сөрелер» бойынша төртінші орынға ие. Міндеттері: азық-түлік «үй жанындағы дүкендерінде» дистрибуцияны арттыру, «алтын сөрелер» санын арттыру.</p>
--	--

<p>PRICE («БАҒА») TURAN суының баға саясаты нарықты сегменттеуді және мақсатты аудиторияның сатып алу қабілетін зерттеуді ескере отырып құрылады. Маусымдық кезендерде ірі сауда желілерінде тұтынушылар үшін жеңілдіктер қолданылады. Сондай-ақ, «үй жанындағы дүкендер» үшін бонустар жүйесі әзірленді. Мақсаты: баға бәсекелестігін сақтай отырып және нарық үлесінің ұлғаюымен бағаны «ауыртпалықсыз» жоспарлы түрде көтеру. Нақтылы: баға бойынша позициялауы сәйкес келеді. Міндеттері: жеңілдіктер мен бонустар жүйесін нарық талаптарына сәйкес жетілдіру.</p>	<p>PROMOTION («ЖЫЛЖЫТУ») TURAN суын жылжыту судың бірегей тауарлық артықшылықтарын тұтынушыға жеткізу бойынша іс-шараларды қамтиды. Жылжыту каналдарының құралдары - теледидар, радио, баспасөздегі жарнама, сыртқы жарнама, сондай-ақ PR - іс-шаралар (баспасөз конференциялары, сарапшылармен жұмыс және т.б.). Мақсаты: брендті білу бойынша 3-ші орынға, тұтыну бойынша 2-ші орынға және тұтынушылар адалдығы бойынша 1-ші орынға ие болу. Шет елдердің ҒЗИ, ҚР БжҒМ Ғылым қорының, жекелеген сарапшылардың және Қазақ тамақтану академиясының ұсыныстарын алу. Нақтылы: Брендті білу бойынша 5-ші позиция, тұтыну бойынша 4-ші позиция, тұтынушылар адалдығы бойынша 4-ші позиция. Шет елдердің ҒЗИ-ның, ҚР БжҒМ Ғылым қорының, жекелеген сарапшылардың ұсыныстары алынды. Әзірге Қазақ тамақтану академиясының ұсынысы жоқ. Міндеттері: TURAN суын тұтынушылар адалдығы және тұтыну көрсеткіштерін арттыруға бағытталған науқандарды әзірлеу (бастапқы және қайталама сатып алудың себептерін қалыптастыру). Қазақ тамақтану академиясының ұсыныстарын алу.</p>
---	--

1-тапсырма. *TURAN* брендінің 4P маркетинг-микстердің құрамы мысалында басқа тауар не қызмет көрсету брендінің 4P маркетинг-миксін құрастырыңыз Біз сабақтың теориялық бөлігінен түсінгеніміздей, «4P» моделі сауда заңдары мен компанияға, ал «4C» моделі тұтынушыға және оның қажеттілігіне бағытталған. *TURAN* брендіне арналған маркетинг кешенінің «4C» моделін қарастырайық.

<p>CUSTOMER («КЛИЕНТ») TURAN брендінің жүргізілген зерттеулерінің нәтижелері бойынша өнімнің негізгі тұтынушысы – халықтың белсенді жұмыс істейтін санаты, табысы орташа және табысы орташадан жоғары 25+ жастағы ерлер/әйелдер екені анықталды. Сегменттеу процесінде негізінен өнімнің мақсатты аудиториясы отбасылық адамдар болып табылатыны анықталды. TURAN тұтынушысы өзіне ғана емес, отбасына да қамқорлық жасайтындықтан, өнім тұтынушының үміттеріне толық сәйкес келуі тиіс. Тұтынушы табиғи минералды заттардың толық кешені бар жеңіл табиғи су алғысы келеді. Мұндай тұтынушы асханалық сумен салыстырғанда табиғи судың артықшылығы неде екенін түсіну маңызды. Тұтынушы TURAN суын қол жетімді бағамен әлемдік деңгейдегі өнім ретінде таңдайды.</p>	<p>COST («ШЫҒЫНДАР») Өнімнің бағасын қалыптастыру кезінде TURAN су өндірушісі бірінші кезекте нарықтағы баға категорияларына бағдарланады. Бәсекелестердің бағасына мониторинг жүргізіледі - Қазақстанның әр қаласында «үй жанындағы дүкен» санатындағы 10-15 сауда нүктелері іріктеледі. Көлемі 0,5 л бөтелкедегі су ең тұтынылатын су болғандықтан, бағаны қалыптастыру кезінде нарық келесі баға сегменттеріне бөлу принципі бойынша талданады: - 100 теңгеге дейінгі сегмент : сапасы жоғары емес шикізат пен жиынтықты пайдаланатын жергілікті сауда маркалары ұсынылған. Жарнама және жылжыту жоқ, тек бәсекелестік баға; - 100-120 теңгелік сегмент: өнім сапасы жақсы немесе жоғары, табысы орташадан жоғары тұтынушылар үшін жылжытудың әр түрлі маркетингтік арналарын пайдаланатын, танымал сауда маркалары ұсынылған;</p>
<p>CONVENIENCE («ЫҢҒАЙЛЫЛЫҚ») TURAN компаниясы сатып алуды ыңғайлы ету үшін көп күш жұмсайды. Сауда нүктелерін қамту жыл сайын өсіп келеді және қазірдің өзінде 50% - дан астамын құрайды. Барлық сату каналдары: супермаркеттер, «үй жанындағы дүкендер», мейрамханалар мен дәмханалар қамтылған. Туған өңірде колл-орталықтың арнайы қызметі жұмыс істейді, онда тұтынушы суды үйіне жеткізіп беруге тапсырыс беруіне мүмкіндігі бар. Өніммен егжей-тегжейлі танысу үшін www.turanwaters.com бренд сайты жұмыс істейді, әлеуметтік желілерде брендтің жеке беттері жасалған. Компанияның жоспарында – бүкіл Қазақстан бойынша су тапсырысының интернет-дүкенін құру ойы бар, өйткені осы қызметке сұраныс бар және өндіруші тұтынушылардың өнімді сатып алуына ыңғайлы болу үшін толық қызмет кешенін ұсынуға мүдделі.</p>	<p>COMMUNICATION («КОММУНИКАЦИЯ») Тұтынушымен коммуникацияның негізгі ойы – ол оған эко-аймақта өндірілетін жеңіл табиғи минералды суды тұтынудың артықшылығын «TURAN – көрікті өлке суы» жарнамалық науқанын жеткізу. Науқан аясында келесі жарнамалық және PR-белсенділік қолданылды: - имиджділік TV ролигі бар республикалық теледидардағы жарнама; - «Адельмен ас дайындаймыз» аспаздық теледидар бағдарламасындағы product placement; - топ республикалық радиостанциялардағы жарнама; - республикалық радиодағы «TURAN-мен ерте тұрамыз» меншікті жобасы; -3D-проекцияны пайдалана отырып, ҚР бойынша сыртқы жарнама: көбелектер ұшып, вижурал тіріле бастаған кезде TURAN бөтелкесі жарқырап және өзінің жарық сәулесімен назар аудартады; - SMM (әлеуметтік желілердегі TURAN брендінің жеке беттері).</p>

2-тапсырма

TURAN брендінің 4С моделі мысалында басқа тауар не қызмет көрсету брендінің 4С моделін құрастырыңыз

3-тапсырма

TURAN суының маркетингтік кешенін жоспарлау кезінде екі модельдің сипаттамасын түйіндей отырып, әрбір модельдің маңыздылығын және олардың өзара байланысын атап өту қажет.

Мұғалімге арналған нұсқаулық

Бизнес-кейстерді талқылау кезінде сіздің міндетіңіз — талқылау және өзара іс-қимыл жасау үшін 5 адамнан тұратын шағын топтар форматында ұйымдастыру. Кейстің мәселелерін шешудің ерекшелігін сұраңыз. Бұл тапсырмада шешімнің вариативтілігі мен сабақ барысының бір қалыпты болмауына жол береді. Оқушыларда пікірталас ұйымдастыру үшін пайдаланатын қарама қарсы көзқарастар туындауы мүмкін. Әртүрлі көзқарасқа жол бере отырып, олардың пікірлеріне баға қоймайтыныңызды аңғартып, әрі олардың пікірлерін ашық айтқандары үшін алғыс айтып отыруыңыз маңызды.

Бұл ретте оқушылар барлық алған ақпараттарын пайдалана отырып мәселеге қатысты өз ойларын қалыптастыру маңызды. Оқушылар тоқсан бойы өздерінің таңдаған өнім брендіне (жергілікті танымал кәсіпорынның өнім бренді таңдаса болады) «TURAN табиғи минералды суы» мысалында маркетингтік зерттеулер жүргізіп, ақпарат жинауы тиіс.

1-тапсырма

TURAN брендінің 4Р маркетинг-микстердің құрамы мысалында басқа тауар не қызмет көрсету брендінің 4Р моделін құрастырыңыз

Оқушылар өздерінің таңдаған өнім брендіне (жергілікті танымал кәсіпорынның өнім бренді таңдаса болады) «TURAN табиғи минералды суы» үлгісінде маркетингтік зерттеулер жүргізіп, ақпарат жинауы тиіс және кәсіпорынның мәліметтері негізінде 4Р моделін құрастырады.

2-тапсырма

TURAN брендінің 4С моделі мысалында басқа тауар не қызмет көрсету брендінің 4С моделін құрастырыңыз.

Оқушылар өздерінің таңдаған өнім брендіне (жергілікті танымал кәсіпорынның өнім бренді таңдаса болады) «TURAN табиғи минералды суы» үлгісінде маркетингтік зерттеулер жүргізіп, ақпарат жинауы тиіс және кәсіпорынның мәліметтері негізінде 4С моделін құрастырады.

3-тапсырма

TURAN суының маркетингтік кешенін жоспарлау кезінде екі модельдің сипаттамасын түйіндей отырып, әрбір модельдің маңыздылығын және олардың өзара байланысын атап өту қажет.

Өндіруші «4Р» моделіне ғана бағдарлана берсе, «4С» моделінде егжей-тегжейлі көрсетілген тұтынушымен белгілі бір байланысты жоғалтады.

Бұл екі модельді «4С» моделі бойынша тұтынушы нені қалайтынын зерделеп, «4Р» моделі бойынша жоғары сапалы өнімді шығара отырып, қатар қолдану қажет. Бірден екі модельді жоспарлау өндірушіге барлық қажетті нарықтық талаптарға жауап беретін бренд құруға мүмкіндік береді.

«TURAN ТАБИҒИ МИНЕРАЛДЫ СУЫ БРЕНДІНІҢ МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУЛЕРІ» БИЗНЕС-КЕЙСІ

Сабақтың мақсаты:

- Кабинеттік және далалық зерттеулердің айырмашылығын білу;
- Кабинеттік және далалық зерттеу әдістемесін қолдану.

Брендтің ұлттық деңгейге дейін өсуін кеңейту мақсатында 2015 жылы «Көкшетау минералды сулары» компаниясы келесі жылы тек өз өңірінде ғана емес, бүкіл Қазақстанда сұранысқа ие жаңартылған өніммен Қазақстан нарығына шығу үшін тұтынушылық талғамға ауқымды зерттеулер жүргізді.

Зерттеулер Қазақстан нарығына жаңартылған TURAN брендін іске қосуға дайындық кезінде жүргізілді. Бүгінде қаптама бастапқы әсер қалыптастырып, сатып алу кезінде тұтынушының таңдауына әсер ететіндіктен, зерттеулер TURAN брендінің логотипі мен қаптама дизайнын жаңартуға қатысты жүргізілді.

Біртекес тауарлардың ішінде, әсіресе бөтелкедегі судың жоғары бәсекелі нарығында тұтынушы неғұрлым тартымды, ыңғайлы тауарды таңдайды.

Маркетологтардың пікірінше, қаптамаға тиісті көңіл бөле отырып, компания өз өнімдеріне деген қызығушылықты 30%-ға арттыра алады. Сондықтан компания алдында тұтынушыға ұнайтын TURAN брендінің тартымды қаптамасы мен есте қаларлық логотипін әзірлеу мақсаты тұрды.

Зерттеу міндеттері:

1. Қазақстандағы және әлемдегі бөтелкедегі су нарығының мониторингі: нарық үлесі бар «бөтелкедегі су» санатындағы брендтер картасы, өнімнің сыртқы түрі (қаптама, логотип).
2. TURAN брендінің қаптамасы мен логотипінің дизайнының әртүрлі нұсқасын әзірлеу.
3. Мақсатты аудиторияға ұнайтын қаптаманың ең сәтті дизайнын және бренд логотипін жасау үшін тұтынушылық артықшылықтарын зерттеудің әдістерін анықтау.
4. Зерттеу нәтижелеріне сүйеніп, TURAN брендінің логотипі мен қаптама дизайнының таңдалған нұсқасын анықтау және пысықтау.

Бірінші кезеңде кабинеттік зерттеу жүргізілді. Оның мақсаты — брендтердің картасы мен бөтелкедегі су нарығының мониторингін жасау

Ақпаратты жинаудың негізгі көздері:

- ✓ бөтелкедегі су нарығы бойынша статистикалық мәліметтер (ҚР Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің сайты);
- ✓ зерттеу компанияларының ашық деректері (Global Data, TNS SA, Canadian);
- ✓ Қазақстан және әлем бойынша бөтелкедегі суды өндірушілердің сайттары;
- ✓ БАҚ-тағы тақырып бойынша жаңалықтар, сұхбат, талдау материалдары;
- ✓ сауда нүктелері.

Зерттеу әдістемесі:

- ✓ кабинеттік зерттеулер;
- ✓ бақылау.
- ✓ Зерттеу мерзімі: бір апта

Нәтижелері:

- ✓ Қазақстан мен әлемнің бөтелкедегі судың негізгі брендтерінің картасы жасалды;
- ✓ жан-жақты талдау жүргізу мақсатында сатып алу үшін дүкендерде бар брендтердің мониторингі жүргізілді;
- ✓ нарық үлесі бойынша бөтелкедегі судың топ-3 бренді анықталды;
- ✓ қаптаманың дизайны мен бренд логотипін терең зерделеу үшін БАҚ-тағы материалдар мен бөтелкедегі судың топ-3 брендин өндірушілердің сайттарына мониторинг жүргізілді.

1-тапсырма

TURAN брендінің мысалында өзіңіз таңдаған басқа тауар не қызмет көрсету брендіне кабинеттік зерттеулер жүргізіңіз

Маркетологтардың пікірлері:

Зерттеу нәтижелері бойынша бөтелкедегі ауыз су нарығында Қазақстандағы және әлемдегі көшбасшылар анықталды. Ауыз судың топ-3 брендин тереңдетіп зерттеу нәтижесінде қаптама мен логотип дизайнындағы негізгі процесстер анықталды. Дизайынға қатысты тұжырымдар: қаптаманы құру кезінде ауыз су нарығының көшбасшылары қаптаманың экологиялық құрамдас бөлігіне, пайдалану ыңғайлылығына (бұдан кейін шөлмектің формасының өзі осыған тәуелді), орындау қарапайымдылығына және ақпараттылығына басты назар аударады. Логотип судың шығу тегін немесе бренд философиясын көрсетеді. Екінші кезең далалық зерттеу, яғни бастапқы ақпарат жинау болды.

TURAN брендінің қаптамасы мен логотипінің бірнеше нұсқаларын әзірлегеннен кейін, әлеуетті тұтынушылардың (мақсатты аудиторияның) пікірі бойынша ең сәтті нұсқаны таңдау үшін тұтынушылық талғамдарға зерттеулер жүргізілді. TURAN сауда маркасының логотипінің ребрендинг бойынша зерттеулерді қарастырайық.

Зерттеу әдісі: фокус-топтар

Қамтылуы: Алматы, Нұр-Сұлтан, аймақтар (барлығы 8 қала)

Фокус-топқа және терең сұхбатқа қатысушылар: мақсатты аудитория, яғни TURAN табиғи минералды суын әлеуетті тұтынушылар.

Зерттеу жүргізу мерзімі: бір ай

Респонденттерге фокус-топты ұйымдастыру кезінде терең сұхбатты қоса алғанда, бір фокус-топты өткізудің орташа ұзақтығы: 2 сағат.

Фокус-топты ұйымдастыру кезінде респонденттерге логотиптің бірнеше жаңа нұсқасы мен сауда маркасының ағымдағы логотипі ұсынылды.

Төменде фокус-топты өткізу үшін әзірленген сауалнама үлгісі көрсетілген

Бағалау шкаласы: (min) 1-ден (max) 5-ке дейін	1-ДИЗАЙН «Көбелектер» бейнесі жоқ дөңгелектелген әріптер	2-ДИЗАЙН «Көбелектер» бейнесі бар дөңгелектелген әріптер	3-ДИЗАЙН Қазіргі нұсқасы
Жалпы әсер			
Өнімге сәйкестігі (табиғи минералды ауыз су)			
Тартымдылығы			
Бірегейлігі			
Түс гаммасы			
Берілген логотиппен өнімді сатып алу ниеті			
Сіздің пікіріңіз (жазыңыз)			
Сіздің дизайн таң- дауыңыз (1-ден 3-ке дейін ең жақсыдан нашарға дейін)			

Далалық зерттеу нәтижелері:

Мақсатты аудитория өкілдерімен терең сұхбаттасу барысында компания ағымдағы логотипке пікірлер жинап алды. Ағымдағы логотип «ерлердікі», тұрпайы, сергітпейтін деп қабылданды. Логотип сумен еш байланыспады.

Жаңа нұсқадағы логотиптер мақсатты аудиторияның талғамын қанағаттандырды, ал көбелектің бейнесі респонденттерде жеңілдік, балғындық сезімін тудырды. Сонымен қатар, талқылау барысында респонденттер көбелек экологиялық таза аймақты бейнелейді, өйткені көбелектер экологиялық таза жерлерде ғана өмір сүреді деген ойға келді. Зерттеу қорытындысы бойынша көбелектің суреті бар жаңа логотипке көшу туралы шешім қабылданды.

Логотиптің ребрендингі

Зерттеуге дейін	Зерттеуден кейін
	

2-тапсырма

TURAN брендінің мысалында өзіңіз таңдаған басқа тауар не қызмет көрсету брендіне далалық зерттеулер жүргізіңіз

Мұғалімге арналған нұсқаулық

Бизнес-кейстерді талқылау кезінде сіздің міндетіңіз — талқылау және өзара іс-қимыл жасау үшін 5 адамнан тұратын шағын топтар форматында ұйымдастыру. Кейстің мәселелерін шешудің ерекшелігін сұраңыз. Бұл тапсырмада шешімнің вариативтілігі мен сабақ барысының бір қалыпты болмауына жол беріледі. Оқушыларда пікірталас ұйымдастыру үшін пайдаланатын қарама қарсы көзқарастар туындауы мүмкін. Әртүрлі көзқарасқа жол бере отырып, олардың пікірлеріне баға қоймайтыныңызды аңғартып, әрі олардың пікірлерін ашық айтқандары үшін алғыс айтып отыруыңыз маңызды.

Бұл ретте оқушылар барлық алған ақпараттарын пайдалана отырып мәселеге қатысты өз ойларын қалыптастыру маңызды. Оқушылар тоқсан бойы өздерінің таңдаған өнім брендіне (жергілікті танымал кәсіпорынның өнім бренді таңдаса болады) «TURAN табиғи минералды суы» мысалында маркетингтік зерттеулер жүргізіп, ақпарат жинауы тиіс.

1-тапсырма

TURAN брендінің мысалында өзіңіз таңдаған басқа тауар не қызмет көрсету брендіне далалық зерттеулер жүргізіңіз

2-тапсырма

TURAN брендінің мысалында өзіңіз таңдаған басқа тауар не қызмет көрсету брендіне далалық зерттеулер жүргізіңіз. Оқушылар 1-2 тапсырманы орындау барысында өздерінің таңдаған өніміне (мысалы, «Food Master» сүт өнімдеріне немесе «Сарыағаш» минералды суларына) кабинеттік және далалық зерттеулер жүргізуі қажет.

«TURAN ТАБИҒИ МИНЕРАЛДЫ СУЫ БРЕНДІНІҢ МАРКЕТИНГТІК ЗЕРТТЕУЛЕРІ» БИЗНЕС-КЕЙСІ

Сабақтың мақсаты:

- сандық маркетингтің мәнін түсіну;
- сандық маркетинг арқылы соңғы тұтынушыға дейін зерттелетін өнімнің/қызмет көрсетудің құндылықтарын жеткізу жоспарын құруды үйрену.

Өнімнің мақсатты аудиториясымен өзара әрекеттесудегі SMM рөлі

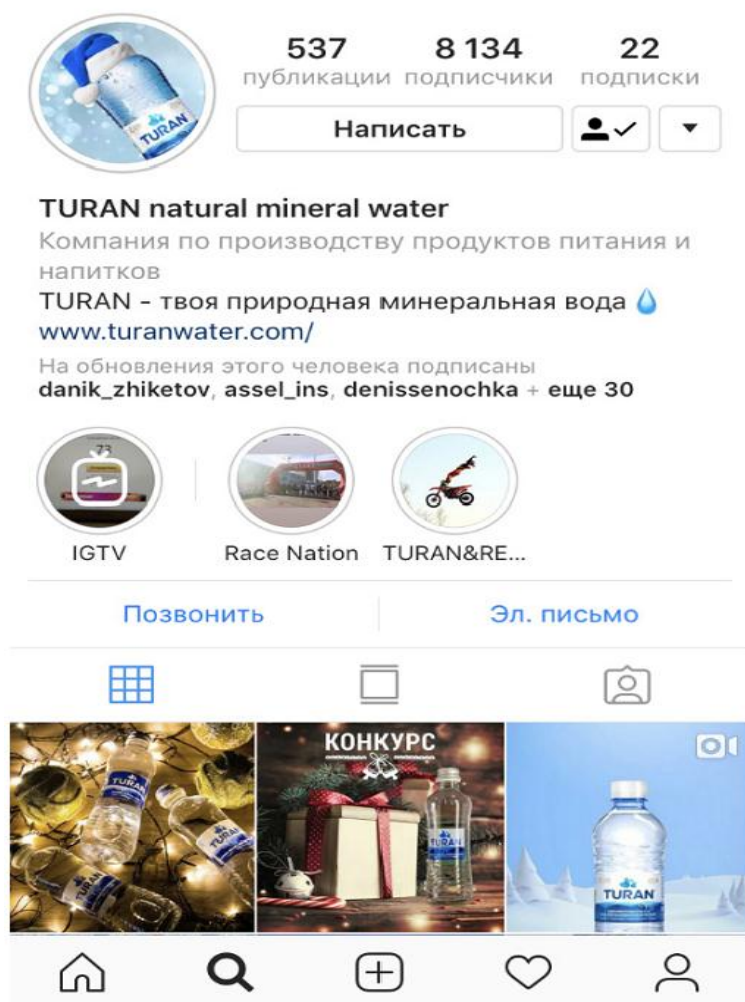
Егер сыртқы жарнаманың, теледидар мен радиодағы жарнаманың көмегімен брендтің танылуы жоғарыласа, ал әлеуметтік желілердің көмегімен адал тұтынушылардың құрамы қалыптасады. *TURAN* суы Facebook және Instagram әлеуметтік желілерінде брендтің жеке парақшаларын құрып, өзінің мақсатты аудиториясына жақын болды. SMM-дегі бренд коммуникациясының негізгі міндеті *TURAN* суының қасиеттері және оның шығу тегі туралы қызықты ғылыми-танымал форматта ақпараттандыру болды. Бренд адам үшін табиғи минералды судың пайдасын түсіндіре отырып, су ішу мәдениетін де қалыптастыра бастады. Нәтижесінде *TURAN* бренді мен оның мақсатты аудиториясы арасында өзара түсіністік қалыптасты. Енді тұтынушы дүкенде

TURAN тауарын саналы түрде таңдайды, себебі ол судың сапасы, пайдасы мен дәмі туралы хабардар.

Назар аудару және әлеуметтік желілерде жазылушылар санын арттыру үшін *TURAN* бренді үнемі конкурстар өткізеді. *TURAN* брендінің әлеуметтік желілердегі жұмысының ерекшелігі тұтынушыдан кері байланысты үнемі алып отыру болып табылады. *TURAN* әлеуметтік желілерінде жиі қойылатын сұрақтар: «*TURAN* суын қайдан сатып алуға болады?», «Суды қалай дұрыс ішу керек?», «Суды Бурабай аймағындағы бұлақ көздерінен алады дегені рас па?», «Құрамында қандай минералды заттар бар және олар қандай пайда әкеледі?».

Әлеуметтік желілерде брендтің болуы

Бүгін TURAN суының бренді Қазақстанның ең танымал Facebook және Instagram әлеуметтік желілерінде ұсынылған. Facebook: <https://www.facebook.com/turanwater/>

Бұл әлеуметтік желілер брендтің мақсатты аудиториясын қамтуға жақсы мүмкіндік береді.

Әлеуметтік желілердегі **TURAN брендінің негізгі стратегиясы** - табиғи минералды су нарығын және Қазақстанда су ішу мәдениетін қалыптастыру.

TURAN брендінің контент-жоспары әлеуметтік желілердегі бренд стратегиясы негізінде апта сайын әзірленеді. Жарияланымдардың жиілігі мен көлемі – аптасына жеті рет күніне 1-2 пост. Әрбір әлеуметтік желілердегі постылар үшін мәтіндер көлемі әр түрлі. Instagram пайдаланушылары әдемі визуалдар мен қысқа көлемді мәтіндерді қаласа, ал Facebook аудиториясы лонгридтерді (мақалаларды) көргісі келеді.

Ауқымды кампаниялар

Өніммен бірге ұтыс ойыны бар конкурстар сериясы әрқашан танымал болып келеді. Конкурс механикасы қойылған мақсатқа байланысты болады.

1-мақсат – ақылы жарнамасыз жазылушылар санын арттыру.

Механика: парақшаға жазылу және қатысу үшін достардың шексіз санын белгілеу (бұл бренд парақшасына әлі жазыла қоймаған мүдделі адамдарды тарта алады).

2- мақсат – беттің жарияланымдарын қамтуды кеңейту.

Механика: беттің соңғы жарияланымдарының n-санына лайк қою, жарияланымды сақтау, пікір қалдыру. Мұндай механизм бренд бетінде жазылушылардың шын мәнінде белсенді саны қанша екенін түсінуге мүмкіндік береді.

3- мақсат - танымалдылықты арттыру

Механика: өз парақшасында конкурс туралы жарияланымға репост жасау. Осылайша бренд туралы жазылушылардың достары біледі.

Жаңа жылдық конкурстар туралы постылар 10000 комментарий жинайды. Жеңімпазды таңдау процесі мен нәтижелері әрқашан бетте жарияланады. Осылайша, қатысушылар конкурсты өткізудің ашықтығына көз жеткізеді және брендтің келесі ұтыс ойынына міндетті түрде қатысады.

Жаңа жылдық ұтыс ойынының үлгісі

Байқаудың мақсаты - ақылы жарнамасыз жазылушылар санын арттыру.

Конкурс механикасы: бетке жазылу және өз достарын пікірлерінде белгілеу (саны шектелмейді).

Жүлде қоры – 250 литр TURAN табиғи минералды суы (5 жеңімпазға 50 литр судан).

Конкурс нәтижелері: конкурс туралы пост 6 мыңнан астам комментарий жинады; өсім – конкурс өткізу кезеңінде 1000-нан астам жазылушылар пайда болды.

Жылдам әрекет ету стратегиясы

Әлеуметтік желілердегі TURAN су брендінің жұмыс тәжірибесі көрсеткендей, неғұрлым тиімді реакция тұтынушының «өткір» сұрағына немесе бренд туралы теріс хабарға лезде жауап беру екенін көрсетті.

TURAN брендінің SMM-адвокаты келесі схема бойынша жұмыс істейді:

- 1) жағдайды егжей-тегжейлі анықтау;
- 2) сарапшының пікірін ұсыну;

3) тұтынушының проблемасын шешудегі нақты көмек.

Бұл ретте кез келген, тіпті өте жағымсыз, сұраулар мен пікірлерге сыпайы жауап беру өте маңызды.

1-тапсырма

TURAN брендінің мысалында өзіңіздің таңдаған нақты өніміңізге әлеуметтік желіде жарнама, пост жасаңыз.

Мұғалімге арналған нұсқаулық

Бизнес-кейстерді талқылау кезінде сіздің міндетіңіз — талқылау және өзара іс-қимыл жасау үшін 5 адамнан тұратын шағын топтар форматында ұйымдастыру. Кейстің мәселелерін шешудің ерекшелігін сұраңыз. Бұл тапсырмада шешімнің вариативтілігі мен сабақ барысының бір қалыпты болмауына жол беріледі. Оқушыларда пікірталас ұйымдастыру үшін пайдаланатын қарама қарсы көзқарастар туындауы мүмкін. Әртүрлі көзқарасқа жол бере отырып, олардың пікірлеріне баға қоймайтыныңызды аңғартып, әрі олардың пікірлерін ашық айтқандары үшін алғыс айтып отыруыңыз маңызды.

Бұл ретте оқушылар барлық алған ақпараттарын пайдалана отырып мәселеге қатысты өз ойларын қалыптастыру маңызды. Оқушылар тоқсан бойы өздерінің таңдаған өнім брендіне (жергілікті танымал кәсіпорынның өнім бренді таңдаса болады) «TURAN табиғи минералды суы» мысалында маркетингтік зерттеулер жүргізіп, ақпарат жинауы тиіс.

1-тапсырма

TURAN брендінің мысалында өзіңіздің таңдаған нақты өніміңізге әлеуметтік желіде жарнама, пост жасаңыз.

Оқушылар тоқсан бойы жұмыс жасаған нақты өнімінің Facebook және Instagram әлеуметтік желілерінде брендтің жеке парақшаларын зерттеп және TURAN суының брендінің Facebook-тағы: <https://www.facebook.com/turanwater/> ұсынылған жаранамалар мен посттарды қарап шығуы тиіс. Оқушылар өз топтарында таңдаған өніміне өз парақшаларында жарнамалық пост жасап мұғалімге көрсетуі тиіс. Ең керемет жасалынған пост конкурсқа қатысып, нақты кәсіпорын тарапынан марапатталынатынын атап өткен жөн. Ол үшін atameken.co онлайн-платформасында арнайы конкурстың ұйымдастырылатыны туралы оқушылар хабардар болуы тиіс.

Мазмұны

Кіріспе	3
1 1. Білім беру процесінде «Физика», «Химия», «Биология», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «География», «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» оқу пәндері бойынша кейс технологиясын қолдану ерекшеліктері	4
2 2. «Физика», «Химия», «Биология», «Қазақстан тарихы», «Дүниежүзі тарихы», «География», «Кәсіпкерлік және бизнес негіздері» оқу пәндерінде кейс технологиясын қолдану бойынша әдістемелік ұсыныстар	8
3 Қорытынды	16
4 Пайдаланылған әдебиеттер	17
5 Қосымша	19

Введение

В обновленной системе образования развитие казахстанских учащихся будет проходить путем внедрения активных форм обучения, в ходе которых предполагается, что они будут самостоятельно развивать функциональную грамотность, активно добывать знания, с огромным желанием развивать коммуникативные навыки общения со сверстниками и творчески подходить к решению проблем. Задачами педагогов являются привить учащимся основные человеческие нормы и морали, сформировать толерантность и уважение к другим точкам зрения, воспитывать ответственного и образованного ребенка. В связи с этим в учебном процессе используются современные образовательные технологии. Одним из них являются кейс-технологии, которые позволяют учащимся осуществлять познавательную и творческую деятельность, улучшать качество знаний и эффективно использовать урочное время.

Кейс-технологии сочетают в себе ролевые игры, методы проектов и ситуативный анализ. Эти технологии не применимы к таким видам работы, как повторение за учителем, ответы на вопросы учителя, пересказ текста учителя. Кейсы отличаются от обычных образовательных задач. Обычные задачи имеют, как правило, одно решение и один правильный путь, приводящий к этому решению, а кейсы имеют несколько решений и множество альтернативных путей приводящих к нему. В кейс-технологии производится анализ реальной ситуации, описание которой одновременно отражает не только какую-либо практическую проблему, но и актуализирует определенный комплекс знаний, который необходимо усвоить при разрешении данной проблемы. [1]

Подготовка заданий по предмету в соответствии с современными образовательными технологиями является актуальной проблемой для учителя. Этот процесс требует от учителей-предметников большого поиска и творческого мышления. В предлагаемом сборнике представлены особенности и принципы кейс-технологии, а так же задания по учебным предметам как история Казахстана, всемирная история, химия, биология, физика, география, основы предпринимательства и бизнеса, разработанные на основе стандартных учебных планов и программ для основной школы.

«Методические рекомендаций по использованию кейс технологии в образовательном процессе» разработано на основании государственных общеобязательных стандартов образования всех уровней образования [2], типовых учебных планов начального, основного среднего, общего среднего образования Республики Казахстан [3],[4] и является методической помощью учителям при подготовке кейс-заданий по предмету.

1. Особенности использования кейс технологий в процессе обучения по учебным предметам: «Физика», «Химия», «Биология», «История Казахстана», «Всемирная история», «География», «Основы предпринимательства и бизнеса»

Современное состояние казахстанского общества, его интеграция в мировое образовательное пространство требуют повышения конкурентоспособности образования, развития человеческого капитала путем обеспечения доступности качественного образования для устойчивого роста экономики и соответствия реалиям времени системы образования Республики Казахстан. [1]

В системе Казахстанского образования приоритеты поменялись от целей образования, ориентированных на знание предмета, к целям, ориентированным на приобретение школьниками ключевых компетенций. Образование играет важную роль в формировании социальных, эмоциональных, и других жизненно необходимых навыков. [2]

В истории развития образования всегда было стремление для создания оптимальных условий, освоения содержания образования каждым обучающимся, или удовлетворения их образовательных потребностей. Поэтому в разные исторические периоды эти условия были разными и имели свои особенности. На сегодняшний день важно качественное внедрение активных методов обучения позволяющее формировать у жизненные навыки довести до логического завершения реформирование системы образования в стране. Особенно это важно, для развития индивидуальной траектории обучения ученика, где будет возможность предоставления выбора для построения лично-ориентированного образовательного процесса. [3]

Таким образом, есть необходимость дальнейшей модернизации системы образования в стране, в соответствии с современными требованиями развития общества и условиями интеграции в мировое образовательное пространство. Академические предметы преподаются с упором на теорию, не уделяется должное внимание их возможному практическому приложению, в результате чего ученики не способны в достаточной мере эффективно применять и использовать полученные знания в нестандартных ситуациях.

Попытки отойти от традиционной системы обучения предпринимались неоднократно. Но фрагментарное введение изменений накладывалось на старое содержание образования. Это приводило к перегруженности учебного процесса и передаче в большом объеме готовой информации.

Обучающийся не должен оставаться пассивным «получателем» знаний, умений и навыков. Школа в условиях обновления отличается тем, что учебный процесс характеризуется активной деятельностью самих обучающихся. В данном случае учитель выступает организатором познавательной деятельности обучающихся. Цели обучения становятся общими для ученика и учителя. Поэтому использование кейс технологий в процессе обучения по учебным предметам: «Физика», «Химия», «Биология», «История Казахстана», «Всемирная история», «География», «Основы предпринимательства и

бизнеса» является эффективным способом обучения.

Благодаря кейсам обучение из монотонной, и сложной работы превращается в целенаправленную, содержательную деятельность, в которой ученики проделывают интеллектуальную работу и приходят к решению реальных жизненных проблем. Собирая данные, анализируя тексты, учитывая и подвергая анализу точки зрения, используя групповое обсуждение, они ищут и находят ответы на поставленные перед ними вопросы. Когда дети спорят, читают, обсуждают, возражают и обмениваются мнениями с другими, они уточняют и углубляют свои собственные знания.

Такую задачу легко решить, путем применения эффективных методик обучения, одним из которых является кейс-технологии.

Кейс (от англ. case) — это описание конкретной ситуации или случая. Как правило, кейс содержит не просто описание, но и некую проблему или противоречие и строится на реальных фактах.

В современном виде кейс-метод зародился в 1870-е годы в Гарвардской школе права, а в бизнес-обучении утвердился с 1920-х годов. Преподаватели первых программ МВА были учеными, а не бизнесменами, и они столкнулись с тем, что невозможно было обучить студентов ведению бизнеса исключительно при помощи лекций и учебников. Альтернативой учебникам стали интервью с ведущими предпринимателями и топ-менеджерами компаний и написанные на их основе подробные отчеты о том, как они решали ту или иную ситуацию, а также о факторах, влияющих на их деятельность.[4]

Сравнительно недавно метод решения кейсов получил широкое распространение в образовании, став одной из самых эффективных технологий обучения. В чем преимущества кейс-метода по сравнению с традиционными методами обучения? Назовем три самых главных:

- практическая направленность;
- интерактивный формат;
- конкретные навыки.

Решение кейсов состоит из нескольких шагов:

- 1) исследования предложенной ситуации (кейса);
- 2) сбора и анализа недостающей информации;
- 3) обсуждения возможных вариантов решения проблемы;
- 4) выработки наилучшего решения.

Учителям рекомендуется учитывать несколько особенностей кейс-технологии. *Во-первых*, кейс не имеет правильного ответа. Оптимальное решение принимается в ходе обсуждения, эффективных решений — может быть несколько. *Во-вторых*, кейсы могут содержать противоречивые факты. Кейс строится на реальных фактах и имитирует настоящую жизненную ситуацию, а в жизни не раз приходится сталкиваться с подобными проблемами. *В-третьих*, как правило, кейсы решаются в условиях ограниченного времени. Времени может быть мало, чтобы выяснить все детали и иметь перед глазами полную картину.[4]

В случае затруднения, при работе с кейсами рекомендуется предложить обучающимся некоторый общий алгоритм для стимулирования их к

дальнейшим действиям. Например, можно предложить следующие конкретные шаги:

- искать недостающие данные;
- переработать и проанализировать имеющуюся информацию;
- делать предположения;
- логично выстроить ответ;
- структурированно оформить результаты работы.

Кейс объединяет в себе два компонента: исследовательский и учебный. Содержание кейса можно дополнить данными из открытых источников: интернет-ресурсов, художественной литературы, отчетов, статистики, жизненных ситуации, материалов СМИ и другие. Поскольку цель кейса — обучение и/или проверка конкретных умений, в него закладывается комплекс знаний и практических навыков, которые ученикам нужно получить, а также устанавливается уровень сложности и дополнительные требования.

По уровню сложности кейсы могут быть:

- структурированными (*highly structured*). Включают в себя минимальное количество дополнительной информации. В них заложена определенная модель решения, и существует оптимальный вариант решения;
- «маленькими набросками» (*short vignettes*). Знакомят только с ключевыми понятиями, включают 2–3 стр. приложений. Участникам требуются дополнительные знания для работы;
- большими неструктурированными (*long unstructured cases*). Это самые сложные кейсы. Участникам нужно справиться с большим объемом слабо структурированных данных. В кейс может включаться лишняя информация и/или отсутствовать необходимые данные.[4]

Практически любое действие человека в жизни, не только учеба, связано с необходимостью усвоения и переработки тех или иных знаний, той или иной информации. Научить учиться, а именно усваивать и должным образом перерабатывать информацию - главный тезис деятельностного подхода к обучению.

Современный учитель должен не только в совершенстве владеть предметом, методами, средствами и формами организации учебного процесса, но также он должен применять в своей работе и современные технологии обучения. При этом, преимуществом кейсов является возможность оптимально сочетать теорию и практику, что представляется достаточно важным компонентом в процессе обучения. Метод кейсов способствует развитию умения анализировать ситуации, оценивать альтернативы, выбирать оптимальный вариант и планировать его осуществление. И если в течение учебного года такой подход применяется многократно, то у обучающегося вырабатывается устойчивый навык решения практических задач.

Технология работы с кейсом в учебном процессе может включать следующие этапы:

- индивидуальная самостоятельная работа ученика с материалами кейса;
- работа в малых группах по согласованию видения ключевой проблемы и ее решений;

- презентация и экспертиза результатов малых групп на общей дискуссии.[4]

При технологически правильно выстроенной работе с конкретной ситуацией происходит «погружение» ученика в определенные обстоятельства, его собственное понимание ситуации, оценивание обстановки, определение проблемы и ее сути. Затем ученик определяет свою роль в решении проблемы и вырабатывает целесообразную линию поведения. Во время подведения итогов участник ситуационного анализа должен провести коррекцию своих взглядов, соотнести их с групповыми взглядами и выработать планы на будущее.

В процессе обсуждения кейса учителю рекомендуется воздерживаться от ответов на вопросы. Вместо этого он задает вопросы аудитории и дает слово ученикам, чтобы они сами отвечали на них. В процессе обсуждения завязывается дискуссия, и в споре рождается истина. Кейс технология делает основной акцент на самостоятельное мышление, способность доносить свои мысли и конструктивно отвечать на вопросы своих оппонентов.

Основным фактором в дискуссии является степень ее руководства учителем. Руководя дискуссией, учитель должен добиваться участия в дискуссии каждого ученика, выслушивать аргументы за и против и объяснения к ним, контролировать процесс и направление дискуссии, но не ее содержание.

Кейсы классифицируются на:

- практические;
- обучающие;
- исследовательские.

Однако, как и у любого другого метода, у данного метода есть и свои трудности в использовании. Прежде всего, необходимо много времени для грамотной подготовки кейса к уроку. Учитель должен продумать форму представления кейса и спланировать деятельность детей, сочетая индивидуальную и групповую формы работы. Непростой момент для учителя - это оценивание, требуется оценить каждого участника. Поэтому при оценивании необходимо по мере возможности дать обратную связь каждому участнику принимавшего участие в решении кейса.

Опыт, полученный в процессе применения метода кейсов многократно, повышает результативность процесса обучения, т.к. позволяет моделировать будущую деятельность участников кейса и формировать положительную мотивацию к освоению материала и получению новой информации в дальнейшем.

2. Методические рекомендации по использованию кейс технологий по учебным предметам «Физика», «Химия», «Биология», «История Казахстана», «Всемирная история», «География», «Основы предпринимательства и бизнеса»

Обязательным требованием к организации урока на современном этапе является использование активных и интерактивных методов обучения, способствующих развитию навыков анализа, исследования и критического мышления. По каждому учебному предмету должны применяться проблемные, исследовательские задания, а также задания, формирующие практико-ориентированные (функциональные) навыки учащихся.

Метод кейса, который является одним из наиболее эффективных методов - это ситуационный метод обучения, который входит в технологию анализа конкретных ситуаций. Кейсовый метод позволяет вовлечь обучающихся в активную деятельность и развить практические компетенции-базовые умения, навыки и готовность к действиям.

В учебном процессе существуют принципы, которые являются особенно важными для педагога при применении кейс технологий. На их основе представлены методические рекомендации рассмотренные по применению кейс технологий по предметам «Физика», «Химия», «Биология», «История Казахстана», «Всемирная история», «География», «Основы предпринимательства и бизнеса».

И самое главное, это формирование кейса в соответствии с учебной целью урока, ориентация обучающихся на формирование учебных, исследовательских и практико-ориентированных навыков.

Поэтому перед тем, как использовать на уроке кейс технологию, учитель должен обратить внимание на следующие особенности с целью прогнозирования его эффективности:

- первая особенность заключается в необходимости более глубокого и полного изучения явлений, понятий, законов и теорий, предусмотренных программой средней школы. Это, в свою очередь, должно способствовать повышению интереса учащихся, а для этого, в первую очередь, учителя при объяснении различных явлений не должны ограничиваться только приведением фактов;

- во-вторых, на решение кейса прогнозировать планируемое время урока, так как учитель в рамках этого времени должен способствовать глубокому проникновению в логику изучения кейса и оптимальным образом приводить к ожидаемым результатам;

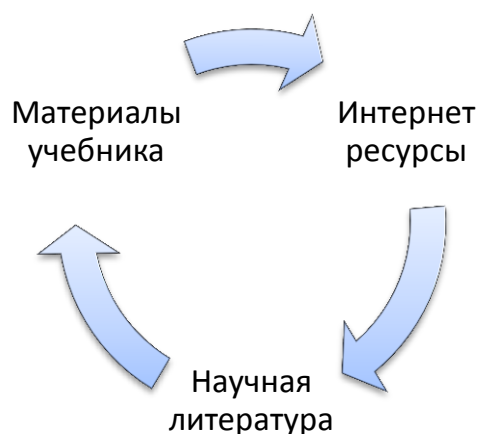
- третья особенность заключается в том, что учитель должен не только углублять свои знания, но и знать его на современном уровне, быть в курсе новых изданий, много читать и много искать. Так как в процессе решения кейса учащиеся используют метадаанные знания, полученные по другим предметам, а также научно-популярные, в некоторых ситуациях могут использовать даже знания, полученные в результате чтения научных журналов. Учитель должен быть готов к таким вопросам.

6

Еще одна важная позиция, которым нужно руководствоваться для эффективного использования кейс технологии на уроке: наличие необходимого ресурсного фонда. Учебники имеют большое значение, но в дополнение к этому должна быть ссылка на интернет-ресурсы, альтернативные учебники, научную литературу.

Кейс технология активизирует образовательный процесс, экономит время в закреплении материала, облегчает утомляемость, активизирует мыслительную деятельность и позволяет ученику использовать свои знания в учебной деятельности. Кроме того, он способствует повышению научного уровня знаний учащихся, развитию логического мышления и повышению их творческих способностей.

Сегодняшний день требует: умения строить последовательный диалог, доказывать свои мысли и убеждения, обосновывать решения, осознанно

защищать окружающую среду, определять свое место в ней, верить в научное мировоззрение, понимать связанность нашей глобальной цивилизации с развитием науки.

В целом по учебным предметам «Физика», «Химия», «Биология», «История Казахстана», «Всемирная история», «География», «Основы предпринимательства и бизнеса» можно выбрать любой из следующих типов кейсов:

- 1) проблемные кейсы;
- 2) проектные кейсы;
- 3) описательные кейсы;
- 4) ситуационные кейсы;
- 4) открытые кейсы;
- 5) интерактивные кейсы;
- 6) системные кейсы.

В основном по предметам естественно-математического направления часто используются проблемные, ситуативные, проектные кейсы. В соответствии с полученными учебными целями, очень важно предварительно проанализировать уровень сложности создаваемых кейсов. Ведь уровень сложности полученной проблемы и пути ее решения должны соответствовать успеваемости класса и возрастным особенностям учащихся.[5]

Поэтому учителям рекомендуется перед подготовкой кейса изучить, на какой уровень конкретно будет строиться кейс:

- стандартный;
- ученический;
- исследовательский;
- проблемный.

Кроме того, важно учитывать, насколько дети укладывались в работу с кейсами. Поэтому учитель может предложить несколько условных алгоритмов решения различных кейсов, чтобы научить обучающихся систематически мыслить. Например, следующий алгоритм:

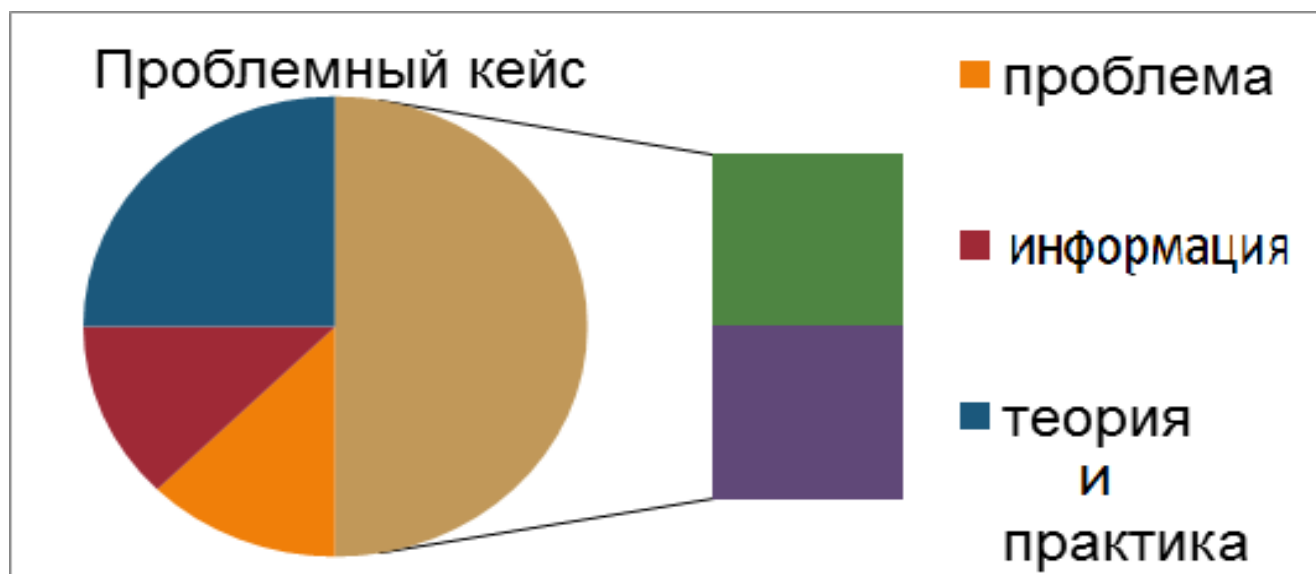
- знакомство с кейсом;
- понимание проблемы в кейсе;
- составление плана решения проблемы;
- поиск необходимой информации;
- обработка полученных данных;
- анализ и выбор стратегии решения проблемы;
- составление проекта ответа;
- формирование системы ответов;
- выбор оптимального метода представления решения кейса;

- представление ответа (в группах, парах, индивидуально);
- дополнение ответа с учетом предложений;
- проработка общего решения.

В виде схематической схемы представляем несколько систем применения кейс технологий по предметам «Физика», «Химия», «Биология», «История Казахстана», «Всемирная история», «География», «Основы предпринимательства и бизнеса».

2.1 ОБРАЗЕЦ ПРИМЕНЕНИЯ КЕЙС ТЕХНОЛОГИИ ПО УЧЕБНОЙ ПРЕДМЕТУ «ФИЗИКА»

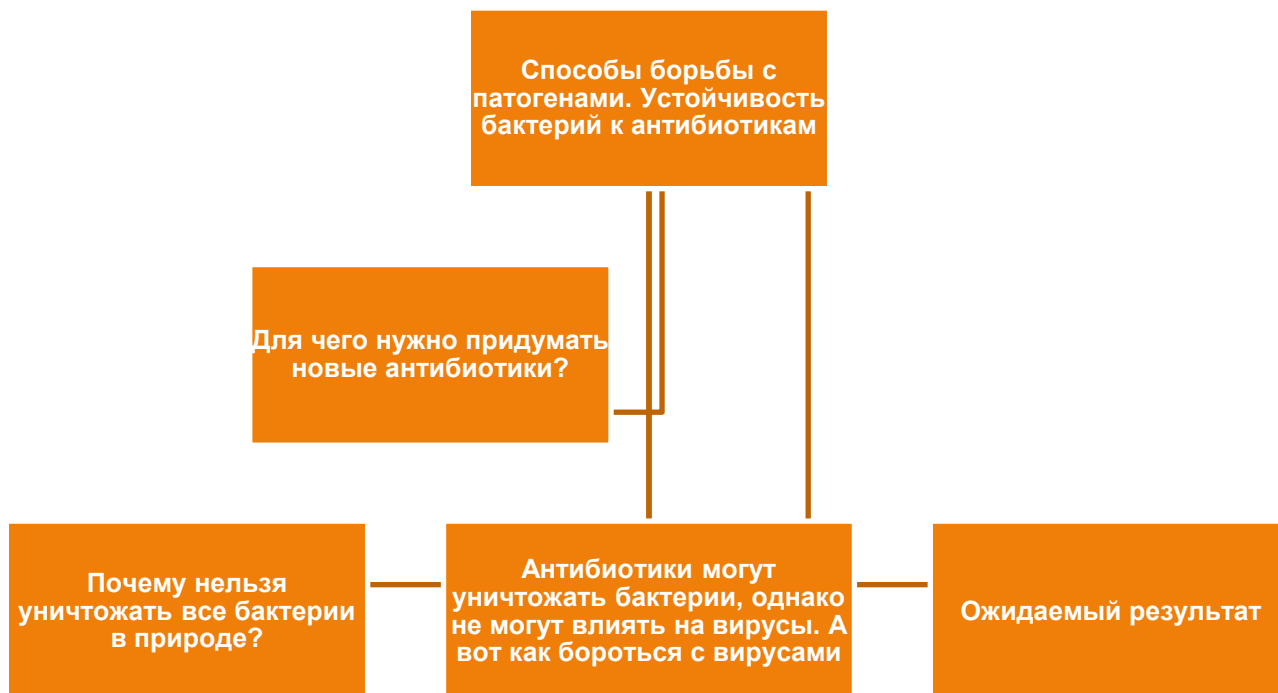
Темы: «Энергия будущего» или «Современная мировая ядерная промышленность», «Атомная энергия и безопасность жизни человека»; «Достижения и перспективы альтернативной энергии» [6]

2.2 ОБРАЗЕЦ ПРИМЕНЕНИЯ КЕЙС ТЕХНОЛОГИИ ПО УЧЕБНОМУ ПРЕДМЕТУ «ХИМИЯ»

2.3 ОБРАЗЕЦ ПРИМЕНЕНИЯ КЕЙС ТЕХНОЛОГИИ ПО УЧЕБНОМУ ПРЕДМЕТУ «БИОЛОГИЯ»

2.4 ОБРАЗЕЦ ПРИМЕНЕНИЯ КЕЙС ТЕХНОЛОГИИ ПО УЧЕБНОМУ ПРЕДМЕТУ «ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА»

2.5 ОБРАЗЕЦ ПРИМЕНЕНИЯ КЕЙС ТЕХНОЛОГИИ ПО УЧЕБНОМУ ПРЕДМЕТУ «ГЕОГРАФИЯ»

Тема: Проблемы мирового океана

Проблема: почему вода океана засоряется?

Приведение доказательных аргументов по факту, к приведенным материалам, защита в виде подпроекта с обобщением карт-схемы

Решение: утечка нефтепродуктов; сброс бытового мусора; нанесение ущерба самой добычи нефти со дна океана. Вредные сточные воды.

2.6 ОБРАЗЕЦ ПРИМЕНЕНИЯ КЕЙС ТЕХНОЛОГИИ ПО УЧЕБНОМУ ПРЕДМЕТУ «ОСНОВЫ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И БИЗНЕСА»

1. В каких странах торговцы вели торговлю? Почему?

2. Какими ресурсами обладал древний Казахстан? Какой был товароборот?

Через торговцев в Европу были поставлены большие партии сельскохозяйственных товаров, особенно скот и продукция животноводства.

Какой вывод вы можете сделать о предпринимательской среде степи?

- **Формулировка проблемы**
- **Факт**
- **Ожидаемый результат**
- **Рефлексия**

В рамках обновления содержания образования учебные предметы «История Казахстана», «Всемирная история» направлены на формирование и развитие у обучающихся навыков исторического мышления. Поэтому по учебным предметам «История Казахстана», «Всемирная история» часто используются ситуационные кейсы, основанные на анализе конкретных ситуаций. Для использования кейс-технологии по истории как метода преподавания, учителю предлагается разработать дизайн выбранных ситуаций в соответствии с целями обучения. Как известно, на кейс-уроке отсутствует четко определенный набор исходных данных, используемых для получения только одного правильного решения. Поэтому обучающийся должен полностью осознавать ситуацию в кейсе, самостоятельно определять проблемы и вопросы, требующие решения.

Обучающиеся должны проанализировать историческое положение (исторические источники), понимать суть проблемы, предлагать возможные решения и выбирать из них наилучшие. Например, в качестве наиболее часто встречающейся системы решения кейсов, используемых на уроках истории, предлагается следующий алгоритм:

- выявление, отбор и решение проблем;
- работа с информацией – понимание сущности деталей, описанных в ситуации;
- анализ и синтез информации и доказательств;
- работа с прогнозами и заключениями;
- оценка альтернатив;
- принятие решений;
- слушать и понимать других людей (в групповой, парной работе).

В рамках предмета истории кейс объясняется как письменная характеристика какой-либо конкретной ситуации. Обучающимся предлагается проанализировать ситуацию, понять сущность проблем, предложить варианты возможных решений и выбрать лучшее из них.

Основные работы с кейсом: [9]

- *Первый этап* предполагает самостоятельную работу с кейсом, которая должна обеспечить максимально эффективную работу с заранее разработанным текстом.

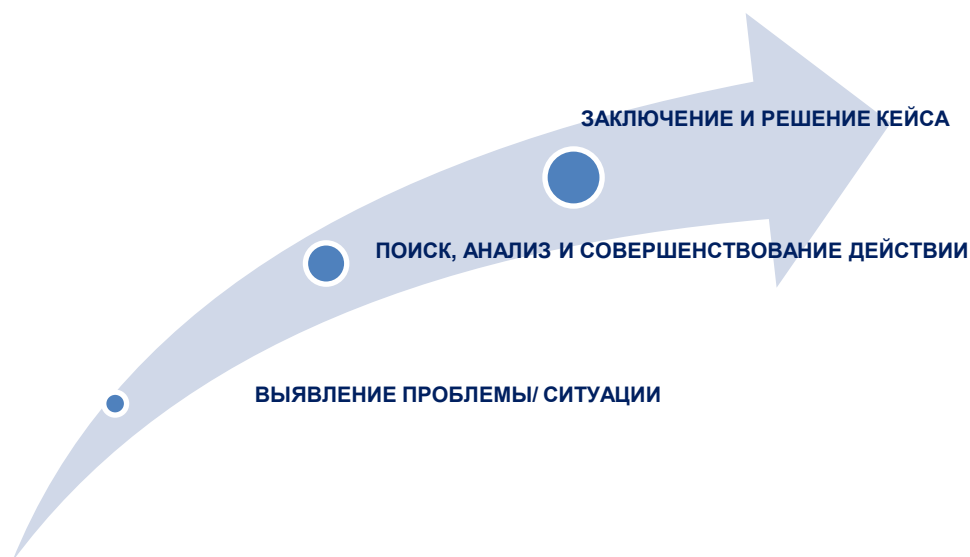
- *Второй этап* кейс-метода состоит из коллективной работы, где дети обмениваются идеями, своим опытом и выносят коллективное решение, выполняя задания, предложенные учителем. Например: завершение мысли в предложении; нахождение в тексте основных опорных слов и словосочетаний, определяющих проблему; ответы на вопросы и т. д.

- *В-третьих*, на заключительном этапе команды излагают результаты своей работы. На этом этапе обучающиеся могут добавить свои мысли к ответам других групп, учатся комментировать свои ответы. В это время учитель оценивает качество предложенных ответов и все вместе подводят итоги проделанной работы.

Создание интеллектуальных трудностей на уроках истории, использование нестандартных проблем, проблемных задач способствует

развитию творческого мышления каждого человека, необходимого в повседневной жизни.

Преимственность этой учебной деятельности при работе с кейсом можно показать в следующей схеме:

Подбор кейсов, используемых на уроке, включение их в среднесрочный план в начале учебного года экономит время учителя.

При составлении плана на зимний период учитель руководствуется следующими рекомендациями:

- при организации занятий необходимо руководствоваться целями и задачами, указанными в учебной программе и плане;
- кейсы выбираются в соответствии с конкретными, достижимыми, измеряемыми (по принципу SMART) целями при формулировании целей урока;
- при необходимости по желанию учителя можно дополнить учебную деятельность.

Рекомендуется использовать модели среднесрочного плана в качестве опорного плана, педагог может всегда пополнять планы необходимыми кейсами и при необходимости адаптировать их.

Заключение

В мерах по обновлению содержания отечественного среднего образования центральное внимание уделяется навыкам, имеющим широкий спектр применения в современной жизни, – творческое применение знаний; критическое мышление; выполнение исследовательских работ; использование ИКТ; применение способов коммуникативного общения, включая языковые навыки; умение работать в группе и индивидуально. Базируясь на общечеловеческих и этнокультурных ценностях, эти навыки позволяют учащемуся решать проблемы как учебного, так и жизненного характера.

Обновление содержания образования требует от учителя такой организации деятельности в классе, которая обеспечивала бы развитие индивидуальных способностей и творческого отношения к жизни каждого учащегося через внедрение деятельностных технологий, одним из которых являются кейс технологии.

Кейс технология – это интерактивная технология обучения, на основе реальных или вымышленных ситуаций, направленная не столько на освоение знаний, сколько на формирование у учащихся новых качеств и умений. Отличительной чертой кейс технологии является то, что они имеют несколько решений и множество альтернативных путей, приводящих к нему. Анализируя конкретную ситуацию обучающиеся развивают навыки применение полученных знаний на практике.

В кейс технологии производится анализ реальной ситуации (каких-то вводных данных) описание которой одновременно отражает не только какую-либо практическую проблему, но и актуализирует определенный комплекс знаний, который необходимо усвоить при разрешении данной проблемы

При активном ситуационном обучении участникам анализа предъявляются факты (события), связанные с некоторой ситуацией по ее состоянию на определенный момент времени. Задачей учащихся является принятие рационального решения, действуя в рамках коллективного обсуждения возможных решений, т.е. игрового взаимодействия.

Следовательно, кейс-технологии объединяют в себе и ролевые игры, и метод проектов, и ситуативный анализ.

Используя кейс технологии, учитель должен научить обучающегося работать как индивидуально, так и в группы при этом он должен анализировать информацию, сортировать ее для решения заданной задачи, выявлять ключевые проблемы, находить альтернативные пути решения и оценивать их, выбирать оптимальное решение и формировать программы действий и т.п., что является одним из задач обновленного содержания образования.

Список использованной литературы

1. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов образования всех уровней образования».
2. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 8 ноября 2012 года № 500 «Об утверждении типовых учебных планов начального, основного среднего, общего среднего образования Республики Казахстан».
3. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 4 сентября 2018 года № 441 «О внесении изменений и дополнений в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 8 ноября 2012 года № 500 «Об утверждении типовых учебных планов начального, основного среднего, общего среднего образования Республики Казахстан».
4. Аргунова, Т.Г. Применение кейс-метода в образовательном процессе и методической работе ССУЗА / Т.Г. Аргунова, В.Н. Андреева, В.А. Подвойский: науч.-метод. пособие. – М., 2007. – 104 с.
5. Гладких И.В. Методические рекомендации по разработке учебных кейсов. Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия: Менеджмент.- 2005. - Выпуск 2. с. 169-194.
6. Методические рекомендации по изучению учебного предмета «Физика» (7-9классы) в рамках обновления содержания образования. – Астана: «Национальная академия образования им. И. Алтынсарина» МОН РК, 2018г.
7. Атласное картографирование Казахстана. Авторы: Медеу А.Р. Акиянова Ф.Ж., Бейсенова А.С., Благовещенский В.П., Кунаев М.С., Мальковский И.М., Нурмамбетов Э.И.
8. Бринкенкохофф Р.О. Метод успешного случая. Быстрый способ узнать, что работает, а что нет. М.: Нипро, 2005.-224 стр.
9. Михайлова Е.А. Кейс и кейс – метод: процесс написания кейса// Маркетинг. 1999. №5.С.113-120; №6.С.117-123.
10. Воронов Д.Б., Бобарико С.А., Кейс-метод: Преимущества внедрения в старших классах, Санкт-Петербург, 2018г, [Электронный ресурс]
11. Постановление Правительства Республики Казахстан от 25 мая 2012 года № 683. Программа развития моногородов на 2012-2020 годы. – Астана, 2012
12. Барнс Л.Б., Кристенсен Р.К., Хансен Э.Дж. Преподавание и метод конкретных ситуаций: учебник, ситуации и дополнительная литература. – М.: Гардарики, 2000. – 502 стр.
13. Чигаркин А.В. Геоэкология и охрана природы Казахстана – Алматы: Қазақ университеті, 2003, - 338с

14. Линева Л.А., Андропова С. В., Нуфер Д.А. Изучение регионального компонента на примере картографического анализа геосистем ВКО // Региональный компонент в систем

15. Михайлова Е. И. Кейс и кейс-метод: общие понятия / Е.И.Михайлова / Маркетинг.1999.- №1.

16. Методические рекомендации по изучению учебного предмета «Географии». (7-9классы) в рамках обновления содержания образования. – Астана: «Национальная академия образования им. И. Алтынсарина» МОН РК, 2018г..

17. Е.С. Дуйсенханов, С.а. Щеглов, . Ханин, А.а.Сейтенова «Основы предпринимательства и бизнеса». Руководство для учителя. – Алматы,2019г.

18. Бобик Дж. «Как устроен мир», Москва: «Апрель», 2009.

ОБРАЗЦЫ КЕЙСОВ ПО ПРЕДМЕТУ «ФИЗИКА»

7 класс

Тема «Строение вещества. Взаимное притяжение и отталкивание молекул»»

КЕЙС №1

Санжар налил себе полный до краёв стакан с чаем.

Папа сказал:

- Отлей, иначе чай выливаться будет, когда ложечкой сахар размешивать будешь.

- Конечно, отолью, ведь и сахар мне сыпать некуда будет, - с умным видом согласился Санжар.

- Сахар насыпать можно, чай не выльется! Но размешивать его будет неудобно.

- Как же не выльется, стакан ведь уже полон! - удивился Санжар.

Папа взял ложечку и осторожно всыпал целую ложку сахара в чай. Вода из стакана не вылилась.

- Как же так? – воскликнул Санжар.

- Ты до вечера подумай, почему так произошло, а вот вечером мы всё обсудим, и в гости науку физику пригласим, - таинственно сказал папа.

Вопросы к кейсу:

1. Наблюдали ли вы в своей жизни подобное явление?
2. Почему вода не вылилась из стакана, когда добавили сахар?
3. Какие меры техники безопасности необходимо соблюдать, когда наливаешь горячий чай?

КЕЙС №2

Аружан и Ербол на поезде ехали в гости к бабушке. Тук-тук, тук-тук стучали колёса.

- Ербол, а почему поезд всё время стучит, время отсчитывает?- спросила младшая сестрёнка Аружан своего брата.

- Нет, это поезд по рельсам катится и перепрыгивает с одного полотна на другое, сказал Ербол.

- А почему железнодорожные рельсы не делают сплошными?

- Потому, что температура воздуха бывает разная и длина у рельсов становится разная.

- Ничего не поняла, объясни подробнее.

Вопросы к кейсу:

1. Любите ли вы путешествовать на поезде? Почему?
2. Почему железнодорожные рельсы не делают сплошными?

3. Как изменяются зазоры между рельсами при уменьшении температуры воздуха?
4. Попробуйте составить ответ Ербола так, чтоб его поняла сестрёнка.

Тема «Плавание тел»

КЕЙС №3

Весна. С крыш домов падали весёлые крупные капли. Вот-вот по дорогам побегут звонкие ручьи. Максат и Берик смотрели в окно и планировали, как они уже совсем скоро будут запускать кораблики по лужам.

- Максат, а ты уже приготовил кораблики?

- Да что их готовить? Бумага всегда под рукой, можно наделать сколько угодно!

- Нет, я так не люблю! Бумажные корабли очень быстро размокают и приходят в негодность. Хочется сделать, пусть один, но такой, чтобы был, как настоящий! Вот из чего бы лучше сделать? Наверное, попрошу у папы небольшие деревянные брусочки и сделаю себе деревянный кораблик.

- Ну, если хочешь, чтоб как настоящий, нужно, чтоб он был металлический!

- Да ты что! Думай, что говоришь! Металлический кораблик тут же потонет, как гвоздь! Я даже пробовал запустить металлический кораблик, купленный в магазине! Потонул! А, может быть из пенопласта лучше вырезать? Он мягче дерева, вырезать легче будет, и уж точно не потонет.

- Смешно слушать тебя! Говоришь о корабликах, похожих на настоящие, а сам хочешь, чтоб полегче было! Пусть твой магазинный кораблик и потонул, но ведь настоящие корабли не тонут. Давай лучше найдём в интернете советы по изготовлению самодельных кораблей и попробуем сделать сами, ведь время у нас ещё есть!

Вопросы к кейсу.

1. Как ты думаешь, кто из ребят прав? Ты поддержал бы чью-то точку зрения или нет? Почему?
2. Из какого материала ты бы сделал свой кораблик? Почему?
3. Знаешь ли ты, почему не тонут настоящие корабли?

Тема «КПД простых механизмов»

КЕЙС №4

Изобретатель Ризат Айдарович Өтепов утверждал, что он создал простейший механизм для поднятия грузов с КПД = 110 %. Защищая свою разработку, он заявил, что бесполезную работу, которая тратилась на нагревание трущихся деталей при подъёме, он исключил. Для этого обычные тросы он заменил на шёлковые, которые постоянно увлажнялись за счет смачивания их водой.

Его оппонентами стали мастер цеха и экономист завода, которые доказали, что его изобретение не продумано серьёзно и требует доработки.

Вопросы к кейсу

- Какие аргументы могли выдвинуть мастер цеха и экономист?
- Есть ли физические неточности в тексте?

КЕЙС № 5

Сэбитов Иман Кемелұлы наметил большую стройку. «Нужно прикинуть какое оборудование и стройматериалы необходимо закупить к лету? Какой магазин выбрать?» – думал он.

Он открыл страничку рекламы в местной газете. Сразу бросилась в глаза яркая картинка рекламы магазина «Всё для Вас» на улице Прямой. «КПД наших приборов 100%! Все ваши усилия полностью превратятся в полезную работу! Работай без потерь!» – гласила реклама.

«Что-то подозрительно» - размышлял Иман Кемелұлы.

Вопросы к кейсу

- Что такое КПД простых механизмов?
- В чем заключается обманный ход компании, чтобы провести покупателей?

Тема «Диффузия»

КЕЙС №6

Мама попросила свою дочку Ажар развесить цветное бельё после стирки. Ажар тоже постирала своё белое бельё и положила в таз с цветным бельём, чтоб удобней было всё вместе вынести на улицу. Но тут ей позвонила её любимая подруга Сауле. Девочки были настоящими подружками, столько всего их объединяло: общие проблемы в школе, репетиция спектакля в ДШИ, обсуждение новой серии любимого детского сериала. Время прошло незаметно, но Ажар помнила, что нужно развесить бельё. Она простилась с Сауле и побежала вешать бельё.

Как же расстроилась Ажар. Белое бельё полиняло о цветное.

- Как же так? – воскликнула Ажар.

Вопросы к кейсу:

1. Случалось ли в вашей жизни подобное?
2. Почему полиняло белое бельё? Объясните с точки зрения физики.
3. Почему цветное и белое бельё необходимо стирать отдельно?

КЕЙС №7

Самые вкусные солёные помидоры консервирует бабушка Серика Айман апа.

- Бабушка, а почему твои помидоры такие вкусные? – спросил Серик.

- Да я в них не только соль, но и сахар, и петрушку, и укроп, и лаврушку, и смородиновый лист кладу, - ответила бабушка.

- Как же всё это внутрь помидоров попадает?- удивился Серик.

- Так я всё это в рассол кладу, а внутрь помидоров всё само попадает.

Вопросы к кейсу:

1. Знаете ли вы как консервируют помидоры?
2. Какое физическое явление помогает консервировать овощи?
3. Почему лучше помидоры заливать горячим рассолом?

Тема «Сообщающиеся сосуды»

КЕЙС-СКАЗКА №8

Жил был в одном кухонном государстве обычный чайник. Всё у него было обычное: обычный синий цвет, обычный размер в 2 литра и носик у него тоже был обычный, узенький, и заканчивался на уровне самого чайника.

«Вот бы мне длинный носик, - думал чайник, - тогда меня видно было бы на много лучше! Все бы меня замечали и понимали, что я совсем не обычный чайник, а особенный!» Не успел он как толком эту мысль обдумать, как вдруг... – невероятно! Носик стал у чайника длинный, яркий, красивый. Все стали сразу замечать чайник, обращать на него внимание, даже разглядывать, но вот пользоваться им совсем перестали. В чём дело? Чайник не понимал, что произошло.

Вопросы к кейсу:

- Ребята, а почему чайником перестали пользоваться, как вы думаете?
- Каким свойством обладает чайник?
- А если бы носик у чайника был ниже самого сосуда чайника, было бы удобно? Почему?

8 класс

Тема «Электризация»

КЕЙС №9

Мастеру прядильного цеха Сабыру Талгатовичу был объявлен выговор за то, что он не следил за влажностным режимом в цеху. По его вине, нити при электризации друг о друга и о детали станка, путались и рвались. Сабыр Талгатович с выговором был не согласен. Он считал, что в разрыве нитей виноваты работницы, которые плохо следили за работой станка.

Вопросы к кейсу:

- Почему так важен влажностный режим в цехах текстильной промышленности
- Справедливо ли был наказан мастер?
- Могли ли быть последствия при трении нитей и не соблюдении влажностного режима более серьезными?

КЕЙС №10

Комиссия, проверяющая работу в типографии была возмущена тем, что несколько раз в день печатные (ротационные) машины отключались, для проведения в цеху влажной уборки. Это, по их мнению, снижало производительность труда, повышало себестоимость печатной продукции. Мастер цеха объяснил, что это необходимо делать для того, чтобы снять статическое электричество с бумаги и машины, для предотвращения замятия, разрыва бумаги и возможности пожара.

Вопросы к кейсу:

- Кто прав? Мастер цеха или комиссия?
- Как повысить производительность труда и себестоимость печатной продукции?

КЕЙС №11

Механик автоколонны по перевозке нефти Сидоров Пётр Кузьмич не подписал путёвку в рейс Синицину Дмитрию Викторовичу, так как на его бензовозе цепь утратила несколько звеньев и была недостаточно длинной. Однако Синицин самовольно покинул автогараж и уехал в рейс, так как не хотел, чтобы пропал рабочий день. На посту дорожно-транспортной службы бензовоз был остановлен и отправлен на принудительную стоянку за несоблюдение правил перевозки опасных грузов. По решению суда Синицин был лишён водительских прав сроком на 1 год.

Вопросы к кейсу:

- Зачем к бензовозам прицепляют цепь до земли?
- Прав ли был механик автоколонны?
- Не слишком ли суровое наказание понёс Синицин?

КЕЙС №12

Неприятность в дороге произошла с водителем-любителем Орынтай Маратқызы. Её автомобиль не доехав немного до автозаправки остановился, т.к. кончился бензин. Орынтай Маратқызы всегда возила с собой в багажнике, на всякий случай, небольшую, симпатичную, пластиковую канистру с бензином.

- Какая я всё-таки молодец! – подумала она, долила бензин в бензобак и поехала дальше.

Вопросы к кейсу:

- Действительно ли «молодец» Орынтай Маратқызы?
- Какую важную ошибку допустила Орынтай Маратқызы? Что могло случиться?
- Что должен делать водитель, чтобы такая неприятность с ним не случилась в дороге?

Тема «Сопротивление проводников»

КЕЙС №13

Ертай и Асан решили изготовить резистор для использования на уроках физики. Ертай взял медную, а Асан железную проволоку.

- Зря ты берёшь железную проволоку, все проводники лучше делать из медной проволоки, она ценнее и лучше?- сказал Ертай.

-Нет, я считаю, что медная проволока не подойдёт, сопротивление получится очень маленькое, - возразил Асан.

-Ну, это смотря какую проволоку взять!- усмехнулся Ертай. Всё же, моя лучше.

Вопросы к кейсу

1. Кто прав из друзей?
2. Какими необходимыми характеристиками должна отличаться проволока для изготовления резистора?
3. Как рассчитать сопротивление резистора изготовленного из обыкновенной проволоки?
4. Как проверить, правы ли вы?

КЕЙС №14

Кемел шёл очень расстроенным со школы. Сопротивление изготовленного им резистора не совпало с расчётным. А так хотелось, чтобы всё получилось хорошо, ведь он старался. Правда, учитель физики похвалил его за изготовленный прибор, однако сказал, что расстраиваться необходимо не из-за того, что не совпало сопротивление, полученное экспериментально, с расчётным, а из-за того, что мы ещё маловато выучили, чтобы понять, почему это случилось.

- Приди домой и попробуй поискать ответ на вопрос о том, почему не совпало экспериментальное сопротивление с расчётным. Попробуй найти несколько аргументов, выбрать из них самые главные, посоветовал учитель.

Вопросы к кейсу.

1. Как вы думаете, почему не совпали сопротивления? А как получилось у вас?
2. Выдвиньте несколько аргументов в поддержку Кемела.
3. Назовите и прокомментируйте свои результаты. Почему они получились разные?

Тема «Последовательное и параллельное соединение»

КЕЙС №15

Учитель физики Алмас Акылұлы предложил ученикам выполнить учебный проект по оформлению светомузыкой летнюю площадку в лагере

отдыха. Одним из условий этого проекта было экономичное использование электроэнергии.

- Чтобы сэкономить электроэнергию нужно спроектировать такую электроцепь, где работа электрического тока будет минимальной, - рассуждали ребята.

- Нужно все лампочки подсоединить последовательно. Сила тока в цепи будет маленькой, затраченная энергия минимальной. Но если перегорит хоть одна лампочка, все другие лампочки погаснут, - сказал Асан.

- Такая цепь не подойдет. Нужно лампочки подсоединить параллельно, тогда если перегорит одна, все другие будут работать, - сказал Эли.

- А может быть нужно, использовать и последовательное и параллельное соединение? – задумался Асан.

- Нужно подумать!

Вопросы к кейсу:

4. Какую бы цепь использовали вы? Почему?
5. Какие правила нужно помнить при эксплуатации электроприборов?
6. Придумайте памятку по грамотному пользованию электроприборами. Обсуди эту памятку в группе.

КЕЙС №16

9 класс

Тема «Радиоактивность»

Цели обучения:

9.6.2.1 объяснить природу и свойства радиоактивных излучений

9.6.2.2 объяснение вероятностного характера радиоактивного разложения

9.6.2.7 привести примеры применения радиоактивных изотопов

9.6.2.8 описание способов защиты от радиации

Ожидаемый результат:

расширяется содержание знаний, пополняется новой информацией, определяется связь и их зависимость с другими параметрами, углубляются знания и представления о радиоактивности.

Ключевая идея интерактивного кейса:

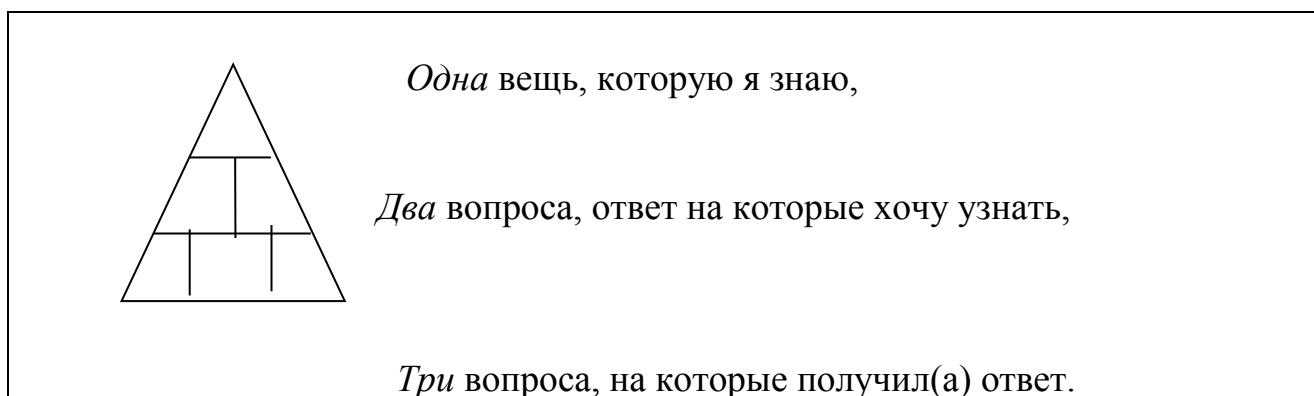
идея возвращения на уроке к пройденному материалу с точки зрения темы исследования ученика. Вопросы, касающиеся темы «хочу знать» задают себе, каждый ученик формирует и записывает вопросы. Кейс строится на проблемной ситуации, возникшей на основе этих вопросов.

Интерактивный обмен информацией (получение информации из проектной работы учащихся) и обсуждение. Темы исследовательских работ учеников (в качестве образца):

1. Мухтар и Ержан - «Исследование изменения естественного радиационного фона».

2. Айгерим – «Исследование радиоактивности почвы».
3. Мейірхан – «Биологическое действие радиоактивных излучений».
4. Акмарал – «Физические методы улучшения качества питьевой воды».
5. Раушан – «Исследование физических свойств жилища (юрты)».
6. Максат – «Исследование оптической системы листьев растений на местности».
7. Айна - «Пути совершенствования двигателей внутреннего сгорания».

Пример составления заключения:

КЕЙС №17

10 класс

Тема «Закон сохранения импульса»

Кейс «Парадокс Спутника»

«В то время, когда спутник проникает в атмосферу, его скорость наоборот увеличивается вместо уменьшения. Как вы можете объяснить это явление? Каким должно быть ускорение спускающегося спутника для приземления с безопасной скоростью?»

Для работы с кейсом предоставляются следующие дополнительные сведения:

$$m = 2,4 \cdot 10^3 \text{ кг}$$

$$l = 100 \text{ м}$$

$$d = 2,3 \text{ м}$$

$$\rho = 5,6 \cdot 10^{-7} \text{ кг/м}^3$$

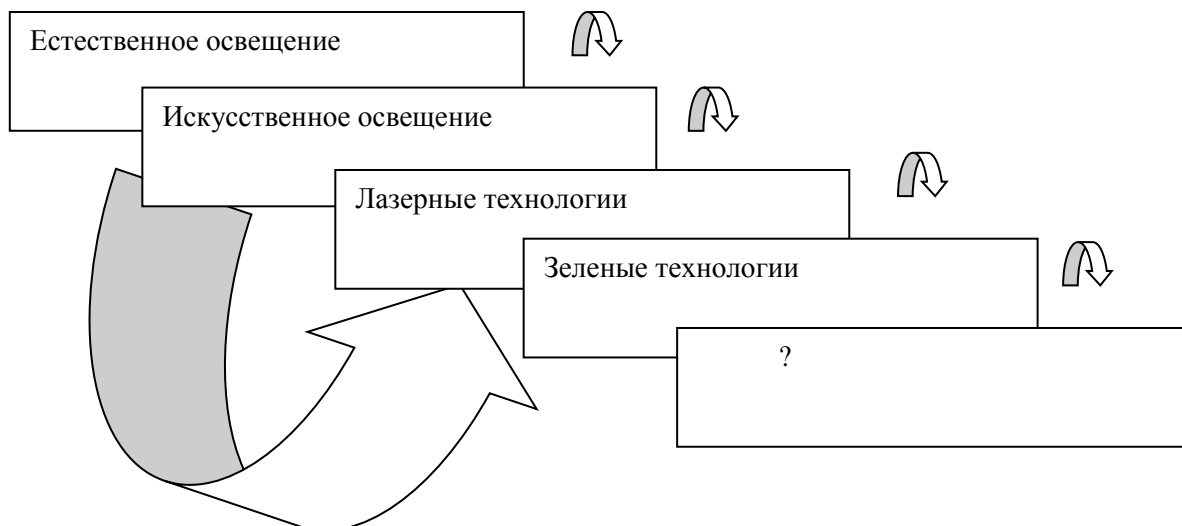
$$M = 6 \cdot 10^{24} \text{ кг}$$

КЕЙС №18

11 класс

Тема «Лазер»

Кейс можно представить в виде следующей схемы или текста.

КЕЙС №19

11 класс

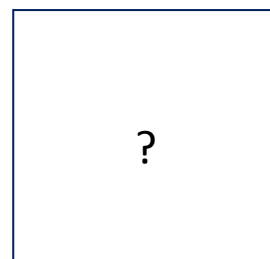
Тема «Поляризация света»

Вчера

Сегодня

Завтра

1. Какая связь между изображениями в картинках?
2. Рекомендуется раскрыть связь с темой урока и сделать соответствующее заключение.

КЕЙС №20

11 класс

Тема «Изотопы и радионуклиды».

Образец кейса для исследования темы радиоактивности. При раскрытии темы учитываются мнения учащихся. В зависимости от интересов, широты кругозора мысли и мнения учеников будут отличаться. Результативность урока в основном зависит от активности учащихся, так как на данном уроке каждый ученик должен проявить себя.

Текст кейса:

«В таблице показаны содержание радионуклидов в составе овощи из 4-х районов, расположенных в непосредственной близости друг от друга. Анализ сделан в областной радиологической лаборатории. Подходит ли данный продукт для потребления населением? Как это можно узнать? Насколько опасно потребление продукта, содержащие радиоактивные изотопы?»

Год	2015		2016		2017		2018	
	Cs-137	Sr-90	Cs-137	Sr-90	Cs-137	Sr-90	Cs-137	Sr-90
<i>Наименование района</i>	<i>Бк/кг</i>		<i>Бк/кг</i>		<i>Бк/кг</i>		<i>Бк/кг</i>	
1-й район	0,45	0,81	0,58	0,89	0,61	0,95	0,75	0,98
2-й район	0,39	0,75	0,42	0,88	0,54	0,94	0,66	0,99
3-й район	0,31	0,29	0,42	0,33	0,55	0,44	0,62	0,56
4-й район	0,23	0,25	0,31	0,38	0,42	0,45	0,53	0,57

В качестве вспомогательного ресурса рекомендуется использовать таблицу допустимых норм радионуклидов. Для проведения сравнительного анализа из таблицы можно брать данные Cs-137 и Sr-90.

Кроме того, можно использовать учебники «Физика» 9 класса и 11 класса, дополнительную информацию интернет-ресурсов.

КЕЙС №21

11 класс

Тема «Электромагнитные колебания и волны».

Текст кейса:

«Исследование состояния желчного пузыря человека, проведенное методом биорезонансной диагностики привело к неожиданным результатам. У 14-летнего подростка оказался плохой результат диагностического исследования. Мать ребенка ссылаясь на то, что он плохо себя чувствовал в дороге, попросил повторно провести исследование. Результаты исследования, сделанные через 2 часа, показали совершенно другой результат, и он был положительным, без отклонений».

На основе текста рекомендуется проанализировать метод биорезонансной диагностики, сделать выводы. В соответствии с целями обучения ученики получают полезную информацию о влиянии электромагнитных колебаний и волн на организм человека.

ОБРАЗЦЫ КЕЙСОВ ПО ПРЕДМЕТУ «ХИМИЯ»

Класс: 9

Раздел: Элементы 17 (VII),
16 (VI), 15 (V), 14 (VI) групп и их соединения

Тема: Фосфор и его соединения

Цели обучения:

9.2.1.22 -сравнивать аллотропные модификации фосфора;

9.4.2.2 -называть месторождения соединений фосфора в Казахстане;

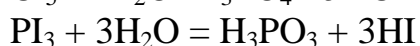
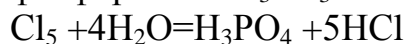
9.2.1.23 - объяснять общие химические свойства фосфора и его соединений

Проблема:

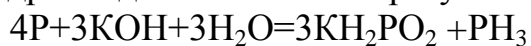
Кейс №1 «Фосфор, его химические свойства»

Химические свойства: Наиболее активен белый фосфор. Он окисляется на воздухе. При горении фосфора в избытке кислорода получается P_2O_5 . При недостатке кислорода получается P_2O_3 . Самовоспламеняется на воздухе за счет выделяющейся при окислении теплоты. Красный фосфор на воздухе окисляется медленно, не самовоспламеняется. Черный фосфор на воздухе не окисляется. Оксид фосфора(V) — кислотный оксид. Он реагирует с водой с выделением большого количества теплоты. При этом сначала образуется полимерная метафосфорная кислота $(HPO_3)_n$. При обработке горячей водой она превращается в трехосновную ортофосфорную кислоту средней силы $P_2O_5 + 3H_2O = 2H_3PO_4$

Фосфор взаимодействует с галогенами с выделением большого количества тепла. Галогенами образует тригалогениды и пентагалогениды. Все галогениды фосфора легко гидролизуются до ортофосфорной H_3PO_4 , фосфористой H_3PO_3 и галогеноводородной кислот:

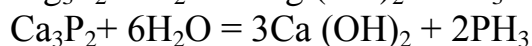
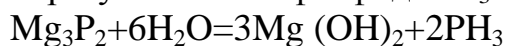

С серой фосфор образует сульфиды. С водородом непосредственно в реакцию не вступает. При взаимодействии с разбавленным раствором гидроксида калия КОН образуется газообразный фосфин PH_3 :

Фосфин имеют характерный запах тухлой рыбы.

Фосфор при сплавлении реагирует с металлами. С щелочноземельными образует ионные фосфиды M_3P_2 , разлагающиеся при контакте с водой:

Фосфор входит в состав неорганических кислот. Это ортофосфорная кислота H_3PO_4 (ее соли — ортофосфаты, моногидрофосфаты, Na_2HPO_4 и дигидрофосфаты, $Ca(H_2PO_4)_2$); метафосфорная кислота $(HPO_3)_n$ (ее соли — метафосфаты), одноосновная фосфорноватистая кислота H_3PO_2 (ее соли — гипофосфиты, NaH_2PO_2), двухосновная фосфористая кислота H_3PO_3 (ее соли —

фосфиты, Na_2HPO_3). Применение: Белый фосфор используется при изготовлении фосфорной кислоты H_3PO_4 (для получения пищевых фосфатов и синтетических моющих средств). Применяется при изготовлении зажигательных и дымовых снарядов, бомб.

Красный фосфор используют в изготовлении минеральных удобрений, спичечном производстве. Фосфор применяется в производстве сплавов цветных металлов как раскислитель, служит легирующей добавкой. Используется в производстве магнитомягких сплавов, при получении полупроводниковых фосфидов. Соединения фосфора служат исходными веществами для производства медикаментов. Физиологическое действие: Соединения фосфора токсичны. Смертельная доза белого фосфора - 50—150 мг. Попадая на кожу, белый фосфор дает тяжелые ожоги. Боевые отравляющие вещества зарин, зоман, табун являются соединениями фосфора. Острые отравления фосфором проявляются жжением во рту и желудке, головной болью, слабостью, рвотой. Через 2—3 суток развивается желтуха. Пыль красного фосфора, попадая в легкие, вызывает пневмонию.

Кейс №2 «фосфор, аллотропия, физические свойства».

Содержание кейса:

Фосфор - химический элемент третьего периода периодической системы Д. И. Менделеева; имеет атомный номер 15. Один из распространённых элементов земной коры. Концентрация в морской воде 0,07 мг/л. В свободном состоянии не встречается из-за высокой химической активности. Образует около 190 минералов, важнейшими из которых являются апатит $\text{Ca}_5(\text{PO}_4)_3(\text{F}, \text{Cl}, \text{OH})$, фосфорит и другие. Фосфор содержится во всех частях зелёных растений, ещё больше его в плодах и семенах. Содержится в животных тканях, входит в состав белков и других важнейших органических соединений (АТФ, ДНК), является элементом жизни.

Фосфор открыт гамбургским алхимиком Хеннигом Брандом в 1669 году. Подобно другим алхимикам, Бранд пытался отыскать философский камень, а получил светящееся вещество. Бранд сфокусировался на опытах с человеческой мочой, так как полагал, что она, обладая золотистым цветом, может содержать золото или нечто нужное для добычи. Первоначально его способ заключался в том, что сначала моча отстаивалась в течение нескольких дней, пока не исчезнет неприятный запах, а затем кипятилась до клейкого состояния. Нагревая эту пасту до высоких температур и доводя до появления пузырьков, он надеялся, что, сконденсировавшись, они будут содержать золото. После нескольких часов интенсивных кипячений получались крупинцы белого воскоподобного вещества, которое очень ярко горело и к тому же мерцало в темноте.

Получение: Фосфор получают из апатитов или фосфоритов в результате взаимодействия с коксом и кремнезёмом при температуре 1600 С:

Физические свойства В обычных условиях существует только три аллотропических модификации фосфора, а в условиях сверхвысоких давлений – также металлическая форма. Все модификации различаются по цвету, плотности и другим физическим характеристикам; заметна тенденция к резкому убыванию химической активности при переходе от белого к металлическому фосфору и нарастанию металлических свойств.

Аллотропные модификации фосфора

Белый фосфор представляет собой белое вещество (из-за примесей может иметь желтоватый оттенок). По внешнему виду он очень похож на очищенный воск или парафин, легко режется ножом и деформируется от небольших усилий.

Белый фосфор имеет молекулярное строение; формула P_4 . Отливаемый в инертной атмосфере в виде палочек, он сохраняется в отсутствие воздуха под слоем очищенной воды или в специальных инертных средах.

Химически белый фосфор чрезвычайно активен. Например, он медленно окисляется кислородом воздуха уже при комнатной температуре и светится (бледно-зелёное свечение). Явление такого рода свечения вследствие химических реакций окисления называется хемилюминесценцией (иногда ошибочно фосфоресценцией).

Белый фосфор не только активен химически, но и весьма ядовит (вызывает поражение костей, костного мозга, некроз челюстей). Летальная доза белого фосфора для взрослого мужчины составляет 0,05—0,1 г.

Красный фосфор — это более термодинамически стабильная модификация элементарного фосфора. Впервые он был получен в 1847 году в Швеции австрийским химиком А. Шрёттером при нагревании белого фосфора при 500°C в атмосфере угарного газа (CO) в запаянной стеклянной ампуле.

Красный фосфор имеет формулу P_n и представляет собой полимер со сложной структурой. В зависимости от способа получения и степени дробления, красный фосфор имеет оттенки от пурпурно-красного до фиолетового, а в литом состоянии – тёмно-фиолетовый с медным оттенком, имеет металлический блеск. Химическая активность красного фосфора значительно ниже, чем у белого; ему присуща исключительно малая растворимость. Ядовитость его в тысячи раз меньше, чем у белого, поэтому он применяется гораздо шире, например, в производстве спичек (составом на основе красного фосфора покрыта тёрочная поверхность коробков). При хранении на воздухе красный фосфор в присутствии влаги постепенно окисляется, образуя гигроскопичный оксид, поглощает воду и отсыревает («отмокает»), образуя вязкую фосфорную кислоту; поэтому его хранят в герметичной таре. При «отмокании» — промывают водой от остатков фосфорных кислот, высушивают и используют по назначению.

Чёрный фосфор

Чёрный фосфор — это химически наименее активная форма элементарного фосфора. Впервые чёрный фосфор был получен в 1914 году американским

физиком П.У.Бриджменом. Чёрный фосфор представляет собой чёрное вещество с металлическим блеском, жирное на ощупь и весьма похожее на графит, и с полностью отсутствующей растворимостью в воде или органических растворителях. Имеет атомную кристаллическую решетку. Поджечь чёрный фосфор можно, только предварительно сильно раскалив в атмосфере чистого кислорода до 400°C.

Кейс №3 «Оксиды и гидроксиды фосфора»

Оксиды фосфора и фосфорные кислоты

Элемент фосфор образует ряд оксидов, наиболее важными из них являются оксид фосфора (III) P_2O_3 и оксид фосфора (V) P_2O_5 .

Оксид фосфора (III), или фосфористый ангидрид (P_2O_3) получают при медленном окислении фосфора, сжигая его в недостатке кислорода. Представляет собой воскообразную кристаллическую белую массу с температурой плавления 22,5 С. Ядовит.

Химические свойства:

1) вступает в реакцию с холодной водой, образуя при этом фосфористую кислоту H_3PO_3 ;

2) взаимодействуя со щелочами, образует соли – фосфиты;

3) является сильным восстановителем.

Взаимодействуя с кислородом, окисляется до оксида фосфора (V) P_2O_5 .

Оксид фосфора (V), или фосфорный ангидрид (P_2O_5) получают при горении фосфора на воздухе или в кислороде. Представляет собой белый кристаллический порошок, с температурой плавления 36 °С.

Химические свойства:

1) взаимодействуя с водой, образует орто-фосфорную кислоту H_3PO_4 ;

2) имея свойства кислотного оксида, вступает в реакции с основными оксидами и гидроксидами;

3) способен к поглощению паров воды.

Фосфорные кислоты.

Фосфорному ангидриду соответствует несколько кислот. Главная из них – ортофосфорная кислота H_3PO_4 . Фосфорная кислота обезвоженная представлена в виде бесцветных прозрачных кристаллов, имеющих температуру плавления 42,35С и хорошо растворяющихся в воде.

Образует три вида солей:

1) средние соли – ортофосфаты;

2) кислые соли с одним атомом водорода;

3) кислые соли с двумя атомами водорода.

Получение фосфорной кислоты:

1) в лаборатории: $3P + 5HNO_3 + 2H_2O = 3H_3PO_4 + 5NO$;

2) в промышленности: а) термический метод; б) экстракционный метод: $Ca_3(PO_4)_2 + 3H_2SO_4 = CaSO_4 + 2H_3PO_4$.

Природные фосфаты восстанавливают до свободного фосфора, который сжигают на воздухе, либо в кислороде. Продукт реакции растворяют в воде.

Применение: ортофосфорную кислоту используют при производстве

удобрений, химических реактивов, органических соединений, для приготовления защитных покрытий на металлах. Фосфаты используют в производстве эмалей и фармацевтике. Метафосфаты входят в состав моющих средств.

Кейс 4 Таинственный свет

Люминесценция — нетепловое свечение вещества, происходящее после поглощения им энергии возбуждения. Впервые люминесценция была описана в XVIII веке.

Первоначально явление люминесценции использовалось при изготовлении светящихся красок и световых составов на основе так называемых фосфоров, для нанесения на шкалы приборов, предназначенных для использования в темноте.

Хемилюминесценция — люминесценция (свечение) тел, вызванная химическим воздействием (например, свечение фосфора при медленном окислении). Хемилюминесценция связана с экзотермическими химическими процессами.

Фосфоресценция

Многие тела обладают свойством делаться временно самосветящимися, если они были подвергнуты освещению каким-либо источником света. Если эта способность светиться прекращается немедленно по прекращении доступа света от постороннего источника, то подобные тела называются флюоресцирующими, а само явление - флюоресценцией. Если же тело продолжает светиться некоторое время и по прекращении освещения его, то тело называют *фосфоресцирующим*, а само явление - Ф. (от «фосфора», обладающего свойством светиться при медленном окислении его на воздухе).

Под словом Ф. понимают обыкновенно свечения, вызванные не только предварительным освещением, но и целым рядом различных других причин. Э. Видеман, введший новую терминологию в эту область физики, назвал все явления свечения, не вызванные повышением температуры до степени накаливания, явлениями *люминесценции*. В зависимости от причины, вызвавшей свечение, явления люминесценции разделяются на

- 1) *фотолюминесценцию*, вызванную освещением и подразделяющуюся, смотря по длительности вызванного самосвечения, на флюоресценцию и Ф.;
- 2) *термолюминесценцию*, вызываемую слабым нагреванием;
- 3) *электролюминесценцию*, вызываемую электрическими процессами, в особенности прохождением электрических разрядов;
- 4) *триболлюминесценцию*, возникающую при трении тел;
- 5) *кристаллолюминесценцию*, возникающую при выделении кристаллов, и
- 6) *хемилюминесценцию*, вызываемую химическими процессами.

К этой группе явлений должно быть отнесено свечение фосфора, свечение некоторых животных и свечение гниющих веществ растительного и животного происхождения. Все эти явления свечения сопровождают, вероятно, процесс медленного окисления фосфоресцирующего вещества. Это несомненно

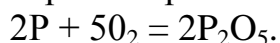
доказано для фосфора (светится даже только в присутствия озона), гниющих органических веществ (не светятся в атмосфере водорода, в очень разреженном воздухе); иногда свечение гниющих веществ вызывается также присутствием на веществе светящихся бактерий.

В 1669 г. гамбургский алхимик Хеннинг Бранд в поисках философского камня решил выпарить досуха мочу и дистиллировать оставшийся осадок в реторте. Перегоняя дистиллят и часть оставшейся в реторте обуглившейся массы вторично, он заметил в сборнике желтовато-белое вещество, которое в темноте светилось загадочным зеленым светом, а на воздухе самовозгоралось. Мы не знаем, почему Бранд пришел к мысли провести именно этот опыт. По-видимому, о проведенных еще в XII веке арабским алхимиком Альхидом Бехилем аналогичных опытах Бранд не знал, но, возможно, ему был известен рецепт Парацельса, в котором содержатся некоторые указания по перегонке мочи.

В удивительном веществе, которое ему удалось получить и которое он назвал «холодным огнем» или просто «мой огонь», Бранд увидел средство для обретения денег, требующихся ему для ведения дальнейших опытов. Поэтому он известил коллег и прочих заинтересованных лиц о своем открытии и предложил поделиться с ними рецептом производства нового вещества за соответствующую мзду. Дело в том, что еще в 1603 г. Сапожник **Винченцо Касциороло** из Болоньи открыл вещество, которое могло светиться в темноте после облучения ярким светом. Теперь мы знаем, что этот «литеофосфорус» (светящийся камень) был неочищенным сульфидом бария — предком современных светящихся красок. С тех пор светящиеся вещества часто демонстрировали при дворах многочисленных государей и в ученых обществах как научные курьезы. Поэтому Бранд мог рассчитывать на прибыль от открытия.

Первым «клиентом» Бранда был торговый советник из Дрездена врач и алхимик Адам Краффт, который продемонстрировал новый «удивительный материал» при дворе брандербург-ского курфюрста Фриндриха-Вильгельма II 24 апреля 1676 г. Лейб-медик курфюрста И.С. Айс-хольц назвал новое вещество «фосфорус мирабилис» (удивительный светонос), а придворный алхимик Иоганн Кункель (1630-1703 гг.) в скором времени так научился обращаться с этим «фосфорусом» что его начали считать чуть ли не его открывателем. Кункель утверждал, что может извлекать фосфор из животных, рыб, птиц, трав, деревьев и т.д. Наличие фосфора в животных и растениях было доказано в действительности несколько позже.

Еще одним «клиентом» Бранда был великий английский химик Роберт Бойль. Его особенно интересовало свойство фосфора самовоспламеняться на воздухе с образованием белой массы. Бойль первым установил, что водный раствор этой массы обладает кислотными свойствами. Воспламенение материала протекает по реакции

Такая реакция поддается количественному расчету, так как все реагенты, кроме кислорода, находятся в твердом состоянии. Сгорание фосфора было

одной из реакций, на основе которых впоследствии Лавуазье создал теорию горения. Позже на основе этой теории он разработал понятие элемента, согласно которому фосфор также был химическим элементом. Легкая воспламеняемость фосфора приводила к многочисленным несчастным случаям, и даже Кункель позже сообщил, что он поэтому перестал на некоторое время получать фосфор. В качестве добавки к самовоспламеняющимся массам фосфор применяли в годы второй мировой войны, во время войн, которые США вели в Корее и Вьетнаме, с помощью фосфора было убито множество людей, разрушено много материальных ценностей, что принесло фосфору печальную «славу». Применение такого оружия особенно бесчеловечно, так как оно поражает и мирное население, а те, кто выживает, впоследствии страдают от ран.

Класс: 8

Раздел: Металлы и сплавы

Тема: Общая характеристика металлов

Цели обучения:

9.1.4.1 - объяснять свойства металлов, применяя знания о металлической связи, и кристаллической решетке металлов;

9.2.1.2 - описывать характерные физические и химические свойства металлов, объяснять способность металлов проявлять только восстановительные свойства

Кейс № 1 Как определить металлы в таблице Менделеева?

Кейс №2 Как определить валентность по таблице Менделеева?

Кейс № 3 Как определить металл и неметалл?

Выбрав металл из своей группы, составьте сообщение о нем по плану: (6 – 8 мин)

- Содержание в организме;
- Источник поступления металла в организм;
- Биологическая роль металла;
- Реакция на избыток или недостаток металла в организме.

Ответы:

1. Возьмите таблицу Менделеева, и с помощью линейки проведите линию, которая начинается в клетке с элементом Be (Бериллий), а заканчивается в клетке с элементом At (Астат). Те элементы, которые будут находиться слева от этой линии – металлы. Причем чем «ниже и левее» находится элемент – тем более ярко выраженные металлические свойства он имеет. Легко убедиться, что в таблице Менделеева таким металлом является франций (Fr) – самый активный щелочной металл.

2. Валентность – это способность элементов образовывать химические связи. Существует валентность постоянная, которая не меняется и переменная,

имеющая различное значение в зависимости от того, в состав какого вещества входит элемент. При определении валентности по таблице Менделеева необходимо обратить внимание на такие характеристики: № группы элементы и ее тип (то есть главная или побочная группа). Постоянная валентность в этом случае определяется по номеру группы главной подгруппы. Чтобы узнать значение переменной валентности (если таковая есть, причем, обычно у неметаллов), то нужно из 8 (всего 8 групп – отсюда такая цифра) вычесть № группы, в которой располагается элемент.

3. В нормальных условиях все металлы, кроме ртути, находятся в твердом агрегатном состоянии. Неметаллы могут быть твердыми, жидкими и газообразными. Металлы пластичны, т.е. хорошо гнутся, а неметаллы хрупкие, при попытке их согнуть они ломаются. Для металлов характерен металлический блеск, а из неметаллов блестит только кристаллический йод. Металлы отличаются хорошей теплопроводностью и электропроводностью, в отличие от неметаллов. Так можно определить группу простого вещества по его физическим свойствам.

Чтобы определить металл и неметалл из таблицы Менделеева, проведите диагональную линию от бора до астата. Элементы, расположенные выше этой линии, относятся к неметаллам, ниже линии – к металлам. При этом все химические элементы побочных подгрупп относятся исключительно к металлам. Тем самым можно наглядно увидеть, что металлических элементов в таблице намного больше.

Класс: 8

Раздел: Вода

Тема: Вода в природе

Цели обучения:

8.4.2.6 - объяснять широкое распространение, уникальные свойства воды и ее значение для жизни;

8.4.2.7 - объяснять круговорот воды в природе

Кейс №1 «Химические свойства воды. Распадаются ли в воде на ионы ее собственные молекулы? Может ли вода гореть? Кто и когда впервые осуществил синтез воды?»

Кейс №2 «Физические свойства воды. В каких агрегатных состояниях встречается вода в природе? Может ли вода течь вверх? Почему бутылка с водой, поставленная в морозилку раздувается?»

Кейс №3 «Каковы основные источники загрязнения воды? Какие методы очистки воды? Почему в природе нет чистой воды?». Источники: Марк Колтун «Мир химии»; А.Д.Дмитриев «Экология Чувашской Республики»; Е.А.Криксунов «Экология»; фотографии; презентация; диск «Химия, биология, экология»; видеосюжеты: «Нефтяная пленка», «Качество бензина», «Соревнования по прыжкам в воду»; фрагмент фильма по книге Алистера Маклина «Ночь без конца»; классическая музыка Г.Ф.Гендель «Музыка воды –

Анданте».

Кейс №4 «Роль воды в жизни человека. В каком органе человека содержится наибольшее количество воды, и в каком – наименьшее?».

Кейс №3 «Каковы основные источники загрязнения воды? Какие методы очистки воды? Почему в природе нет чистой воды?».

Класс: 9

Раздел: Кислородсодержащие и азотсодержащие органические соединения

Тема: Мыла и синтетические моющие средства

Цели обучения:

9.4.3.24 - знать получение мыла и его применение;

9.4.3.25 - объяснить влияние синтетических моющих средств на окружающую среду

Кейс «Образование мыла»

«Одна из исторических версий появления мыла гласит, что идея изготовления этого пенящегося чуда все же принадлежит римлянам. Более того, такая версия еще и объясняет происхождение современного названия мыла. Сторонники этой версии считают, что в реку Тибр после дождя попадала смесь из золы от костров и жира принесенных в жертву животных, которых сжигали на горе Саро. Вода в реке стала пениться, и в результате этого одежда, которую римляне стирали в Тибре, стала лучше отстирываться. Но применение мыла в бытовых целях еще не означало то, что его использовали и для гигиенических процедур. Прелесть очищения кожи с помощью мыла римляне смогли оценить только в 164 году нашей эры. Из записей римского врача Галена ученые узнали, что мыло в то время изготавливалось из раствора золы с известью. А пенилось оно благодаря добавлению в состав жира.

Вопросы:

Так какое строение и состав имеет мыло?

Покажите взаимосвязь строения и свойств моющих средств.

Задания:

Каковы формулы жира и мыла? Предложите способ получения мыла из жира в домашних условиях.

Найдите из других источников дополнительную информацию о жирах, мылах, моющих средствах.

Класс: 8

Раздел: Относительная атомная масса. Простейшие формулы

Тема: Валентность. Химические формулы.

Расчет относительной молекулярной массы соединения по формуле

Цели обучения:

7.1.2.11 - уметь правильно составлять формулы биеlementных химических соединений, используя названия элементов, валентность и их атомные

соотношения в соединениях;

7.1.2.12 - рассчитывать относительную молекулярную/формульную массу по формуле химического соединения

Кейс №1 Напишите формулы следующих веществ и определите степени окисления химических элементов: CH_4 , C_3H_8 , C_4H_{10} .

Ученик (ученик считает устно).

Проблемный вопрос: Ребята, в XIX в. не было такого понятия, как степень окисления, т.к. не было еще известно строение атома. Поэтому химики пользовались понятием валентности химических элементов. А что такое валентность? Фридрих Август Кекуле, немецкий химик-органик, в 1857г.

Кейс №2 Что показывает степень окисления? Почему степень окисления водорода в молекуле водорода равна нулю? Почему степень окисления водорода в молекуле воды +1, а степень окисления кислорода -2?

Ученики отвечают на поставленные вопросы, руководствуясь данными таблицы.

Валентность и степень окисления химических элементов

Понятие	Сущность понятия	Значение
Валентность	Показывает число химических связей, соединяющих данный атом с другими атомами в молекуле	$\text{H}:\text{H}$ $\text{H}-\text{H}$ валентность водорода I, $\text{H}:\text{O}:\text{H}$ $\text{H}-\text{O}-\text{H}$ валентность водорода I, валентность кислорода II, $\text{H}_2\text{O}^{\text{II}}$
Степень окисления	Показывает смещение общих электронных пар между атомами элемента в молекуле	$\text{H}:\text{H}$ $\text{H}-\text{H}$ 0 H_2 , $\text{H}:\text{O}:\text{H}$ $\text{H}-\text{O}-\text{H}$ $\overset{+1}{\text{H}}_2\overset{-2}{\text{O}}$

Класс: 7

Раздел: Химические реакции

Тема: Природные кислоты и щелочи

II Вопросы (задания):

1) Какие из растворов стоящих на столе являются кислотами, а какие щелочами? Распределите, дайте им названия.

2) *Эксперимент:*

Используя универсальный индикатор и учебник докажите верность классификации. Как изменяется окраска универсального индикатора в кислой и щелочной среде.

3) *Эксперимент:*

Какие растворы бытовой химии являются щелочами, а какие кислотами? Докажите с помощью индикаторов.

4) Определите среду раствора для прочистки труб.

5) Подготовьте обоснованный ответ: как помочь хозяйке?

Продолжение видео.

Эта проблема имеет несколько путей решения

Информационный материал

1) HR – общая формула кислот

2) $MeOH$ – общая формула щелочей

3) *Название кислот:*   *Название щелочей:*

HNO_3 - азотная $NaOH$ - гидроксид Na

HCl – соляная KOH - гидроксид K

H_2CO_3 - угольная $LiOH$ – гидроксид Li

H_2SO_4 – серная

4) Индикаторы- показывают среду раствора: кислотную или щелочную (смотреть учебник)

5) Нейтрализация – это взаимодействие кислоты со щелочью

Класс: 9

Раздел: Элементы 17 (VII),

16 (VI), 15 (V), 14 (VI) групп и их соединения

Тема: Хлор

Цели обучения:

9.2.1.9 - описывать химические свойства хлора: взаимодействие с металлами, водородом и галогенидами

Кейс: «Хлор в жизни человека»

В Японии объединенными силами Национального института здоровья и Префектурного университета Сидзуоки было проведено исследование. Ученые выяснили, что естественные органические вещества вступают в реакцию с хлорированной водой из-под крана, образуя опасные соединения, которые могут служить причиной рака. Такие соединения называются МХ, то есть

«Мутаген икс» или «Неизвестный мутаген».

Задания:

способы уменьшения ядовитого влияния хлора в питьевой воде на организм человека.

Исходя из своей жизненной практики, приблизительно рассчитайте, сколько хлорированной воды вы используете в течение дня и для каких целей?

Какие органы человека больше всего страдают от воздействия хлора?

Как влияет хлорированная вода на человека при купании?

Найдите дополнительную информацию о замене хлора при обеззараживании воды.

Исследуйте различные товары бытовой химии в своём доме. Составьте список хлорсодержащих соединений, укажите меры безопасности при работе с ними.

Отчёт о проделанной работе можно предоставить в произвольной форме.

Класс: 8

Раздел: Водород. Кислород и озон

Тема: Водород, получение, свойства и применение

Цели обучения:

8.4.2.1 - уметь получать водород и изучать его свойства и применение

Кейс «Водородомобили – шаг в будущее»

Автомобили Honda FCX Clarity на водородных топливных элементах ездят по дорогам Европы с 2009 года. В 2011 году Honda присоединилась к европейскому партнерству экологичной энергии, после чего вывела на первый план производство экологически чистых автомобилей. А на Пятом Московском Международном автосалоне ВАЗ представил свою новинку «Лада-Антэл» с баллонами водорода и кислорода.

Задания:

Почему многие автомобильные компании разрабатывают автомобили, работающие на водородном топливе?

Как выхлопные газы автомобилей, работающих на углеводородном топливе, влияют на здоровье человека?

Какие «+» и «-» вы видите у водородомобилей?

Найдите дополнительную информацию об их устройстве.

Если в вашей семье или у ваших знакомых есть автомобили, подсчитайте, сколько приблизительно литров бензина, газа и какой марки используете ежедневно.

Какие вещества и в каком количестве могут находиться в выхлопных газах ваших автомобилей?

Отчёт о проделанной работе можно предоставить в произвольной форме. Практически любой учитель, который захочет внедрять кейс-технологии, сможет это сделать вполне профессионально, изучив специальную литературу, пройдя тренинг и имея на руках учебные ситуации.

ОБРАЗЦЫ КЕЙСОВ ПО ПРЕДМЕТУ «БИОЛОГИЯ»

Класс: 8

Раздел: Координация и регуляция

Тема: Строение органа зрения. Значение зрения. Нарушения зрения. Гигиена органа зрения.

Цель обучения:

8.1.7.1 исследовать особенности зрительного восприятия и описывать правила гигиены зрения

Вопросы кейса:

1. Почему у человека зрачки круглые, у лошади – горизонтальные, у кошки – вертикальные?

2. Превращение светового сигнала в нервный импульс происходит при разрушении зрительного пигмента – родопсина. А как восстанавливается зрительный пигмент?

Ответы:

1. Человек не боится хищников и не высматривает добычу, но он нуждается в максимально возможной зрительной информации.
2. Восстановление зрительного пигмента происходит в темноте. Чувствительность глаза к свету возрастает после минутного пребывания в темноте в 10 раз, а через 1 час достигает предела, увеличиваясь в 25 тыс. раз.

Релаксация

Прижмите палец к переносице и посмотрите на него. Затем медленно отводите палец от себя, продолжая следить за ним глазами. Повторите это упражнение несколько раз.

Зажмурьтесь сильнее, а затем широко откройте глаза, словно вы чему-то очень удивились. Повторите ещё раз.

Физиологическое обоснование

1. Держать книгу на расстоянии до 33-35 см от глаз На близком расстоянии хрусталик долго находится в выпуклом состоянии, что может привести к развитию близорукости
2. Свет должен падать слева Не образуется тень на столе
3. Сталевары и сварщики должны одевать темные защитные очки Слишком яркое освещение вредит зрению, разрушает световоспринимающие клетки
4. Нельзя читать в движущемся транспорте Все время меняется фокусное расстояние. это ведет к изменению кривизны хрусталика, уменьшению его эластичности, в результате чего ослабевает ресничная мышца.
5. В ежедневный рацион надо включить продукты, богатые витаминами. При недостатке витамина «А» появляются светобоязнь, иногда и повышенная сухость глаз (ксерофтальмия), снижается зрение при слабом освещении, в сумерках (куриная слепота)

Недостаток витамина «В₂» может привести к воспалению слизистой оболочки глаз, слезотечению, снижению остроты зрения.

6. В мастерских и на предприятиях человек должны строго соблюдать правила техники безопасности Глаза следует беречь и от травм, которые нередко бывают причиной слепоты.

7. Смотреть телевизор на расстоянии 2-3 метров от экрана, не сидеть у телевизора более 2-3 часов. Портится зрение, излишне возбуждается психика, кроме того, сидение перед телевизором сокращает время для подвижных игр.

8. В комнате, где включен телевизор, работает компьютер не должно быть темно. Так глаза будут меньше утомляться. Достаточно включить для освещения комнаты торшер или настольную лампу

Анализ содержания кейса

Гигиенические правила 1 ГРУППА	Физиологическое обоснование 2 ГРУППА
1. Держать книгу на расстоянии до 33-35 см от глаз	На близком расстоянии хрусталик долго находится в выпуклом состоянии, что может привести к развитию близорукости
2. Свет должен падать слева	Не образуется тень на столе
3. Сталевары и сварщики должны одевать темные защитные очки	Слишком яркое освещение вредит зрению, разрушает световоспринимающие клетки
4. Нельзя читать в движущемся транспорте	Все время меняется фокусное расстояние. это ведет к изменению кривизны хрусталика, уменьшению его эластичности, в результате чего ослабевает ресничная мышца.
5. В ежедневный рацион надо включить продукты, богатые витаминами.	При недостатке витамина “А” появляются светобоязнь, иногда и повышенная сухость глаз (ксерофтальмия), снижается зрение при слабом освещении, в сумерках (куриная слепота) Недостаток витамина “В ₂ ” может привести к воспалению слизистой оболочки глаз, слезотечению, снижению остроты зрения.
6. В мастерских и на предприятиях человек должны строго соблюдать правила техники безопасности	Глаза следует беречь и от травм, которые нередко бывают причиной слепоты.
7. Смотреть телевизор на расстоянии 2-3 метров от экрана, не сидеть у телевизора более 2-3 часов.	Портится зрение, излишне возбуждается психика, кроме того, сидение перед телевизором сокращает время для подвижных игр.
8. В комнате, где включен телевизор, работает компьютер не должно быть темно.	Так глаза будут меньше утомляться. Достаточно включить для освещения комнаты торшер или настольную лампу

Задание:

Как вы понимаете слова «Береги как зеницу ока» – высказывания на мыслительном листе.

Класс: 7

Раздел: Выделение

Тема: Продукты выделения у растений: начальные и конечные продукты фотосинтеза и дыхания.

Цель обучения: 7.1.5.2 исследовать особенности выделения у растений

Кейс:

Г.Р. Граубин «Почему осенью – листопад?» «Дереву никто не говорит, когда надо сбрасывать листву. Но вот приближается осень – и листья на деревьях изменяют свой зелёный цвет. Уже в августе начинают желтеть листья берёзы и липы, а в первых числах сентября появляется золотой наряд у клёна остролистного. В сентябре краснеет листва у рябин, в конце месяца надевают жёлтый и ярко-красный наряд осины. Осенний лес богат своими красками!

Яркость осенних листьев зависит от того, какая стоит погода. Если осень затяжная, дождливая – окраска листвы будет тусклой, невыразительной. Если же холодные ночи чередуются с ясными солнечными днями, то и краски будут под стать погоде – сочными, яркими. А вот с ольхи и сирени листва упадёт зелёной, независимо от погоды. Попробуйте сорвать летом зелёный лист, например, у берёзы. Его легче разорвать, чем отделить от ветки без каких-либо повреждений. А осенью? Чем сильнее пожелтел или покраснел лист, тем легче он обрывается. И наступает момент, когда стоит только дотронуться до листа, как он тут же падает с ветки вместе с черешком. Ещё вчера лист не смог сорвать даже сильный ветер, а теперь они отваливаются сами».

Вопросы к кейсу:

- О каком процессе идет речь в тексте? Каковы причины этих изменений?

Решаемые проблемы:

- Зачем деревья сбрасывают листья?
- Как растения узнают о приближении зимы?
- Почему листья изменяют свою окраску?
- Почему некоторые растения осенью остаются зелеными?
- Почему листья опадают осенью, а не летом?

Лабораторная работа

«Исследование особенностей выделения у растений на примере проростков»

Оборудование: Колба, побеги растений, вата, растительное масло, вода, пробирки, тарелка, стакан химический, известковая вода, стеклянный колпак, темный шкаф, картинки на презентации к уроку.

Ход работы: Эксперимент №1

Доказательства испарения воды.

Группа -1

Поместите в большую колбу отдельный побег, не удаляя его от растения. Горлышко колбы закройте ватой.

Фильм о роли устьиц в процессе фотосинтеза https://www.twig-bilim.kz/film/photosynt_hes_is-6384

Группа-2

Поместите в пробирку с водой побег растения и налейте туда немного растительного масла. Вторую пробирку с таким же количеством воды и масла оставьте для контроля. Уже на следующие сутки уровень воды в пробирке с растением значительно понизится, а уровень воды в контрольной пробирке останется прежним. Вывод: побеги растений испаряют воду
Эксперимент №2 Доказательства выделения газа при дыхании

Группа -3

Поместим одно из комнатных растений на стекло и поставим рядом с ним стакан с известковой водой. Затем закроем растение стеклянным колпаком и поместим его в тёмный шкаф. Через сутки известковая вода в стакане помутнеет, что свидетельствует о том, что под колпаком образовалось большое количество углекислого газа.

Вывод: зелёные растения выделяют углекислый газ. Через некоторое время на внутренних стенках колбы появляются капельки воды помутнеет т.к. в темноте фотосинтез прекращается в темноте происходит дыхание и выделение углекислого газа, раствор растения выделяют при дыхании

Вывод: углекислый газ и поглощают кислород.

Эксперимент №3 Выделение газа при фотосинтезе

Группа - 4

Возьмём два стакана наполненных водой. Поместим в воду побеги водного растения элодеи срезами сверху, накроем их воронками, на которые наденем пробирки. Теперь первый стакан поставим в тёмный шкаф, а второй — на яркий свет. На свету, во втором стакане, элодея выделяет пузырьки газа. Снимем аккуратно вторую пробирку, наполненную газом, закрыв её отверстием пальцем. Внесём в пробирку тлеющую лучину. Она загорается ярким пламенем. Значит, в этой пробирке появился кислород (только этот газ поддерживает горение). Такой же опыт, проведённый с пробиркой из тёмного шкафа показывает, что лучина затухает (т.е. кислорода в пробирке нет).

Вывод: зелёные растения выделяют кислород только на свету.

Вопросы кейса:

1. Каково значение выделения растениями воды, кислорода и углекислого газа?
2. Какие органы растения играют основную роль в выделении?
3. В чем же суть и особенность выделения растений в вашем эксперименте?

Класс: 7

Раздел: Микробиология и биотехнология

Тема: Вирусы. Особенности строения вирусов как неклеточной формы организации жизни

Цель обучения: 7.4.3.4 объяснять принадлежность вирусов к неклеточной форме жизни

Проблема кейса:

Редкое кожное заболевание эпидермодисплазия делает своих обладателей. Очень чувствительными к широко распространенному вирусу папилломы человека (ВПЧ). У таких людей инфекция вызывает рост многочисленных кожных наростов, напоминающих по плотности древесину.

О заболевании стало широко известно в 2007 году после того как в интернете появился видеоролик с индонезийским рыбаком, который из-за обилия бородавковидных образований на теле практически потерял дееспособность.

В 2008 году мужчина перенес сложную операцию по удалению 6 кг наростов с головы, рук, ног и туловища. На прооперированные части тела была пересажена новая кожа. К сожалению, через некоторое время наросты появились вновь.

Вопросы к кейсу:

1. Как устроены вирусы?
2. Какие вирусные заболевания знаете?
3. Как передаются вирусные инфекции?
4. Как уберечь себя во время эпидемии?

Ответы:

1. Вирусные частицы не являются клетками; они представляют собой скопление нуклеиновых кислот (которые составляют единицы наследственности, или гены), заключенные в белковую оболочку.

Размеры вирусов колеблются от 20 до 300 нм. В среднем они в 50 раз меньше бактерий. Их нельзя увидеть в световой микроскоп, так как их длины меньше длины световой волны.

Вирусы состоят из различных компонентов:

а) сердцевина – генетический материал (ДНК или РНК). Генетический аппарат вируса несет информацию о нескольких типах белков, которые необходимы для образования нового вируса: ген, кодирующий обратную транскриптазу и другие.

б) белковая оболочка, которую называют капсидом.

2. Оспа, грипп птичий грипп, СПИД

Вирусные инфекции, поражающие горло

Фарингит

Ларингит

Ангина

Коклюш

3. Вирусные инфекции передаются через дыхательные системы, через пищеварительную систему, через кожу, контактным путем и т.д.

4. Разнообразные пути передачи дают возможность вирусу гриппа проникать в рабочие и жилые помещения, провоцировать эпидемии в мегаполисах и отдаленных населенных пунктах, школах и детских садах.

Однако защитить себя от этого коварного и опасного заболевания можно, выполняя несколько простых правил.

Избегать мест скопления людей во время эпидемии. Если необходимо съездить на рынок или пользоваться метро по дороге с работы – уместно будет воспользоваться защитной медицинской маской.

Соблюдать правила личной гигиены. Во время посещения общественных мест стараться не касаться лица руками. И как можно чаще мыть руки теплой водой с мылом.

Проветривать комнаты в доме или рабочее помещение. Приток свежего воздуха предотвращает развитие вредоносных микроорганизмов.

Чаще проводить влажную уборку. Особенно если кто-то из домочадцев простужен, чихает и кашляет.

Класс: 11

Раздел: Экология и влияние человека на окружающую среду

Тема: Глобальное потепление: причины, последствия, пути решения

Цель обучения: 11.3.2.1 - прогнозировать последствия возможного глобального потепления климата

Проблема глобального потепления: опасность изменения климата.

О такой проблеме, как глобальное потепление, начали говорить ещё в середине прошлого века. До сих пор этот вопрос является поводом многочисленных дискуссий, темой международных симпозиумов и сюжетов документальных фильмов. Даже далёкий от экологических дисциплин человек знает, что такое глобальное потепление. Оно выражается в увеличении средней температуры климата за 100 прошедших лет.

Вопросы к кейсу:

1. Что свидетельствует о потеплении климата?
2. Что привело к потеплению?
3. В силах ли человек решить проблему потепления?

Ответы.

1. Документальное фиксирование температуры ведётся в течение 150 лет. За последний век она увеличилась в среднем на 0,5°C. Резкое потепление климата произошло в 1970 годах, когда усилилась индустриальная деятельность. Увеличилась не только температура воздуха, но и воды.

2. Глобальное потепление климата непосредственно связано с парниковым эффектом. Он заключается в увеличении температуры нижних слоёв атмосферы относительного теплового излучения Земли. Этот феномен возникает из-за водяного пара, диоксида углерода, метана и других газов, которые поглощают и задерживают солнечную энергию, способствуя нагреву земной поверхности. Факты таковы, что основные природные источники парниковых газов – это: лесные пожары, мировой океан, вулканы, фауна.

Какими бы пессимистичными ни были сценарии развития глобального потепления, человечество ещё в состоянии предпринять меры, для того чтобы Земля не стала похожа на Венеру.

Класс: 9

Раздел: Движение

Тема: Работа мышц

Цели обучения:

- 9.1.6.1 исследовать максимальное мышечное усилие и силовую выносливость мышц руки;
- 9.1.6.2 исследовать зависимость работы от частоты мышечных сокращений

Вопрос:

Почему в результате работы мышц тело человека нагревается и выделяется большое количество тепла?

Учитель:

Температура венозной крови, оттекающей от работающей мышцы, выше, чем температура артериальной крови, притекающей к мышце. Почему?

Химия – экзо- и эндотермические реакции.

Физика – превращение одного вида энергии в другой.

Биология – в результате окисления органических веществ в процессе дыхания выделяется тепло.

Предположение:

при работе в мышечных волокнах тоже происходят реакции окисления, которые являются экзотермическими и сопровождаются выделением тепла.

Учитель:

Почему при работе мышц тепла выделяется значительно больше, чем, например, при дыхании семян?

Учащиеся:

Механическая энергия работающих мышц превращается в тепловую. Механическая энергия образуется из энергии, заключенной в химических связях, она высвобождается при разрыве химических связей в процессе распада и окисления белков, жиров и углеводов в мышечных волокнах. Плазма крови при этом нагревается. Кровь уносит образующиеся продукты распада – углекислый газ, волю и другие. Вода, испаряясь с поверхности тела в виде пота, уносит с собой избыток тепла.

ОБРАЗЦЫ КЕЙСОВ ПО ПРЕДМЕТУ «ИСТОРИЯ КАЗАХСТАНА»

8 класс

Тема: Великие казахские бии

Цели обучения:

6.3.1.11 характеризовать деятельность султанов, биев, батыров, жырау в общественно-политической жизни государства

Кейс «Суд биев»

«.....Главное достоинство суда биев, по нашему мнению, – как писал Ч. Ч. Валиханов – заключается в отсутствии формальностей и всякой официальной рутины. Значение бия основано на авторитете, и звание это есть как бы патент на судебную практику. Тяжущимся киргизам предоставляется свободное право обращаться к любому из лиц, пользующихся судебным репутацией, как у нас больные обращаются к медицинским авторитетам, а подсудимые – к известным адвокатам».

Конечной целью судебного решения, вынесенного бием, было примирение конфликтующих сторон. Вследствие этого задачи биев состояли в том, чтобы устранить причиненное одной из сторон зло и восстановить гармонию в жизни рода и племени. Рассматривая судебные дела, бии усматривали и задавали нормы согласованного, доверительного человеческого сосуществования, поддерживая единство кочевого общества, порой раздираемого конфликтами. Именно поэтому бийские решения, восстанавливая целостность жизнедеятельности общества, отличались добровольностью и массовостью исполнения, т. к. люди убеждались в должном характере правил поведения прадедов.

Нормативно-правовой опорой бийского суда было прецедентное право, но на базе разрешения конкретных жизненных ситуаций, с которыми обращались к биям их соплеменники, бии разрабатывали и новые, общие для всех нормы поведения, а также новые принципы и подходы для рассмотрения юридически и социально значимых судебных дел. Пользуясь в кочевом обществе огромным авторитетом, бии, выполняя возложенные на них сложившимися обстоятельствами судебные функции, в своих кратких и весьма четких решениях отдельных судебных казусов удовлетворяли новые вопросы жизни. Все это говорит о том, что в основе бийских решений лежала сила права, predetermined объективными критериями справедливости, и вследствие этого приобретающая нравственную обязывающую силу. Как видно в процессе адаптации кочевого общества к новым жизненным условиям, бии практически создавали новое для Степного края прецедентное право, основанное на принципах справедливости, гуманизма, открытости, гласности, как исходных начал правового сосуществования народа.....»

(Источник: Валиханов Ч. Ч. Записка о судебной реформе. Валиханов Ч. Ч. Собрание сочинений в пяти томах. Том 4. Алма-Ата: Главная редакция Казахской советской энциклопедии, 1985, с. 77–104)

Задания: опираясь на заданный текст и свои знания, через формулу ПОПС приведите доказательство, того, что «Суд биев - справедливый суд».

П- позиция (в чем заключается ваша точка зрения?) Я думаю что

О-обоснование (на чем обосновывается, довод в поддержку вашей позиции?) Потому что

П – пример (факты, иллюстрирующие ваш довод) Примеры

С- следствие (Следовательно...» Вывод не должен противоречить первому высказыванию, но может его в чем то повторить.

Обучающиеся анализируют представленные исторические факты и аргументируют свое мнение конкретными аргументами.

Итоговый этап. Презентация (представление) творческих работ учащихся.

Рефлексия: обобщающее выступлений учителя – анализ ситуаций; Оценивание учителем учащихся.

7 класс

Тема: Внутренняя и внешняя политика Абылай хана

Цели обучения:

7.3.1.2 анализировать внутреннее политическое положение Казахского ханства;

7.3.2.3 оценивать внутреннюю и внешнюю политику хана Абылая

Кейс «Внешняя политика Аблай хана»

«...Султан Аблай в то же самое время становился день ото дня сильнее. Превосходя всех современных владельцев киргизских летамы, хитростью и опытностью, известным умом, сильный числом подвластного ему народа и славным в ордах сношениями своими с императрицею российской и китайским богдыханом, Аблай соединял в себе все права на сан повелителя Средней орды. Уверенный в своих достоинствах, он искусно привлекал к себе приверженцев важностию своею и осторожным поведением, грозил врагам своею силой и признавал себя, смотря по нужде, то подданным русским, то китайским, а на самом деле был властителем независимым.

Это сделалось особенно приметным после 1771 года, когда он стал менее заботиться о сохранении наружной покорности своей России, менее лицемерить и начал явно называться ханом..... » .

Вопросы и задания:

1. Отметьте на контурной карте подданным, каких империи был султан Аблай.
2. Почему Абылай был вынужден быть подданным двух империй?
3. Составьте небольшой рассказ о внешней политике знаменитого правителя.
4. Какое событие произошло в 1771 году?
5. Какое место занимает имя Абылая в истории Казахстана?

Исследовательский вопрос:

Какова роль Абылай хана в сохранении независимого казахского государства?

Итоговый этап. Презентация (представление) творческих работ учащихся.

Рефлексия: обобщающее выступлений учителя – анализ ситуаций; Оценивание учителем учащихся.

7 класс

Тема: Военно-казачья колонизация Казахстана в XVIII веке

Цель обучения:

7.3.1.3 определять причины и последствия колониальной политики Российской империи

Задания на основе анализа исторического документа.

«Обстоятельства побегу калмыков не благоприятствовали. Зима 1770-1771 годов была теплая, реки на юге долго не замерзали, и Убаши 5 января 1771 года приблизительно с 30 000 кибиток выступил в поход, не дождавшись

прихода остальных калмыков, кочевавших на правом берегу Волги. Когда калмыки достигли Урала, оренбургский губернатор уведомил хана Нурали, что они идут нападать на киргиз, а потому именем нашего правительства предлагал дать им отпор и пользоваться от них всякою добычею, но с тем, чтобы калмыков не допускать идти далее, и вернуть обратно в Россию. Такое же приглашение было послано и владельцам Средней орды. Хан Нурали и султан Аблай немедленно ответили оренбургскому губернатору, что они со всею готовностью выполняют волю русского правительства и уже выступили в поход.

Первый отпор должно было бы сделать Уральское казачье войско, но оно в это время само взволновалось (первые предвестники Пугачевского бунта), и ничего не сделало для удержания калмыков. Не так поступили киргизы, и, конечно, не из преданности России, а из мести к своим исконным врагам. «Всякий – говорит А. Левшин, – киргиз-кайсак спешил идти сражаться с ними и грабить их. Менее, нежели в месяц вооружились орды казачьи, и вся степь от берегов Яика до границы Китая наполнилась толпами воинов, с нетерпением ожидавших появления перед ними людей, которых по одному их происхождению и имени, не говоря об обидах, ими нанесенных, почитали они врагами своими. Даже Каип, бывший ханом в Хиве, и по изгнанию из оной подданными своими живший в Меньшой орде, обещал соединиться с войсками русскими. В восточной части степей киргизских ожидал калмыков султан Абульфеис, сын Абульмамбета хана, султан Большой орды Ирали и, наконец, в заключении, дикие киргизы, или буруты, превосходящие всех соседственных с ними народов жестокостью и отважностью».

Вопросы и задания

1. Каких исторических деятелей упоминает автор? Поясните, кто они.

2. О каких событиях рассказывается в документе?

3. Метод RAFT способствует более полному погружению ученика в предметное содержание, его самореализации, заставляет проявлять творчество, импровизировать, анализировать возможные действия в заданных обстоятельствах, давать нравственную оценку событиям и личностям.

Используя метод RAFT напишите письмо от лица хана Нуралы оренбургскому губернатору, опираясь на данный исторический очерк.

<i>Роль</i>	<i>Аудитория</i>	<i>Форма</i>	<i>Тема</i>
Для определения роли следует выяснить, кто может раскрыть заданную тему	Выяснение, кому может предназначаться данный текст	Выбор жанра, формы повествования	Выбор тематики, определение, о чем будет текст, какие основные идеи будут раскрыты в нем

4. В чем историческое значение предпринятых действий ханов?
5. Можно ли считать данные события закономерным процессом? Почему?

Итоговый этап. Презентация (представление) творческих работ учащихся.

Рефлексия: обобщающее выступлений учителя – анализ ситуаций; Оценивание учителем учащихся.

8 класс

Тема: Переход от политики «военного коммунизма» к НЭПу

Цель обучения:

8.3.1.7 анализировать последствия политики командно-административной системы в 20–30 гг. XX века;

Кейс «Политика военного коммунизма»

1) *Исторический источник:* С введением политики «военного коммунизма» была национализирована не только крупная, но и средняя и даже мелкая промышленность, введены хлебная монополия и продовольственная разверстка, всеобщая трудовая повинность. Делалась ставка на полную отмену рыночных отношений. Вместо заработной платы в деньгах стали выдавать «паек» по карточкам, не производилась оплата за коммунальные услуги, транспорт и т. д. Вводилось «пайковое» снабжение одеждой, обувью, бельем и т. д.

В сельском хозяйстве основным направлением экономической политики правительства, выражением политики «военного коммунизма» была продовольственная разверстка. Продразверстка осуществлялась в виде принудительной реквизиции всех производимых крестьянами продуктов для нужд армии и пролетарского населения городов, за исключением их небольшой части, оставляемой в качестве прожиточного минимума.

Осуществлялось изъятие так называемых «излишков» с помощью вооруженных продовольственных отрядов («продотрядов») и армии. Оплата за эти обязательные поставки производилась по чисто символическим ценам и к тому же в условиях галопирующей инфляции, поэтому крестьяне воспринимали продразверстку как грабительскую конфискацию. В 1921 году продразверстка была заменена продналогом.

2) *Исторический источник:* В декабре 1919 г. Советское правительство приняло решение о строительстве железнодорожной линии Александров Гай - Эмба она должна была соединить Урало-Эмбинский нефтяной район с Центральной Россией. Строительство Семиреченской железной дороги и линии Петропавловск - Кокчетав было важным для снабжения хлебом

голодающих областей страны. В январе 1919 г. монополия на заготовку и распределение хлеба дополнилась продовольственной разверсткой. Мобилизация людских и материальных ресурсов края достигалась внеэкономическими, силовыми методами (реквизицией, распределением по нарядам).

Мелкие производители объединялись в кустарные артели. Была введена система учета и распределения рабочей силы, трудовой повинности. Политика «военного коммунизма» в крае проявилась в ликвидации местных бюджетов, слиянии их в единый государственный бюджет, образовании единой казны, национализации межой и отчасти кустарной промышленности. В Западном, Северном и Восточном Казахстане велась заготовка хлеба, из центра в край прибыли 11 500 рабочих. Большинство национализированных предприятий Казахстана бездействовало. По сравнению с 1913 г. добыча нефти в Казахстане сократилась в 4 раза, угля - в 5 раз, а добыча медной руды прекратилась совсем. Были выведены из строя Риддерские рудники, Экибастузские угольные копи и Спасская обогатительная фабрика. В упадок пришло сельское хозяйство.

Появились повстанческие очаги в Кустанайской, Акмолинской, Уральской, Семипалатинской губерниях. Это движение возникло как следствие недовольства крестьян властью Советов, продразверсткой. В феврале 1921г. 25 тысяч мятежников разгромили здания органов Советской власти в г.Петропавловске.

Было прервано железнодорожное сообщение Сибири с центром страны на три недели. В марте 1921 г. на территории Уральской области действовали более 10 тыс. вооруженных мятежников. Погибли более 70 руководителей партийных и советских работников Каркаралинского уезда.

Этапы работы с кейсом

Чтение текстов: «Политика военного коммунизма»

Заполнение листа решения проблемы.

Вопросы обучающимся:

1.Какие проблемы просматриваются в данной ситуации?

2.Что является центральной проблемой данного кейса?

3.Какие методы вы бы предложили по не допущению данной проблемы?

Итоговый этап. Презентация (представление) творческих работ учащихся.

Рефлексия: обобщающее выступлений учителя – анализ ситуаций; Оценивание учителем учащихся.

8 класс

Тема: Коллективизация в Казахстане

Цель обучение: 8.4.1.2 анализировать последствия насильственной коллективизации на сельское хозяйство;

Кейс «Коллективизация в Казахстане»

Коллективизация в Казахстане началась в 1927 году после 15 съезда ВКП (б) и связана с именем Ф.Голощекина, который был первым лицом в республике с 1925 по 1933 годы. В это время явно проявился примат политики над экономикой. Ф.И.Голощекин активно проповедовал идею «Малого Октября».

В Казахстане коллективизация должна была завершиться к весне 1932 года. Совершенно не учитывались ни национальные, ни климатические условия Казахстана. В погоне за высоким процентом вступивших в колхозы, с 1929 года началась насильственная коллективизация и седентаризация кочевников. Следующим этапом коллективизации стала ликвидация кулачества и байства как класса.

В то же время Казахстан стал местом ссылки кулаков и их семей из других регионов СССР – к 1937 году их прибыло 180015 человек. Компании по заготовке скота не учитывали реальных данных, зачастую планы превышали фактическое количество скота в 1,5-2 раза. В результате кочевое население осталось без скота (на хозяйство оставляли 2-3 баранов). Перевод казахов на оседлость также был насильственным. В 1930 г. осели 87136 хозяйств, а в 1933 – 242208. Седентаризация проводилась людьми, не имевшими никакого понятия о кочевом типе хозяйства, его специфике.

С 1930 года начались массовые откочевки казахов за пределы республики. До середины 1931 года откочевало 281 230 хозяйств, в основном в Китай, Афганистан, Иран, всего за время коллективизации из Казахстана ушло 1 миллион 130 тыс. человек, из них 676 тысяч безвозвратно.

В марте 1930 года в «Правде» – официальном партийном органе появилась статья Сталина «Головокружение от успехов», в которой критиковались перегибы в проведении коллективизации, однако для Казахстана она позитивных последствий не имела. В 1931-33 годах в результате проводимой политики, неурожая и джута в Казахстане разразился голод.

Этапы работы с кейсом

Чтение текстов: «Коллективизация в Казахстане»

Заполнение листа решения проблемы.

Исследовательский вопрос:

1. Какие проблемы просматриваются в данной ситуации?
2. Что является центральной проблемой данного кейса?
3. Почему политика коллективизации привела к «великому бедствию»?
4. Какие методы вы бы предложили по не допущению данной проблемы?

Итоговый этап. Презентация (представление) творческих работ учащихся.

Рефлексия: обобщающее выступлений учителя – анализ ситуаций; Оценивание учителем учащихся.

9 класс

Тема: «Астана – столица Независимого Казахстана»

Цель обучения:

9.3.1.11 определять Астану как символ процветания нового Казахстана

Исследовательский вопрос: Почему перенос столицы в Астану является своевременным стратегическим решением?

Форма проведения: Работа в группах. Обсуждение.

1. Демонстрация ролика о столице Казахстана (1-2 минуты).

Город Астана – столица Республики Казахстан с 10 декабря 1997 года.

Статус Акмолы получил 26 сентября 1862 года.

По состоянию на 1 февраля 2019 года население города составило 1 082 222 человека, что является вторым показателем в Казахстане после Алматы. Статус города-миллионера был достигнут в июне 2017 года, когда население составило 1 002 874 жителя.

Нур-Султан расположен на севере страны, на берегах реки Ишим. Административно город разделен на 4 района.

Затем учитель предлагает разделить на 5 групп и начать работу в группах с использованием технологии «Знаю. Хочу узнать. Узнал» (таблица 1)

Таблица 1. Стратегия «Знаю. Хочу узнать. Узнал»

<i>ЗНАЮ</i>	<i>ХОЧУ УЗНАТЬ</i>	<i>УЗНАЛ</i>

Группы заполняют 2 графы таблицы: «Знаю» и «Хочу узнать» о столице Казахстана (5 минут).

После заполнения модератор от каждой группы презентует заполненные

таблицы. Затем учитель делает обобщение по итогам проделанной работы групп.

Учитель предлагает 5 разных текстов всем группам для изучения и обсуждения в группе. Затем просит заполнить третью графу «УЗНАЛ».

Текст 1

Астана - столица Республики Казахстан, символ государственного единства, квинтэссенция стратегических замыслов и устремлений независимого государства, важнейший национальный проект создания ультрасовременного мегаполиса XXI века. Стратегическое мышление Первого Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева определило перспективную линию развития страны на долгосрочный период, перенос столицы явился началом новой глобальной эпохи в истории независимого государства. 6 июля 1994 года Первый Президент Казахстана выступил на пленарном заседании Верховного Совета Республики Казахстан с докладом «О переносе столицы РК». В тот же день Верховный Совет принял историческое решение – перенести столицу из Алматы в Акмолу.

В Воззвании к народу Казахстана 10 октября 1997 года Первый Президент подчеркивал: «... на пороге XXI века заявляем о своем собственном выборе – новой столице под святым небом древней Сарыарки.

Отныне и на века здесь, в центре огромной страны, будут приниматься решения, судьбоносные для народа. Здесь теперь бьется сердце нашей Родины. Отсюда Казахстан будет определять свою историческую судьбу в преддверии третьего тысячелетия». 20 октября 1997 года вышел Указ Президента РК Н. А. Назарбаева «Об объявлении города Акмолы столицей Республики Казахстан».

Текст 2

«20 октября 1997 года вышел Указ Первого Президента РК Н. А. Назарбаева «Об объявлении города Акмолы столицей Республики Казахстан». В соответствии с ним, с 10 декабря 1997 года г. Акмола становится столицей суверенного Казахстана.

Менее чем через месяц после выхода Указа, 8 ноября 1997 года, в город прибыли эталоны Государственных символов Казахстана: государственный флаг, герб и президентский штандарт. Началась новая страница в истории независимого Казахстана. 6 мая 1998 года согласно Указу Первого Президента РК столица Казахстана г. Акмола была переименована в г. Астану.

Переименование было произведено по ходатайству местных исполнительных и представительных органов с учетом пожеланий общественности города и на основании заключения Государственной ономастической комиссии при Правительстве Республики Казахстан. 10 июня 1998 года состоялась международная презентация новой столицы суверенного Казахстана.

Символично, что год международной презентации Астаны, стал стартом большого казахстанского пути - началом реализации Стратегии развития Казахстана до 2030 года.

Астана, истоки которой в блистательной многовековой истории номадической цивилизации Великой степи, постепенно превращается в крупнейший мегаполис центральноазиатского региона.

«Качественный и количественный рост столицы непосредственно сопряжен с архитектурным обликом Астаны, где гармонично слились восточные традиции и дерзкий полет художественной мысли ведущих западных архитекторов.

Генеральный план города был разработан с учетом идеи Президента Нурсултана Назарбаева о придании городу евразийского облика выдающимся японским зодчим Кисё Курокавой». Уникальные сооружения Астаны способны украсить любой мегаполис мира, а каждый из новых объектов столицы глубоко символичен, экспрессивен и динамичен. Современный город раскинувшийся на берегах р. Есиль, удивляет своим стремительным взлетом, фантастическими проектами, сияющими огнями проспектов. Уже в 1999 году Астана добилась мирового признания.

Текст 3

Новая столица независимого Казахстана была удостоена награды ЮНЕСКО «Город мира». Это звание присваивается новым городам планеты, которые смогли за короткое время добиться впечатляющих достижений социально-экономическом, политическом и культурном развитии, реализовали цели по укреплению межнационального и межконфессионального сотрудничества. 16 июля 1999 г. в столице Боливии Ла-Пасе Генеральный секретарь ЮНЕСКО Федерико Майор вручил Астане медаль и сертификат победителя Международного конкурса «Города за мир». С этого времени Астана носит звание «Город Мира». Динамично развивается экономика Астаны. Тактика и стратегия развития столицы определены в программах «Расцвет Астаны – расцвет Казахстана» (2001 г.), «Стратегический план устойчивого развития города Астаны до 2030 г.» (2006 г.).

В экономике города используются такие эффективные механизмы как специальные экономические зоны (СЭЗ), технопарки, высокие технологии, развиваются новые для Казахстана отрасли промышленности, производящие тепловозы, вагоны, вертолеты, модули солнечных батарей. Астана – это инновационное сердце Казахстана.

Столица является локомотивом республиканского инновационного процесса, определяя векторы движения для других регионов. Разработана и реализуется Концепция проекта SmartAstana (Умный город), объединяющая разнообразные факторы городского развития в единую систему. На современном этапе Астана является средоточием всех процессов происходящих в современном Казахстане, формируется уникальный образ города, которому под силу осуществление стратегических задач, стоящих перед нашим государством в XXI веке».

Текст 4

«В мае 2007 года по предложению Первого Президента Казахстана в текст Конституции РК внесена статья о столице государства – г. Астана.

Перенос столицы создал максимум условий для самореализации и карьерного роста энергичных и амбициозных молодых людей, формирования нового поколения лидеров, активных строителей новой столицы, именно они моделируют образ новой столицы, специфику столичной деловой культуры и тот синтез западного и восточного, который воплощается в восприятии Астаны.

Население столицы – одно из самых молодых в стране. Средний возраст жителя столицы – 32 года. Перенос столицы в многонациональный по своему составу населения регион способствовал укреплению полиэтнического государства, сохранению и приумножению дружбы и согласия между этническими группами в стране.

Сформировался особый этнокультурный облик столицы, в котором ключевым понятием духовно-интеллектуального дискурса становится толерантность, а полиэтническая общность (более ста этносов) выступает единым городским анклавом, с присущим ей особенным столичным духом. Астана изначально задумывалась не только как административный, но и как научный и культурный центр Казахстана.

Город Нур-Султан – молодой город, в котором функционирует более 500 организаций образования. Флагманом отечественной высшей школы является Назарбаев университет, вокруг которого создается интеллектуально-инновационный кластер. Его формирование предусмотрено проектом «Дорожная карта» и будет включать создание индустриальной хай-тек-площадки для размещения наукоемких проектов и подразделений известных инновационных и производственных компаний, технопарк и бизнес-инкубатор, центр инжиниринга, Центр коммерциализации технологий, венчурный фонд.

Город Нур-Султан – крупнейший культурный центр евразийского региона, по праву является культурной столицей страны и национальным коммуникационным центром, управляющим культурным обменом.

Столичные университеты, музеи, театры, архивы, выставки, художественные мастерские, творческие союзы, концертные площадки делают столицу хранительницей лучших традиций и достижений культуры. Знаменательным событием культурной жизни столицы стало официальное открытие классического театра оперы и балета «Астана Опера»

Под сводами театра Первый Президент страны Н. Назарбаев выступил со Стратегией «Казахстан-2050», в которой культура обозначена как неотъемлемая часть генетического кода нации».

После заполнения графы «УЗНАЛ» модераторы от группы представляют выполненную работу каждой группы.

Учитель подводит итоги работы в группах.

Затем приглашается к доске по желанию одного ученика, который выполняет задание, совместно обсуждая с другими учениками класса.

Задание: Написать на постере в центре класса все названия городов-столиц Казахстана.

9 класс

Тема : Стратегия «Казахстан – 2030 - новый этап в развитии государства.

Цель обучение:

9.3.1.9 анализировать долгосрочные государственные стратегии.

Форма урока: практический урок, работа в группах

1. Учитель кратко делает обзор для обучающихся о значимых инициативах Первого Президента РК «Стратегия независимости», «Стратегия становления и развития Казахстана как суверенного государства», «Стратегия развития Казахстана до 2030 года» («Казахстан -2030»).

Предварительно педагог кратко дает пояснения: Книга Н. Назарбаева «Казахстанский путь», 2006 г – книга, описывающая события прошлых лет, обращена в будущее. Настольная книга для будущих лидеров Казахстана. Будущие лидеры - сегодняшние студенты и школьники - должны знать «каждый кирпичик», который заложен в основание Казахстана. Сегодня не только международные эксперты ведущих государств мира признают успешный казахстанский путь развития реформ. Наша модель- политико-экономическая модель развития независимого Казахстана, успехи которой - положительный пример для многих.

Об основных направлениях, вопросах развития и становления независимости Республики Казахстан педагог кратко напоминает обучающим перед выполнением практического задания: Стратегия Независимости: начиная с 1991 года - распад СССР, вопросы выбора рыночной модели экономики и последовательность их осуществления, создание государственных институтов власти, укрепление государственности.

2. Педагог предлагает просмотр видеоряда по казахстанскому пути развития и установления независимости.

Обсуждение (вопросы- ответы).

Исследовательский вопрос:

Почему возникла необходимость принятия Стратегии «Казахстан- 2030»?

Установка на групповую работу

Работа в группах (по 8 человек).

Задание: Подготовить и защитить материал по теме: «Достижения Республики Казахстан в становлении гражданского общества» (правовая база, обеспечивающая равенство прав и свобод граждан независимо от их этнической и религиозной принадлежности, межнациональный диалог – организация Ассамблеи народа Казахстана», языковая политика. Роль Н. Назарбаева в казахстанском пути развития государства).

Защита работ групп и обсуждение.

Задание участникам:

Выполнить задание по 4 пункту «Стратегии развития Казахстана до 2030 года» - «Здоровье. Образование и благополучие граждан Казахстана».

Работа в группах. Подготовить проект на тему: «Здоровое поколение - будущее независимого Казахстана».

Защита проекта и обсуждение.

Подготовить эссе «Я - патриот Республики Казахстан»
Зачитать (по желанию) - 1-2 примера.
Рефлексия. Подведение итогов занятия
Что вас больше всего заинтересовало на уроке? Достиг ли урок цели?

9 класс

Тема урока: «Государственная политика в области образования и науки. Государственная программа «Болашак».

Цель обучения:

9.2.3.2 оценивать политику государства в сфере образования и науки

Исследовательский вопрос: Каковы тенденции развития казахстанского образования, науки и культуры в условиях глобализации?

1 ЭТАП

Кейс Государственная программа «Болашак»

Международная стипендия «Болашак» была учреждена Указом Президента Республики Казахстан Н. Назарбаева от 5 ноября 1993 года.

Цель программы – подготовка кадров и специалистов для приоритетных секторов экономики страны. Программа включает в себя прохождение как академического обучения (магистратура, докторантура), так и научно-производственных стажировок в ведущих компаниях и университетах мира.

За 24 года программа «Болашак» прошла несколько этапов развития. В первые 10 лет функционирования (1993–2004 гг.), программа ориентировалась на подготовку специалистов с зарубежным образованием, прежде всего, для выстраивания качественных рыночных отношений с международным сообществом. Стипендия присуждалась в основном выпускникам экономических и гуманитарных факультетов казахстанских вузов. Из 785 присужденных за тот период стипендий 35% выпускников стали руководителями высшего и среднего звена.

На следующем этапе развития программы (2005–2007 гг.) количество стипендий увеличивается до 3 000 в год, а география зарубежных вузов расширяется с 13 до 33 стран мира. Создается единый администратор программы – АО «Центр международных программ» (далее – ЦМП), обеспечивающий полный процесс мониторинга обучения и трудоустройства стипендиатов. Разрабатывается договорная база, закрепляющая обязательства по возвращению в страну и пятилетней отработке.

На 2008–2010 годы отводится еще одна важная веха развития программы. Именно в этот период внедряются льготные категории претендентов, имеющие возможность пройти предварительную языковую подготовку («сельская молодежь», «государственный служащий», «научно-педагогический работник»), а также программы краткосрочных стажировок до 12-ти месяцев.

В 2011–2013 годы произведена отмена обучения бакалавров в рамках программы в силу необходимости подготовки высококвалифицированных кадров (магистров и докторов). В этот период вводится программно-целевой

механизм набора стипендиатов, предусматривающий точечную подготовку кадров на основании заявок государственных органов. Льготные категории претендентов дополняются инженерно-техническими и медицинскими работниками.

В 2014–2016 годы пересмотрены подходы отбора претендентов и локализована языковая подготовка по формату «6+6» (6 месяцев – в стране, 6 – за рубежом). Поэтапно повышаются требования к льготным категориям по знанию английского языка с IELTS 3.0 до IELTS 5.0. Перечень вузов сокращается с топ-200 до топ-100 мировых вузов, а также включает вузы, занимающие первые 30 позиций в национальных рейтингах. Вводятся новые льготные категории, такие как «работники культуры и СМИ», «самостоятельно поступившие в докторантуру» (предусматривающие языковую подготовку в рамках программы).

Особо отмечена доступность стипендии «Болашак» для населения, направленность на подготовку конкретного специалиста и дальнейшую помощь, то есть работа с выпускниками.

Информация по состоянию на 1 июня 2018 года: по программе «Болашак» за 25 лет назначено 12 898 стипендий.

На сегодняшний день подготовлено 10 096 специалистов.

В настоящее время 1 255 стипендиатов обучаются за рубежом, «Почти две трети всех стипендиатов - дети работников негосударственных структур, пенсионеров, в том числе у 8 % участников родители на момент получения стипендии вообще были безработными. Более двухсот стипендиатов - это талантливые молодые люди, оставшиеся без родителей – сироты», - сказал Первый Президент РК, выступая на юбилейном форуме международной стипендии «Болашак».

По программе «Болашак» готовятся кадры для всех регионов страны. Елбасы поставил задачу скорректировать программу так, чтобы в «Болашаке» были представители всех регионов страны. Это сегодня делается, половина всех участников сегодня – это жители различных регионов Казахстана. Завершив обучение, они возвращаются в эти регионы - это очень важно», - отметил Назарбаев.

Каждый второй выпускник международной стипендии «Болашак» работает в частных и государственных компаниях Казахстана.

Программа «Болашак» сыграла большую роль в развитии страны. Прежде всего - это новые кадры для экономики страны, в сферах образования и науки, здравоохранения, национальной культуры, искусства.

По словам Елбасы, 19% «болашаковцев» работают менеджерами в национальных компаниях, около 4% в международных организациях.

По мнению Нурсултана Назарбаева, программа «Болашак» стала одной из золотых страниц в истории суверенного Казахстана. Именно благодаря ей молодая республика, чья экономика находилась в состоянии коллапса, очень быстро обзавелась профессиональными кадрами, способными в критических условиях управлять новыми экономическими и социальными процессами.

Благодаря программе «Болашак» мы вошли в мировую систему

подготовки глобальной элиты. Это важная часть плана по формированию нового поколения казахстанцев эпохи независимости.

Сегодня важно видеть новые задачи, стоящие перед нашим народом в контексте развития всего мира, в контексте нашей «Стратегии-2050».

Задание 1:

Обучающимся предлагается подготовить несколько сведений о известных «болашаковцах».

Задание 2

Вопросы для обсуждения:

1. Какие качества мне необходимы, чтобы быть конкурентоспособным в 21-м веке?

2. Что необходимо сохранить и развить в культуре моего народа для успешного продвижения в 21-м веке?

4. Что важнее для меня – диплом или знания, и как мои знания помогают моей стране?

5. Каков мой личный вклад в продвижение Казахстана в «30-ку» наиболее развитых стран мира?

Методические рекомендации:

Учитель организует в классе 6 малых групп для обсуждения основных идей данного текста. Для обсуждения каждой группе рекомендуется выбрать один из вопросов.

Учитель организует работу по делению на группы с учетом особенностей своих учащихся класса и собственного опыта организации групповой работы в группе.

Кроме того, после обсуждения должна быть дана инструкция о необходимости представления всей группе результатов работы в микрогруппах, решения. При этом обучающиеся самостоятельно выбирают форму презентации. Он должен быть наглядным (инфографика, фотографии, устный доклад и т.д.), которые должны быть интересными для всех обучающихся.

II ЭТАП

Важно, чтобы в результате обсуждения появились идеи, проекты индивидуальных или групповых планов личностного роста. Эти планы могут быть рассчитаны на один или два года с указанием конкретных целей (к примеру, прочитать 20-25 книг с указанием их названий и определенных сроков; или сдать экзамен на знание английского языка с указанием конкретного уровня TOEFL, IELTS, или Кембриджских экзаменов: FCE, CAE (Certificate in Advanced English), CPE; или пополнить свою библиотеку книгами на казахском языке и изучить их; или разработать и реализовать какой-либо проект, направленный на создание краеведческого музея, экологической лаборатории, кабинета робототехники, спортивного клуба; или научить младшего брата играть в шахматы и т.д.).

В завершение занятия педагог подводит общие итоги работы. Обучающиеся предлагают на рассмотрение свои планы личностного роста, проекты.

Рекомендации: Преподавателю (куратору) следует дать установку на то, что предлагаемые проекты и планы обучающихся будут обсуждаться в течение учебного года в виде творческих отчетов каждого. Это можно будет делать не только на кураторских часах. Можно организовать микрофестивали, «калейдоскопы идей», общественные смотры с приглашением родителей обучающихся, «болашаковцев», работодателей, представителей общественности и т.д. Поэтому очень важно, чтобы планы и проекты молодежи имели конкретные и достижимые цели.

9 класс

Тема урока: «Казахстанская модель межэтнического и межконфессионального согласия. Ассамблея народа Казахстана»

Цель обучения: 9.2.1.2 оценивать роль Ассамблеи народа Казахстана в укреплении межконфессионального, межэтнического согласия и внутренней стабильности.

Для проведения занятия необходимо следующее оборудование и материалы: текст Закона Республики Казахстан от 20 октября 2008 года.

№70-IV ЗРК «Об Ассамблее народа Казахстан», видеоролик, презентационный материал, фоновая музыка,

Форма проведения: групповая работа.

Учитель кратко дает информацию о Законе Республики Казахстан от 20 октября 2008 года №70-IV ЗРК «Об Ассамблее народа Казахстана».

Демонстрация отрывка фильма: «Ассамблее народов Казахстан – 20 лет» этот фильм снят по заказу телерадиовещания Президента РК.

Кейс «Ассамблея народа Казахстана»

Идея создания Ассамблеи народов Казахстана была выдвинута Первым Президентом Н.Назарбаевым на I этническом форуме страны в 1992 году, посвященном годовщине Независимости страны. В своем выступлении Елбасы подчеркнул: «Не одно поколение казахстанцев создавало наше главное достояние – дружбу народов. Многие переосмысливается заново, казахстанцы не вправе растрачивать это богатство, забывать добрые традиции. Надо повседневно слышать голос каждого народа, любой национальности.

Именно поэтому необходимо перевести форум на постоянную основу, создать новый общественный институт. 1 марта 1995 года Указом Президента РК на общественно-политической арене нашей страны появился новый институт – Ассамблея народа Казахстана.

К идее ее создания вначале некоторые отнеслись скептически, но благодаря настойчивости и искреннему желанию Н.Назарбаева сохранить главное достояние казахстанцев – дружбу народов, сегодня организация стала мощной силой, объединяющей 470 национально-культурных центров.

По предложению Главы государства Н. А. Назарбаева 2015 год объявлен годом Ассамблеи народа Казахстана. Преамбула Конституция РК начинается со

строк - Мы, народ Казахстана, объединенный общей исторической судьбой, созидавая государственность на исконной казахской земле, сознавая себя миролюбивым гражданским обществом, приверженным идеалам свободы, равенства и согласия, желая занять достойное место в мировом сообществе, осознавая свою высокую ответственность перед нынешним и будущими поколениями, исходя из своего суверенного права, принимаем настоящую Конституцию.

Сегодня в республике имеются этнообразования немцев, казахов, корейцев, татар, славян, чеченцев и ингушей, азербайджанцев, уйгур, русских, украинцев, евреев, поляков, турок, греков, армян, белорусов, дунган, курдов, узбеков, казаков, туркменов, болгар, дагестанцев, кыргызов, таджиков, карачаевцев и балкарцев, китайцев, чувашей, каракалпаков, ассирийцев, чехов, народов Прибалтики, грузин, осетин, лезгин, иранцев, бурятов, венгров, румын.

Представители многих этносов представят свои работы (постеры, презентации).

1 группа, представители славянского этноса. «Ассоциация русских, славянских и казачьих общественных организаций Казахстана». Крупнейшая общественная организация, действующая под эгидой АНК, объединяет национальные центры славян Казахстана: русских, белорусов, украинцев, болгар. В августе 2005 г. в ее состав вошел Казахстанский Русский культурный центр с республиканским статусом.

2 группа, представители азербайджанской диаспоры. «Международный конгресс азербайджанцев «Туран» был зарегистрирован в 1992 г. Азербайджанские объединения созданы во всех областях и крупных городах страны. Основная часть азербайджанской диаспоры населяет южные регионы Казахстана.

3 группа, представители армянской диаспоры: «Армянский национальный центр «Луйс» основан в г. Алматы в 1991 г. инициативной группой алматинских армян. В 2003 г. состоялось открытие Армянского дома в районе Алматы-1. Диаспора, представляющая одну из самых малочисленных наций мира, богата известными персоналиями, такими как историк, лауреат Президентской премии мира и согласия Э. Тер-Петросян, главный режиссер русского драматического театра им. Лермонтова Р. Андреасян, художник Э. Казарян и др. Казахстанские армяне прославились особенно в виноделии. На базе центра «Луйс» в 1994 г. сформирован Республиканский армянский культурный центр.

4 группа - представители корейской диаспоры «Ассоциация корейцев Казахстана» основана в марте 1990 г. на учредительном съезде корейцев Казахстана. Ассоциации принадлежит заслуга открытия отделений корейского языка в крупнейших вузах страны, создания 6-серийного документального

фильма «Моя вторая родина», энциклопедии «Корейцы Казахстана: иллюстрированная история» на трёх языках, строительство Корейского Дома в Алматы. Корейцы Казахстана имеют собственные печатные органы, театры, теле- и радиоканалы.

5 группа - представители чеченской и ингушской диаспоры: «Ассоциация развития культуры чеченского и ингушского народов «Вайнах» основана в 1995 г. на базе национальных культурных центров, действовавших в конце 1980-х годов. Структура ассоциации включает чеченское и ингушское отделения, которые функционируют самостоятельно, но в соответствии с единым уставом. В круг острейших проблем «Вайнаха» входит работа с беженцами с исторической родины, вовлечённой в военно-политический конфликт. В этом аспекте актуальны тесные связи ассоциации с авторитетными организациями мира по правам человека.

6 группа - представители узбекской диаспоры: Ассоциация общественных объединений узбеков Республики Казахстан «Достлик» основана в 1996 г. Узбеки составляют 3 % населения Казахстана. Абсолютное большинство диаспоры обосновалось в Южно-Казахстанской области. Главное мероприятие последних лет - открытие узбекского драматического театра в древнем Сайраме с участием Президента РК Н.Назарбаева.

7 группа - представитель Ассамблеи народов Казахстана. Деятельность Ассамблеи способствует росту международного авторитета Республики Казахстан как страны, эффективно решающей проблемы межэтнических отношений. Вклад Ассамблеи по достоинству оценен на самом высоком уровне. Бывший Генеральный секретарь ООН Кофи Аннан, совершивший визит в нашу страну, назвал Казахстан примером межэтнического согласия, стабильного, устойчивого развития для других государств мира. Высоко отозвался о казахстанском народе и Римский Папа Иоанн Павел II, посетивший Казахстан.

Итоговый этап. Презентация (представление) творческих работ учащихся.

Рефлексия: обобщающее выступлений учителя – анализ ситуаций; Оценивание учителем учащихся.

ОБРАЗЦЫ КЕЙСОВ ПО ПРЕДМЕТУ «ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ»

7 класс

Тема: Какие перемены произошли во Франции в 1789-1799 годы

Цель обучения:

7.3.2.1. характеризовать причины буржуазных революций в Западной Европе;

7.1.2.1 определять влияние буржуазии на изменение экономической и политической системы;

7.1.1.1 использовать понятия «капитал», «буржуазия», «рабочий класс/пролетариат» для подробного объяснения социальной структуры общества.

Кейс Французская буржуазная революция

Причинами революции стали как недееспособность власти, социально-экономические, политические изменения, многие годы накапливавшиеся во французском обществе, так и хозяйственные и политические неурядицы, произошедшие в течение нескольких лет, непосредственно предшествовавших 1789 году. К числу долгосрочных изменений относятся неспособность королевской власти решить финансовые проблемы государства в рамках существовавшего накануне революции «старого порядка»; нежелание высших сословий (дворянства и духовенства) менять установившийся порядок, дававший им большие привилегии; постепенное становление и обогащение третьего сословия, политические права которого в конце концов пришли в противоречие с его экономическими возможностями; распространение идей Просвещения, ставившего под сомнение традиционные институты и привилегии. Непосредственным толчком к началу революции стали кризис правительственных финансов, вызванный участием Франции в событиях Американской революции; неурожаи и экспорт зерна и вызванные им голод и социальные волнения; негативные последствия торгового договора с Великобританией (1786), открывшего французский рынок для британских товаров.

Франция в XVIII веке была абсолютной монархией, опиравшейся на бюрократическую централизацию и регулярную армию.

Существовавший в стране социально-экономический и политический режим сложился в результате сложных компромиссов, выработанных в ходе длительного политического противостояния и гражданских войн XIV–XVI вв.

Один из таких компромиссов существовал между королевской властью и привилегированными сословиями – за отказ от политических прав государственная власть всеми бывшими в её распоряжении средствами охраняла социальные привилегии этих двух сословий. Другой компромисс существовал по отношению к крестьянству – в течение длительной серии крестьянских войн XIV–XVI вв. крестьяне добились отмены подавляющего

большинства денежных налогов и перехода к натуральным отношениям в сельском хозяйстве.

Третий компромисс существовал в отношении буржуазии (которая в то время являлась средним классом, в интересах которой правительство тоже делало немало, сохраняя ряд привилегий буржуазии по отношению к основной массе населения (крестьянству) и поддерживая существование десятков тысяч мелких предприятий, владельцы которых и составляли слой французских буржуазии).

Однако сложившийся в результате этих сложных компромиссов режим не обеспечивал нормального развития Франции, которая в XVIII в. начала отставать от своих соседей, прежде всего от Англии. Кроме того, чрезмерная эксплуатация всё больше вооружала против монархии народные массы, жизненные интересы которых совершенно игнорировались государством.

Постепенно в течение XVIIIв. в верхах французского общества зрело понимание того, что старый порядок с его неразвитостью рыночных отношений, хаосом в системе управления, коррумпированной системой продажи государственных должностей, отсутствием чёткого законодательства, запутанной системой налогообложения и архаичной системой сословных привилегий нужно реформировать.

Кроме того, королевская власть теряла доверие в глазах духовенства, дворянства и буржуазии, среди которых утверждалась мысль, что власть короля является узурпацией по отношению к правам сословий и корпораций (точка зрения Монтескьё) или по отношению к правам народа (точка зрения Руссо). Благодаря деятельности просветителей, из которых особенно важны физиократы и энциклопедисты, в умах образованной части французского общества произошёл переворот. Наконец, при Людовике XV и в ещё большей мере при Людовике XVI были начаты либеральные реформы в политической и экономической областях.

Кейс «Жирондисты»

Экономическая ситуация в начале 1793 года всё более ухудшается и в крупных городах начинаются волнения. Секционные активисты Парижа начали требовать *«максимум»* на основные продукты питания. Беспорядки и агитация продолжаются всю весну 1793 года и Конвент создаёт Комиссию Двенадцати по их расследованию, в которую вошли только жирондисты.

По приказу комиссии были арестованы несколько секционных агитаторов и 25 мая Коммуна потребовала их освобождения; в то же время общие собрания секций Парижа составили список 22 видных жирондистов и потребовали их ареста. В Конвенте в ответ на это Максимен Инар заявил, что Париж будет разрушен, если парижские секции выступят против депутатов провинции.

Якобинцы объявили себя в состоянии восстания и 29 мая делегаты, представляющие тридцать три парижские секции, сформировали повстанческий комитет. 2 июня 80 000 вооружённых санкюлотов окружили Конвент. После попытки депутатов выйти в демонстративной процессии и,

натолкнувшись на вооружённых национальных гвардейцев, депутаты подчинились давлению и объявили об аресте 29 ведущих жирондистов.

Федералистский мятеж начался до восстания 31 мая-2 июня. В Лионе глава местных якобинцев Шалье был арестован ещё 29 мая, а 16 июля казнён. Многие жирондисты бежали из-под домашнего ареста в Париже, а известие о насильственном изгнании депутатов-жирондистов из Конвента вызвало в провинции движение протеста и охватило крупные города юга – Бордо, Марсель, Ним 13 июля Шарлотта Корде убила идола санкюлотов Жана-Поля Марата. Она была в контакте с жирондистами в Нормандии и они, как полагают, использовали её в качестве своего агента. Помимо всего этого, пришло известие о беспрецедентной измене: Тулон и находящаяся там эскадра были сданы врагу.

Кейс «Якобинский конвент»

Пришедшие к власти монтаньяры столкнулись с драматическими обстоятельствами: федералистский мятеж, война в Вандее, военные неудачи, ухудшение экономической ситуации. Несмотря ни на что, гражданской войны избежать не удалось. К июню 1793 года около шестидесяти департаментов были охвачены более или менее открытым восстанием, однако приграничные районы остались верны Конвенту.

Июль и август были неважные месяцы на границах. Майнц, символ победы прошлого года, капитулировал перед прусскими войсками, а австрийцы захватили крепости Конде и Валансьен и вторглись в северную Францию. Испанские войска пересекли Пиренеи и начали наступление на Перпиньян. Пьемонт воспользовался восстанием в Лионе и вторгся во Францию с востока. На Корсике Паоли поднял восстание и с британской помощью изгнал французов с острова. Английские войска начали осаду Дюнкерка в августе и в октябре союзники вторглись в Эльзас. Военная ситуация стала отчаянной.

В течение всего июня монтаньяры занимали выжидательную позицию, ожидая реакцию на восстание в Париже. Тем не менее, они не забыли о крестьянах. Крестьяне составляли самую большую часть Франции и в такой обстановке было важно удовлетворить их требования.

Именно им восстание 31 мая (как и 14 июля и 10 августа) принесло существенные и постоянные выгоды. 3 июня были приняты законы о продаже имущества эмигрантов небольшими частями с условием уплаты в течение 10 лет; 10 июня был провозглашён дополнительный раздел общинных земель; и 17 июля закон об отмене сеньюальных повинностей и феодальных прав без всякой компенсации.

Конвент утвердил новую Конституцию в надежде оградить себя от обвинения в диктатуре и умиротворить департаменты. Декларация прав, которая предшествовала тексту Конституции, торжественно подтвердила неделимость государства и свободу слова, равенство и право сопротивления угнетению. Это выходило далеко за рамки Декларации 1789 года, добавив

право на социальную помощь, работу, образование и восстание. Всякая политическая и социальная тирания отменялась.

Национальный суверенитет был расширен через институт референдума – Конституция должна была быть ратифицирована народом, как и законы в некоторых, точно определённых обстоятельствах. Конституция была представлена для всеобщей ратификации и принята большинством «за». Результаты плебисцита были обнародованы 10 августа 1793 года, но применение Конституции, текст которой был помещён в «священный ковчег» в зале заседаний Конвента, было отложено до заключения мира.

Этапы работы с кейсом:

Чтение текстов:

- «Французская буржуазная революция»;
- «Жирондисты»;
- «Якобинский конвент».

Заполнение листа решения проблемы.

1. Что просматривается в данном кейсе ?
2. Что является главной целью данного кейса?
3. Какие методы вы бы предложили по решению данной проблемы
4. Выбор лучшего решения с опорой на анализ положительных и отрицательных последствий каждого, а также на анализ необходимых ресурсов для их осуществления.
5. Подготовка презентации решения группы в различных формах (слайд-презентация, схема, и т.п.)
6. Заключительная презентация результатов аналитической работы.

Руководство для учителя

Проблема №1. Причины «Французской революции».

Проблема №2 Якобинский конвент Жирондисты.

Причинами революции стали как недееспособность власти, социально-экономические, политические изменения, многие годы накапливавшиеся во французском обществе, так и хозяйственные и политические неурядицы, произошедшие в течение нескольких лет, непосредственно предшествовавших 1789 году.

К числу долгосрочных изменений относятся неспособность королевской власти решить финансовые проблемы государства в рамках существовавшего накануне революции «старого порядка»; нежелание высших сословий (дворянства и духовенства) менять установившийся порядок, дававший им большие привилегии; постепенное становление и обогащение третьего сословия, политические права которого в конце концов пришли в противоречие с его экономическими возможностями; распространение идей Просвещения, ставившего под сомнение традиционные институты и привилегии. Непосредственным толчком к началу революции стали кризис

правительственных финансов, вызванный участием Франции в событиях Американской революции; неурожаи и экспорт зерна и вызванные им голод и социальные волнения; негативные последствия торгового договора с Великобританией (1786), открывшего французский рынок для британских товаров.

Экономическая ситуация в начале 1793 года всё более ухудшается и в крупных городах начинаются волнения. Секционные активисты Парижа начали требовать «максимум» на основные продукты питания. Беспорядки и агитация продолжаются всю весну 1793 года и Конвент создаёт Комиссию Двенадцати по их расследованию, в которую вошли только жирондисты.

По приказу комиссии были арестованы несколько секционных агитаторов и 25 мая Коммуна потребовала их освобождения; в то же время общие собрания секций Парижа составили список 22 видных жирондистов и потребовали их ареста. В Конвенте в ответ на это Максимен Инар заявил, что Париж будет разрушен, если парижские секции выступят против депутатов провинции.

Якобинцы объявили себя в состоянии восстания и 29 мая делегаты, представляющие тридцать три парижские секции, сформировали повстанческий комитет. 2 июня 80 000 вооружённых санкюлотов окружили Конвент.

После попытки депутатов выйти в демонстративной процессии и, натолкнувшись на вооружённых национальных гвардейцев, депутаты подчинились давлению и объявили об аресте 29 ведущих жирондистов.

Пришедшие к власти монтаньяры столкнулись с драматическими обстоятельствами: федералистский мятеж, война в Вандее, военные неудачи, ухудшение экономической ситуации. Несмотря ни на что, гражданской войны избежать не удалось. К июню 1793 года около шестидесяти департаментов были охвачены более или менее открытым восстанием, однако приграничные районы остались верны Конвенту.

Пути решения проблемы:

1. Переход от феодализма к капитализму;
2. Свержение абсолютизма;
3. Установление конституционной монархии;
4. Необходимость установления верховенства закона;
5. Принятие первой конституции в истории Франции.

Итоговый этап. Презентация (представление) творческих работ учащихся.

Рефлексия: обобщающее выступление учителя – анализ ситуаций; Оценка учителем учащихся.

7 класс

Тема: «Какими способами расширялась территория США в западном направлении»

Цель обучения: 7.3.1.2 – характеризовать политику экспансии США в западном направлении

Кейс «Луизиана»

Размер приобретенной территории, по приблизительным оценкам, равен 530 миллионов акров (828 000 миль² или 2 100 000 км²).

Цена сделки составила 15 миллионов американских долларов или 80 миллионов французских франков (окончательная сумма сделки для США, включая проценты по кредиту, составила 23 213 568 американских долларов). Исходя из этого, цена одного акра составила 3 цента (7 центов за гектар).

На отошедших в пользу США по договору 1803 года территориях в настоящее время располагаются современные штаты: Арканзас, Миссури, Айова, Оклахома, Канзас, Небраска, южная часть штата Миннесота, большая часть штата Северная Дакота. Также практически весь штат Южная Дакота, северо-восточная часть штата Нью-Мексико, часть штата Монтана, Вайоминг, восточная часть Колорадо, Луизиана (по обе стороны реки Миссисипи), включая город Новый Орлеан.

Во время переговоров и непосредственно во время проведения сделки Испания заявляла свои претензии на часть территории штата Оклахома и юго-западную часть штатов Канзас и Луизиана. Согласно договору к США отходили территории, которые со временем стали частью канадских провинций Альберта и Саскачеван. Приобретенная по результатам сделки земля составила порядка 23% территории современных Соединенных Штатов Америки.

«Луизианская покупка» стала одной из важных вех в политической жизни третьего президента США Томаса Джефферсона. Хотя Джефферсон и был озабочен законностью проведения сделки он, тем не менее, решил на сделку в связи с тем, что Франция и Испания препятствовали американцам в их торговле через порт Нового Орлеана.

Кейс «Калифорния»

После оккупации американскими войсками Верхняя Калифорния стала управляться военными губернаторами, и эта практика продолжилась и после подписания мирного договора, хотя она не устраивала, прежде всего, саму армию, вынужденную выполнять несвойственные ей функции гражданского администрирования.

Начавшаяся практически одновременно с окончанием войны Калифорнийская золотая лихорадка вызвала резкий рост населения. Президент Джеймс Полк в 1848 и 1849 году пытался предоставить Калифорнии статус «территории», позволяющий сформировать структуры гражданского управления, однако Конгресс так и не смог принять соответствующий закон,

ибо стал ареной противоборства между представителями рабовладельческих и свободных штатов.

13 апреля 1849 года военным губернатором Верхней Калифорнии стал Беннет Райли. Это был самый пик Золотой лихорадки. Первые золотоискатели, которых стали называть «людьми 49-го», отправлялись в Калифорнию на парусных судах, в товарных вагонах со всего континента. Золотая лихорадка также привлекла десятки тысяч добровольцев из стран Латинской Америки, Европы, Австралии и Азии. Было обнаружено золото на сумму в несколько миллиардов сегодняшних долларов, что привело к увеличению состояния некоторых старателей. Другие, однако, вернулись домой с пустыми руками.

Обнаружив, что незначительные силы, имеющиеся в его распоряжении неспособны ни предотвратить убийства местных жителей, ни хотя бы поддерживать порядок в городках старателей, а Конгресс в очередной раз отказал в предоставлении Калифорнии статуса «территории», Райли решил самостоятельно организовать местную гражданскую власть.

3 июня 1849 года он издал прокламацию о созыве Конституционного Конвента, который собрался в Монтеррее 1 августа 1849 года. 48 делегатов Конвента представляли в основном тех, кто проживал здесь ещё до 1846 года (никаких переписей населения не проводилось, и многочисленных старателей, хлынувших на эти земли в поисках золота, не представлял вообще никто), а 8 из них, являясь испаноговорящими, были вынуждены пользоваться услугами переводчиков.

После 43-дневных дебатов Конвент написал Конституцию, которая была принята 13 ноября 1849 года. Столицей Калифорнии стал Сан-Хосе, было учреждено временное правительство, введены округа и начала формироваться гражданская администрация. Однако в состав США Калифорнии удалось войти (минуя статус «территории») лишь 10 месяцев спустя, когда Конгресс США, наконец, принял Компромисс 1850 года, регулирующий противоречия между рабовладельческими и свободными штатами (Конституция Калифорнии запрещала рабство).

Этапы работы с кейсом

Чтение текстов: «Луизиана» и «Калифорния».

Заполнение листа решения проблемы.

1. О какой проблеме/проблемах идет речь в текстах? (при затруднении, можно использовать текст учебника, атласы, карты, и другие имеющиеся источники информации).

2. Какую важную информацию можно найти в тексте?

3. Поиск решения проблемы на основе анализа текста.

4. Выбор лучшего решения с опорой на анализ положительных и отрицательных последствий каждого, а также на анализ необходимых ресурсов для их осуществления.

5. Подготовка презентации решения группы в различных формах (слайд-презентация, схема, таблица и т.п.)

6. Заключительная презентация результатов аналитической работы.

Руководство для учителя

Проблема №1. Легитимность «Луизианской покупки».

Проблема №2 Поддержание общественного порядка в Калифорнии.

Проявление проблемы: Необходимость расширения жизненного пространства США привела к захвату новых территорий, так называемого освоения. Наряду с этим практиковалась покупка необходимой территории у других государств, например, у Франции и Испании. Нередко покупка территории могла иметь сомнительный характер и вызывать территориальные претензии Франции и Испании.

Кроме купли-продажи земли получило широкое распространение скваттерство – самовольный захват земли, принадлежащей местным жителям – индейцам. Это, в свою очередь, вызывало противодействие со стороны индейцев, переходившее в открытое кровопролитное столкновение. Вместе с тем на территории новых штатов США не было должного общественного порядка, что заставляло местные власти в лице губернатора прибегать к применению силового метода решения данного вопроса. Зачастую привлекались регулярные части армии США, что порождало недовольство в военных кругах, в связи с возложением на них не свойственных им функций.

Прогнозируемое состояние: Территория будущих штатов покупается у других государств (Франция, Испания) в соответствии с международными договорами и осуществляется на легитимной основе. Местным жителям – индейцам, сохраняются их гражданские права, и предоставляется равноценная территория. В новых штатах США главенствуют закон и порядок.

Пути решения проблемы:

1. *Необходимо наличие мощной правовой базы (нормативно-правовые акты в сфере купли-продажи, имущественного права, международного публичного права);*

2. *Развитие предпринимательства;*

3. *Поддержка государством индейцев;*

4. *Развитие человеческого капитала без расовой и этнической дискриминации;*

5. *Помощь государства в инновациях и технологическом развитии, в том числе в освоении новых территорий;*

6. *Необходимость установления верховенства закона;*

7. *Действенное функционирование всех ветвей государственной власти: законодательной, исполнительной и судебной;*

Итоговый этап. Презентация (представление) творческих работ учащихся.

Рефлексия: обобщающее выступлений учителя – анализ ситуаций; Оценивание учителем учащихся.

8 класс

Тема: Каковы причины краха Уолл стрит

Цели обучения:

8.4.1.1 - оценивать влияние достижений технической революции (конвейерное производство, стандартизация) на развитие хозяйственной системы стран в начале XX века;

8.4.1.3 - использовать понятия «рынок ценных бумаг», «акция», «спекуляция», «фондовая биржа», «кредит», «банкротство», «инфляция» для анализа исторических событий;

8.4.1.4 - определять причины обострения противоречий индустриального общества (дисбаланс между производством и потреблением), сопоставляя факты, процессы, события.

Кейс: «Мировой экономический кризис»

Великая депрессия-мировой экономический кризис, начавшийся в октябре 1929 года с биржевого краха в США и продолжавшийся до 1939 года. (Наиболее остро с 1929 по 1933 год). 1930-е годы в целом считаются периодом Великой депрессии.

Великая депрессия наиболее сильно затронула США, Канаду, Великобританию, Германию и Францию, но ощущалась и в других государствах. В наибольшей степени пострадали промышленные города, в ряде стран практически прекратилось строительство. Из-за сокращения спроса цены на сельскохозяйственную продукцию упали на 40-60 %.

В русской историографии термин «Великая депрессия» часто употребляется лишь в отношении экономического кризиса в США. Параллельно используется термин мировой экономический кризис.

Предшествовали Великой депрессии события Биржевого краха США 1929 года: обвальное падение цен акций, начавшееся в «чёрный четверг» 24 октября 1929 года. После краткосрочного небольшого подъёма цен 25 октября падение приняло катастрофические масштабы в «Чёрный понедельник» (28 октября) и «Чёрный вторник» (29 октября). 29 октября 1929 года день биржевого краха Уолл-стрит.

Экономисты не пришли к единому мнению о причинах Великой депрессии. Существует ряд теорий на этот счёт, но, по всей видимости, в возникновении экономического кризиса сыграла свою роль совокупность факторов.

Кейнсианское объяснение – нехватка денежной массы. Согласно Кейнсу, денежная масса должна быть обеспечена товаром. Однако это утверждение работает и в обратную сторону: при недостатке денежной массы произойдёт снижение индекса цен. В то время деньги были привязаны к золотому запасу, что ограничивало денежную массу. В то же время производство росло, на рубеже веков появились такие новые виды товаров, как автомобили, самолёты, радио. Количество товаров, как валовое, так и по ассортименту, увеличилось

многократно.

В результате ограниченности денежной массы и роста товарной массы возникла сильная дефляция - падение цен, которое вызвало финансовую нестабильность, банкротство многих предприятий, невозврат кредитов. Мощный мультипликативный эффект ударил даже по растущим отраслям.

Монетаризм – кризис вызвала денежная политика ФРС. Сергей Мошенский предполагает, что основной причиной Великой депрессии были попытки сохранить нежизнеспособную систему золотого стандарта вместе с глобальным дисбалансом золотых запасов (переизбыток в США и дефицит в Европе).

Марксизм – очередной кризис перепроизводства, присущий капитализму. Экономический пузырь; инвестиции в производство сверх реальной необходимости.

Стремительный прирост населения, обгонявший прирост рабочих мест, вызвал рост безработицы; большое количество детей в семье было характерным для прежнего аграрного способа производства (в среднем 3-5 детей на семью), однако в связи с прогрессом медицины и временным повышением уровня жизни серьёзно сократилась естественная убыль из-за болезней.

Одним из факторов, подстегнувших наступление Великой депрессии, называют принятие Закона Смута – Хоули в 1930 году, введившего высокие таможенные пошлины на импортные товары. Пытаясь таким образом защитить внутреннего производителя, правительство протекционистскими мерами повысило цены на ранее дешёвый импорт.

Это в свою очередь снизило покупательную способность населения, а также вынудило другие страны применить контрмеры, навредившие американским экспортёрам. Лишь в середине 1930-х годов после вступления в силу Закона о соглашениях о взаимной торговле, существенно снизившего таможенные пошлины, международная торговля начала восстанавливаться, оказывая позитивное влияние на мировую экономику.

Первая мировая война также послужила одной из причин Великой депрессии – американская экономика была сначала «накачана» военными заказами правительства, которые после окончания Первой Мировой резко сократились, что привело к рецессии в ВПК страны и в смежных секторах экономики.

Маржинальная торговля на фондовых рынках. Суть схемы проста – можно приобрести акции компаний, внося всего 10 % от их стоимости, остальная сумма является кредитом под залог этих же акций.

Например, акции стоимостью 1000 долларов можно приобрести, обладая только сотней долларов. Этот тип сделок был популярен в 1920-е годы. Но в таком займе есть одна хитрость-брокер в любой момент может потребовать уплаты долга, и его нужно погасить в оговорённое время (обычно от 2 до 24 часов). Это называется маржевым требованием, и оно, как правило, вызывает продажу акций, купленных в кредит.

24 октября 1929 года после снижения цен на популярные акции нью-

йоркские брокеры, которые выдавали маржевые займы, стали массово требовать уплаты по ним. Началась массовая распродажа акций и изыскание других источников. Необходимость оплаты по маржевым требованиям вызвала нехватку средств в банках по сходным причинам (так как активы банков были вложены в ценные бумаги и банки были вынуждены срочно продавать их) и привело к краху шестнадцати тысяч банков, что позволило международным банкирам не только скупить банки конкурентов, но и за сущие копейки скупить крупные американские компании. Когда общество было полностью разорено, банкиры Федерального резерва решили отменить в США золотой стандарт. С этой целью они решили собрать оставшееся в США золото. Так под предлогом борьбы с последствиями депрессии была проведена конфискация золота у населения США.

Этапы работы с кейсом

Чтение текстов: «Мировой экономический кризис»

Заполнение листа решения проблемы.

1. О какой проблеме/проблемах идет речь в текстах? (при затруднении, можно использовать текст учебника, атласы, карты, и другие имеющиеся источники информации).

2. Какую важную информацию можно найти в тексте?

3. Поиск решения проблемы на основе анализа текста.

4. Подготовка презентации решения группы в различных формах (слайд-презентация, схема, таблица и т.п.)

5. Заключительная презентация результатов аналитической работы.

Руководство для учителя

Проблема №1. Причина «Мирового экономического кризиса».

Проявление проблемы:

Экономисты не пришли к единому мнению о причинах Великой депрессии.

Существует ряд теорий на этот счёт, но, по всей видимости, в возникновении экономического кризиса сыграла свою роль совокупность факторов.

Кейнсианское объяснение – нехватка денежной массы. Согласно Кейнсу, денежная масса должна быть обеспечена товаром. Однако это утверждение работает и в обратную сторону: при недостатке денежной массы произойдёт снижение индекса цен. В то время деньги были привязаны к золотому запасу, что ограничивало денежную массу. В то же время производство росло, на рубеже веков появились такие новые виды товаров, как автомобили, самолёты, радио. Количество товаров, как валовое, так и по ассортименту, увеличилось многократно. В результате ограниченности денежной массы и роста товарной массы возникла сильная дефляция – падение цен, которое вызвало финансовую нестабильность, банкротство многих предприятий, невозврат кредитов. Мощный мультипликативный эффект ударил даже по растущим отраслям.

Монетаризм – кризис вызвала денежная политика ФРС. Сергей Мошенский предполагает, что основной причиной Великой депрессии были попытки сохранить нежизнеспособную систему золотого стандарта вместе с глобальным дисбалансом золотых запасов (переизбыток в США и дефицит в Европе).

Пути решения проблемы:

1. Развитие предпринимательства;
3. Поддержка государством экономического сектора.
4. Помощь государства в инновациях и технологическом развитии, в том числе в освоении новых территорий;

Итоговый этап. Презентация (представление) творческих работ учащихся.

Рефлексия: обобщающее выступлений учеников.

ОБРАЗЦЫ КЕЙСОВ ПО ПРЕДМЕТУ «ГЕОГРАФИЯ»

Из опыта преподавателя географии
Резниченко Елены Дмитриевны
школа-лицей №3 г. Нур-Султан

9 класс

Тема «Литосферные катаклизмы»

Цели: 9.3.1.7 классифицирует проблемы, связанные с освоением минеральных ресурсов, и предлагает пути их решения для разных регионов Казахстана.

Кейс «Полезные ископаемые – а где же польза?»

Одно из главных богатств Казахстана - это его полезные ископаемые. По оценке ученых ведущих стран мира Казахстан занимает шестое место в мире по запасам природных ресурсов, хотя еще не может использовать это преимущество с наибольшим для себя эффектом. По подсчетам некоторых ученых разведанные недра Казахстана оцениваются примерно в 10 триллионов долларов США.

Вот интересно. Во множествах источников, пишут, что Казахстан богат тем, богат этим. Так вполне логический вопрос, почему же мы живём во много раз хуже, чем в Саудовской Аравии, Кувейте, Объединенных Арабских Эмиратах? Например, в этих странах родившемуся ребёнку на счёт начисляется немалая энная сумма в долларах, а у нас что? Кто – то говорит, что не все месторождения полезных ископаемых разработаны. Кто-то говорит, что их неумело используют. Но как всегда это всего лишь слова. Почему другие страны используют умело скважины и получают максимум выгоды, а мы не умеем что ли!?

Да и помимо нефти у нас много других полезных ископаемых. Куда всё это девается, почему народ нашей республики не видит всего этого? Такое ощущение, что нефть «гонят» за границу, в не переработанном виде. Кому то просто не хочется тратиться на постройку заводов по переработке нефти. Уж проще так за копейки нефть сбывать.

Кейс «Парадокс изобилия»

«Парадокс изобилия» (resourcecurse) - явление в экономике, связанное с тем, что страны, обладающие значительными природными ресурсами, в большинстве своем имеют менее развитую сырьевую экономику, нежели страны, у которых ресурсов мало или нет вообще. Впервые такой парадокс отметили ученые Сакс и Уорнер. Они заметили, что страны, владеющие ресурсами, развиваются намного медленнее остальных. Это подтверждается историческими данными. Например, Испания уступает по развитию Нидерландам, хотя считается более богатой по энергоресурсам. Россия существенно отстает от Японии, хотя у последней практически нет собственных ресурсов.

Основные причины ресурсного проклятия таковы:

- *Снижение конкурентоспособности не сырьевых секторов экономики, вызванное увеличением реального обменного курса, связанным с притоком в страну доходов от ресурсов («голландская болезнь»);*

- *высокая изменчивость доходов от продажи сырья на мировом рынке;*

- *ошибки в государственном регулировании и/или развитие коррупции: и то, и другое связано с притоком «лёгких» денег в экономику;*

- *отсутствие необходимой мотивации для развития реального сектора, так как сырьевые доходы позволяют относительно неплохо жить и при существующем порядке вещей.*

Ресурсное проклятие имеет много особенностей, которые описываются в международных исследованиях. Проецируя их на Казахстан, можно сказать, что мы страдаем от этого «проклятия» и, не избавившись от него, никогда не попадем в топ-30 развитых стран.

Этапы работы с кейсом

Чтение текстов: Полезные ископаемые – а где же польза? и «Ресурсное проклятие»?

Обсуждение текста

О какой проблеме или проблемах идет речь в текстах?

7. Если затрудняетесь ответить, можете использовать текст учебника, атласы, карты, и другие источники информации, которые вы принесли с собой.
8. Может быть несколько проблем. Важно вычленить причинно-следственные связи.
9. Поиск решения проблемы- выработка различных способов действия в данной ситуации – альтернатив
10. Выбор лучшего решения (альтернативы) с опорой на анализ положительных и отрицательных последствий каждого, а также на анализ необходимых ресурсов для их осуществления.
11. Подготовка представления решения группы в различных формах (презентация, схема, таблица, и т.п.)
12. Заключительная презентация результатов аналитической работы (учащиеся могут узнать и сравнить несколько вариантов решений одной проблемы)

Руководство для учителя

Проблема №1 *При значительном обеспечении ресурсами Казахстан не входит в число высокоразвитых государств мира.*

Проблема №2 *Обеспеченность минеральными и топливными ресурсами тормозит развитие экономики Казахстана.*

Проявление проблемы: Казахстан богат различными природными ресурсами, но не использует это преимущество для развития всех сфер экономики.

Наиболее развитой сферой являются добывающая промышленность, доходы от которой распределяются неравномерно в обществе. Экономика имеет сырьевую направленность. Не развиваются высокотехнологичные отрасли.

Идеальное состояние: Доходы от экспорта ресурсов Казахстана обеспечивают государству переход от сырьевой экономики к не сырьевой. Казахстан благодаря высокому обеспечению ресурсами входит в число высокоразвитых государств мира.

Пути решения проблемы

- 1. Необходима радикальная приватизация государственной собственности, включая госкомпании и национальные холдинги;*
- 2. Развитие предпринимательства;*
- 3. Поддержка государством не сырьевых отраслей экономики;*
- 4. Развития человеческого капитала;*
- 5. Помощь в технологическом развитии;*
- 6. Необходимо окончательно и бесповоротно победить коррупцию и добиться верховенства закона;*
- 7. Разделение государственной власти между независимыми друг от друга ветвями: законодательной, исполнительной и судебной;*
- 8. Инициировать реальную политическую конкуренцию.*

Итоговый этап: Презентация творческих работ учащихся.

Рефлексия: Обобщающее выступление учителя - анализ ситуаций, выставление оценок учащимся.

Из опыта преподавателя географии
Резниченко Елены Дмитриевны
школа-лицей №3 г. Нур-Султан

9 класс

Тема «Бедствия, связанные с океаном и проблемы Мирового океана»

Цели: 9.3.3.4 классифицирует геополитические проблемы водных ресурсов Казахстана и предлагает пути решения: трансграничные реки, статус Каспийского моря.

Кейс «Каспий ждет судьба Арала?»

Аральское море, от которого на данный момент, по сути осталась лишь Аральская лужа, должно было стать примером того, как нельзя поступать с природными объектами. Высохший закрытый водоем теперь является большой пустыней (Аралкум), содержащей к тому же тонны пестицидов и прочих

химических веществ, смытых когда-то в него среднеазиатскими реками. Каспий близок к тому, чтобы повторить судьбу Арала.

В 2015 году в процессе калибровки спутников GRACE ученые обнаружили значительные изменения в уровне Каспийского моря. Дальнейшие исследования показали, что последние 20 лет крупнейший замкнутый водоем Земли становится мельче на 7 см в год и через 75 лет его северная часть может полностью высохнуть. Уровень воды в Каспийском море зависит от речного питания, осадков и испарения. Собрав данные об этих трех факторах за период с 1979 по 2015 годы, ученые, определили, что ведущую роль в уменьшении водоема играет интенсивное испарение, причина которого — глобальное потепление. Как отмечают исследователи, при сохранении текущих темпов изменения климата уже через 75 лет северная часть моря, омывающая берега России и Казахстана, может просто исчезнуть. На следующем этапе ученые используют климатические модели, чтобы получить более точный прогноз.

Кейс «Каспий - точка невозврата пройдена?»

Экологи и ученые бьют тревогу. Каспийское море может повторить судьбу Арала. Уровень самого крупного озера на планете упал настолько, что во многих местах вода отступила на 100 километров.

Научное сообщество напрямую связывает проблему понижения уровня Каспийского моря с обмелением его главных поставщиков водных ресурсов- Волги и Урала.

Министерство водного хозяйства и рыбо-промышленности Астраханской области подтверждает, что упавший уровень, высокая температура воды и дефицит в ней кислорода приводит к рыбным заморам.

Этапы работы с кейсом

Чтение текста «Каспий ждет судьба Арала?»

Обсуждение текста

1. О какой проблеме или проблемах идет речь в текстах?
2. Если затрудняетесь ответить, можете использовать текст учебника, атласы, карты, и другие источники информации, которые вы принесли с собой.
3. Может быть несколько проблем. Важно вычленить причинно-следственные связи.
4. Поиск решения проблемы- выработка различных способов действия в данной ситуации – альтернатив
5. Выбор лучшего решения (альтернативы) с опорой на анализ положительных и отрицательных последствий каждого, а также на анализ необходимых ресурсов для их осуществления.
6. Подготовка представления решения группы. в различных формах (презентация, схема, таблица, и т.п.)

7. Заключительная презентация результатов аналитической работы (учащиеся могут узнать и сравнить несколько вариантов решений одной проблемы)

Руководство для учителя

Проблема №1

Колебание уровня моря, понижение воды, сокращение площадей водной поверхности и шельфовой зоны.

Проблема №2

Образование бескислородных зон в море, что может привести к гибели органического моря озера.

Проявление проблемы: загрязнение акватории промышленными и бытовыми отходами, угроза от нефтегазового, металлургического, энергетического, сельскохозяйственного комплекса экономики, строительство различных сооружений на воде, чрезмерный вылов рыбы, деятельность браконьеров, отсутствие соглашения прикаспийских стран об охране акватории. Данные пагубные факторы влияния привели к тому, что Каспийское море утратило возможность полноценного саморегулирования и самоочищения. Если не активизировать деятельность, направленную на сохранение экологии моря, оно утратит рыбопродуктивность и превратится в водоем с грязной водой.

Идеальное состояние: Каспийское море находится в окружении нескольких государств, поэтому решение экологических проблем водоема должно быть общим делом.

Пути решения проблемы:

1. Ликвидация нефтяных загрязнений;
2. Предотвращений аварийных ситуации
3. Утилизация попутных газов
4. Восстановление разнообразия животного и растительного мира.
5. Борьба с браконьерством;
6. Консервация затопленных нефтяных скважин;
7. Строительство осетровых рыболовных заводов на реке Урал;
8. Запрет на использование озера в военных учениях.

Итоговый этап: презентация творческих работ учащихся.

Рефлексия: обобщающее выступление учителя, анализ ситуаций, оценивание учителем учащихся.

Кейс «Экологические проблемы Казахстана»

Цели урока: - узнать об особенностях экологических проблем;
- найти способы решения.

Изменение природных комплексов в результате деятельности человека. Хозяйственная деятельность человека - один из факторов, оказывающих воздействие на природу. В результате своего труда человек не только приспособился к окружающей среде, но и изменил ее.

Экологические проблемы Каспийского моря. В связи с географическим положением в пустынной зоне Каспийское море имеет большое народнохозяйственное значение. В море обитает более 50 видов рыб. в частности ценные породы семейства осетровых.

В прошлом веке уровень моря неоднократно подвергался колебаниям. Начиная с 30-х годов уровень воды в море постоянно понижался, из-за чего площадь его заметно сократилась. Однако с 1977 года уровень Каспия стал резко подниматься — более чем на 2 м. Подъем уровня воды привел к затоплению прибрежных земель.

В последние годы территория Каспийского моря - важного региона по добыче нефти и газа - считалась зоной экологического бедствия:

✓ - подъем уровня воды в море привел к затоплению прибрежных территорий: уменьшилась площадь сельскохозяйственных угодий; месторождения, расположенные вблизи Каспия, находились под угрозой затопления, что могло привести к смыванию нефтяной пленки с побережья в море - это могло повлечь за собой гибель планктона и, следовательно, других видов морской флоры и фауны;

✓ освоение месторождений нефти и газа привело к изменению среды обитания организмов, сокращению численности осетровых; строительство водохранилищ на Волге, развитие нефтяных промыслов еще более осложнило сложившуюся экологическую ситуацию.

Загрязнение окружающей среды в крупных городах и промышленных центрах - это нежелательное изменение ее свойств, которое приводит к вредному воздействию на человека или природные комплексы. Загрязнение окружающей среды связано в основном с хозяйственной деятельностью человека, которая приводит к значительным изменениям практически всех компонентов природы.

Так, воздух загрязняется в результате сжигания огромного количества минерального топлива и выбросов производств, особенно металлургической и химической промышленности, тепловой энергетики. Главные загрязняющие

вещества сернистый ангидрид, оксиды углерода и азота, радиоактивные соединения. Критическое положение сложилось в городах Таразе, Балкаше, Темиртау, Павлодаре, Жезказгане, Екибастузе, Актобе, Алматы, Шымкенте, Риддере, Усть-Каменогорске и др., где концентрация вредных выбросов в воздухе в 5-10 раз превышает предельно допустимую норму.

Уровень загрязнения атмосферы повышается в районе космодрома «Байконур» при запуске космических кораблей и спутников и стабильно высок в районах добычи полезных ископаемых.

Задание 1

На контурной карте цветовой штриховкой обозначьте регионы по возрастанию наиболее и наименее большими экологическими проблемами

Задание 2

Определите, какие проблемы можно решить в краткосрочной перспективе, а какие в долгосрочной, и какие ресурсы для этого потребуются (финансовые, людские и др)

В краткосрочной	В долгосрочной

Задание 3

Попробуйте составить бизнес-план вашего арендного участка водоохраной зоны Каспийского моря без ущерба экологии

Задание 4

На основе текста выясните, какие наиболее распространенные болезни могут возникнуть, в связи с загрязнением воздуха, в результате сжигания огромного количества минерального топлива и выбросов производств, особенно металлургической и химической промышленности

метталургия	Болезни	Хим.пром-сть	болезни

Задание 5

Смоделируйте экологическую ситуацию в районе космодрома «Байконур» при запуске космических кораблей и спутников к 2050 году, зная, что уровень

загрязнения атмосферы повышается там с каждым годом из-за применения гептила и других вредных веществ

Этапы работы с кейсом

Чтение текстов: «Экологические проблемы Казахстана»

Обсуждение текста

1. О какой проблеме или проблемах идет речь в текстах?
2. Если затрудняетесь ответить, можете использовать текст учебника, атласы, карты, и другие источники информации, которые вы принесли с собой.
3. Может быть несколько проблем. Важно вычленить причинно-следственные связи.
4. Поиск решения проблемы - выработка различных способов действия в данной ситуации – альтернатив
5. Выбор лучшего решения (альтернативы) с опорой на анализ положительных и отрицательных последствий каждого, а также на анализ необходимых ресурсов для их осуществления.
6. Подготовка представления решения группы в различных формах (презентация, схема, таблица, и т.п.)
7. Заключительная презентация результатов аналитической работы (учащиеся могут узнать и сравнить несколько вариантов решений одной проблемы)

Руководство для учителя

Проблема №1 *За последние 50 лет очень сильно обострилась экологическая проблема в Казахстане*

Проявление проблемы: Изменение природных комплексов в результате деятельности человека. Хозяйственная деятельность человека - один из факторов, оказывающих воздействие на природу. В результате своего труда человек не только приспособился к окружающей среде, но и изменил ее.

Идеальное состояние: Создание зеленой экономики

Пути решения проблемы

1. Оздоровить атмосферу возможно, сократив выбросы промышленных производств. Существуют мощные системы очистки газообразных отходов. Новые предприятия без них не проектируются.
2. Оздоровление водных ресурсов возможно такими мерами:

- ✓ Сократить потребление воды из рек на орошение. Положительно бы сказалась замена культур, требующих орошения, на менее требовательные: например, вместо хлопка выращивать озимую пшеницу.
- ✓ Приостановить исчезновение Арала можно рядом совместных шагов с соседними странами, поскольку реки, питающие это озеро, протекают и там. Казахстан предпринимает меры, которые ему под силу осуществить самостоятельно. Так, в начале нового века была построена 17-километровая дамба, отгородившая Малый Арал от Большого.
- ✓ Озеро Балхаш питают реки из сопредельных стран, поэтому решать его проблемы возможно только на международном уровне. Научные исследования видят принципиальное решение в том, чтобы рационально распределять водные ресурсы. Прежде всего направлять их на восстановление нарушенной экосистемы и только оставшуюся часть — на потребление. Но не все к этому готовы.
- ✓ Оздоровить воды Каспия возможно только совместными усилиями стран, расположенных на его берегах. С конца XX века работает Каспийская экологическая программа. В ее рамках разработаны природоохранные мероприятия при добыче нефти.

3. Рекультивация карьеров, выработок и посадка кустарников и деревьев

Итоговый этап: Презентация творческих работ учащихся.

Рефлексия: Обобщающее выступление учителя - анализ ситуаций, выставление оценок учащимся.

Из опыта преподавателя географии
Аренов Ербол Бейсембаевич
НУО «Экономический лицей»
города Нур-Султан

Кейс «Проблемы урбанизации Казахстана»

Цели урока: - узнать об особенностях урбанизации;
- найти способы решения управляемой урбанизации.

Бесконтрольный рост численности городского населения может повлечь за собой целый ряд социально-политических, экономических, экологических и других проблем, справиться с которыми будет непросто.

Если обратиться к опыту градостроительства в Казахстане, то привязка к плановой экономике сформировала ряд монофункциональных территорий, зависящих от состояния градообразующей отрасли. Так появились промышленно развитые центры и аграрные окраины. Не следует воспринимать

урбанизацию как исключительно положительный процесс. Вследствие негативных неуправляемых социальных последствий рыночных реформ жители аулов и деревень, лишившиеся земельных наделов и точек приложения труда (по основным позициям аграрных специальностей), в последнюю четверть века массово хлынули в города в поисках лучших условий жизни и заработка.

Города стали стихийно разрастаться при одновременном росте занятых неквалифицированным трудом. И это при одновременном росте нагрузки на городскую инфраструктуру. Город не поспевает за потребностями новых горожан. Потому процесс урбанизации в республике в последние два десятилетия существенно не отличается (в плане организации и управления этим процессом) от общих закономерностей стихийной урбанизации городов

Старого и Нового света. Усиливается и вымывание сельского населения и обезлюдение обширных территорий страны. Феномен обезлюдения аулов и сел – особый процесс, где прежде обжитые территории опустошаются, что в условиях Казахстана создает угрозу национальной безопасности, не говоря о его социально-экономических последствиях. Эта угроза особенно характерна для нашей республики с ее огромной, редкочаселенной территорией. Ни в какой европейской стране, ни в странах Юго-Восточной Азии, Китае этот процесс так явно не наблюдается. Необходима срочная программа новой территориальной организации и расселенческой политики в целях национальной безопасности.

Градостроительные идеи урбанизации и агломерационного развития, модные в развитых странах, не всегда подходят к нашим условиям. Уровень экономического развития с задачами реиндустриализации, нерешенные инфраструктурные проблемы городов и сел, неотложные вопросы оптимизации транспортной сети на нашей огромной территории, к основательному решению которой приступила программа «Нұрлы жол», пока еще остаются негативным явлением, серьезно ограничивают передовые идеи управляемой урбанизации, новые подходы к территориальной организации экономики.

Задание 1

Численность населения на начало года									
1945 ^[2]	1989 ^[3]	1992 ^[4]	1993 ^[4]	1994 ^[4]	1995 ^[4]	1996 ^[4]	1997 ^[4]	1998 ^[4]	1999 ^[4]
69 400	↗281 252	↗298 700	↘292 200	↗294 600	↘293 200	↘289 700	↘287 200	↗300 500	↗326 900
2000 ^[4]	2001 ^[4]	2002 ^[3]	2003 ^[5]	2004 ^[5]	2005 ^[5]	2006 ^[5]	2007 ^[5]	2008 ^[5]	2009 ^[5]
↗381 000	↗440 200	↗493 100	↗501 998	↗510 533	↗529 335	↗550 438	↗574 448	↗602 684	↗605 254
2010 ^[5]	2011 ^[5]	2012 ^[5]	2013 ^[6]	2014 ^[6]	2015 ^[6]	2016 ^[7]	2017 ^[8]	2018 ^[9]	2019 ^[1]
↗649 146	↗697 156	↗742 884	↗778 198	↗814 435	↗852 882	↗872 655	↗972 672	↗1 032 475	↗1 078 384

Опираясь на таблицу численности населения Нур-Султана по годам, вычислите, на сколько человек в среднем увеличивается население. Сделайте прогноз на 2030, 2040, 2050 годы.

Задание 2

Определите, какие проблемы будут актуальны в столице в краткосрочной перспективе, а какие в долгосрочной, при сохранении темпов роста

В краткосрочной	В долгосрочной

Задание 3

«В Казахстане, по данным Министерства энергетики, в год образуется 5-6 млн тонн отходов.

Исходя из численности населения в стране (18 626 746 человек), сегодня на каждого жителя страны приходится в среднем 300 кг мусора, то есть одна среднестатистическая семья, состоящая из 4 человек, образует 1,2 тонны отходов в год».

Посчитайте, сколько мусора производят жители столицы, зная что численность составляет 1млн 78тыс человек

Задание 4

Предложите собственные варианты решения транспортной проблемы (пробки, сокращение транзитного транспорта, увеличение общественного транспорта) Нур-Султана

Задание 5

- ✓ Какую проблему можно выделить из данного текста?
- ✓ Когда появилась и обострилась эта проблема?
- ✓ Каковы причины, породившие эту проблему?
- ✓ Даются ли в тексте пути решения данной проблемы?
- ✓ Какие пути решения данной проблемы можно предложить?

Этапы работы с кейсом

Чтение текстов: «Проблемы урбанизации Казахстана»

1. Обсуждение текста
2. О какой проблеме или проблемах идет речь в текстах?
3. Если затрудняетесь ответить, можете использовать текст учебника, атласы, карты, и другие источники информации, которые вы принесли с собой.
4. Может быть несколько проблем. Важно вычлнить причинно-следственные связи.
5. Поиск решения проблемы - выработка различных способов действия в данной ситуации – альтернатив
6. Выбор лучшего решения (альтернативы) с опорой на анализ положительных и отрицательных последствий каждого, а также на анализ необходимых ресурсов для их осуществления.

7. Подготовка представления решения группы в различных формах (презентация, схема, таблица, и т.п.)
8. Заключительная презентация результатов аналитической работы (учащиеся могут узнать и сравнить несколько вариантов решений одной проблемы)

Руководство для учителя

Проблема №1 *Города стали стихийно разрастаться при одновременном росте занятых неквалифицированным трудом. И это при одновременном росте нагрузки на городскую инфраструктуру. Город не поспевает за потребностями новых горожан.*

Проявление проблемы: *Изменение природных комплексов в результате деятельности человека. Хозяйственная деятельность человека - один из факторов, оказывающих воздействие на природу. В результате своего труда человек не только приспособился к окружающей среде, но и изменил ее.*

Идеальное состояние: сбалансированное распределение людских ресурсов в городах Казахстана

Пути решения проблемы

1. Строительство городов-пригородов
2. Активизация жилищного строительства в регионах
3. Строительство крупных промышленных предприятий в областных центрах

4. Чтобы предотвратить эти негативные тенденции, необходимо решать жилищную проблему в городах, например, в рамках программы «7-20-25» (ипотечный кредит под 7 процентов годовых, внесение 20-процентного первоначального взноса со сроком выплаты – 25 лет), планомерно строить новые микрорайоны с инфраструктурой газового, теплового и другого централизованного снабжения. В этих целях для строительных компаний, компаний по производству строительных материалов необходимо максимально снизить налоги.

Итоговый этап: *Презентация творческих работ учащихся.*

Рефлексия: *Обобщающее выступление учителя - анализ ситуаций, выставление оценок учащимся.*

9 класс

Тема: Количественный и качественный состав трудовых ресурсов.

Цель урока: 9.4.1.5 на основе сравнения казахстанских показателей с другими странами дает оценку количественному и качественному составу трудовых ресурсов.

Кейс: «Добровольное переселение казахстанцев»

Согласно прогнозам данных, к 2050 году численность населения страны достигнет более 24,5 млн. человек, при этом население северных областях может уменьшится почти на 1 млн., а в южных областях страны увеличится более чем на 5 млн., человек. Плотность расселения в южных регионах будет существенно в несколько раз превосходить северные, и население четырёх южных регионов, кроме Алматы, будет составлять более 55% населения всей страны.

Одна из особенностей расселения населения Российской Федерации это - неравномерность. Большая часть трудовых ресурсов России сосредоточена в европейской части страны, почти 70% населения. Основные запасы природно-ресурсного потенциала страны в восточной части страны. И основная задача это привлечение трудовых ресурсов в восточные регионы страны.

Добровольное переселение учтено программой развития оперативной занятости и массового бизнеса «Енбек». Территориями приема переселенцев на 2018 год стали Восточно-Казахстанская, Костанайская, Павлодарская и Северо-Казахстанская области. Регионов выбытия касаются Алматинской, Жамбылской, Мангистауской, Туркестанской и Кызылординской областей.

В северных регионах Казахстана сильно не хватает учителей, особенно преподавателей математики, физики, химии. Недостаточно медицинских работников: медсестер и врачей. Есть нехватка трактористов, механизаторов, агрономов, ветеринарных врачей.

По прибытии на каждого члена семьи выделяют по 35 МРП (84 тысячи тенге в 2018 году). Есть разница: для семьи из трех человек это 252 тысячи тенге, а для шестерых – уже полмиллиона тенге. На одного человека, или на семью от 2 до 4 человек – другая сумма аренды на жилье. Продуман и момент, когда семья желает приобрести жилье: можно заключить договор намерения с тем, кто продает эти квадратные метры.

За годы независимости Казахстан добился немаловажного улучшения в социально-экономическом продвижении и перешел в группу государств с уровнем дохода выше среднего.

Такой стойкий рост позволит существенно снизить отметку бедности, обеспечить большую часть населения более практичными рабочими местами, развить достаток людей, увеличить выработку труда и снизить число людей без работы и лиц, занятых малоэффективным трудом, особенно в сельских районах.

Этапы работы с кейсом

Чтение текстов: Добровольное переселение казахстанцев

Задание 1 *В чем суть добровольного переселения с юга на север?*

(Суть в том, чтобы перекинуть кадры из трудоизбыточных регионов в трудодефицитные, программа может помочь замещать северным регионам выбывающее население, а жителям юга страны – получать возможность работы, с которой может быть проблема из-за переизбытка населения в южных регионах)

Задание 2

Как можно улучшить бытовые условия жизни в сельской местности?

(В сельской местности необходимо провести водопровод, дома должны быть подключены к системе центрального отопления)

Задание 3

В чём основная проблема трудовой диспропорции европейской и восточной частей Российской Федерации?

(Основная задача: привлечение трудовых ресурсов в восточные регионы страны. Весь процесс осложняется тем, что труд в Сибири и на Дальнем Востоке стоит дороже, чем в европейских районах: затраты на создание условий труда и быта для работников в несколько раз превышают аналогичные затраты в центральной части России)

Рекомендуемые темы для проведения дискуссий:

- Как можно повысить производительность труда в сельском хозяйстве?
- Как сельское хозяйство влияет на здоровье и уровень жизни казахстанцев?
- Почему развитые страны мира поддерживают своё сельскохозяйственное производство?

Руководство для учителя

Работа организуется в группах по 5-6 человек для обсуждения и взаимодействия. Предлагаемые решения проблем кейса должны быть нестандартными, креативными. Эту работу можно организовать по-разному. При проведении данного кейса у учеников, возможно, будут и противоположные точки зрения, которые можно будет использовать для организации дискуссий. Основная задача – в формировании у учащихся умения высказывать, аргументировать, воспринимать и оценивать информацию. *Использование метода кейса способствует развитию у учащихся в процессе обучения следующих навыков: аналитических, практических, коммуникативных, социальных и способность принимать решения.*

В состав кейса может быть включен небольшой вводный или дополняющий комментарий учителя.

Итоговый этап: Презентация творческих работ учащихся

Рефлексия: обобщающее выступление учителя – анализ ситуаций; оценивание учителем учащихся.

8 класс

Тема: Формы организации сельскохозяйственного и промышленного производства и сферы услуг

Цель урока: 8.5.3.3 - с дополнительным охватом казахстанского компонента анализирует факторы размещения сельскохозяйственного и промышленного производства, сферы услуг

Кейс: «Зерновое хозяйство Казахстана»

Зерновое хозяйство - основная отрасль земледелия Казахстана. Казахстан представляет собой один из сильнейших стран-производителей среди зерна в мире.

За последние несколько лет посевы зерновых культур охватывали более 80% посевной площади земледельческих культур. На территории государства производится более 13,5-20,1 млн. тонн зерна, что позволяет совсем ненамного отставать от России и Украины. Средний прирост зерна составляет 10-13 ц/га.

Зерновые культуры в земледелии по размерам посевных площадей и общему сбору лучше всех остальных полевых культур.

По информации можно сказать, что Казахстан может не только полностью удовлетворять свои нужды в зерне, но и соперничать на мировом рынке, а значит увеличить конкурентоспособность страны. И в настоящее время экспорт пшеницы является одним из главных источников валютных поступлений в экономику страны.

Большая величина территории Казахстана, разнообразие природно-климатических условий, разное распределение производства и использование зерна порождают проблему расположения посевных площадей в стране

Четыре зерновые культуры (пшеница, ячмень, овес и рожь) занимают более 90% посевных площадей, а остальные части пашен делятся между крупными (просо, гречиха, рис) культурами.

В этой связи зерновое производство является одной из стратегических отраслей республики, от состояния которой зависит продовольственная безопасность страны, доходы и занятость населения, развитие таких отраслей как животноводство, птицеводство, пищевая и перерабатывающая промышленность.

Этапы работы с кейсом

Чтение текстов: Зерновое хозяйство Казахстана

Задания 1 *Негативные факторы, препятствующие производству зерновых культур.*

(Недостаточное внедрение инновационных технологий, слабая техническая оснащенность техникой, недостаточный уровень проведения

агрехимических мероприятий, низкая стоимость продукции)

Задания 2 *Какое воздействие оказывает земледелие на окружающую среду?*
(Снижается плодородие почв, почвы изымаются вместе с урожаем, ядохимикаты и минеральные удобрения загрязняют окружающую среду)

Задания 3 *Какие риски возможны при производстве сельскохозяйственных культур?* (Погодные условия, цены на топливо, поломка техники)

Задания 4 *Климат каких областей Казахстана благоприятен для развития зернового производства?* (Акмолинская, Костанайская и Северо-Казахстанская области)

Задания 5 *Ожидаемые прогнозы сельскохозяйственного производства.*

(Увеличить экспортный потенциал зерна и мукомольной продукции на внешних рынках, в частности, в направлении стран Юго-Восточной Азии и Китая, внедрение интенсивной технологии)

Задания 6 *Какие страны являются импортерами казахстанской пшеницы?*
(Россия, Кавказ и рынки стран Центральной Азии)

Задания 7 *Предложите пути по увеличению урожайности зерновых культур в Казахстане?* (Производство засухоустойчивых и жароустойчивых культур, проводить работы по защите сельскохозяйственных культур от вредителей и сорняков, применять достижения техники и науки, подготовка квалифицированных кадров)

Руководство для учителя

Работа организуется в группах по 5-6 человек для обсуждения и взаимодействия. Предлагаемые решения проблем кейса должны быть нестандартными, креативными. Эту работу можно организовать по-разному. При проведении данного кейса у учеников, возможно, будут и противоположные точки зрения, которые можно будет использовать для организации дискуссий. Основная задача - в формировании у учащихся умения высказывать, аргументировать, воспринимать и оценивать информацию. *Использование метода кейса способствует развитию у учащихся в процессе обучения следующих навыков: аналитических, практических, коммуникативных, социальных и самоанализа.*

В состав кейса может быть включен небольшой вводный или дополняющий комментарий учителя.

Итоговый этап. Презентация творческих работ учащихся.

Рефлексия: - обобщающее выступление учителя - анализ ситуаций;
- оценивание учителем учащихся.

9 класс

Тема: Внутренние воды Казахстана

Цели обучения: 9.3.3.1 классифицирует, анализирует показатели и характеризует внутренние воды Казахстана.

Цели урока: -дальнейшее развитие навыков работы по карте, знание номенклатуры, объектов гидросферы Казахстана; развивают навыки работы с картами и источниками, умеют обрабатывать и визуально представлять информацию, распознают и обозначат проблемы трансграничных рек и озер, предложат пути решения проблем.

Кейс «Внутренние воды Казахстана»

По площади территории Казахстан занимает 9-е место среди государств мира. Богаты реками лесостепи и степи Казахстана, горы Алтай, Жетысуский Алатау и Тянь-Шань. Такая большая страна обладает и немалыми запасами ресурсов, однако водных ресурсов для удовлетворения потребностей сельского хозяйства, промышленности и населения, недостаточно. В связи с разнообразием рельефа Казахстана внутренние воды тоже распределены неравномерно.

Воды этих рек используются для водоснабжения большого числа населенных пунктов, а также на орошение. На берегу рек Казахстана расположены промышленные города, деятельность которых оказывает большое влияние на речную систему. Бурные потоки горных рек используется и для выработки электроэнергии. Крупные водные артерии имеют трансграничное положение. Большинство рек в Казахстане принадлежит к внутренним замкнутым бассейнам, и только несколько рек доносят свои воды до Карского моря. Реки внутреннего стока, которые впадают в Каспийское море, в Аральское, имеют важное трансграничное геополитическое значение, также как и сами эти озера. Озеро Балхаш полностью расположен на территории страны, в него впадает крупная река со своими многочисленными притоками, которое также имеет трансграничное значение, вытекающими отсюда последствиями.

Этапы работы с кейсом

1. Чтение текста «Внутренние воды Казахстана»
2. Обсуждение текста
3. С использованием атласов, карты Казахстана проводится распределение и причастность рек Казахстана к различным водным бассейнам и выявление водоразделов, как объектов географической геономенклатуры.
4. Ключевые характеристики проблем, сокрытых в тексте

5. Анализируют проблемы, с рассмотрением причинно-следственных явлений.
6. Предлагают пути решения проблем –выработка возможно собственных путей решения каждой проблемы на своем возрастном уровне.
7. Визуализация проводимой учениками работы по проблемам (картограмма, картодиаграмма, презентация, схема, таблица, и т.п.)
8. Представление аналитической работы , краткий вывод по итогам проделанной работы, рекомендации.

Руководство для учителя

Проблема №1. *Неравномерное распределение речной системы - нехватка водных ресурсов в определенных регионах страны*

Проблема №2 *Размещение промышленных городов на берегу рек и использование воды рек в промышленных целях крупными и «грязными» предприятиями.*

Проблема №4 *Создание крупных ГЭС на берегу рек приводит к изъятию из землепользования огромных территорий, приводящих к изменению климата, флоры и фауны.*

Проблема №4 *Трансграничное положение рек и озер предусматривает рассмотрение вопросов совместного пользования водами рек и озер приграничными странами, выработка совместных природоохранных мер, программ по защите акватории вод, контроля предельно допустимых норм загрязнения вод*

Проблема №5 *Нерациональное использование вод для сельскохозяйственного полива.*

Проблема №4 *Проблема обмеления акватории Арала, загрязнения вод Каспийского моря, снижение уровня и загрязнение Балхаша.*

Пути решения проблемы:

1. Переход на альтернативные источники энергии
2. Обязательное внедрение промышленных предприятий очистными сооружениями.
3. Использование технологий по вторичному использованию вод.
4. Выработка совместных решений между странами по водопользованию с условиями, устраивающих соседние страны, с минимальным вредным воздействием на акваторию водоемов.
5. Повсеместный переход сельского хозяйства на капельное орошение.
6. Вывод грязных предприятий и строительство новых промышленных объектов за пределы города, на определенное расстояние от речной системы.
7. Запрет слива сточных вод в водоемы.

Итоговый этап: презентация творческих работ учащихся.

Рефлексия: обобщающее выступление учителя, анализ ситуаций, оценивание учителем учащихся и взаимооценивание учащимися выступления одноклассников, обмен мнениями

ОБРАЗЦЫ КЕЙСОВ ПО ПРЕДМЕТУ «ОСНОВЫ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА И БИЗНЕСА»

из опыта бизнес-тренеров НПП РК «Атамекен»
Жулдызбаева Нугмана Есболгановича
Дуйсенханова Ермака Серикбаевича

Кейс «Исторический»

10 класс

Цели урока:

- узнать об особенностях исторического предпринимательства;
- сравнить современное и историческое предпринимательство.

Понятия бизнеса и предпринимательства стали исследоваться на рубеже XIX и XX веков. Однако это не значит, что до этого бизнесменов не существовало, просто их деятельность не пытались осмыслить в рамках теорий и методологий. Чтобы убедиться в этом, давайте посмотрим на исторических предпринимателей Казахстана с точки зрения современного представления о бизнесе.

Первая история – о мальчике по имени Ахмет, жившем в XIX веке во время рассвета Великого шёлкового пути. Ахмет родился в семье знаменитого *керуенбасы/караванбаши* (ведущего каравана) Байсакала би. Его прадед Утетилеу, дед Тилеке, а затем и отец Байсакал би Тилекеулы (1780-1850 гг.) из рода Жаппас были знаменитыми керуенбасы на территории Казахстана в период XVIII-XIX вв.: у них были своего рода печати, дающие право возглавлять караваны на пути из Троицка до Бухары и далее по местам Великого шёлкового пути. Ахмет с детства помогал своему отцу: он любил верховую езду на верблюдах и лошадях и с радостью путешествовал вместе с отцом, мечтая стать великим путешественником в будущем.

Первым навыкам предпринимательства и торговли Ахмет научился у своего отца: грамотно вел торговлю караванами, хорошо знал местность и разбирался в логистике. Их жайляу находился у устьев рек Тобыл и Торгай. Чтобы выжить и успешно торговать, доставляя свой товар до намеченных пунктов в целостности и сохранности, керуенбасы должны были быть хорошими логистами. Караваны Байсакал би и Ахмета шли по казахским землям по определённым и выверенным маршрутам: вдоль устьев рек, по побережьям озёр, по путям с системой колодцев. В среднем каждый день такой караван проходил 25-30 км. Степной логист должен был учесть множество факторов: выбрать максимально лёгкий и удобный путь для верблюдов, убедиться, что на этом пути есть источники воды, предусмотреть места укрытия в случае урагана. Он должен был уметь «читать» степные знаки, чтобы не заблудиться в пустыне и безводной долине и обойти множество преград и препятствий тяжёлого пути. Юный Ахмет, будучи помощником отца, сумел стать отважным, ловким, всезнающим и выносливым капитаном степей.

Кроме вопросов логистики, перед керуенбасы стояли и другие задачи. Он

должен был быть хорошим менеджером, управляющим своей «компанией» – торговым караваном, доставляющим груз до точки назначения.

Керуенбасы нанимались хозяевами торговых караванов — *саудагерами и купцами*. Торговые караваны саудагеров везли восточные ковры, бухарскую посуду, шёлк, шекпены из верблюжьей шерсти, одежду, продовольствие, восточные сладости, скот и другие товары. Основным отличием казахского керуенбасы от бухарского было то, что в Бухарском ханстве керуенбасы назначался самим ханом, а у казахов им мог стать любой, кто имел высокую квалификацию. Поэтому среди казахских керуенбасы были и богатые баи, имеющие большие скотоводческие угодья, как Байсакал би и Ахмет, и простые скотоводы, хорошо знающие пути откочёвки на жайляу и зимовку. Керуенбасы должен был уметь управлять большим количеством людей, сопровождавших караваны, мотивировать их во время преодоления трудностей, улаживать возникающие споры, брать на себя ответственность за все проблемы, стоящие на пути каравана.

Керуенбасы Байсакал би и Ахмет также хорошо разбирались в финансовых вопросах, ведь зачастую они были посредниками во время торговли хозяина каравана с местным населением и населением на других территориях. Они должны были разбираться в таких понятиях, как чистая стоимость (денежные средства, представляющие собой разницу между всеми денежными притоками и оттоками), издержки, стоимость ресурсов (зарплата работникам, расходы на содержание животных и т. д.), прибыль и т. д., чтобы устанавливать цены на товары, соответствующие покупательской способности населения, покрывающие все расходы и приносящие прибыль как саудагерам, так и самим керуенбасы.

Без керуенбасы не обходились и переговоры с местными «налоговиками». Хороший керуенбасы, участвуя в переговорах на таможенных пунктах, мог помочь облегчить таможенные пошлины своему каравану, так как хорошо знал язык, особенности коммуникации и ведения торговли своего государства – они были еще, так сказать, *GR-менеджерами (специалистом, ответственным за организацию взаимодействия, продвижение и защиту интересов своей компании в органах государственной власти и общественных организациях)*.

В своей трудной работе керуенбасы полагались на *кіреші* (держателей верблюдов).

Государства степей предоставляли торговцам Великого шёлкового пути дома отдыха на торговых путях — *керуен-сарай (караван-сарай)*. Во всех керуен-сараях, где останавливался их караван, знали отца Ахмета керуенбасы Байсакал би. Караван-сарай были местом не только для обслуживания караванов, т.е. отдыха караванщиков и верблюдов, а также для их обеспечения едой, местом для определения спроса на товар и его рыночной цены. Также во многих караван-сараях находились таможенные и пошлинные центры, в которых торговцы платили дань.

Известны крупные караван-сарай на территории Казахстана в таких городах, как Отырар, Сауран, Кулан, Туркестан, Тараз, Буктырма, Казалы и Кереку.

Со временем наступил момент, когда Ахмет должен был заменить своего отца и стать самостоятельным керуенбасы и правителем рода Жаппас: в 1839 году старейшина Байсакал би передал своему сыну Ахмету печать правителя и керуенбасы. На тот момент у Ахмет би было несколько сотен верблюдов и около 700 лошадей. Теперь Ахмет стал полноценным «бизнесменом» своего времени: собственником караванов, логистом, управленцем, HR- и GR-менеджером, бизнес-аналитиком и финансистом. Ахмет был авторитетным и великодушным правителем, всегда помогал бедным и малоимущим гражданам. В 1843 году Ахмет Байсакалулы руководил 43 дистанциями и получил звание зауряд-хорунжего (лица, исполняющего во время службы обязанности офицера, но не имеющего права на производство в воинские чины; чин давался за боевые отличия). Он также был награжден серебряной медалью за предоставление верблюдов для сопровождения Хивинской экспедиции.

Задание 1

Подумайте, с какими странами и чем могли торговать саудагеры. Для этого оцените, какими ресурсами мог обладать древний Казахстан и почему?

Задание 2

Сформулируйте, какими компетенциями и знаниями должны были обладать керуенбасы, чтобы успешно торговать в степи.

Задание 3

Какой вывод вы можете сделать о предпринимательской среде степи?

Кейс «Первый кондитер Казахстана Баймухамбет Косшыгулов»

Бизнес-деятельность в Казахстане XIX века не ограничивалась Великим шёлковым путём. Кроме степной логистики существовали и другие сферы деятельности, демонстрирующие успехи и трудности казахстанских предпринимателей.

Сейчас мы с вами рассмотрим историю первого кондитера Казахстана Баймухамбета Косшыгулова – успешного предпринимателя, фабрика которого выпускала настолько вкусные сладости, что она была удостоена почётного звания Российской империи.

Ещё в дореволюционные годы Акмолинск (нынешняя Нур-Султан) стал торговым центром благодаря своему расположению — город стоял на стыке караванного пути Петропавловск-Ташкент-Кашгар. Здесь осенью и весной проходили крупные ярмарки, а в 1890 году на городской центральной площади появились Гостиные ряды — два корпуса одноэтажных каменных магазинов.

Баймухамбет Косшыгулов был сиротой, которого взял в обучение татарский купец. Окончив обучение, он начал свой бизнес с мельницы, мука с которой поставлялась на российские и среднеазиатские рынки: акмолинская мука в то время считалась лучшей в Евразии. Обладая таким ресурсом, как мука, он смог построить со временем и кондитерскую фабрику в 1895 году. Дела шли хорошо, и купец открыл три кондитерских магазина в Акмолинске.

Пряники кондитерской фабрики «Косшыгулов и сыновья» стали самыми

популярными во всем Казахстане. Помимо пряников, на фабрике пекли печенье, сухари, делали зефир и халву, шоколадные конфеты и леденцы. Со временем была организована поставка кондитерских изделий в Россию и Китай. В 1915 году купец 1-й гильдии (то есть крупный бизнесмен, так как гильдии разделялись соответственно размеру капитала купца; первая гильдия означала максимальный размер капитала) Баймухамбет Косшыгулов получил звание «Поставщик Двора его Императорского Величества».

На этом Баймухамбет Косшыгулов не остановился. Обладая обширными знаниями о международной торговле и имея соответствующий опыт производства и реализации своей продукции на внутреннем и внешних рынках, Баймухамбет чувствовал их потенциал и потребность населения в тех или иных товарах. Поэтому со временем он расширил свой бизнес и занялся новым для того времени видом торговли — реализацией керосина и нефти.

Даже такие скудные сведения об истории его компании демонстрируют незаурядный бизнес-потенциал Баймухамбета. Он мог остановиться на производстве муки – ведь бизнес был уже успешным и приносил ему стабильный доход. Но предприниматель увидел новый путь развития, проанализировал свои ресурсы, оценил конкуренцию и потенциал рынка, запустив производство кондитерских изделий. Когда ресурсы локального рынка Акмолы были исчерпаны, Баймухамбет нашел способ развивать свой бизнес и дальше – оценив выгодное торговое положение Акмолы и преимущества близкого расположения к рынкам России и Китая, он смог организовать поставку своих изделий за границу.

Бизнес Баймухамбета был успешным на каждом новом этапе. Он был преуспевающим мельником, затем местным купцом, затем международным поставщиком. Что же заставляло его каждый раз рисковать и пробовать реализовывать новые бизнес-решения? Опираясь на материал предыдущих уроков, мы можем с уверенностью сказать, что Баймухамбет был настоящим предпринимателем, новатором, который не боялся рисковать и искал пути постоянного улучшения для своего дела.

И тот факт, что он приступил к новому бизнесу по реализации керосина и нефти, также демонстрирует его предпринимательское мышление – умение думать на шаг вперед, прогнозируя изменение потребностей потребителей, и удовлетворять эти новые потребности.

Баймухамбет Косшыгулов был также «социально ответственным бизнесменом», как мы назвали бы его сегодня. Он не только получал прибыль, но и вкладывал деньги в развитие инфраструктуры города, в котором он осуществлял предпринимательскую деятельность. Так, он построил кирпичную мечеть, которая располагалась на пересечении улиц Ауэзова и Иманова. Местные жители называли ее «Ташмечеть» («Каменная мечеть») или «Кызылмечеть» («Красная мечеть») из-за ее цвета. Во время Первой мировой войны Косшыгуловы были одними из тех меценатов, которые организовали отправку гуманитарной помощи на фронт.

Подведем итоги

Мы с вами познакомились с двумя бизнес-кейсами, демонстрирующими

потенциал ведения бизнеса в Казахстане в дореволюционную эпоху. Как мы убедились, в любое время и в любой стране бизнесмены являются именно той движущей силой, которая отвечает за развитие экономики региона – за то «что», «как» и «для кого» производится в данном месте в данное время. При этом, как тогда, так и сейчас, успеха добиваются те предприниматели, которые умеют правильно обращаться с имеющимися у них ресурсами – будь это верблюды и километры степи или мельница и городские торговые ряды, умеют чувствовать потребности рынка, не боятся брать на себя риски, проверять новые решения на практике, а также умеют правильно распоряжаться самым главным капиталом – человеческими и интеллектуальными ресурсами – своими и своих работников.

Задание 4

Подумайте, почему Баймухамбет Косшыгулов решил открыть свой бизнес именно в Акмолинске. Какое влияние месторасположение оказало на его развитие? Повлияло ли оно на его успешность? Сделайте вывод о значимости локализации бизнеса на рынке.

Задание 5

Сделайте общий вывод о преимуществах и недостатках ведения бизнеса в Казахстане в XIX-первой четверти XX века.

Руководство для учителя

При разборе бизнес-кейсов ваша задача — организовать его желательно в формате малых групп по 5 человек для обсуждения и взаимодействия. Попросите, чтобы решения проблем кейса были необычными, нетривиальными. В этом задании допускается вариативность решений и нелинейность хода урока. Возможно, у учеников будут противоположные точки зрения, которые можно будет использовать для организации дебатов. Вам важно продемонстрировать вашу собственную безоценочность в отношении их мнений, при которой вы допускаете различные точки зрения и при этом благодарите учеников за то, что они их высказали. Смысл деятельности – в формировании у учеников собственного отношения к проблеме с учетом всей полученной информации.

Задание 1

Подумайте, с какими странами и чем могли торговать саудагеры. Для этого оцените, какими ресурсами мог обладать древний Казахстан и почему?

Саудагеры занимались международной торговлей, поставляли в соседние страны – Россию, Китай, а через них уже Европу – огромные партии сельскохозяйственных товаров, особенно скот и скотоводческую продукцию.

Задание 2

Сформулируйте, какими компетенциями и знаниями должны были обладать керуенбасы, чтобы успешно торговать в степи.

Керуенбасы обладал не только торговой жилкой, так сказать бизнес-мышлением, но и капитальными знаниями в области международных отношений, бизнес-коммуникации, языковыми компетенциями, ведь от его успешной деятельности зависела не только экономика и финансовая политика государства, но и мирное сосуществование соседних государств.

Задание 3

Какой вывод вы можете сделать о предпринимательской среде степи?

Ответы учеников могут различаться, но должны содержать мысль о том, что, не смотря на кажущуюся простоту, предпринимательская деятельность степи была разнообразной; между представителями бизнеса существовали сложные взаимоотношения; бизнес затрагивал такие сферы деятельности, как производство, торговля (локальная и международная), арбитраж, логистика, предоставление услуг и т. д. Подведите учеников к мысли о том, что все существующие на настоящий момент бизнес-процессы и определения могут быть также применены к историческому этапу развития предпринимательства в Казахстане.

Задание 4

Подумайте, почему Баймухамбет Косшыгулов решил открыть свой бизнес именно в Акмолинске. Какое влияние месторасположение оказало на его развитие? Повлияло ли оно на его успешность? Сделайте вывод о значимости локализации бизнеса на рынке.

Задание 5

Сделайте общий вывод о преимуществах и недостатках ведения бизнеса в Казахстане в XIX-первой четверти XX века.

В ответе на задания 4-5 ученики должны сделать вывод об удачном международном географическом положении Казахстана, которое всегда помогало и продолжает помогать нашей стране играть важную роль в мировой логистической цепочке торговли. В качестве подтверждения этой мысли вы можете рассказать ученикам о новых проектах Казахстана в сфере международной торговли и логистики: инициативе «Один пояс – один путь», строительстве международного морского порта Курык на Каспийском море, строительстве сухого порта Хоргос. Всю необходимую для этого информацию вы можете найти в Интернете.

Бизнес-кейс «Rocket Study»

10 класс

Цель урока

- ✓ понять, как связаны оригинальность идеи и успешность предпринимательского старта.

И так, предположим, что вы поняли, что хотите открыть свой бизнес. Наверняка вашей первой мыслью будет: «Ну, у меня же нет денег! Как я смогу открыть свое дело без финансов и знания правил бизнеса?». Именно так и рассуждают студенты, изучающие бизнес и экономику. Они тратят пять лет на учебу, затем долго планируют, ищут команду, распределяют роли, собирают начальный капитал. Такой подход тоже имеет право на жизнь. Но есть и другой – lean startup (или «бережливый стартап») строит свою деятельность по иной схеме. Он берет оригинальную идею, создает небольшой прототип, который не

требует больших финансовых вложений, проверяет, работает ли эта схема, и нужна ли она людям. Если все работает – отлично! Посмотрим, что мы можем улучшить и снова проверим получившийся результат на потребителях. Снова сработало? Внедряем и эту идею в процесс и продолжаем придумывать, проверять и совершенствовать! Секрет успешному стартапу в действии – он не тратит времени на подготовку, не ждет благоприятных обстоятельств. Он сам их создает, действует и проверяет идеи на практике.

Мы уже говорили о том, что в основе любого бизнеса лежит идея. А появиться такая идея может в результате анализа спроса и предложения. Ученик 11 класса столичной школы Арслан Даримов решил поступить на грант в один из университетов США. Чтобы получить грант, он должен был успешно сдать экзамен по английскому языку. Посмотрев, какие школы в Нур-Султане занимаются подготовкой к IELTS, Арслан понял, что предложения его не устраивают. Он заказал учебники через Интернет и принялся готовиться к экзаменам сам. Во время подготовки он на своем опыте проверил, какие учебники являются полезными и удачными, а какие, нет.

Купить такие учебники в Нур-Султане было невозможно. Но спрос на них был, Арслан убедился в этом на своем опыте. Поэтому он отправился в учебные центры и предложил им купить учебники для подготовки к экзаменам. Продав учебники центрам, Арслан заработал свой первый капитал в 70 000 тенге.

Но он на этом не остановился.

Арслан понял, что он может сделать большее – не просто продать учебники, а помочь другим людям подготовиться к экзамену, как он это сделал сам.

Так появилось решение открыть свой собственный центр для изучения английского языка.

Задание 1

Подумайте, какие ресурсы были у Арслана для открытия своего центра. И так, чтобы открыть центр, Арслану нужно было: 1. помещение для занятий с минимальным оборудованием – парты, столы, доска, компьютер и принтер; 2. реклама, благодаря которой люди узнали бы о его центре. Преподавать он мог сам по методике, которая подтвердила свою эффективность (Арслан успешно сдал свой экзамен и поступил в американский вуз на грант).

Задание 2

Предположите, как, обладая имеющимися ресурсами, Арслан мог справиться с указанными проблемами (помещение, оборудование, реклама).

Арслан не стал искать большое помещение, делать в нем ремонт, искать учителей. Он пошел по методу «бережливого стартапа»: снял за 40 000 тенге в месяц помещение площадью 10 квадратных метров (то есть одну комнату), купил две б/у парты по 4 000 тенге, 4 стула по 2 000 тенге. Доску, компьютер и принтер взял из дома. Преподавать он мог сам. Таким образом, за 56 000 тенге он имел все необходимое для проведения занятий.

Безусловно, ученикам приятно приходить в просторный офис и

заниматься в красивом помещении. Но главный продукт, за которым они приходят – это знания языка, качественные и практические, которые позволят им свободно говорить на английском. Если они их получают, они уйдут довольными и обязательно вернутся снова, и позовут своих знакомых. Поэтому на стадии прототипа необходимо просто протестировать свой продукт. В нашем случае это уроки английского языка. Если продукт окажется удачным, количество учеников будет расти, появится капитал, то следующим пунктом может стать увеличение учебного пространства, ремонт помещения и т. д.

Следующим пунктом был поиск учеников. Арслан напечатал на своем принтере листовки и начал их раздавать сам на улицах города. Даже если раздавать листовки не всегда было приятно, Арслан подбадривал себя: «Неловкость – это временно, а победа будет навечно». Так ему удалось привлечь некоторое количество студентов. Уроки начались. Ученикам нравилось заниматься с Арсланом, так как занятия проходили увлекательно и интересно, и улучшения в языке стали заметны практически сразу.

Задание 3

Подумайте, как Арслан мог продолжить развивать свой бизнес на этой стадии. Что еще он мог сделать?

Прошло полгода. Учеников становилось все больше. Арслан понял, что сейчас его прибыль и польза, которую он может принести клиентам, ограничиваются его временем и вместительностью класса – он не мог сам проводить больше занятий в неделю – на это просто не хватало времени.

Тогда офис был увеличен с 10 квадратных метров до 40, и Арслан принялся искать других преподавателей, которые могли бы также проводить занятия по его методике. Для поиска преподавателей он использовал сайт HeadHunter и рекомендации знакомых.

Школа Rocket Study выросла. Теперь в ней обучалось несколько сотен учеников и работало до 10 преподавателей.

Арслан сформулировал несколько проблем, которые решает его школа, по сравнению с другими.

1. Если у учеников ненормированный рабочий график, но они хотят учить язык, то, записавшись на курсы, они их вынуждены часто пропускать. В результате они отстают от других учеников, перестают справляться и оставляют курсы.

2. У учеников, которые хотят быстро подготовиться к экзаменам, нет времени на длительное теоретическое изучение языка. Им нужно практическое решение.

3. Зачастую ученикам нужно получить хороший результат за очень сжатое время. Курсы же, как правило, растянуты на длительный период.

4. Часто курсы подразумевают зубрежку новых слов. В результате ученикам становится скучно, и у них пропадает интерес.

Задание 4

Подумайте, какие решения вы можете предложить для четырех указанных проблем.

Задание 5

Как вы думаете, остановился ли Арслан на достигнутом? Что он мог сделать для масштабирования своего бизнеса в данный момент?

Теперь Rocket Study находилась на стадии следующего прототипа. Если в первом варианте Арслан делал все сам – от поиска учеников до преподавания, на второй стадии у него появились ресурсы для привлечения других преподавателей, для найма менеджера, который стал отвечать на звонки и консультировать клиентов, а также заниматься поиском и привлечением новых клиентов через Интернет и социальных сети.

Арслан мог остановиться на достигнутом. Но он понял, что его продукт настолько хорош, что остаются люди, которые не могут учиться в его школе, так как им уже не хватает места.

Тогда Арслан снял еще одно помещение и открыл новую школу. Продолжая масштабировать свой бизнес, Арслан открывал новые школы, по мере того, как на это появлялся спрос. Сейчас в Нур-Султане работают девять школ Rocket Study, обучение в которых уже прошло более 3000 человек. Всего в школах работает более 20 преподавателя.

Бизнес – это живой организм. Когда рост останавливается, наступает регресс. Если вы идете в гору, вы знаете, что если вы остановитесь, вы перестанете подниматься, и если вы продолжите стоять, всегда будет кто-то, кто вас догонит и перегонит.

Даже сейчас Арслану есть куда расти. Он планирует открыть 15 школ в Астане, а затем запустить Rocket Study в других городах, например в Алматы и Караганде. Он разработал рекомендации по открытию своей языковой школы за месяц. Пользуясь ими, любой человек может открыть свой реальный бизнес за 4 недели. В результате в сети Rocket Study уже есть школы, работающие по франшизе (то есть их открывал не сам Арслан, а другой бизнесмен (франчайзи), который использовал название и модель Rocket Study, а теперь выплачивает Арслану ежемесячный процент (роялти) от дохода своей школы).

Кроме того, Rocket Study разрабатывает свою ИТ-платформу, где расписан учебный план и методика работы центра. Для преподавателей работает система, которая позволяет им все время улучшать свои навыки. Благодаря платформе, ученики смогут следить за своим учебным прогрессом, а также за статистикой преподавателя. Также планируется ввести абонемент на занятия: заплатив 15-30 000 тенге, ученик сможет посещать занятия так часто, как этого захочет. Для этого в программу вводятся 25-минутные воркшопы, на которых будет раскрываться одна конкретная тема. Так, ученики смогут сразу включаться в процесс, не важно, были они или нет на предыдущем занятии, и не будут уставать от длинных уроков. Плюс они смогут посещать именно те темы, которые им интересны, а не проходить то, что они и так знают.

Задание 6

Подумайте, какие бизнес-уроки вы можете извлечь из кейса Rocket Study? Понравился ли вам проект Арслана? Почему?

Rocket Study демонстрирует, что даже не имея капитала, можно создать бизнес, который не только решит проблему потребителей одного города, но и будет иметь потенциал для масштабирования.

И все это возможно сделать силами одного человека, если начинать бизнес с прототипов и увеличивать его только после того, как последнее решение оправдало себя.

Часто школы Rocket Study открываются не в самых благополучных районах города, но действуют и привлекают людей. Так как, каким бы важным ни был маркетинг, в основе бизнеса лежит продукт. Если он будет нравиться клиентам, локация будет не важна.

Арслан видит свою миссию гораздо шире, чем просто научить людей говорить по-английски. Главное, что лежит в основе Rocket Study – это личный рост. Любой человек может выучить английский и благодаря этому начать слушать бесплатные лекции ведущих специалистов мира через Интернет, завязать новые знакомства в любой точке мира, встретиться и поговорить с приезжающими в Казахстан легендами мира бизнеса или искусства. Rocket Study учит людей искать возможности и верить в себя. Что выводит продукт за рамки Казахстана (так как систему Rocket Study можно легко применять в любой стране мира) и за рамки языковой школы.

Руководство для учителя

При разборе бизнес-кейсов ваша задача — организовать его желательно в формате малых групп по 5 человек для обсуждения и взаимодействия. Попросите, чтобы решения проблем кейса были необычными, нетривиальными. В этом задании допускается вариативность решений и нелинейность хода урока. Возможно, у учеников будут противоположные точки зрения, которые можно будет использовать для организации дебатов. Вам важно продемонстрировать вашу собственную безоценочность в отношении их мнений, при которой вы допускаете различные точки зрения и при этом благодарите учеников за то, что они их высказали. Смысл деятельности – в формировании у учеников собственного отношения к проблеме с учетом всей полученной информации.

Задание 1

Подумайте, какие ресурсы были у Арслана для открытия своего центра.

Ресурсами Арслана были знание английского языка, проверенная на себе методика подготовки к экзаменам и 70 000 тенге первоначального капитала.

Задание 2

Предположите, как, обладая имеющимися ресурсами, Арслан мог справиться с указанными проблемами (помещение, оборудование, реклама).

Задание 3

Подумайте, как Арслан мог продолжить развивать свой бизнес на этой стадии. Что еще он мог сделать?

В ответах на задания 2 и 3 дайте ученикам возможность проявить креативность и высказать свои собственные идеи. Поощряйте их не ограничивать себя, даже если эти идеи выглядят не очень реальными. Чем больше идей они назовут, тем лучше.

Задание 4

Подумайте, какие решения вы можете предложить для четырех указанных проблем.

Проблема 1 Для таких учеников в Rocket Study предусмотрена возможность индивидуальных занятий, занятий по Skype прямо из дома или офиса, формирование программы обучения не по графику, а исходя из потребности ученика понять ту или иную тему.

Проблема 2 Преподаватели Rocket Study сами регулярно сдают международные тесты, чтобы подтвердить свой уровень языка и на практике столкнуться с проблемами, которые ждут их учеников.

Проблема 3 Для таких учеников в Rocket Study открыт интенсивный курс подготовки: занятия 5 раз в неделю, субботний Speaking Club и воскресные пробные тесты.

Проблема 4 Чтобы избежать рутины, Rocket Study разыгрывает сценки на английском, чтобы ученики переживали реальные языковые ситуации, использует приложения для мобильных телефонов по изучению языка, ученики смотрят видео, на первом месте стоит разговорный язык, и уже потом – грамматика.

Задание 5

Как вы думаете, остановился ли Арслан на достигнутом? Что он мог сделать для масштабирования своего бизнеса в данный момент?

Наиболее вероятными ответами будут: привлечение наемных работников, открытие новых школ, работа по франшизе. Как мы увидим дальше, Арслан также создал собственную ИТ-платформу. Тем не менее, у учеников могут быть и другие идеи по масштабированию бизнеса. Дайте им возможность высказаться, одобряйте все их идеи.

Задание 6

Подумайте, какие бизнес-уроки вы можете извлечь из кейса Rocket Study? Понравился ли вам проект Арслана? Почему?

Ученики должны сделать вывод о том, что залог успешного бизнеса – это не большая сумма первоначального капитала, а интересная бизнес-идея и умение правильно распределять имеющиеся ресурсы, то есть наличие определенных компетенций. В конце урока еще раз обсудите понятие предпринимательского подхода, значимость инициативности и непрерывного стремления к развитию.

Бизнес-кейс «Yuframe»

10 класс

Цель урока: отследить взаимосвязь между спросом и предложением.

Герои нашей истории, друзья и студенты, Арман Юсупов, Карина Оксукпаева и Артур Аскарулы, начали снимать ролики-вайны в апреле 2015 года. Свои краткие 15-секундные ролики они начали выкладывать в социальной сети Instagram, которая на тот момент только набирала популярность, аккаунтов в ней еще было мало, и пользователи с радостью подписывались на новые интересные команды. Ребята снимали ролики по любому поводу, которым мог стать даже прошедший дождь. Ролики снимались на сотовый телефон самими участниками, поэтому их стоимость была нулевой (не считая потраченного времени вайнеров).

Аккаунт Yuframe начал набирать подписчиков, но настоящий прорыв произошел, когда они сняли совместный вайн с Eldana_foureyes (Эльданою Сатыбалдиевой) – известным вайнером из Кыргызстана. Затем к команде присоединилась Адина Топашева, которая исполняла наравне с ребятами основные роли в вайнах. Адина покинула проект 1,5 года спустя, в 2017, по собственному желанию. Весной 2018 года четвертой участницей проекта стала актриса Айым Сейтметова.

После того, как у аккаунта появилось 100 000 подписчиков, сработала цепная реакция, видео стали распространяться по сети, пользователи делились ими со своими друзьями, и у Yuframe стало появляться по до 20 000 новых подписчиков каждый день. Сейчас их аккаунт в Instagram насчитывает 3,3 млн человек со всего мира – это один из крупнейших аккаунтов в Казахстане.

Какую рекламу выбрать?

Современный бизнес работает по новым правилам. Реклама с привлекательной девушкой, держащей в руках ваш продукт, уже не вызовет интерес. Потребители слишком привыкли к подобным рекламным трюкам. Как вообще можно проследить отдачу рекламы? – Вопрос спорный. Показателем могут являться продажи – например, их увеличение, совпавшее с запуском конкретной рекламы. Но тут мы сталкиваемся с еще одной проблемой. Например, потребитель посмотрел ваш рекламный ролик на телевидении, и у него сложилось ощущение, что он хочет купить ваш, допустим, крем для обуви. Но у него еще, возможно, не закончился старый. Значит, он купит ваш крем только когда наступит подходящий момент. Если вы рекламируете ресторан, потребитель может запомнить его, но посетить, только когда у него появится повод. Значит, ваша реклама может сработать не сразу, а лишь через какое-то время. Поэтому, чтобы говорить об успешности или неуспешности какой-то рекламной стратегии, нужно подождать, дать рекламе время «сработать».

Так какую же рекламу выбрать?

В маркетинге существует понятие конверсии – то есть соотношения числа посетителей (сайта или магазина), совершивших покупку (регистрацию, подписку, переход на другой сайт), к общему числу посетителей (сайта или магазина). Не все, кто зашел в магазин, совершат покупку. Но если человек

вообще не зайдет в магазин, у него не будет даже шанса стать вашим потребителем. Поэтому основная функция рекламы – привлечь внимание к товару или услуге, рассказать о ней наибольшему числу людей.

Вы можете выбрать для этого один из множества способов: запустить рекламу на телевидении или радио. Такая реклама стоит дорого, поэтому ее чаще выбирают крупные компании с большим рекламным бюджетом. Кроме того, с помощью телерекламы сложно контролировать, какой сегмент потребителей ее посмотрит. Наверняка, там будет и ваш клиент, но он составит лишь какой-то процент от всех зрителей. Другие варианты рекламы: размещение на билбордах (здесь сработает та же логика, что и в примере с радио и ТВ), раздача листовок на улицах (вы уверены, что ваш промоутер будет тщательно выбирать вашего целевого клиента, и листовки, в конечном счете, не окажутся в мусорном ведре?), размещение ростовой куклы около вашего заведения с рекламной продукцией в руках, размещение листовок с рекламой в местах скопления вашей аудитории и т. д. У каждого из этих способов есть свои плюсы и минусы.

Когда Yuframe стали поступать первые заказы на рекламу, ребята с удивлением обнаружили, что их творческое хобби начинает превращаться в бизнес. Рекламные ролики в рамках вайна могут выглядеть по-разному. Первым вариантом может стать product placement (размещение продукции в кадре). Это скрытая реклама, заключающаяся в том, что реквизит, которым пользуются ребята в вайне – это продукция реальной компании. Если продукция компании появляется в ролике раскрученных вайнеров, такая реклама может стоить около 200 000 тенге.

Кроме основного аккаунта Yuframe, персональные аккаунты есть у каждого члена их команды. И настоящие фанаты, безусловно, подписаны и на них тоже. Стоимость рекламы в личных аккаунтах ребят тоже составляет примерно 200 000 тенге.

Еще один вариант рекламного размещения – это прямая реклама, где сценарий создается вокруг бренда или услуги клиента. То есть ситуация в вайне обыгрывается с учетом особенностей продукта или условий получения услуги, а актеры озвучивают название бренда.

В третьем варианте весь сюжет вайна закручивается вокруг одного бренда, отмечается аккаунт компании и геолокация. Такая реклама может стоить 400 000 тенге.

Возможность зарабатывать на рекламе является следствием закона спроса и предложения. Как мы уже говорили – мода – один из неценовых факторов спроса. Если что-то становится модным, и обладание каким-либо продуктом становится обязательным атрибутом принадлежности к какой-либо социальной группе, члены этой группы готовы платить за продукт больше, чем за аналогичный, но не модный. А реклама – именно тот инструмент, который помогает «раскрутить» продукт и сделать его популярным. При этом на продукт устанавливается максимальная цена, которую может заплатить за него покупатель.

Всего ребята снимают около 4-5 рекламных вайнов в месяц. Почему не

больше? Ведь больше рекламы – больше дохода. «Yuframe появился изначально как некоммерческий проект. Поэтому мы всегда говорим рекламодателям, что мы снимаем не для того, чтобы зарабатывать, а, наоборот, зарабатываем, чтобы снимать», – объясняют ребята. Съемка вайнов – это творческий процесс, они получают такими интересными и веселыми, потому что все участники проекта вкладывают в них свое видение и энергию. Если же перейти к формату только рекламных вайнов, то это будет неинтересно ни зрителям, ни рекламодателям, ни самим участникам.

Сегодня крупные компании используют для рекламы своей продукции или услуг медийные лица – то есть известных людей, которые становятся частью рекламного образа компании или бренда. Так Натали Портман появляется на рекламных постерах Dior, Лионель Месси в рекламе Pepsi, а Нурлан Абдуллин – в рекламе обувной сети Kimex. Сообщение, которое посылает такая реклама – очевидно: пользуйся парфюмом Dior, и ты будешь чувствовать себя так же женственно, как Натали Портман; пей Pepsi – ведь так делает лучший футболист мира; покупай обувь в магазинах Kimex, ведь выбору Нурлана Абдуллина можно доверять.

Со временем лица ребят из Yuframe стали известны, а их личности стали привлекать внимание, что они сами и название их проекта стали своего рода «брендом». Понимая, что вместе с вниманием подписчиков, они получили их доверие, ребята решились на создание собственного бизнеса под своим брендом. Так в Алматы появилась сеть бургерных под названием «Yuframe Burger». Поест с друзьями в заведении, открытом твоими любимыми вайнерами – заманчивое предложение для всех поклонников их творчества. Но важно учитывать тот момент, что ответственность ребят возросла в несколько раз. Теперь они не только транслируют определенные ценности через свой бренд и аккаунт, но и отвечают за качество продукции, которая реализуется в сети их бургерных.

Какое будущее ждет вайнеров?

«Эра вайнов скоро может завершиться», – прогнозируют ребята. Поэтому они решили параллельно начать развитие своего проекта в Youtube. Аналогичное решение приняли и другие известные вайнеры Казахстана, например, популярный вайнер Нагимуша, чей профиль в Instagram насчитывает более 600 000 подписчиков, а в Youtube – более 60 000.

У Youtube количество ежемесячных пользователей превышает 1 млрд человек! Это почти каждый шестой житель Земли. Youtube позволяет выкладывать более длинные ролики, у него удобный поисковик, который может помочь найти видео людям, которые даже не подписаны на вас. Все это, безусловно, расширяет потенциальную аудиторию проекта.

Кроме того, Youtube открывает возможности новой рекламы, основанной на количестве просмотров. Yuframe пользуется и таким типом рекламы, стоимость которой обговаривается индивидуально с заказчиком и может стоить до 700 000 тенге.

На сегодняшний день казахстанцы не так активны в Youtube. На данный момент у канала Yuframe в этой сети более 600 000 человек. Но, зная

популярность команды в Instagram, можно предположить, что ее аудитория «перейдет» за ними и в Youtube-формат.

Возможно, мы станем свидетелями уникального явления, когда не спрос сформирует предложение, а предложение (канал Yuframe в Youtube) сформирует спрос (казахстанцы начнут активно пользоваться Youtube).

Задание 1

Подумайте, какой запрос зрителя/потребителя удовлетворяют вайнеры? В чем значимость их продукта (вайнов) для потребителя?

Задание 2

Подумайте, почему вайнеры – молодые люди до 25 лет? Обусловлен ли он спецификой бизнеса?

Задание 3

Почему основной целевой аудиторией вайнеров являются старшеклассники и студенты? Какие особенности такого формата как вайн привлекают именно такую целевую аудиторию?

Задание 4

Почему совместный проект с Эльданой Сатыбалдиевой стал прорывом для Yuframe? Какие законы современных соц. сетей делают такое влияние возможным?

Задание 5

Почему рекламодатели обратили внимание на Yuframe? Каковы плюсы от рекламы в соц. сетях? Каким предпринимателям/компаниям это может быть

Задание 6

Почему компаниям может быть интересен формат «product placement»? Почему они готовы платить деньги за то, чтобы их продукт появился в кадре?

Задание 7

Почему рекламодателям может быть интересна реклама на личных аккаунтах ребят из Yuframe?

Задание 8

Почему реклама, в которой сюжет вайна базируется вокруг одного бренда, может быть интересна рекламодателю?

Задание 9

Подумайте, какие функции должен выполнять каждый участник команды вайнеров. Предположите, как эти функции распределяются между членами команды Yuframe.

Задание 10

Как, по вашему мнению, работает реклама, основанная на количестве просмотров? Возможна ли она в Instagram?

Задание 11

Подумайте, почему команда Yuframe решила назвать свой новый бизнес – сеть бургерных – также, как свой проект.

Задание 12

Почему, решив открыть ресторан, Yuframe выбрали именно формат бургерных? Как вы можете связать этот выбор с целевой аудиторией проекта?

Руководство для преподавателя

При разборе бизнес-кейсов ваша задача — организовать его желательно в формате малых групп по 5 человек для обсуждения и взаимодействия. Попросите, чтобы решения проблем кейса были необычными, нетривиальными. В этом задании допускается вариативность решений и нелинейность хода урока. Возможно, у учеников будут противоположные точки зрения, которые можно будет использовать для организации дебатов. Вам важно продемонстрировать вашу собственную безоценочность в отношении их мнений, при которой вы допускаете различные точки зрения и при этом благодарите учеников за то, что они их высказали. Смысл деятельности – в формировании у учеников собственного отношения к проблеме с учетом всей полученной информации.

Задание 1

Подумайте, какой запрос зрителя/потребителя удовлетворяют вайнеры? В чем значимость их продукта (вайнов) для потребителя?

Вы едете в школу на автобусе, дорога привычная и поэтому скучная — делать вам особо нечего. Самое время посмотреть что-нибудь короткое и интересное. Итак, для того чтобы такое направление, как вайны, могло появиться, нужны были смартфон и быстрый Интернет на нем. Как только это стало реальностью, у людей появился спрос на короткие и интересные ролики, чтобы скоротать время. Именно этот спрос и смогли удовлетворить вайны.

Задание 2

Подумайте, почему вайнеры – молодые люди до 25 лет? Обусловлен ли он спецификой бизнеса?

Съемка качественного и интересного вайна (а другой не понравится аудитории и не попадет в цель) занимает около 12 часов от написания сценария до его появления в социальных сетях с хэштегами: у взрослых людей уже нет такого количества свободного времени, плюс взрослые люди менее склонны к такому творчеству и не являются такими активными пользователями соц. сетей (основных каналов распространения вайнов).

Задание 3

Почему основной целевой аудиторией вайнеров являются старшеклассники и студенты? Какие особенности такого формата как вайн привлекают именно такую целевую аудиторию?

У детей смартфонов, как правило, нет, кроме того, им еще непонятен такой юмор. Вайны рассказывают о бытовых ситуациях из жизни молодых людей на понятном им языке, затрагивают волнующие их темы, копируют знакомые им фильмы, песни и т. д.

Задание 4

Почему совместный проект с Эльданой Сатыбалдиевой стал прорывом для Yuframe? Какие законы современных соц. сетей делают такое влияние возможным?

У Эльданы уже была своя значительная аудитория зрителей, вайн с Yuframe привлек внимание ее пользователей, они начали просматривать

аккаунт Yuframe, лайкать его, и популярность ребят начала быстро расти.

Задание 5

Почему рекламодатели обратили внимание на Yuframe? Каковы плюсы от рекламы в соц. сетях? Каким предпринимателям/компаниям это может быть интересно?

Представьте, что ваша целевая аудитория — студенты и старшеклассники. Где вы можете найти их наибольшее скопление? Очевидно, что в Интернете. Там аудитория исчисляется миллионами. Все, что вам остается — найти подходящий канал в соц. сетях, где проводит время молодежь, и договориться с его владельцами о рекламе. Именно так рассуждали компании, которые стали обращаться с коммерческим предложением к Yuframe. Если же посмотреть глубже, станет понятно, что современные студенты и школьники через 5 лет станут платежеспособным работающим населением, если они обратят внимание на какой-то сервис или услугу сейчас, они станут их пользователями в будущем.

Задание 6

Почему компаниям может быть интересен формат «product placement»? Почему они готовы платить деньги за то, чтобы их продукт появился в кадре?

Как мы уже говорили, у аккаунта Yuframe в Instagram 2,9 млн подписчиков, которые с нетерпением ждут появления каждого нового вайна. Для них Арман, Адина, Карина и Расул – любимые герои и примеры для подражания. Если они пользуются определенными духами, ходят в определенные рестораны, носят одежду определенной фирмы, все эти предметы сразу становятся желанными, чтобы походить на Yuframe, зрители начнут покупать аналогичную продукцию.

Задание 7

Почему рекламодателям может быть интересна реклама на личных аккаунтах ребят из Yuframe?

Если реклама, даже скрытая в виде: «Сходили сегодня в ресторан X, отлично провели время. Сервис и еда — на высшем уровне», появляется в аккаунтах ребят, срабатывает та же схема, что и с product placement. У каждого из них подписчиков не так много, как у основного аккаунта Yuframe (у Армана — 518 000, у Адины — 576 500, у Карины — 962 400), но суммарно они охватывают значительную аудиторию.

Задание 8

Почему реклама, в которой сюжет вайна базируется вокруг одного бренда, может быть интересна рекламодателю?

При общей логике с product placement, у такой рекламы есть свои отличия. Она не скрытая, а явная. Здесь уже у зрителей шансов не заметить рекламируемый продукт нет. Кроме того, она отсылает напрямую на аккаунт самой компании. Заинтересовавшись продуктом, пользователь может сразу

перейти на сайт компании и познакомиться с ассортиментом подробнее. В противном случае есть риск, что он отложит знакомство с продуктом, а потом и вовсе забудет про него. Геолокация помогает пользователю сразу найти, где находится магазин этой компании, чтобы при случае зайти туда и посмотреть на продукцию вживую.

Задание 9

Подумайте, какие функции должен выполнять каждый участник команды вайнеров. Предположите, как эти функции распределяются между членами команды Yuframe.

У каждого проекта должен быть идейный вдохновитель. Как показывает мировой опыт, без единого руководителя компании быстро разваливаются. В Yuframe эту функцию выполняет Арман — именно он принимает окончательное решение, быть данному вайну, или нет. Он же занимается монтажом — компонуется дубли между собой, накладывает на них музыку и т. д. В команде вайнеров должна быть привлекательная девушка — без этого образа многие вайны были бы невозможны. Основная соль вайнов — юмор. В команде должен быть человек, отвечающий за креативные идеи и шутки. Кроме того, должен быть менеджер, отвечающий за связь с рекламодателями и финансовые вопросы.

Задание 10

Как, по вашему мнению, работает реклама, основанная на количестве просмотров? Возможна ли она в Instagram?

Youtube фиксирует количество просмотров каждого ролика, значит, рекламодатель может точно посчитать, сколько людей посмотрят его. Кроме того, в Youtube есть всплывающая реклама, появляющаяся во время просмотра ролика. Пользователь может отключить ее, но краем глаза он все равно увидит продукт и обратит на нее внимание. Всех этих функций нет в Instagram.

Задание 11

Подумайте, почему команда Yuframe решила назвать свой новый бизнес – сеть бургерных – также, как свой проект.

Со временем слово «Yuframe» стало не просто именем проекта, а самостоятельным брендом. Так как данный бренд уже является раскрученным, и у него есть поклонники, назвав сеть бургерных также, команда Yuframe избежала дополнительных затрат на рекламу своих заведений – их название рекламирует само себя.

Задание 12

Почему, решив открыть ресторан, Yuframe выбрали именно формат бургерных? Как вы можете связать этот выбор с целевой аудиторией проекта?

Как мы говорили, целевая аудитория проекта – молодые люди и студенты. Как правило, они не располагают большими средствами, так как еще не работают в полную силу из-за учебы. Поэтому они не могут позволить себе посещать дорогие рестораны или кафе. Бургерная – популярный среди молодежи формат ресторана, где можно недорого перекусить на ходу между занятиями.

Бизнес-кейс «Давай сходим!»

10 класс

Цель урока:

- ✓ научиться различать стартап и действующий бизнес;
- ✓ научиться определять характеристики стартапа и разбираться в операционной деятельности стартапов.

На прошлом занятии вы познакомились с понятием стартапов. Вы узнали, что стартап – это временная структура, которая подтверждает гипотезы своих основателей относительно дальнейшего развития и функционирования бизнеса. Также мы определили, что цель любого стартапа – это поиск решения, которое удовлетворит запросы клиентов или решит их проблемы.

Чтобы рассмотреть некоторые особенности стартапов подробнее, мы сегодня познакомимся с бизнес-кейсом стартапа «Давай сходим!» – паблика, который осуществляет навигацию по различным событиям и мероприятиям города.

Молодой человек из поселка Кербулак – Бакдаулет Исаев – поступил в один из университетов города Алматы. Параллельно с учебой Бакдаулет решил заняться бизнесом. На тот момент его идеей было продавать шоколадные фонтаны – своеобразный десерт из жидкого шоколада – для свадеб и различных мероприятий. Во время поисков клиентов Бакдаулет обнаружил, что в Алматы нет одной площадки, на которой публиковалась бы информация о предстоящих интересных мероприятиях или событиях. Параллельно с продажей шоколадных фонтанов молодому бизнесмену пришлось искать такие мероприятия самому, чтобы предлагать свои услуги организатором. Для удобства в мае 2012 года он открыл отдельную страницу в социальной сети «ВКонтакте», где стал публиковать соответствующие анонсы и описания предстоящих событий. Посты привлекали внимание других молодых людей, получали лайки и репосты, и аудитория страницы стала неукоснительно расти.

Задание 1

Почему уже на этой стадии проект Бакдаулета Исаева можно назвать стартапом? Какие особенности стартапов вы можете в нем выделить?

На самой первой стадии создания своего стартапа Бакдаулет отталкивался от нужд клиентов, которые он смог почувствовать, столкнувшись сам с аналогичной проблемой: у горожан не было площадки, где они могли бы знакомиться с афишей интересных мероприятий города, узнавать о новых ресторанах и кафе. У Бакдаулета была «проблема» клиентов, которую он стал решать своим стартапом. Одно из главных отличий стартапа от компании состоит в том, что стартап занимает нишу, которой до этого не существовало – поэтому у него нет четкого представления о том, как именно будет развиваться проект. Стартап выдвигает гипотезы и проверяет их дееспособность, постоянно совершенствуя свои подходы и сервисы.

Идея Бакдаулета пришлась как нельзя кстати. Скоро аудитория проекта выросла настолько, что ему начали сами писать организаторы мероприятий с

просьбой опубликовать их афишу на странице «Давай сходим!» во «В Контакте». Спустя год работы паблика он подошел к следующей стадии своего развития – монетизации.

Задание 2

Подумайте, чем отличаются механизмы монетизации (получения прибыли) для стартапа и компании? Проиллюстрируйте свой вывод на примере «Давай сходим!».

Если компания сразу знает, как и за счет чего она будет получать свою прибыль, стартап какое-то время находится в подвешенном состоянии – пока у его основателя есть только гипотеза о том, как его сервис будет «зарабатывать» и за что его клиенты будут готовы платить. Стартапер должен быть готов какое-то время работать бесплатно – оттачивая своей проект и нащупывая варианты получения прибыли в будущем.

Начав публиковать анонсы мероприятий и интересных мест Алматы за деньги, проект «Давай сходим!» получил прибыль, которую теперь можно было использовать на развитие бизнеса.

Задание 3

Подумайте, как «Давай сходим!» мог бы развиваться на данной стадии.

До этого команда Бакдаулета состояла из него самого и его друга, который помогал Бакдаулету делать посты, когда тот был занят. После монетизации проекта стартаперы получили возможность нанимать людей и платить им зарплату. Теперь им не нужно было тратить столько времени на поиск мероприятий, разговоры с клиентами, ответы подписчикам и т. д.

Одним из главных факторов успеха стартапа является его команда: люди, которые верят в проект и готовы развивать свои умения и навыки для роста стартапа. В моменты, когда Бакдаулет терял уверенность в себе, его друг поддерживал его и продолжал работу – верил как в стартап, так и в его основателя. Это помогло Бакдаулету преодолеть период неизвестности и неопределенности и вывести «Давай сходим!» на следующую ступень развития.

Задание 4

Подумайте, какие навыки пришлось развить Бакдаулету для того, чтобы его стартап стал успешным. Почему?

Теперь, когда операционная деятельность стартапа приобрела более четкий вид (появился контент-менеджер, SMM-менеджер, менеджер по рекламе), основатели могли задуматься о масштабировании. Вернемся к определению стартапа. Как вы помните, стартапы находятся в поиске воспроизводимой и масштабируемой бизнес-модели.

Задание 5

Предложите свои варианты масштабирования «Давай сходим!» на данной стадии развития.

На данный момент «Давай сходим!» была представлена только в одной

социальной сети – «ВКонтакте». Это накладывало некоторые ограничения на аудиторию проекта. Для того чтобы охватить максимальное количество пользователей, Бакдаулет открыл аналогичные страницы в соц. сетях Facebook и Instagram. У каждой из этих соц. сетей есть свои особенности и свои «поклонники», так что контент паблика напрямую зависит от того, в какой сети он публикуется. Это подразумевает более серьезные посты для Facebook, упор на освещение событий и мест, которые интересуют молодежь, в Instagram и «В Контакте», более серьезное отношение к фотоматериалу для Instagram. Со временем у проекта «Давай сходим!» появился свой собственный видеотдел, и стартаперы начали снимать уникальный фото и видеоматериал для размещения в своих аккаунтах. Требования к контенту выросли, так как рынок не стоит на месте. И с 2012 года на нем появились и другие игроки, которые стали освещать событийную жизнь Южной столицы.

Таким образом, каждый раз Бакдаулету и его команде приходилось корректировать бизнес-модель своего проекта, нащупывая изменение потребностей потребителей: от просто информации о мероприятиях с чужими фото до собственной фото и видеопродукции и затем до расширения на другие города Казахстана, а потом и ближнего зарубежья – Астану, Шымкент, Актау, Актобе, Караганду, Семей, Кызылорду, Атырау, Бишкек и Ташкент. Данная особенность также отличает стартап от компании, в которой подобные изменения происходят достаточно долго и сложно.

Сейчас у паблика «Давай сходим! Алматы» 302 000 подписчиков, «Давай сходим! Астана» – 283 000 подписчиков. В целом у проекта «Давай сходим!» сейчас аудитория в 2 млн человек. За 6 лет работы на его страницах было анонсировано 15 000 мероприятий, а его команда выросла до 25 человек.

Теперь, когда сервис занял прочное положение на рынке, Бакдаулет и его команда задумались над тем, что еще они могут сделать для своего пользователя, чтобы сервис стал еще удобнее, продолжал удерживать своих старых клиентов и привлекал новых. Именно эти вопросы лежат в основе стартапа: как еще мы можем удовлетворить своих клиентов? Какие еще опции будут им полезны и интересны? Здесь на первый план выходят такие составляющие бизнес-модели стартапа, как каналы распространения, взаимодействие с клиентами и ключевые партнеры. Чем больше каналов распространения у стартапа и чем лучше они подобраны, чем больше точек соприкосновения с клиентами он находит и чем более весомыми становятся ключевые партнеры – тем больше у стартапа шансов развиваться в крупную и прибыльную компанию.

Задание 6

Подумайте, какие еще а) каналы распространения стартапа подошли бы для «Давай сходим!» на данной стадии; б) как еще можно было бы улучшить взаимодействие с клиентами; и в) каких новых ключевых партнеров можно было привлечь.

Так как функционал социальных сетей ограничен, Бакдаулет и его команда пришли к выводу о необходимости создания собственного сайта, где

посетители могли бы фильтровать анонсы по категориям «Места», «Люди», «Бесплатно», «Город», «Театр», «Выставки», «Кино», «Концерты» и так далее. Теперь посетители могли найти интересующее их мероприятие в несколько кликов, не просматривая всю ленту в социальной сети.

Следующим шагом стал поиск новых ключевых партнеров. Теперь, узнав о том или ином событии, посетитель сайта может сразу купить на него билет за счет интеграции с платформой по продаже билетов Ticketon.kz.

Для удобства использования паблика у него появились мобильные приложения в Google Play (10 000+ скачиваний) и AppStore. Теперь удобный функционал, возможность быстрого поиска событий за счет фильтров и незамедлительной покупки билетов на них доступны и через смартфон.

За шесть лет существования идеология стартапа также претерпела изменение. Из странички во «ВКонтакте» для анонса алматинских событий проект перерос в полноценный удобный сервис навигации по городской жизни и охватывает уже не только множество городов Казахстана, но и ближние зарубежье.

Теперь «Давай сходим!» видят свою миссию в том, чтобы делать жизнь людей ярче и интереснее, развивать событийный туризм в Казахстане и привлекать в страну новых туристов.

Следующим шагом развития уже своей компании основатели «Давай сходим!» видят непосредственно организацию мероприятий республиканского масштаба – не просто освещение событий, но их инициализацию, продвижение казахстанской культуры во всем мире. Для этого у проекта есть все составляющие: уникальное ценностное предложение, лояльные потребители, развитые каналы распространения, различные варианты взаимодействия с клиентами, удобные для них, источники прибыли, ключевые ресурсы (в том числе человеческие) и ключевые партнеры.

Задание 7

Суммируйте, какие особенности бизнес-модели стартапов помогли «Давай сходим!» превратиться в полноценную и успешную компанию.

Руководство для преподавателя

При разборе бизнес-кейсов ваша задача — организовать его желательно в формате малых групп по 5 человек для обсуждения и взаимодействия. Попросите, чтобы решения проблем кейса были необычными, нетривиальными. В этом задании допускается вариативность решений и нелинейность хода урока. Возможно, у учеников будут противоположные точки зрения, которые можно будет использовать для организации дебатов. Вам важно продемонстрировать вашу собственную безоценочность в отношении их мнений, при которой вы допускаете различные точки зрения и при этом благодарите учеников за то, что они их высказали. Смысл деятельности – в формировании у учеников собственного отношения к проблеме с учетом всей полученной информации.

Задание 1

Почему уже на этой стадии проект Бакдаулета Исаева можно назвать стартапом? Какие особенности стартапов вы можете в нем выделить?

Проект Бакдаулета Исаева соответствует определению стартапа: «организация, создающая, новый продукт или услугу в условиях высокой неопределенности». Так как подобной площадки, генерирующей информацию о предстоящих в городе событиях, не было, продукт Бакдаулета был новым, и он не знал, станет ли он популярным у пользователей. Кроме того, стартап отталкивается от проблемы клиента, для которой он ищет решение. Именно этим и занимался Бакдаулет – искал решение проблемы отсутствия паблика, где можно было бы познакомиться с анонсом городских мероприятий.

Задание 2

Подумайте, чем отличаются механизмы монетизации (получения прибыли) для стартапа и компании? Проиллюстрируйте свой вывод на примере «Давай сходим!».

Компания четко знает, на чем она будет зарабатывать – производстве, продаже услуг и т. д. Стартап еще не уверен в том, что его продукт вообще можно будет продать, стартапер работает первое время бесплатно, лишь нащупывая варианты будущей монетизации. Бакдаулет начинал свой проект бесплатно, вкладывая свои ресурсы в его развитие. И лишь потом, когда стартап оказался успешным, начал получать прибыль.

Задание 3

Подумайте, как «Давай сходим!» мог бы развиваться на данной стадии.

Задание предполагает креативный подход. Стимулируйте учеников высказывать различные предложения и записывайте их на доске. В том числе, вы можете поделить класс на команды и организовать соревнование, поставив каждой команде задачу придумать как можно больше вариантов развития «Давай сходим!».

Задание 4

Подумайте, какие навыки пришлось развить Бакдаулету для того, чтобы его стартап стал успешным. Почему?

Для ответа на данный вопрос полезно будет вспомнить уроки, посвященные предпринимательским компетенциям и ресурсам, вовлеченным в производство, из первой четверти. Ученики могут ответить на задание, используя эти понятия.

Также стоит отдельно подчеркнуть, что стартапер на первых этапах развития проекта должен быть готов выполнять различные функции самостоятельно. Так, Бакдаулет в своем стартапе выполнял функции управленца, контент-менеджера, SMM-менеджера, менеджера по рекламе, бухгалтера, секретаря и т. д.

Задание 5

Предложите свои варианты масштабирования «Давай сходим!» на данной стадии развития.

Задание 6

Подумайте, какие еще а) каналы распространения стартапа подошли бы для «Давай сходим!» на данной стадии; б) как еще можно было бы улучшить взаимодействие с клиентами; и в) каких новых ключевых партнеров можно было привлечь.

При выполнении заданий 5 и 6 вы также можете выписывать все варианты, предложенные учениками, на доске, чтобы затем сравнить их с вариантами из учебника. Возможно, ваши ученики предложат оригинальные идеи, которые не были названы в учебнике.

Задание 7

Суммируйте, какие особенности бизнес-модели стартапов помогли «Давай сходим!» превратиться в полноценную и успешную компанию.

Для того чтобы ответить на данный вопрос, полезно будет заранее нарисовать на доске или флипчарте следующую таблицу.

Показатель	«Давай сходим!»
1. Ценностное предложение	
2. Сегменты потребителей	
3. Каналы распространения	
4. Взаимодействие с клиентами	
5. Источники прибыли	
6. Ключевые ресурсы	
7. Ключевые партнеры	
8. Ключевая деятельность	
9. Структура стоимости	

Еще раз прочитайте часть текста теоретического раздела учебника, касающуюся бизнес-модели стартапов. Затем вместе с учениками вы можете заполнить эту таблицу, выписывая показатели для «Давай сходим!». Когда таблица будет готова, попросите учеников сделать обобщающий вывод о том, почему стартапу «Давай сходим!» удалось стать прибыльным и успешным.

Содержание

Введение	123
1 1. Особенности использования кейс технологий в процессе обучения по учебным предметам: «Физика», «Химия», «Биология», «История Казахстана», «Всемирная история», «География», «Основы предпринимательства и бизнеса»	124
2 2. Методические рекомендации по использованию кейс технологий по учебным предметам «Физика», «Химия», «Биология», «История Казахстана», «Всемирная история», «География», «Основы предпринимательства и бизнеса»	128
3 Заключение	136
4 Список использованной литературы	137
Приложение	139

**БІЛІМ БЕРУ ПРОЦЕСІНДЕ КЕЙС ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНУ
БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**МЕТОДИЧЕСКИХ РЕКОМЕНДАЦИЙ ПО ИСПОЛЬЗОВАНИЮ КЕЙС
ТЕХНОЛОГИИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ**

Басуға 26.11.2019 қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 15.

Подписано в печать 26.11.2019. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 15